

БАЛЗАК

9

ОНОРЕ ДЪО БАЛЗАК
ИЗБРАНИ ТВОРБИ В 10 ТОМА.
ТОМ 9
ТЪРСЕНЕ НА
АБСОЛЮТНОТО. СЕРАФИТА

Превод: Пенка ПроЙкова, Пенчо Симов

chitanka.info

ТЪРСЕНЕ НА АБСОЛЮТНОТО^[1]

На г-жа Жозефина Дьоланоа, родена Думер

Госпожо, да даде Бог тази творба да живее по-дълго от мен! Признателността ми към вас, която надявам се, съответствува на почти майчинската ви нежност към мен, в такъв случай ще остане да съществува и след срока, определен за нашите чувства. Тази велика привилегия — чрез живота на творбите си да продължаваме съществуването на сърцето — би била достатъчна, ако изобщо е възможна сигурност в това отношение, да смекчи всички мъки, на които са изложени онези, чиято амбиция е да я постигнат. Следователно аз ще повторя: дано Бог пожелае да бъде така!

Балзак

[0] Романът излиза за първи път през 1834 г. Преиздаден е през 1839 под заглавие „Балтазар Клаес, или Търсене на абсолютното“. Включен е под номер 113 в цикъла „Философски изследвания“ на „Човешка комедия“. ↑

ПЪРВА ГЛАВА

В Дуге, на улица Париж, съществува една къща, която по общ вид, вътрешна уредба и подробности повече от всяко друго жилище е запазила характера на старите фламандски постройки, тъй спонтанно пригодени към патриархалните нрави на тази приятна страна; но преди да я опиша, може би следва да изтъкна, в интерес на писателите, необходимостта от онази дидактическа подготовка, срещу която протестират някои невежи и ненаситни хора, които биха желали да получат чувства, без да изпитат въздействието на създаващите ги причини, цветето без семето, детето без бременността. Нима изкуството би трябвало да се смята за по-силно от природата?

Събитията в човешкия живот, обществен или частен, са тъй дълбоко свързани с архитектурата, че повечето наблюдатели могат да възстановяват нации или индивиди с цялата истинност на привичките им, според остатъците от техните обществени сгради или чрез проучване на домашния бит. Археологията представлява за общественото устройство онова, което е сравнителната анатомия за устройството на тялото. Една мозайка разкрива цяло общество, тъй както скелетът на ихтиозавъра е свързан с определена епоха. И в единия и в другия случай всичко се извежда, всичко е свързано. Причината дава възможност да се отгатне определено следствие, както всяко следствие позволява да се издири някаква причина. Така ученият възкресява дори и недостатъците на отдавнашните времена. Безсъмнено на това се дължи огромният интерес, събуждан от архитектурното описание, когато елементите му не са изопачени от въображението на писателя; защо да не може всеки чрез строги дедукции да го свърже с миналото; а за човека миналото странно прилича на бъдещето: та нали, като се описва какво е било, означава почти винаги да се предсказва какво ще бъде? Най-сетне редки са случаите, когато картината на местата, из които протича животът, не напомня на всекиго било за несбъднатите му желания, било за цъфтящите му надежди. Сравняването на едно настояще, което мами

скритите възжелания, с бъдещето, което може да ги осъществи, представлява неизчерпаем извор на меланхолия или на приятно задоволство. Също така почти невъзможно е човек да не изпита своеобразно разнежване при описанието на фламандския бит, когато неговите подробности са добре предадени. Защо? Може би именно този начин на живот най-добре успокоява човешката несигурност. На него не му липсват нито многобройни празници, нито семейна привързаност, нито закръглено охолство, което удостоверява приемствеността на благосъстоянието, нито отдих, който прилича на блаженство: но той най-вече изразява спокойствието и съзвучността на едно щастие, почиващо върху наивна чувственост, при което насаждението задушава желанието благодарение на това, че винаги го изпреварва. Дори страстната натура, която високо цени вихъра на чувствата, не може да не се развълнува от картината на тази обществена нагласа, при която ударите на сърцето са тъй добре отмерени, че повърхностните хора я обвиняват в студенина. Тълпата обикновено предпочита ненормалната сила, която прелива извън рамките, а не уравновесената сила, която постоянствува. Тълпата няма нито време, нито търпение да установи огромните възможности, скрити под еднообразната привидност. Поради това, за да направят впечатление на тази тълпа, понесена от течението на живота, страстта и великият човек на изкуството имат само едно средство — да достигнат отвъд целта, както са направили Микеланджело, Бианка Капело, госпожица дьо ла Валиер, Бетховен и Паганини. Само великите измежду пресметливците мислят, че никога не бива да се надхвърля целта. Те уважават единствено виртуалната възможност, изразена в безупречно осъществяване, което придава на всяка творба онова дълбоко спокойствие, чийто чар въздействува на издигнатите хора. А животът на този пестелив народ отговаря напълно на условията за щастие според представите на масите за живота на гражданина и буржоата.

Най-изискана материалност е оставила отпечатък върху всички фламандски навици. Английският комфорт предлага сухи багри, твърди тонове; а пък във Фландрия старото вътрешно обзавеждане на семействата радва окото със смекчени цветове, с истинско добродушие; то предполага труд без умора; лулата сочи у него едно щастливо приложение на неаполитанското *farniente*^[1]; по-нататък то

проявява спокойно чувство към изкуството, най-необходимото условие за неговото създаване — търпението, както и елементът, който прави трайни неговите творби — съвестната работа. Фламандският характер е целият в тези две думи — търпение и съвестна работа, които сякаш изключват богатите отсенки от поезията и правят нравите на тази страна тъй плоски, както са и нейните широки равнини, тъй студени, както е и нейното мъгливо небе. Но всъщност не става така. Цивилизацията е разгърнала тук своята мощ, като е променила всичко, дори и влиянието на климата. Ако се наблюдават внимателно произведенията на различни страни по света, веднага ще се види, че сивите и бледокафяви цветове специално са свързани с направеното в зоните с умерен климат, докато най-крещящите цветове отличават произхождащото от топлите страни. Нравите по необходимост трябва да се подчиняват на този природен закон. Фландрия, която някога е била изцяло кафеникава и осъдена на едноцветни багри, е намерила начин да оживи своята атмосфера благодарение на политическите промени, поставили я последователно под властта на бургундците, испанците и французите, побратимили я с германците и с холандците. От Испания тя е запазила лукса на ярките червени цветове, бляскавите сатени, силно изпъкващите гоблени, перата, мандолините и учтивите изразни форми. От Венеция е получила — в замяна на своите платна и дантели — онази фантастична стъклария, в която виното добива блясък и изглежда по-хубаво. От Австрия е възприела бавната дипломация, която според народната поговорка прави по три крачки в една крина. Търговията с Индия е разпространила тук гротескните изобретения на Китай и чудесата на Япония. Все пак въпреки нейното търпение да трупа всичко, нищо да не дава и да понася всичко, Фландрия не е представлявала нещо повече от един магазин на Европа до момента, когато откриването на тютюна споило чрез дима разпилените черти на нейната национална физиономия. Оттогава, въпреки разкъсванията на неговата територия, фламандският народ продължил да съществува благодарение на лулата и бирата.

След като чрез постоянната икономия на своето поведение е натрупвала и възприемала богатствата и идеите на своите господари или съседи, тази страна, тъй безцветна по природа и лишена от поезия, си създаде оригинален начин на живот и характерни нрави, без да изглежда опетнена от сервилност. Изкуството тук се отърси от

всякаква идеалност, за да възпроизвежда единствено формата. Ето защо не търсете в тази родина на пластичната поезия нито остроумието на комедията, нито напрегнатото действие на драмата, нито смелите изблици на епопеята или одата, нито музикалния гений; но тя е плодотворна за открития, за докторски дискусии, изискващи време и лампа. Всичко тук носи отпечатъка на преходното наслаждение. Човекът вижда изключително само това, което съществува, мисълта му тъй се старае да обслужва нуждите на живота, че в нито една творба не се е устремила отвъд действителния свят. Единствената представа за бъдещето, възникнала у този народ, е един вид икономия в политиката: неговата революционна сила идва от домакинското желание да има развързани ръце на масата и пълно удобство под стряхата си. Чувството за охолство и стремежът към независимост, внушавани от богатството, са породили тук по-рано, отколкото другаде, онази нужда от свобода, която по-късно обхванала Европа. Ето защо постоянството на техните идеи и устойчивостта, давани от възпитанието на фламандците, са правили някога от тях хора, непоколебими при защитата на своите права. У този народ следователно нищо не се прави наполовина, нито къщите, нито мебелите, нито дигите, нито културата, нито революцията. И той запазва монопол върху онова, което е предприел. Изработката на дантели, основана върху търпеливо земеделие и още по-търпелива промишленост, както и изработката на платно, са наследени, подобно на големите семейни богатства. Ако трябваше да се нарисува постоянството в неговата най-чиста човешка форма, може би най-добре би било да се вземе портретът на един добър нидерландски кмет, способен, както се е случвало неведнъж, да умре без шум и блясък за интересите на своята ханза. А нежната поезия на този патриархален живот съвсем естествено се разкрива при описанието на една от последните къщи, които по времето, когато започва тази история, все още запазваха неговия характер в Дуге.

От всички градове на департамента Нор Дуге, уви, най-много се модернизира, в него стремежът към нововъведения има най-бързи победи и любовта към обществения напредък е най-разпространена. Тук старите постройки изчезват от ден на ден, старите нрави отмират. Тонът, модата, маниерите на Париж господствуват тук; скоро от някогашния фламандски живот местните граждани ще запазят само

сърдечността на гостоприемството, испанската учтивост, богатството и чистотата на Холандия. Сградите от бял камък ще заместят тухлените къщи. Охолството на батавските форми ще отстъпи пред променливата елегантност на френските новости.

Къщата, в която се развиват събитията на тази история, се намира почти по средата на улица Париж и вече повече от двеста години се нарича в Дует „Домът Клаес“. Ван Клаес някога била една от най-прочутите занаятчийски фамилии, на които Нидерландия дължала в различни отрасли търговското си превъзходство, запазено и досега. Дълго време в град Гант клаесовци си предавали от баща на син ръководството на могъщата гилдия на тъкачите. По време на бунта на този голям град срещу Карл V, който искал да премахне неговите привилегии, най-богатият Клаес бил замесен дотолкова, че предвиждайки катастрофа и бидейки принуден да сподели участва на своите съмишленици, той тайно изпратил под закрилата на Франция жена си, децата си и своите богатства още преди войските на императора да завладеят града. Предвижданията на синдика^[2] на тъкачите се оказали верни. Заедно с много други граждани той бил изключен от действието на капитулацията и обесен като бунтовник, бидейки всъщност защитник на градската независимост. Смъртта на Клаес и на неговите другари дала плодове. По-късно техните ненужни мъчения стрували на испанския крал по-голямата част от владенията му в Нидерландия. От всички посеви, поверени на земята, кръвта на мъчениците дава най-бърза жътва. Когато Филип II, който наказвал бунта и във второто поколение, прострял над Дует своя железен скиптер, семейство Клаес запазило големите си богатства, като се свързало с твърде благородната фамилия де Молина, чийто старши клон, тогава беден, забогатял достатъчно, за да откупи графството Нурхо в Леон, което притежавал само по титла.

В началото на деветнадесетия век след събития, чието описание не би представлявало никакъв интерес, семейството Клаес бе представено в клона, установен в Дует, чрез личността на Балтазар Клаес-Молина, граф Нурхо, който държеше да бъде наричан само Балтазар Клаес. От огромното имущество, натрупано от неговите предци, занимавали се с какви ли не занаяти, на Балтазар му оставаха около петнадесет хиляди ливри рента от земи в околностите на Дует и къщата на улица Париж, чието обзавеждане всъщност представляваше

същинско богатство. Що се отнася до владенията в Леон, те бяха станали обект на един процес между Молина от Фландрия и клонът на това семейство, останал в Испания. Молина от Леон спечелиха собствеността и взеха титлата графове на Нурхо, въпреки че Клаес единствени имаха право да я носят; обаче тщеславието на белгийската буржоазия се оказа по-голямо от кастилското високомерие. Затова, когато бе въведен режимът на гражданското състояние, Балтазар Клаес отхвърли дрипите на испанското благородничество, за да запази само своята гантска слава. Патриотичното чувство е тъй силно у изгнаническите семейства, че дори до последните дни на осемнадесетия век клаесовци бяха останали верни на своите традиции, нрави и обичаи. Те се свързваха само с чисто буржоазни семейства: необходимо беше да се срещат известен брой градски съветници или кметове от страна на роднините, за да бъде допусната тя в тяхното семейство. При това те отиваха да си търсят съпруги в Брюж или в Гант, в Лиеж или в Холандия, за да увековечат обичаите на своето семейно огнище. Към края на миналия век тяхното общество, все по-ограничено, се изчерпваше от седем или осем семейства на парламентарна аристокрация, чиито нрави, тогите им с едри гънки, великолепната им сериозност, наполовина испанска, хармонираше с техните привички. Обитателите на града обграждаха с нещо като религиозно уважение това семейство, което беше за тях подобно на предразсъдък. Устойчивата почтеност, неопетнената лоялност на семейство Клаес, неговият непроменлив декор го превръщаше в суеверие, вкоренено като празника на Гайан, и намираше израз в названието „Домът Клаес“. Духът на стара Фландрия господствуваше изцяло в тази постройка, представяща пред любителите на градски старини типът на скромните къщи, каквито си е изграждала буржоазията през средните векове.

Главното украшение на фасадата беше една двукрила дъбова врата, изпъстрена с гвоздеи, разположени шахматно. Сред тях семейство Клаес с гордост бе накарало да изваят две кръстосани совалки. Корнизът на тази врата, изграден от пясъчник, завършваше със заострен свод, увенчан от лантерно^[3] с кръст на върха, в което се виждаше статуетката на света Жьонвиев, предяща с хурката си. Въпреки че времето бе оставило своя отпечатък върху изящната изработка на вратата и лантерното, изключителните грижи, полагани

от обитателите на дома, позволяваха на минувачите да се любуват на всички подробности. Рамката на вратата, образуван от прилепнали колонки, бе запазила своя тъмносив цвят и блестеше като лакирана. От двете страни на вратата приземният етаж имаше по един прозорец, които бяха еднакви с останалите. Рамките им от бял камък завършваха под долната част на перваза с богато украсена раковинообразна подпора. Нагоре очертаваха по две аркади, разполовени от върха на кръста, който разделяше стъклата на четири неравни части — тъй като напречната линия бе поставена с оглед да се образува кръст и оставяше на долните две стъкла почти двойно по-големи размери от горните две, закръглени поради сводестите извивки на аркадите. Всяка двойна аркада бе оживена и с по три реда тухли, разположени тъй, че да образуват орнаментална украса. Извънредно фини и боядисани в червено железни скобки поддържаха малките ромбоидни стъкла. Фугите на зидарията на тухлените стени бяха измазани с бял хоросан. На първия етаж имаше пет прозореца, на втория — само три, а таванското помещение се осветяваше от голям кръгъл отвор с пет поделения, който бе оброчен с пясъчник и като розетка над входа на катедрала заемаше средата на триъгълния фронтон, очертан от покрива. Вместо ветропоказател, на върха бе поставена хурка с лен. По двете страни на големия триъгълник, образуван от покрива, бяха вдълбани квадратни стъпала. Те завършваха в горната част на първия етаж, където от дясната и от лявата страна на къщата падаше дъждовната вода, изхвърляна от устата на фантастично животно. В основата на сградата една опора от пясъчник изглеждаше като стъпало. И като последен остатък от стари обичаи от всяка страна на вратата, между всеки два прозореца имаше по един дървен капак, украсен с тенекени ивици, който покриваше отвор за избените помещения. Откакто бе построена, тази фасада биваше почиствана грижливо по два пъти всяка година. Ако се окажеше, че в някоя от фугите хоросанът е изронен, празнината веднага биваше запълвана. Прозорците, первазите, всеки камък, всичко се изтриваше по-добре, отколкото в Париж изтриват най-скъпия мрамор. Ето защо по това лице на къщата не можеше да се види никаква следа от похабяване. Въпреки потъмняването, предизвикано от самото извехтяване на тухлите, то беше тъй добре запазено, както биха могли да бъдат някоя стара картина или някоя стара книга, обичани и ценени от познавач — те

биха оставали винаги нови, ако бидейки покрити от атмосферата, не изпитваха въздействието на газовете, чието вероломство заплашва и самите нас. Облачното небе, влажният климат на Фландрия и сенките, предизвикани от теснотата на уличката, често отнемаха от тази постройка блясъка, който тя дължеше на своята изискана чистота. От друга страна, именно чистотата я правеше да изглежда студена и тъжна. Някой поет би желал да види няколко стръкчета трева в отворите на лантерното или пък по повърхността на пясъчника, би предпочел да зърне пукнатини сред редовете от тухли, да съзре лястовиче гнездо нейде под аркадите на прозорците. Безупречният изглед на тази фасада, полуизтрита от търкане, излъчваше суха почтеност и уважавано благоприличие, които сигурно биха пропъдили някой романтик, ако му се случеше да живее насреща. Когато посетител дръпнеше желязната верига на мандалото, висеща край вратата, една прислужница се появяваше и отваряше крилото, в средата на което имаше малка решетка. Това крило се изтръгваше от ръката, повлечено от тежестта си и после се затваряше с тежък и тържествен звук, който отекваше под сводовете на просторна галерия и във вътрешността на къщата — сякаш вратата бе от бронз. Тази галерия, украсена с мрамор, винаги свежа и застлана със ситен пясък, отвеждаше към квадратен вътрешен двор, покрит с настилка от големи и излъскани плочи със зеленикав цвят. Вляво се намираха помещението за пране, кухните, стаята на прислугата; вдясно — складът за дърва, за въглища и други. Навред украсата на вратите, прозорците и стените бе поддържана в изрядна чистота. Светлината, смекчена между четирите червеникави зида, добиваше розови отблясъци, които придаваха на лицата, както и на най-малките подробности, тайнствен чар и фантастичен изглед. Втора къща, която във Фландрия се нарича задна къща, се издигаше в дъното на този двор и служеше само за живеене на семейството. Тя напълно приличаше на сградата, разположена на улицата. В приземния етаж на задната къща първата стая беше една дневна, осветена от два прозореца към двора и от два други към градината, чиято ширина достигаше ширината на къщата. Две срещуположни остъклени врати отвеждаха — едната към градината, а другата към двора и съответствуваха на вратата към улицата. По този начин още с влизането си чужденецът би могъл да обгледа цялото жилище и да съзре дори и листака в дъното на

градината. Предната постройка бе предназначена за приемане, като вторият ѝ етаж се състоеше от апартаменти за гости. В нея наистина имаше произведения на изкуството и множество ценности, но както в очите на Клаес, тъй и според преценката на всеки познавач нищо не можеше да се сравни със съкровищата, които украсяваха тази стая, където бе протекъл животът на семейството от два века насам. Съвсем непълна би била представата за онзи Клаес, който бе загинал за свободата на Гант, ако историкът пропусне да съобщи, че той е бил занаятчия, притежаващ близо четиридесет хиляди сребърни марки, спечелени от производство на платна за всемогъщия венециански флот. Същият Клаес бил близък приятел със знаменития резбар Ван Хюизиум от Брюж. Неведнъж творецът ползувал кесията на занаятчията. Известно време преди бунта на Гант забогателият Ван Хюизиум тайно изработил за своя приятел резба от масивен абанос, изобразяваща главните моменти от живота на Артевелде^[4] — производителя на бира, който по едно време е бил същински крал на Фландрия. Тази ламперия, състояща се от шестдесет пана, съдържаше около хиляда и четиристотин главни действащи лица и се смяташе за най-важното произведение на Ван Хюизиум. Карл V заповядал да обесят водачите на бунта в деня, когато ще влезе в родния си град. Разказва се, че капитанът, натоварен да пази осъдените на смърт, предложил на Ван Клаес да му устрои бягство в замяна на прочутата творба, но тя била изпратена от тъкача във Франция. Тази дневна стая бе изцяло облицована със същата ламперия. В знак на почит към паметта на мъченика Ван Хюизиум бе дошъл да обгради собственоръчно паната с дървени рамки, боядисани в синьо с украса от златни жички. По този начин самата стая представляваше най-ценната творба на майстора, чиито най-дребни изделия вече се плащаха приблизително с теглото си в злато. Над камината Ван Клаес, нарисуван от Тициан в облеклото си на председател на трибунала, сякаш още ръководеше това семейство, което почиташе в негово лице своя велик мъж. Първоначално изработена от камъни, камината бе изцяло подновена от мрамор през последното столетие. Твърде високата ѝ горна част поддържаше стар часовник и два свещника с по пет разклонения, изработени предвзето и безвкусно, но от масивно сребро. Четирите прозореца бяха украсени с големи завеси от червена дамаска с черни цветя, подплатена с бяла коприна. Мебелировката,

тапицирана със същия плат, бе подновена по времето на Луи XIV. Паркетът, разбира се, бе съвременен и се състоеше от големи късове бяло дърво, обградени с ивици от дъб. Таванът, съставен от множество преградки, сред които имаше маскарон^[5], изработен от Ван Хюизиум, бе оставен непроменен и запазваше кафявите си отсенки на холандски дъб. В четирите ъгъла на тази дневна се издигаха пресечени колони с поставени върху тях свещници, подобни на свещниците върху камината; в средата на стаята имаше кръгла маса. Покрай стените симетрично бяха наредени маси за игра. Върху две позлатени масички с плотове от мрамор се намираха — по времето, когато започва тази история — два стъклени съда, пълни с вода. В тях над дъна от пясък и раковини плуваха червени, златисти и сребристи рибки. Стаята беше едновременно блестяща и мрачна. Таванът поглъщаше светлината, без да я отразява. Докато откъм градината лъчи в изобилие пърхаха по извивките на абаноса, през прозорците към двора влизаше малко светлина, при която едва проблясваха златните жички по насрещната ламперия. Тази дневна, тъй великолепна при хубаво време, беше най-често изпълнена с нежни цветове, с червеникави и меланхолични багри, каквито слънцето разстила над горите наесен. Безполезно е да се продължава описанието на дома Клаес, в чиито останали части неизбежно ще се разиграят някои сцени от тази история. Засега е достатъчно да се знае най-общото им разположение.

През 1812 година към края на месец август след неделната вечерня една жена беше седнала в дълбокото си кресло пред прозореца към градината. Слънчевите лъчи падаха полегато върху къщата, като я достигаха отстрани, прекосяваха дневната, завършваха във вид на причудливи отблясъци върху дървената облицовка на стените към двора и обгръщаха тази жена в пурпурния кът, отразяващ завесата от дамска край прозореца. Дори ако посредствен художник би рисувал жената в момента, безсъмнено би създал силна творба от това лице, изпълнено с мъка и меланхолия. Положението на тялото и на издадените напред крака сочеше изнемогата на човек, който губи съзнание за физическото си същество, тъй като е съсредоточил силите си, погълнати от натрапчива мисъл. Жената проследяваше нейните отблясъци в бъдещето, както често на морския бряг се гледа слънчев лъч, пробил облаците и очертаващ светла ивица на хоризонта. Ръцете на тази жена, отпуснати извън облегалките, висяха отстрани, а

натезалата ѝ глава почиваше върху гърба на креслото. Твърде простата рокля от бял перкал^[6] не даваше възможност да се съди за фигурата ѝ, а корсажът беше скрит под гънките на шал, кръстосан върху гърдите и небрежно завързан. Дори ако осветлението не би изтъквало нейното лице, което то сякаш с удоволствие открояваше по-добре, отколкото всичко останало у нея, би било невъзможно човек да не бъде изцяло завладян от това лице. Изражението му, което би разтревожило и най-безгрижното дете, разкриваше постоянно и студено вцепенение, въпреки няколкото горещи сълзи. Не би могло да има нещо по-ужасно за гледане от тази изключителна мъка, която се проявяваше само след дълги промеждутъци, но оставаше върху лицето като застиналата лава около някой вулкан. Човек би казал, че това е умираща майка, принудена да изостави децата си в бездна от мизерия, нямаща възможност да им завещае каквато и да била човешка закрила. Физиономията на тази дама, около четиридесетгодишна, но намираща се много по-близо до красотата, отколкото когато и да било на младини, не показваше нито една от чертите, характерни за фламандската жена. Гъста черна коса падаше на букли по раменете и бузите. Челото ѝ, силно изпъкнало, с тесни слепоочия, беше жълтеникаво, но под него искряха две черни очи, от които струяха пламъци. Лицето, съвсем испанско, мургаво и слабо оцветено, носещо следи от шарка, спираше погледа със свършенството на своя овал. Неговите очертания запазваха въпреки годините свършенството на една величествена елегантност, намираща пълен израз понякога, когато силата на волята възвръщаше първоначалната ѝ чистота. Онова, което придаваше най-голяма изисканост на това почти мъжко лице, беше носът, извит като орлов клюн. Доста изпъкнал в средата, на пръв поглед той изглеждаше зле оформен; но от него се излъчваше неописуемо изящество; ноздрите бяха толкова тънки, че прозрачността им позволяваше на светлината силно да ги зачервява. Въпреки че в широките и силно огънати устни се долавяше гордостта, произтичаща от изтъкнатото потекло, те бяха пропити от естествена доброта и излъчваха любезност. Би могла да се оспорва красотата на това лице, едновременно силно и женствено, но то се налагаше на вниманието. Дребна, гърбава и куца, тази жена бе останала дълго време неомъжена, докато упорствуха да не забелязват ум в нея. Въпреки всичко, намериха се неколцина мъже, които попаднаха под силното влияние на

страстната пламенност, отразена в лицето ѝ, на бележите, загатващи неизчерпаема нежност; неколцина останаха под въздействието на това очарование, несъвместимо с толкова недостатъци. Тя приличаше много на своя праядо дук де Каза-Реал, испански гранд. Чарът, който преди беше завладявал тъй деспотично поклонниците на поезията, в този миг се излъчваше от нейното лице по-силно от когато и да било в миналото и попадеше, тъй да се каже, в празно пространство, изразявайки обайваща воля с неотразимо въздействие върху мъжете, но безсилна да влияе на съдбите. Когато погледът ѝ се отвърщаше от съда, в който гледаше рибките, без да ги вижда, тя вдигаше очи нагоре с жест на отчаяние, сякаш за да призове небето. Мъката ѝ изглеждаше от такова естество, щото можеше да се довери само на Бога. Тишината бе нарушавана само от щурците в малката градина, откъдето струеше горещина на пещ, а също и от приглушено тракане на сребърни прибори, чинии и столове, подреджани от прислужника, който бе зает с поднасяне на вечерята в съседната стая. В този миг опечалената жена се заслуша и, изглежда, се овладя; тя взе своята кърпичка, избърса сълзите си, опита да се усмихне и тъй сполучливо излича израза на мъка, отпечатан във всичките ѝ черти, че всеки би видял у нея онова безразличие, в което се изпада при живот, лишен от безпокойства. Дали защото навикът да прекарва живота си в тази къща, където я заточаваха недъзите, бе ѝ позволил да долови явления, недостъпни за другите и тъй пламенно желани от онези, които са в плен на крайно разпалени чувства, дали природата бе възмездила физическите ѝ недостатъци със сетива, по-чувствителни, отколкото у привидно по-добре устроените същества, но тази жена бе дочула стъпките на мъжа в галерията — помещение, намиращо се над кухните и стаите за прислугата, което свързваше предната и задната част на къщата. Шумът от стъпките ставаше все по-отчетлив. Макар и без прозрението, с което тази необикновено чувствителна жена можеше да преодолее пространството и да се съедини със своето друго аз, скоро дори и някой чужд човек би могъл да чуе стъпките по стълбището, свързващо галерията с дневната. Звукът им би поразил и най-невнимателния човек, защото бе просто невъзможно да бъде възприеман безучастно. Прекалено припряната и стремителна походка стряска. Когато някой се спусне да вика, че има пожар, краката му говорят не по-малко високо от гласа му. Ала не по-слабо вълнение може да причини и другата

крайност в нечия походка. Мрачната мудност, провлечените стъпки на този мъж безсъмнено биха предизвикали нетърпение у припрените; но някой наблюдателен или нервен човек би изпитал чувство, близко до ужас, при отмерените звуци, предизвикани от тези крака, сякаш лишени от живот, под които дъските скърцаха, като че ли тежки желяза се спускаха последователно върху тях. Такава би могла да бъде нерешителната и тежка походка на някой старец или величественото придвижване на мислител, който носи светове със себе си. Когато този мъж слезе от последното стъпало и стъпи колебливо по плочите, той остана за миг на голямата площадка, с която завършваше коридора към стаята на прислугата и откъдето същевременно се влизаше в дневната през врата, скрита в дървената ламперия, подобно на вратата, отвеждаща в трапезарията. В този момент леко потръпване, което би могло да се сравни с усещането, предизвикано от електрическа искра, пробягна по жената, седнала в креслото; но същевременно най-нежна усмивка раздвижи нейните устни и лицето ѝ, развълнувано от очакване на някакво удоволствие, разцъфтя като образ на красива италианска мадона: тя намери сили изведнъж да потули дълбоко в душата си всички безпокойства; после обърна глава към вратата, която ей сега щеше да се отвори в ъгъла на дневната и наистина бе блъсната така внезапно, че самата нещастница сякаш бе разтърсена едновременно с нея.

Балтазар Клаес се показва внезапно и направи няколко крачки, без да гледа жената или по-скоро без да я види, когато я бе погледнал. Той остана прав посред дневната, облягайки леко наведена глава върху дясната си ръка. Мъчително страдание, към което тази жена не можеше да привикне, макар че то я сполетяваше многократно всеки ден, сега отново сви сърцето ѝ, прогони усмивката ѝ, сгърчи мургавото ѝ чело между веждите — около дълбоката бръчка, врязвана от честия израз на крайно силни чувства; нейните очи се напълниха със сълзи, но тя рязко ги изтри, като погледна Балтазар. Невъзможно бе човек да не се развълнува при вида на главата на семейството Клаес. На младини този мъж навярно бе приличал на мъченика, заплашващ Карл V с нов Артевелде; но в тоя миг изглеждаше на повече от шестдесет години, въпреки че бе към петдесетте; преждевременното състаряване бе унищожило тази благородна прилика. Високата му фигура бе леко прегърбена, било защото работата му го принуждаваше да се навежда,

било защото гръбнакът му се бе попревил от тежестта на главата. Имаше широки и яки гърди, но по-надолу тялото му бе мършаво, нервно; това несъответствие в организъм, който очевидно някога е бил съвършен, сега предизвикваше любопитство да се разбере какъв странен начин на живот е довел до оформянето на такава необичайна външност. Гъстата му руса коса, почти невчесана, падаше върху раменете му по немски образец, но в безпорядък, който съответствуваше на чудноватия му общ вид. А в изпъкналите части на широкото му чело Гал^[7] би поставил поетични светове. Очите му, светлосини и ярки, имаха пъргавата живост, която се среща у големите търсачи на окултни загадки. Носът му, безсъмнено съвършен някога, сега се беше удължил, а ноздрите сякаш все повече и повече се разтваряха поради някакво неволно напрежение на обонятелните мускули. Косматите скули бяха силно изпъкнали, тъй че преждевременно посърналите бузи изглеждаха още по-изпити; изиящата уста бе притисната между носа и късата, рязко повдигната брадичка. Но все пак формата на това лице бе по-скоро удължена, отколкото закръглена; ето защо научната систематизация, според която у всяко човешко лице има прилика с някакво животно, би намерила у Балтазар Клаес ново доказателство в своя полза, тъй като лицето му би могло да се сравни с конска глава. Кожата му бе прилепнала по костите, сякаш някакъв скрит огън я бе изсушавал непрестанно; в някои моменти, когато той се вглеждаше в пространството, сякаш за да види осъществяването на своите надежди, човек би казал, че през ноздрите му излизат пламъците, поглъщащи духа му. Дълбоки чувства, каквито владеят великите хора, оживяваха това бледо лице, силно набраздено от бръчки, това навъсено чело като на стар угрижен владетел и най-вече тези искрящи очи. Техният огън изглеждаше още по-разпаден поради целомъдрието, налагано от тиранията на идеите и поради вътрешния източник на една силна интелигентност. Около дълбоко хлътналите очи се очертаваха кръгове, причинени от безсъние и напрежение при непрестанно измамвана и отново възраждаща се надежда. Ревнивият фанатизъм, вдъхван от изкуството или науката, се проявяваше и чрез странната и постоянна разсеяност на този човек. За нея свидетелствуваха видът и държанието му, в пълно съзвучие с великолепната и необичайна грозота на неговата физиономия. Едрите му космати ръце бяха мръсни, по краищата на дългите му нокти имаше

силно очертани черни ивици. На нелъснатите му обувки липсваха връзки. В цялата къща само господарят можеше да си позволи чудноватата свобода да бъде тъй нечист. Покритият с петна панталон от черно сукно, разкопчаната жилетка, разкривената вратовръзка и орфаната зеленикава дреха допълваха фантастичния сбор от дребни и едри неща, които у другиго биха свидетелствували за мизерия, породена от пороци, а у Балтазар Клаес представляваха небрежността на гения. Твърде често порокут и гениалността водят до еднакви резултати, които подвеждат обикновения наблюдател. Та гениалността не е ли едно излишество, което поглъща времето, парите и тялото, което отвежда до болницата дори по-бързо от ниските страсти? Изглежда, че хората уважават повече недостатъците, отколкото гениалността, защото отказват да ѝ вярват. Сякаш придобивките от самотните усилия на учения са тъй далечни, че обществото се бои да държи сметка за него, докато е жив; то предпочита да му отдаде заслуженото, без да му е простило нито мизерията, нито нещастията. Въпреки продължителното си отдръпване от настоящето, когато Балтазар Клаес напускаше своите тайнствени съзерцания, когато мил и общителен порив озаряваше това замислено лице, когато втрещените му очи загубваха твърдия си блясък и изразяваха някакво чувство, когато поглеждаше около себе си, възвръщайки се към действителния живот, тогава бе трудно да не се отдаде несъзнателна почит пред привлекателната красота на това лице, пред възвишения дух, отразен върху него. Затова всеки, който го видеше така, изпитваше съжаление, че този човек не принадлежи вече на света, и си казваше: „Сигурно е бил много хубав на младини!“ Всеобщо заблуждение! Никога Балтазар Клаес не бе имал по-поетичен вид, отколкото понастоящем. Лаватер^[8] безсъмнено би пожелал да проучи тази глава, изпълнена с търпение, с фламандска лоялност, с чистосърдечна нравственост, в която всичко беше широко и голямо, в която страстта изглеждаше спокойна, защото беше силна. Навярно душата на този мъж беше чиста, дадената от него дума — свещена, приятелството му безсъмнено беше непоклатимо, а привързаността му би могла да бъде всеотдайна; но волята, която насочва тези качества в полза на отечеството, на света или на семейството, в този случай съдбоносно се бе отправила другаде. Този гражданин, създаден да бди над щастието на едно семейство, да се разпорежда със значително състояние, да направлява децата си към

хубаво бъдеще, всъщност живееше далеч от повелите на дълга и на сърцето си, изцяло под властта на някаква вътрешна сила. Свещеникът би казал, че той е изпълнен със Словото Божие, човекът на изкуството би го поздравил като голям майстор, ентузиазираният мистик би го взел за ясновидец от църквата на Сведенборг.^[9] В този миг изпомачканото, неугледно и мизерно облекло, носено от този човек, странно контрастираше с проявите на изящество у жената, която тъй болезнено му се възхищаваше. Недъгавите хора, които са надарени с ум или с добра душа, винаги се обличат с възхитителен вкус. Те или се придържат към простота, разбирайки, че чарът им е изцяло духовен, или съумяват да направят така, че да се забравят несъответствията между някои пропорции с помощта на елегантност в подробностите, която развлича погледа и завладява духа. Тази жена не само беше великодушна, но и обичаше Балтазар Клаес с онзи женски инстинкт, който ни позволява да предвкуσαμε възвишеността на ангелите. Дори и да нямаше вроден вкус, тя би го придобила, получавайки възпитанието си сред едно от най-известните семейства на Белгия; вдъхновена от стремежа винаги да бъде харесвана от обичания съпруг, тя умееше да се облича превъзходно, без елегантността ѝ да пострада от двата природни недостатъка. Всъщност корсажът ѝ не бе свършен само в раменете, тъй като едното беше значително по-едро от другото. Тя погледна през прозорците към вътрешния двор, после към градината, сякаш за да види дали е сама с Балтазар, и му заговори с нежен глас, поглеждайки го с онази преданост, с която се отличават фламандките, защото отдавна между тях двамата любовта беше прогонила гордостта на испанската грандеса.

— Балтазар, сигурно много си зает?... Това е трийсет и третата неделя, в която не си дошъл нито на литургия, нито на вечерня.

Клаес не отговори; жена му наведе глава, сплете пръсти и зачака: знаеше, че това мълчание не означава нито презрение, нито пренебрежение, а тиранична заетост. Балтазар беше от хората, които дълго запазват в дъното на сърцето си юношеската деликатност, той би се почувствувал престъпник, ако изразеше нещо, което би засегнало една жена, измъчена от чувството за физическия си недостатък. Може би той бе единственият мъж, който знаеше, че една дума или един поглед могат да заличат години на щастие и са толкова по-жестоки, понеже по-силно контрастират с постоянна нежност; защото нашата

природа е такава: мъката, която изпитваме от едно несъответствие сред благополучието, е по-голяма, отколкото удоволствието от някоя радост сред нещастieto. След няколко мига Балтазар сякаш се пробуди, хвърли бърз поглед наоколо и каза:

— Вечерня?... А, децата на вечерня ли са?

После направи няколко крачки, погледна към градината, където растяха великолепни лалета; но внезапно се спря, сякаш се беше блъснал в стена, и се провикна:

— Защо те да не се съединят в даден момент? „Нима ще полудее?“ — каза си жената с ужас.

За да се създаде по-голям интерес към описваната сцена, необходимо е да се хвърли поглед върху дотогавашния живот на Балтазар Клаес и на внучката на дук де Каза-Реал.

Към 1783 година, Балтазар Клаес-Молина де Нурхо, тогава двадесет и две годишен, можеше да се смята, както казваме във Франция, за хубав мъж. Той довърши образованието си в Париж, където придоби най-добри обноски в обществото на мадам д'Егмонт, граф Хорн, принц Аренберг, испанския посланик, Хелвеций, французи от белгийски произход или хора, дошли от тази страна и които благодарение на произхода или богатството си, бяха причислявани към големите благородници, даващи тон по онова време. Младият Клаес намери сред тях неколцина роднини и приятели, които го въведоха във висшето общество, и то тогава, когато това общество щеше да се сгромоляса; но, както повечето млади хора, той отначало бе привлечен повече от славата и от науката, отколкото от тщеславието. Посещаваше често учените и по-специално Лавоазие, който беше известен повече благодарение голямото си богатство като откупвач на данъци, отколкото чрез своите открития в областта на химията, докато по-късно великият химик щеше да затъмни обикновенния откупвач на данъци. Балтазар се увлече от науката на Лавоазие и стана негов най-пламенен ученик. Но той беше млад, хубав като Хелвеций и парижките жени скоро го научиха да дестилира само остроумието и любовта. Въпреки че бе започнал да учи с жар, че Лавоазие се бе изказал ласкаво за него, той напусна своя учител, за да слуша учителките по добрия вкус, при които младите хора вземаха последните си уроци по държане и възприемаха маниерите на висшето общество, което в цяла Европа образува едно семейство. Опияняващата мечта за успех трая

кратко; след като бе дишал парижки въздух, Балтазар си замина уморен от един празен живот, който не подходеше нито на пламенната му душа, нито на обичливото му сърце. Само при споменаването на Фландрия, той си спомняше за домашния уют, тъй мил, тъй спокоен. Стори му се, че той повече съответствува на неговия характер и на възжеленията на сърцето му. Позлатата на нито един парижки салон не бе заличил спомените от кафявата дневна стая и малката градина, където детството му бе протекло тъй щастливо. Трябва човек да няма нито семейство, нито родина, за да остане в Париж. Париж е градът на космополита или на хората, които са сключили брак със света и непрестанно го прегръщат с обятията на науката, изкуството или властта. Детето на Фландрия се върна в Дуге като гълъба на Лафонтен в своето гнездо и се разплака от радост, пристигайки в деня, когато се разхожда Гайан. Гайан, това суеверно щастие на пелия град, това тържество на фламандските спомени, съществуваше от времето, когато семейството му бе емигрирало в Дуге. След смъртта на баща му и на майка му домът на Клаес опустя и известно време само това го занимаваше. След като премина първата мъка, той сметна за необходимо да се ожени, за да стигне до щастливото съществуване, което му бяха обещавали всички религии. Пожела да спази традицията и като своите предци потърси жена в Гант, Брюж и Анверс, но никоя от жените, с които се запозна, не му допадна. Няма съмнение, че е имал някои особени възгледи за брака, защото още от ранна възраст е бил обвиняван, че не следва отъпканите пътища. Веднъж у едни свои роднини в Гант той чу да се говори за някаква госпожица от Брюксел, която стана повод за оживени препирни. Някои намираха, че красотата на госпожица де Темнинк била засенчена от нейните недъзи; други я смятаха за съвършена въпреки недостатъците. Старият братовчед на Балтазар Клаес заяви пред своите гости, че красива или не, тя има душа, заради която би я взел за жена, стига само самият той да подходил за женене. И той разказа как тя току-що се била отказала от бащиното и майчиното си наследство, за да осигури подходящ брак на по-малкия си брат, като по този начин предпочела щастието на брат си пред своето собствено щастие и пожертвувала целия си живот. Не беше за вярване госпожица де Темнинк да се омъжи стара и бедна, след като не е имала никакъв кандидат, докато е била млада и богата наследница. Няколко дни по-

късно Балтазар Клаес потърси госпожица де Темнинк, тогава двадесет и пет годишна, и силно се увлече по нея. Отначало Жозефин де Темнинк сметна, че е обект на някакъв каприз и отказа да изслуша Клаес; но страстта се предава лесно, а една бедна девойка, която е и куца, не би могла да остане безучастна пред вдъхновената любов на млад и хубав мъж, тъй че тя се остави да бъде ухажвана.

Цяла книга би била необходима, за да се изобрази по-добре любовта на една девойка, примирена с мнението на обществото, че е грозна, която същевременно чувства в себе си непреодолимия чар на дълбоките чувства. Колко яростна ревност при вида на щастието, жестоки желания за мъст срещу съперницата, отнела някой поглед, колко вълнения и страхове, неизвестни на по-голямата част от жените — а ако описанието бъде по-кратко, всичко това ще пострада, защото ще бъде съвсем бегло загатнато. Съмнението, което е тъй драматично в любовта, би било тайната на задълбочения анализ, който би проследил най-внимателно и подробностите. Чрез него някои отново биха открили изгубената, но не и забравена поезия на своите първи трепети: онези възвишени екзалтации в дълбочините на сърцето, които лицето не издава никога; онзи страх, че няма да бъдеш разбран и онази безгранична радост, че са те разбрали; онези колебания на душата, която се отдръпва и се затваря в себе си и онези магнетични отблясъци, които придават на очите неизброими отсенки; онези намерения за самоубийство, предизвикани от една дума и разпръснати от интонацията на нечий глас, свидетелстваща за постоянството на чувството, в което човек се е съмнявал; онези трепетни погледи, прикриващи ужасни волности; внезапните подтици да се говори и действа, потиснати от собственото си буйство; интимното красноречие, което се състои от изречения без остроумие, но произнесени с развълнуван глас; тайнствените последици от онази първична чистота на душата и от онова божествено качество да се пази тайна, които подтикват към щедрост в полумрака и придават чудесен вкус на неподозираните отдавания; най-сетне всички прелести на младата любов и слабостите на нейното могъщество.

Госпожица Жозефин де Темнинк беше кокетка поради великодушието си. Чувството за привидните ѝ недостатъци я правеше тъй недостъпна, колкото би била и най-голямата красавица. Страхът, че някой ден ще я намерят грозна, пробуждаше гордостта ѝ,

унищожаваше нейното самочувствие, даваше ѝ смелост да запазва дълбоко в сърцето си онези първи блаженства, които другите жени обичат да изваждат на показ чрез държането си, като ги превръщат в своя горда украса. Колкото повече любовта я тласкаше към Балтазар, толкова по-малко смееше да му изрази своите чувства. Жестът, погледът, отговорът или искането, които у някоя хубавица представляват ласкателство за мъжа, за нея биха се превърнали в унизителни хитрувания. Красавицата може спокойно да бъде такава, каквато е, светът винаги ѝ прощава някоя глупост или несръчност; докато само един поглед може да смрази най-чудесното изречение върху устните на грозната жена, да смути погледа ѝ, да засили неловкостта на движенията ѝ, да я постави в затруднение. Тя знае, че само на нея не е позволено да прави грешки, всеки ѝ отрича способността да ги поправя, пък и никой не ѝ създава възможности за това. Необходимостта да бъде всеки миг свършена, заплашва да пресуши способностите, да парализира тяхното проявление. Такава жена може да живее само в атмосфера на ангелска снизходителност. Но къде са сърцата, чиято снизходителност не е помрачена от горчиво и нараняващо съжаление? Тези мисли, към които бе привикнала благодарение ужасяващата учтивост на света, това уважение, по-жестоко от обида, което подсилва нещастieto, като го посочва, всичко това потискаше госпожица де Темнинк, причиняваше ѝ постоянно притеснение, което задържаше в дълбочините на сърцето ѝ най-прекрасните впечатления ѝ придаваше студенина на нейното държание, на нейните думи, на нейния поглед. Тя беше влюбена скритом, не се осмеляваше да бъде красноречива или красива, освен когато останеше сама. Нещастна на дневна светлина, тя би била възхитителна, ако би ѝ било позволено да живее само нощем. Често, за да подложи на изпитание тази любов и с опасност да я загуби, тя пренебрегваше украсата, с която би могла отчасти да заличи своите недостатъци. Очите ѝ на испанка блясваха, когато забележеше, че Балтазар я харесва, без да е полагала грижи за външността си. Обаче мнителността разваляше за нея редките мигове, по време на които се осмеляваше да се отдаде на щастieto. Веднага почваше да се пита дали Клаес не иска брак с нея, за да има робиня в къщата си, дали той няма някакви скрити недостатъци, принуждаващи го да се задоволи с една бедна и непривлекателна девойка. Тези непрестанни тревоги

придаваха понякога изключителна цена на часовете, когато вярваше в трайността и искреността на онази любов, която щеше да ѝ даде отплата за всичко. Тя предизвикваше деликатни разговори, преувеличавайки грозотата си, за да проникне до дъно в мислите на своя любим. Тогава изтръгваше от Балтазар не особено ласкателни истини; но ѝ харесваше неговото смущение, когато го докарваше до думите, че достойното за обич у една жена е преди всичко красивата душа и предаността, която създава трайно щастие, че след няколко години брачен живот и най-очарователната жена е за своя съпруг равнозначна с най-грозната. След като си послужваше с всичко вярно от парадоксите, намаляващи стойността на красотата, Балтазар забелязваше нелюбезността на своите уверения. Тогава той разкриваше цялата доброта на сърцето си в деликатността на излиянията, чрез които успяваше да внуши на госпожица де Темнинк, че тя е съвършена за него. Предаността, която може би е върхът на любовта у жените, не закъсня да се прояви в тази девойка, невярваща, че ще бъде вечно обичана; обаче изгледите за борба, при която чувството трябваше да вземе връх над хубостта, я привлякоха; при това тя намираше, че е възвишено да се отдаде, без да вярва в любовта; най-сетне щастieto, колкото и краткотрайно да се окаже, щеше да ѝ струва твърде скъпо, за да се отказва от него. Несигурността и душевните борби, придавайки чар и неочакваност на страстта у това възвишено същество, разпалваха у Балтазар почти рицарска любов.

Сватбата се състоя в началото на 1795 година. Двамата съпрузи се върнаха в Дие, за да прекарат първите дни от своя съвместен живот в патриархалната къща на семейство Клаес. Нейните съкровища бяха увеличени от госпожица де Темнинк, която донесе няколко хубави картини от Мурильо и от Веласкес, диамантите на майка си и великолепни подаръци от своя брат, станал дук де Каза-Реал. Малко жени са били по-щастливи от госпожа Клаес. Нейното щастие трая петнадесет години, без ни най-малък облак; като ярка светлина то проникна и до най-дребното в живота. Повечето мъже имат в характерите си несъответствия, причиняващи продължителни дисонанси. Поради това те лишават домашния си живот от хармонията, която е идеал на семейството. Повечето мъже са обременени с дребнавости, а дребнавостите пораждат неприятности. Някои са честни и дейни, но груби и неотзивчиви, други са добри, ала

твърдоглави, един обича жена си, но е безволев, втори е обзет от амбиция и проявява чувствата си тъй, сякаш изплаща дълг — за сметка на богатството, което дава, той отнема радостта на всички дни; изобщо средно развитите мъже са несъвършени, без особена причина за укоримост. Умните хора са променливи като барометри, единствено геният е изцяло добър. Така че пълното щастие се намира в двата края на моралната стълбица. Само добродушното животно и геният са способни — единият от слабост, а другият от сила — на онова постоянство в характера, на онази трайна нежност, която заглажда грапавините на живота. У единия това е безразличие и пасивност; у другия — великодушие и трайност на възвишената мисъл, която го ръководи и която трябва да бъде еднаква и като принцип, и като осъществяване. И двамата са еднакво простодушни и открити; само че у първия причината е празнотата, а у втория — дълбочината. Ето защо умелите жени са склонни да вземат никаквеца като най-добър заместител на някой велик мъж. И така Балтазар отначало вложи качествата си в дреболиите на всекидневието. Той гледаше на семейната любов като на великолепа творба и, както бележитите хора, които не търпят нищо несъвършено, пожела да я разгърне в цялата ѝ красота. Умът му внасяше постоянно разнообразие в покоя на щастieto, благородството на характера му придаваше чар на всеки израз на внимание от негова страна. Въпреки че споделяше философските принципи на осемнадесетия век, той настаня католически свещеник в дома си и го държа чак до 1801 година. Така се излагаше на опасностите, с които го заплашваха революционните закони само за да не противоречи на испанския фанатизъм, с който жена му бе закърмена по отношение на римокатолическата вяра. По-късно, когато религиозният култ бе възвърнат във Франция, той не пропускаше да придружи съпругата си на неделна литургия. Никога неговата любов не премина в други форми на привързаност. Никога той не позволи да се почувствува в дома му онази покровителствена сила, тъй обичана от жените, но която би изглеждала като съчувствие за неговата съпруга. Той намери най-находчивото ласкателство — отнасяше се с нея като със своя равна и понякога прибегваше дори до онези мили сръдни, които мъжът си позволява спрямо красивата жена, сякаш като предизвикателство към нейното превъзходство. Неговите устни винаги бяха разкрасени от усмивката на щастieto, а думите му

всякога бяха изпълнени с нежност. Той обичаше своята Жозефин заради тях двамата с онази жар, която изразява постоянна възхвала на качествата и прелестите у една жена. Верността, която често е резултат от определен обществен принцип, от някоя религия или от пресметливостта на съпрузите, у него изглеждаше спонтанна и не беше лишена от нежните излияния, съпътстващи пролетта на любовта. Задължението беше единствената връзка, която липсваше в брака на тези две еднакво влюбени същества, защото Балтазар Клаес намери у госпожица де Темник трайно и пълно осъществяване на своите надежди. Мъжът у него беше винаги щастлив, със сърце всякога задоволено, без пресищане. Не само че испанската кръв на младата Каза-Реал не търпеше лъжата и превръщаше в инстинкт онова умение, което придава безкрайно разнообразие на удоволствието. Тя притежаваше и онази безгранична преданост, която е чарът на нейния пол, както изящството е неговата красота. Нейната любов беше сляп фанатизъм, който би я накарал да приеме радостно смъртта само след едно кимване с глава. Деликатността на Балтазар бе събудила у нея най-великодушните чувства на жената, внушаваше й неотменима необходимост да дава повече, отколкото получава. Тази взаимна размяна на щастие, щедро раздавано и от двете страни, поставяше очевидно смисъла на живота й извън самата нея и изпълваше с нарастваща любов нейните думи, погледи и постъпки. От едната и от другата страна признателността изобилствуваше и разнообразяваше душевния им живот. При това увереността, че са всичко един за друг, изключваше всякаква дребнавост и придаваше по-голяма стойност на някои подробности. В края на краищата една изгърбена жена, която мъжът ѝ намира изправена, една куца, чийто мъж не иска да я види променена; една възрастна, която приемат за млада, не са ли те най-щастливите измежду жените?... Човешкото чувство не би могло да отиде по-далеч. Най-голямото завоевание на жената е да накара да обожават онова, което изглежда нейн недостатък. Че куцата не стъпва плавно, може да се забрави в резултат на моментно опиянение, но да бъде обичана заради хромотата, вече е обожествяване на нейния недостатък. Може би в евангелието на жените би следвало да се впише следното изречение: Блажени са несъвършените, защото тяхно е царството на любовта. Безсъмнено красотата е същинско нещастие за жената, защото това преходно цвете има голям дял в чувствата, които

изпитват към нея: обичат я така, както се женят за богата наследница. Друга е любовта, с която обичат или с която обича жена, лишена от нетрайните предимства, привличащи наследниците на Адам. Това е истинската любов — действително загадъчна страст, пламенна прегръдка на две души, чувство, за което никога не настъпва ден на разочарование. Такава жена има чарове, неподозирани от света, на чийто контрол се подчинява. Тя е красива, защото това ѝ е необходимо, и получава тъй голямо удовлетворение, когато накара да забравят недостатъците ѝ, че винаги съумява да постигне това. Ето защо най-прочутите примери на всеотдайност в любовта са били вдъхновявани от жени, у които повърхностният би намерил недостатъци. Клеопатра, Жана Неаполитанска, Диана от Поатие, госпожица дьо ла Валиер, госпожа Помпадур, и изобщо повечето жени, прочути чрез любовта, не са лишени нито от недостатъци, нито от недъзи. Същевременно любовта на по-голямата част от жените, чиято красота се сочи като съвършена, е завършвала винаги нещастно. Тази привидна странност трябва да има някаква причина. Може би мъжът държи повече на чувството, отколкото на удоволствието? Може би чисто физическият чар на красавицата има граници, докато духовното очарование е безгранично? Не е ли такава и поуката, върху която са изградени разказите от „Хиляда и една нощ“? Ако някоя грозна жена беше станала съпруга на Хенри VIII, тя би предизвикала на двубой секирата и би подчинила непостоянството на господаря. По силата на една странност, която е лесно обяснима за девойка от испански произход, госпожа Клаес беше необразована. Знаеше да чете и да пише, но до двадесетгодишната си възраст — когато родителите ѝ я взеха от манастира — беше чела само аскетични съчинения. Влизайки в обществото, отначало зажадня за светски удоволствия и овладя само изкуството да се облича добре, обаче изпитваше тъй дълбоко унижение поради невежеството си, че не смееше да се намесва в никакъв разговор и така я сметнаха за не твърде умна. От друга страна, мистичното възпитание, което бе получила, бе оставило чувствата ѝ в цялата им сила и не бе развратило природния ѝ ум. Глупава и грозна в ролята на наследница пред очите на света, тя стана умна и красива за своя съпруг. През първите години на техния брак Балтазар се опита да даде на жена си познанията, които биха помогнали на самочувствието ѝ; обаче беше твърде късно и тя притежаваше вече само паметта на

сърцето. Жозефин никога не забравяше нищо от онова, което ѝ казваше Клаес, стига да се отнасяше до тях двамата; спомняше си и най-малките подробности от щастливия си живот, но още на следния ден забравяше урока от вчера. Това невежество би предизвикало значителни разногласия между други съпрузи, но госпожа Клаес обичаше тъй предано и свято своя мъж и стремежът да запази своето щастие ѝ придаваше толкова сръчност, че винаги съумяваше да дава вид, че го разбира, и само в редки мигове допускаше да проличи нейното невежество. Освен това, когато двама души се обичат толкова, че всеки ден е пръв за страстта им, в тяхното изобилно щастие съществуват явления, които променят всички житейски правила. Те са като деца, безчувствени спрямо всичко, което не е смях, радост и удоволствие. Най-сетне, когато огнището е достатъчно разпалено, мъжът изразходва горивото, без да обмисля или обсъжда, без да измерва нито средствата, пито целта. А и никоя дъщеря на Ева не би могла да схване по-добре от госпожа Клаес своя занаят на жена. Тя притежаваше онова покорство на фламандките, което прави домашното огнище тъй привлекателно и което придобиваше още по-голям чар поради гордостта ѝ на испанка. Тя се налагаше, умееше да вдъхва уважение с единствен поглед, озарен от съзнание за собствената си стойност и благородство; но пред Клаес трепереше; с течение на времето бе свикнала да го поставя тъй високо и тъй близо до Бога, посвещавайки му всички свои дела и мисли, че любовта ѝ придоби отсянка на почтителна боязън, която продължаваше да нараства. Тя гордо възприе всички привички на фламандската буржоазия, вложи амбицията си в стремеж към семейно благополучие, в поддържане класическата чистота на най-малките подробности в дома, в умение да притежава само хубави вещи, да поднася на масата само изискани ястия и да поддържа всичко в съзвучие с живота на сърцето си. Имаха две момчета и две момичета. Най-възрастна бе Маргерит, родена през 1796 година. Последното им дете беше тригодишно момче на име Жан-Балтазар. Майчиното чувство у госпожа Клаес бе почти толкова силно, колкото съпружеската любов. Поради това в душата ѝ, особено в края на нейния живот, се разигра ужасяваща борба между тези две еднакво могъщи чувства, които в известен смисъл бяха станали враждебни едно спрямо друго. Сълзите и тревогата на лицето ѝ в мига, когато почва разказът за семейната

драма, назряваща в тази спокойна къща, бяха причинени от страха, че е пожертвувала децата си заради своя мъж.

През 1805 година братът на госпожа Клаес почина, без да остави деца. Испанският закон не допускаше сестра да наследява поземлена собственост, свързана с титлите на семейството; но чрез разпоредбите на завещанието си дукът ѝ остави около шестдесет хиляди дуката, които не ѝ бяха оспорени от другите наследници. Въпреки че чувствата ѝ към Балтазар Клаес не бяха никога помрачавани от какъвто и да било материален интерес, Жозефин изпита своеобразно удоволствие, че е богата колкото своя съпруг, и бе щастлива, че на свой ред може да му предложи нещо, след като тъй благородно бе получила всичко от него. Така, поради случайността, този брак, считан за лудост от пресметливите, стана твърде изгоден от финансова гледна точка. Доста трудно беше да се реши за какво да се употреби тази сума. Домът Клаес беше тъй богато украсен с мебели, с картини, с изящни и скъпи предмети, че изглеждаше невъзможно да се прибавят нови, които да бъдат достойни за събраните дотогава. Изисканият вкус на това семейство беше натрупал цели съкровища. Цяло поколение бе търсило хубави картини; по-сетне необходимостта да се допълва започнатата колекция бе превърнала художествения вкус в наследствена черта. Стоте картини, които украсяваха галерията, свързваща задната къща с апартаментите за гости на първия етаж в предната къща, както и петдесетината други, поставени в представителните салони, бяха плод на три века търпеливи издирвания. Това бяха прочути платна от Рубенс, Ройсдал, Ван Дайк, Тербург, Жерард Доу, Тениерс, Миерис, Паул Потер, Вуверманс, Рембранд, Хобема, Кранах и Холбайн^[10]. Италианските и френските картини тук бяха по-малко, но всички те представляваха значителни творби. Друго поколение бе имало слабост към сервизите от японски и китайски порцелан. Някой Клаес се бе увлякъл по мебели, друг по сребърни прибори и предмети; накратко, всеки бе имал своя мания, някакво пристрастяване, една от най-проявените черти на фламандския характер. Бащата на Балтазар, последен представител на прочутото холандско висше общество, бе оставил една от най-богатите сбирки от лалета. Освен тези наследствени богатства, представляващи огромен капитал и украсяващи великолепно старата къща — отвън проста като черупка, но като черупка, която отвътре е покрита със седеф и

обагрена с най-пищни цветове — Балтазар Клаес притежаваше още и едно имение в равнината Оршиз. Той никога не правеше разходите си съобразно своите приходи, както са свикнали французите: придържаше се към стария холандски обичай да изразходва само четвъртината от дохода. Хиляда и двестате дуката, които по този начин разходваше годишно, представляваха равнището, до което достигаха най-богатите хора в града. Въвеждането на Гражданския кодекс показва, че тази предвидливост е била уместна. По силата на разпоредбите за наследяването, които изискваха подялба по равно на всички имущества, всяко от децата щеше да остане не особено богато и съкровищата на стария музей Клаес щяха да се разпръснат някой ден. Балтазар, със съгласието на госпожа Клаес, вложи парите ѝ по такъв начин, че да осигури на всяко от децата си състояние, подобно на бащиното им богатство. Тъй че семейство Клаес продължи да живее скромно и закупи гори, които бяха донякъде пострадали от войните, но които след съответни грижи щяха да придобият грамадна стойност след десет години. Висшето общество на Дуге, към което принадлежеше Клаес, оцени добрия характер и качества на неговата съпруга, като по силата на своеобразна мълчалива уговорка я освободи от задълженията, на които хората в провинцията толкова много държат. По време на зимния сезон тя рядко ходеше на гости, а всички я посещаваха. Приемаше всяка сряда и ежемесечно даваше по три големи вечери. Всеки бе доловил, че тя се чувства по-свободна у дома си, където и без друго я задържаха привързаността към съпруга ѝ, както и грижите за възпитанието на децата. Така изглеждаше до 1809 това семейство, което никак не съвпадале с общоприетото положение. Животът на тези двама души, скритом изпълнен с обич и радост, само външно приличаше на всяко друго съществуване. Съпругата на Балтазар Клаес съумяваше да поддържа неговите чувства. Тяхната трайност сякаш се превръщаше в своеобразно отглеждане на щастието, което бе не по-малко увеличащо от отглеждането на лалета, към което съпругът имаше склонност още от детинство. По този начин той нямаше нужда от своя мания, от рода на онези, които бяха владели предците му.

Към края на тази година умът и държането на Балтазар претърпяха пагубни промени, които започнаха тъй постепенно, че отначало госпожа Клаес не намери за необходимо да го попита за

причината. Една вечер той си легна тъй загрижен, че тя сметна за свой дълг да не го безпокои с въпроси. Женската ѝ деликатност и навикът да се подчинява я караха да очаква той сам да ѝ се довери. Нейното доверие беше скрепено от тъй силна обич, че не оставаше никакво място за ревност. Макар и да беше сигурна, че би получила отговор, ако би си позволила някакво любопитство, у нея се бе запазила от миналото боязън да не срещне отказ. От своя страна болестта на духа у съпруга ѝ протичаше постепенно и преминаваше през последователно засилващи се фази, докато достигна непоносимото изостряне, което разруши щастието на семейството. Колкото и зает да бе Балтазар, в продължение на много месеци той оставаше разговорлив, внимателен, и промяната в характера му се проявяваше само с често разсейване. Госпожа Клаес дълго се надяваше да научи от него тайната на заниманията му. Може би той искаше да ѝ се довери едва след като е достигнал плодотворни резултати, защото гордостта на мъжете често ги кара да скриват своите борби и да показват само победите си. Следователно в деня на триумфа домашното щастие щеше да се възвърне, при това още по-ярко, тъй като Балтазар щеше да си даде сметка за пропуски в живота на чувствата си и сърцето му безсъмнено щеше да го осъди. Жозефин познаваше достатъчно добре мъжа си и знаеше, че той не би си простил загдето е оставил своята Пепита помалко щастлива в продължение на редица месеци. И така тя запазваше мълчание, изпитвайки своеобразна радост от това, че страда от него, заради него; защото в любовта ѝ имаше отсенка от онова испанско благочестие, което никога не отделя вярата от любовта и не разбира чувството без страдания. Тя очакваше възвръщане на нежността, като всяка вечер си казваше: „Утре!“, и гледаше на своето щастие като на някой временно отсъстващ. Зачена последното си дете посред тези потайни тревоги. Ужасни изгледи за бъдеще, изпълнено с мъка! При тези обстоятелства в любовта си мъжът ѝ изглеждаше още по-разсеян и отчужден, отколкото през останалото време. Женската ѝ гордост, засегната за първи път, я накара да измери дълбочината на непознатата пропаст, която завинаги я отделяше от някогашния Клаес. Оттогава състоянието на Балтазар се влоши. Този мъж, някога изцяло погълнат от семейните радости, който по цели часове си играеше с децата и се търкаляше с тях по килима на дневната или из градинските алеи, който сякаш можеше да живее само край черните очи на своята Пепита, сега

дори не забеляза, че жена му е бременна, забрави семейството си и самия себе си. Колкото повече госпожа Клаес отлагаше въпроса си за причината на неговата загриженост, толкова по-малко смелост чувствуваше да го запита. При мисълта да стори това кръвта ѝ се вълнуваше и дъхът ѝ секваше. Най-сетне тя реши, че вече не се харесва на мъжа си, и сериозно се разтревожи. Този страх я завладя, отчая, възбуди, превърна се в източник на много меланхолични часове и тъжни размисли. Тя оправда Балтазар за своя сметка, като се намери грозна и остаряла. После ѝ хрумна великодушната, но унизителна за нея мисъл да му върне свободата, като приеме един от онези скрити разводи, които сякаш представляват ключ към щастието за много семейства. Преди да се раздели с брачния живот, тя опита да прочете в дълбочините на това сърце, но го намери затворено. Тя видя как Балтазар неусетно ставаше безразличен към всичко, което бе обичал, занемаряваше разцъфтелите си лалета, не мислеше вече за своите деца. Без съмнение, той беше завладян от някаква страст извън увлеченията на сърцето, но която според жените не по-малко се отразява на чувствата. Любовта му бе приспана, а не отлетяла. Въпреки че това беше някакво утешение, нещастieto си оставаше същото. Продължителността на тази криза се обяснява с единствената дума надежда — тайната на всички подобни състояния в брака. Когато нещастната жена стигаше до степен на отчаяние, при което набираще смелост да заговори мъжа си, тъкмо тогава се случваха по-приятни мигове, по време на които Балтазар ѝ показваше, че макар и да бе завладян от някакви дяволски помисли, тя му помага да става понякога какъвто е бил. При тези моменти, когато нейното небе се проясняваше, тя бързаше да се възползува от щастието си и не смееше да го смути с ненавременна намеса. Сетне, когато все пак дръзваше да попита Балтазар, в мига, в който се канеше да заговори, той ѝ убягваше, напускаше я внезапно или пропадаше в бездната на своите размишления, откъдето нищо не можеше да го измъкне. Скоро отражението на духа върху физическото състояние започна своите опустошения — отначало недоловими, но все пак достъпни за погледа на любящата жена, която следеше тайната на своя съпруг и в най-малките ѝ прояви. Често тя с мъка — сдържаше сълзите си, като го видеше след вечеря потънал в едно кресло край огъня, мрачен и замислен, устремил поглед нанякъде, без да си дава сметка за

тишината, която цари около него. Тя наблюдаваше с ужас неусетните промени, които рушаха този образ, издигнат тъй високо от любовта ѝ: с всеки изминал ден духовният живот чезнеше от лицето му и то оставаше без всякакъв израз. Понякога очите му придобиваха стъклен блясък, изглеждаше, че погледът му се е обърнал и се е устремил навътре. След като децата си лягаха да спят, минаваха няколко часа в мълчание и самота; ако нещастната Пепита се осмеляваше да попита: „Мили, зле ли ти е?“, понякога Балтазар не отговаряше: а ако отвърнеше, то най-напред идваше на себе си като внезапно пробуден човек и изговаряше едно глухо и отсечено „не“, което падаше тежко върху сърцето на разтревожената жена. Въпреки че би предпочела да скрие от своите познати странното си положение, тя бе принудена да заговори за него. Според обичая в малките градове повечето салони бяха направили от станалото с Балтазар тема на своите разговори. Някои компании дори вече знаеха подробности, неизвестни на госпожа Клаес. Когато, въпреки че учтивостта налагаше да се мълчи, неколцина приятели изказаха живо безпокойство, тя побърза да оправдае странностите на своя съпруг: „Балтазар е предприел голямо дело, което го поглъща, но успехът му би прославил както семейството, така и родината му.“ Това загадъчно обяснение подходеше много на амбициите в един град, където повече от всякъде другаде господствуваше любов към отечеството и копнеж за прослава и затова оказа въздействие, благоприятно за господин Клаес. Предположенията на жена му бяха до известна степен оправдани. Множество работници с различни професии се бяха трудили дълго време в таванското помещение на предната къща, където Балтазар отиваше още от сутринта. Престояванията му ставаха все по-дълги, а жена му и прислугата неусетно бяха привикнали с тях; най-сетне Балтазар почна да прекарва по цели дни там. Сетне с неизразима болка госпожа Клаес научи много неща по унизителен за нея начин. Някои добри приятелки, изненадани от нейната неосведоменост, ѝ довериха, че мъжът ѝ не преставал да купува в Париж физически уреди, скъпо струващи вещества, книги, апарати и се разорявал — тъй се говорело — в търсене на философския камък. Тя трябвало да помисли за децата си, добавяха приятелките, за собственото си бъдеще, престъпление било да не използва своето влияние, за да отклони мъжа си от лошия път, по който е тръгнал. Госпожа Клаес съумя да прекрати тези абсурдни

разговори, като си придаде надменност, подходяща за знатна дама, но бе обзета от ужас въпреки привидното си спокойствие и реши да прекрати своето самоотричане. Тя предизвика едно от онези положения, при което жената е на равна нога със своя съпруг; по-малко боязлива така, тя се осмели да попита Балтазар на какво се дължи неговата промяна и защо той се отдръпва от всичко. Фламандецът свъси вежди и отвърна:

— Скъпа, ти не би разбрала нищо от това.

Един ден Жозефин настоя да узнае тази тайна, като нежно се оплака, че не може да споделя всички мисли на мъжа, чийто живот споделя.

— Щом това толкова те интересува — отговори Балтазар, държейки жена си върху своите колене и галейки черните ѝ коси, — ще ти кажа, че се отдадох на химията и че съм най-щастливият човек на света.

Две години след като господин Клаес стана химик, домът му бе променил своя вид. Било защото обществото се шокираше от постоянната разсеяност на учения или смяташе, че му пречи, било защото тайното безпокойство правеше госпожа Клаес по-малко приятна, сега тя се виждаше само с най-близките си приятелки. Балтазар не ходеше никъде, затваряше се в своята лаборатория по цял ден, оставаше там понякога и през нощта, появяваше се в семейството си чак по време на вечеря. След втората година престана да прекарва топлия сезон в имението, където жена му не пожела да ходи сама. Понякога Балтазар излизаше от къщи, разхождаше се и се връщаше чак на следния ден, оставяйки госпожа Клаес цяла нощ в плен на смъртно безпокойство. След като безрезултатно бе изпращала да го търсят в един град, чиито порти се затваряха вечер по обичая на крепостите, тя не можеше да иска да го преследват в полето. На нещастната жена не оставаше дори примесената с тревоги надежда на очакването и тя се измъчваше до заранта. Балтазар, пропуснал часа за затваряне на портите, пристигаше съвсем спокойно на другия ден, без да подозира тревогите, които разсеяността му причиняваше на семейството. Щастieto, че го вижда отново, предизвикваше у жена му също тъй опасна криза, както и изчезванията му. Тя мълчеше, не смееше да го разпитва, защото при първия ѝ въпрос в подобен случай той бе отговорил изненадано:

— Че какво, не може ли да се разходи човек.

Влюбеният не може да заблуждава. Разтревожеността на госпожа Клаес всъщност потвърди слуховете, които се бе постарала да опровергае. На младини бе привикнала към учтивото съжаление на хората; за да не го изпита повторно, сега се затвори още повече зад стените на дома си, където не идваше вече никой, дори последните ѝ останали приятелки. Неугледността на облеклото винаги е унизителна за човек от висшето общество. У Балтазар тя доби такива форми, че стана една от главните причини — наред с редица други — за мъката на тази жена, навикнала със свършената чистота на фламандките. Подпомагана от Льомюлкиние, камериера на своя съпруг, Жозефин известно време се справяше с всекидневното съсипване на дрехите, но накрай бе принудена да се откаже. Още в същия ден, когато скритом от Балтазар изпомазаното, скъсаното и пробитото биваше заменено с ново, той го превръщаше в парцали. Съпругата, живяла щастливо петнадесет години и чиято ревност никога не бе пробуждана, изведнъж откри, че по видимите признаци вече не означава нищо за сърцето, в което бе царувала преди. Испанка по произход, чувството на испанска жена заговори у нея, когато съзря съперница в лицето на науката, отвличаща съпруга ѝ; мъките на ревността почнаха да разкъсват нейното сърце и дадоха нов импулс на любовта ѝ. Но какво да направи срещу науката? Как да надвие нейната непресекваща, тиранична и нарастваща мощ? Как да убие невидима съперница? Как жената, чиито възможности са ограничени от природата, би могла да се бори с една идея, която дарява безконечни наслаждения и все нови и нови прелести? Какво да предприеме срещу кокетството на идеите, които се освежават, възраждат се още по-красиви след затруднението, отвеждат мъжа тъй далеч от света, че той забравя най-любимите си същества? Най-сетне веднъж, въпреки строгите нареждания, дадени от Балтазар, жена му пожела поне да не го напуска, да се затвори; заедно с него в таванското помещение, да поведе ръкопашен бой със съперницата си, като помага на своя съпруг по време на дългите часове, посвещавани от него на тази страхотна любовница. Тя поиска скритом да се промъкне в това тайнствено ателие на съблазънта и да извоюва правото да остане завинаги. Намерението ѝ бе да сподели с Льомюлкиние правото да влиза в лабораторията; но за да не присъствува той на евентуалното скарване, от което се боеше, тя

изчака ден, в който съпругът ѝ не се нуждаеше, от камериера. От известно време тя дебнеше влизането и излизането на този прислужник с неприязнено нетърпение; та нали той знаеше всичко онова, което би желала да научи, което мъжът ѝ скриваше от нея, а тя не смееше да го разпитва! Излизаше, че Лъомюлкиние се ползува с по-голямо доверие от нея, съпругата!

И така, тя отиде разтреперана и почти щастлива; но за първи път в живота си изпита неговия гняв. Едва бе открехнала вратата, когато Балтазар се спусна и грубо я тласна към стълбището, където тя без малко щеше да се търколи надолу по стъпалата.

— Слава богу, ти си жива! — извика Балтазар, като я привдигна.

Една стъклена маска беше се счупила с трясък върху госпожа Клаес, която видя мъжа си силно побледнял и изпълнен с ужас.

— Скъпа, бях ти забранил да идваш тук — каза той, като седна върху едно стъпало с вид на свършен човек. — Светиите те запазиха от смъртта. По каква ли случайност очите ми бяха обърнати към вратата?... Без малко щяхме да загинем.

— Тогава щях да съм щастлива — продума тя.

— Опитът ми е провален — подхвана Балтазар. — Само на теб мога да простя мъката, която ми причинява тая жестока несполука. Може би щях да разложа азота!... Хайде, върви да си гледаш работата.

Балтазар влезе в лабораторията.

— „Може би щях да разложа азота“ — повтори на себе си нещастната жена, прибирайки се в стаята си, където избухна в плач.

Това изречение беше неразбираемо за нея. Мъжете, привикнали, благодарение на образованието си, да схващат всичко, не знаят колко страшно е за жената да не разбира мисълта на своя любим. Повеликодушни от нас, тези божествени създания не ни се оплакват, когато казаното от душите им остава неразбрано; те се боят да не ни покажат превъзходството на своите чувства и скриват болките си със същата охота, с която премълчават несподелените радости. Но в любовта си са по-амбициозни от нас и искат да притежават не само сърцето на мъжа, а и нещо повече: всичките му мисли. Обстоятелството, че не знае нищо за науката, с която се занимаваше съпругът ѝ, пораждаше в душата на госпожа Клаес по-силно терзание, отколкото би причинила красотата на някоя съперница. Съревнованието между две жени дава на онази, която е влюбена по-

силно едно предимство: че обича по-добре. А това терзание я намираше безпомощна и потъпкваше всички чувства, които помагат на човека да живее. Жозефин не знаеше! Тя се озова в положение, при което нейното невежество я отделяше от мъжа ѝ. Към всичко се прибавяше още едно страдание, най-мъчителното: той често се намираше между живота и смъртта, излагаше се на опасности, едновременно близо и далеч от нея, без тя да ги споделя и познава! Това беше същински ад, затвор за духа, без изход и без надежда. Госпожа Клаес пожела поне да опознае прелестите на тази наука и се зае тайно да изучава химия по книгите. Цялото семейство заживя като в манастир.

При такива последователни преходи нещастieto навлезе в дома Клаес, докато го доведе до своеобразната разруха по времето, когато започва тази история.

Напрегнатото положение се усложни още повече. Като всички страстни натури госпожа Клаес беше свършено безкористна. Онези, които обичат истински, знаят колко незначително нещо са парите в сравнение с чувствата и колко трудно могат да се съгласуват с тях. Ала въпреки всичко това Жозефин изпита известно вълнение, когато научи, че мъжът ѝ е задължиял с триста хиляди франка, получени срещу ипотека върху имотите му. Неоспоримото съществуване на договорите оправдаваше безпокойствата, слуховете, догадките из града. Госпожа Клаес, с право разтревожена, бе принудена въпреки гордостта си да разпита нотариуса на мъжа си, да му довери мъката си или да допусне нейното отгатване и най-сетне да чуе унизителния въпрос:

— Нима господин Клаес не ви е казал нищо досега?

За щастие, нотариусът на Балтазар се смяташе за техен близък родственик. Дядото на Клаес се бе оженил за една Пиеркен от Анверс, от същото семейство, към което принадлежаха и Пиеркенови от Дуе. Откакто беше сключен този брак, те, макар и чужди на Клаесови, ги имаха за братовчеди. Господин Пиеркен, млад, двадесет и шест годишен мъж, който току-що бе наследил кантората на баща си, беше единственият човек, запазил достъп в дома Клаес. Съпругата на Балтазар бе живяла в дотам пълно усамотение през последните месеци, че нотариусът бе принуден да ѝ потвърди новината за катастрофата, известна вече на целия град. Той ѝ каза, че по всяка вероятност нейният мъж дължи значителни суми на фирмата, която го

снабдявала с химически вещества. След като се бе осведомила за богатството и уважението, с които разполагаше Клаес, тази фирма приемаше всичките му поръчки и отправяше пратки, без да се тревожи, въпреки размера на още неизплатената им стойност. Госпожа Клаес натовари Пиеркен да установи цената на извършените доставки. След два месеца господата Проте и Шифрьовил, производители на химически вещества, изпратиха извлечение от сметка, възлизаща на сто хиляди франка. Госпожа Клаес и Пиеркен се задълбочиха в тази фактура с растящо удивление. Докато значителна част от изпратеното, посочено съгласно научната или търговска номенклатура, беше неразбираема за тях, те с ужас видяха, че в сметката са включени образци от метали и всевъзможни диаманти, но в малки количества. Общата сума на дълга се обясняваше лесно с многочислеността на перата по сметката, с предпазните мерки, които бяха необходими за пренасянето на редица вещества и за превоза на някои скъпоценни апарати, с внушителните цени на голям брой вещества, които се получават мъчно или са скъпи поради редкостта си, накрай и със стойността на физическите и химически уреди, изработени по указания на господин Клаес. В интерес на своя братовчед нотариусът бе събрал сведения за Проте и Шифрьовил. Честността на тези търговци поставяше извън всяко съмнение почтеността на операциите им с господин Клаес. Те дори често му съобщаваха резултати, получени от парижки химици, за да му спестят излишни разноски. Госпожа Клаес помоли нотариуса да премълчи пред жителите на Дуге за естеството на тези покупки, които биха били сметнати за лудост. Обаче Пиеркен отвърна, че вече е направил всичко, за да не накърни уважението, с което се ползуваше Клаес. Нотариусът бил отложил до последна възможност изпълнението на някои свои задължения, ала значителността на заемите, дадени от негови клиенти на доверие, не позволявали повече да се отлага. Той разкри размерите на бедата, съобщавайки на своята братовчедка, че ако тя не успее да попречи на това безумно прахосничество, след шест месеца семейните имуществата ще бъдат обременени с ипотeki, надвишаващи стойността им... Що се отнася до него, тъй обърнал внимание на своя братовчед с цялата почтителност, дължима на един човек, когото с право уважават. Но думите му не оказали ни най-малко влияние. Балтазар категорично отговорил, че работи за славата и богатството на своето семейство.

Така към всички сърдечни терзания, понасяни от госпожа Клаес в продължение на две години, се прибави ужасен, постоянен страх, който правеше бъдещето ѝ застрашително. Жените имат предчувствия, чиято точност наподобява чудеса. Защо те обикновено се безпокоят повече, отколкото се надяват, когато се решават жизненоважни въпроси? Защо вярват само във великите идеи на религиозното бъдеще? Защо предугаждат тъй успешно паричните крушения и кризите на нашите съдби? Може би чувствата, свързващи ги с обичния мъж, им дават възможност отлично да установят силите му, да оценят способностите му, да опознаят вкусовете, увлеченията, пороците и добродетелите му. Постоянното вникване във всички тези причини, в чието присъствие непрекъснато се намират, безсъмнено им дава съдбоносната власт да предвиждат резултатите от тях при всички възможни положения. Онова, което виждат от настоящето, им позволява да съдят за бъдещето с ловкост, лесно обяснима със съвършенството на нервната им система — тя долавя и най-леките смущения в мисълта и в чувствата. Всичко у тях трепти в съзвучие с големите душевни сътресения. Те или чувствуват, или виждат. Също така и госпожа Клаес, макар да бе отделена от мъжа си в течение на две години, сега предчувствуваше загубата на своето богатство. Тя бе оценила обмисления устрем, ненакърнимото постоянство на Балтазар. Ако наистина се бе заел да търси начин за правене на злато, той съвсем хладнокръвно щеше да хвърли и последния си залък хляб в своята пещ. Но какво търсеше той? До този момент майчинското чувство и съпружеската любов тъй добре се съчетаваха в сърцето на тази жена, че никога децата — еднакво обичани от нея и от нейния мъж — не бяха се изпречвали помежду им. Но ето, че понякога тя почна да става повече майка, отколкото съпруга, въпреки че по-често беше повече съпруга, отколкото майка. Колкото и да беше склонна да пожертвува богатството си и дори своите деца заради щастието на онзи, когото бе избрала, обичала, обожавала и за когото оставаше единствената жена в света, все пак угризенията, предизвикани от майчинската любов, я изпречваха пред ужасяващи противоречия. По този начин като жена тя страдаше заради любовта си; като майка страдаше заради децата си; като християнка страдаше заради всички. Тя мълчеше и скриваше в душата си тези жестоки бури. Съпругът ѝ бе единствен господар на семейната съдба, можеше да я променя по свое желание и дължеше

сметка само на Бога. Пък и можеше ли тя да го упреква в разточителство, след безкористността, която бе проявил през десет години брачен живот? Можеше ли да бъде съдник на неговите намерения? Обаче нейната съвест, в съгласие с чувството и със законите, ѝ казваше, че родителите са пазители на богатството и нямат право да лишават децата си от материално щастие. За да не решава тези съдбоносно важни въпроси, тя предпочиташе да затваря очи, както правят хората, които отказват да погледнат пропастта, в дъното на която знаят, че ще се сгромолясат. От шест месеца насам мъжът ѝ не беше давал пари за домакинските разходи. Тя тайно изпрати да продадат в Париж скъпите диамантени украшения, подарени за сватбата ѝ от нейния брат, а в домакинството въведе най-строга икономия. Освободи гувернантката на децата и дори дойката на Жан. В миналото луксът да се притежава кола бил непознат за буржоазията, едновременно смирена по нрав и горда по чувства; така че в дома Клаес нищо не бе предвидено за тази модерна новост; Балтазар бе принуден да устрои конюшня и подслон за колите си в една насрещна постройка; неговите занимания вече не му позволяваха да се грижи за тази част от домакинството; госпожа Клаес премахна значителните разноски за коли и хора, които ставаха безполезни поради усамотението ѝ. Тя не се опита да подкрепи с подходящи обяснения своите нововъведения. До този миг фактите бяха опровергавали всичките ѝ думи, затова най-добре беше да мълчи. Промяната в начина на живот у семейство Клаес не можеше да се оправдае в страна като Холандия, където всеки, който изразходва целия си доход, бива смятан за луд. Но ето че най-голямата ѝ дъщеря, Маргерит, щеше да навърши шестнадесет години. Жозефин искаше да ѝ помогне да се омъжи добре, да я представи пред обществото, както подобаваше на потомка на родовете Молина, Ван Остром-Темнинк и Каза-Реал. Няколко дни преди деня, в който започва тази история, парите от диамантите се бяха свършили. През същия този ден, в три часа, когато отвеждаше децата си на вечерня, госпожа Клаес срещна Пиеркен. Той се бе запътил да я посети и я придружи до черквата Сен Пиер, като заговори тихо за нейното положение.

— Братовчедке — каза той, — няма да крия от вас, че сте в опасност, и ви моля да поговорите със съпруга си. Ако премълча всичко това, бих изменил на приятелството, което ме свързва с вашето

семејство. Кой друг, ако не вие, може да го спре пред рѣба на пропастта, към която отивате? Доходите от ипотекираните имоти съвсем не достигат за изплащане на лихвите от заетите суми; по този начин сега вие нямате никакви доходи. Ако изсечете горите си, ще се лишите от единствения шанс за спасение, който ви остава за в бъдеще. Братовчед ми Балтазар понастоящем дължи тридесет хиляди франка на фирмата Проте и Шифрьовил в Париж. С какво ще им платите? С какво ще живеете? А какво ще стане с вас, ако Клаес продължи да поръчва реактиви, стъклария, волтови батерии и други залъгалки? Цялото ви състояние, с изключение на къщата и мебелите, се превърна в газове и въглени. Завчера стана дума да се ипотекира къщата. И знаете ли какъв беше отговорът на Клаес? „Дяволска работа!“ Ето първият признак на разум, даден от него през последните три години.

Госпожа Клаес стисна до болка лакътя на Пиеркен, вдигна очи към небето и каза:

— Пазете нашата тайна!

Въпреки своята набожност нещастната жена, съсипана от зашеметяващата яснота на всичко чуто, не можа да се моли. Тя остана на мястото си между своите деца, разгърна молитвеника и не прелисти нито една страница; беше изпаднала в унес, завладяващ като съзерцанията на мъжа ѝ. Испанската чест, фламандската почитеност отекваха в душата ѝ не по-слабо от звуците на органа. Разоряването на децата ѝ беше свършен факт! Вече не можеше да се колебае между тях и честта на баща им. Необходимостта от скорошна борба със съпруга ѝ я ужасяваше; в нейните очи той оставаше тъй силен, тъй внушителен, че само очакването на неговия гняв я вълнуваше колкото представата за божественото величие. И така, тя трябваше да се отърси от постоянното подчинение, в което свято бе живяла като съпруга. Интересите на нейните деца я принуждаваха да се опълчи срещу склонностите на мъжа, когото боготвореше. Налагаше се често да му изтъква някои земни проблеми, докато той витае из висините на науката, рязко да го отдели от сияйното бъдеще, за да го потопи в онази материалност, която е най-омразна за творците на изкуството и за великите хора. За нея Балтазар Клаес беше титан на науката, предопределен за слава; той можеше да забрави съпругата си само заради най-бляскави надежди; освен това той беше толкова разумен, беше го слушала да говори тъй талантливо по всякакви въпроси, че

навярно сега беше съвсем искрен, като казваше, че работи за славата и богатството на своето семейство. Любовта му към съпругата и децата беше не просто голяма, а безкрайна. Тези му чувства не биха моли да изчезнат, безсъмнено те са се засилили, възприемайки друга форма. Тя, тъй благородна, тъй великодушна и тъй боязлива, сега щеше да стане причина в ушите на този велик човек непрестанно да отеква думата пари и звънът на парите. Щеше да му посочи скърбите на мизерията, да го накара да се вслуша във виковете на отчаянието, когато той дочуваше мелодичните гласове на известността! Може би любовта на Балтазар към нея щеше да намалее след това? Ако не бе имала деца, тя храбро и с удоволствие би приела новата съдба, в която я въвлечаше мъжът ѝ. Жените, отраснали в охолство, усещат бързо празнотата, която се крие зад наслажденията от материален характер. И когато сърцето им, по-скоро уморено, отколкото похабено, открие щастието от трайната взаимност на истинските чувства, те не се боят от неохолния живот, стига той да се харесва на онази, в чиято любов са повярвали. Мислите и удоволствията им са подчинени на неговите прищевки; единственото нещо, от което се страхуват, е да не го загубят. Така че по това време децата отделяха Пепита от истинския ѝ живот, както Балтазар Клаес бе се разделил с нея заради науката. Ето защо, след като се върна от вечерня и се отпусна в креслото, тя отпрати децата, като им заръча да пазят най-голяма тишина; после накара да повикат съпруга ѝ. Но въпреки че Льомюлкиние, старият камериер, положи усилия да го изтръгне от неговата лаборатория, Балтазар бе се забавил. По този начин госпожа Клаес бе имала време да обсъди положението. Бе останала замислена, без да обръща внимание нито на часовете, нито на времето, нито на светлината. Мисълта, че дължи тридесет хиляди франка и че не може да ги изплати, разбуди старите терзания, прибави ги към страданията на настоящето и на бъдещето. Тази лавина от интереси, от мисли, от усещания, я завари неподготвена и слаба, тя заплака. Когато видя, че Балтазар влиза, лицето му ѝ се стори ужасно, по-завладяно от нещо далечно, по-залутано някъде от всеки друг път. След като не ѝ отговори, тя отначало остана зашеметена пред неподвижността на безизразния, празен поглед, пред ненаситните идеи, излъчвани от високото чело. Под въздействието на тези впечатления тя закопня да умре. Дочувайки как безгрижният глас изрази научно възжеление в мига, когато сърцето ѝ беше разбито,

смелостта ѝ се възвърна. Тя реши да се бори срещу страхотната сила, която ѝ бе отнела любимия, бе отнела от децата баща им, от дома — цялото богатство, от всички — щастието. Все пак не можа да потисне трепета, който я овладя, тъй като никога не бе изживявала тъй изпълнен със значение момент. Не се ли съдържаше в латентно състояние цялото ѝ бъдеще в този ужасен миг? И не представляваше ли той, в съкратен вид, цялото ѝ минало?

Слабите духом, стеснителните, надарените с острота на възприятията, която придава важност и на най-дребните трудности в живота, хората, които усещат неволен трепет пред господарите на тяхната съдба — всички те могат да си представят хилядите мисли, нахлули в главата на тази жена, чувствата, чиято тежест притискаше нейното сърце, когато съпругът ѝ бавно се отправи към вратата за градината. Повечето жени познават безпокойствата, причинявани при колебания като онова, което измъчваше госпожа Клаес. Дори онези, чиито най-силни вълнения са били причинявани от необходимостта да съобщят на съпружките си някой излишен разход или дългове, направени при шивачката, дори и те ще разберат колко по-силно започва да бие сърцето, когато става въпрос за целия живот. Красивата жена може прелестно да се хвърли в краката на мъжа си, да извлече предимства от всички пози на скръбта. А съзнанието за физическите ѝ недостатъци засилваше още повече опасенията на госпожа Клаес. Затова, като видя, че Балтазар излиза, първото ѝ движение беше да се спусне към него; но жестока мисъл потисна нейния порив — щеше да се изправи пред него! Нямаше ли да изглежда смешна на мъжа, който, бидейки освободен от заслеплението на любовта, би могъл да вижда истината? Жозефин би предпочела да загуби всичко — и богатство, и деца, вместо да се унижи като жена. Тя реши да си спести всякакви рискове в един тъй важен момент и го повика със силен глас:

— Балтазар!

Той се извърна машинално и се закашля; после, без да обръща внимание на жена си, се изплю в едно от малките квадратни съдчета, поставени покрай ламперията като във всички жилища на Холандия и Белгия. Този човек, който вече не мислеше за никого, не забравяше никога плювалниците, тъй силно бе вкоренена привычката у него. Нещастната Жозефин не бе в състояние да си даде сметка за тази странност и постоянните грижи на нейния мъж за мебелировката сега

й причиняваха неизказана мъка. В този миг тя загуби самообладание и извика нетърпеливо с глас, който изразяваше всичките ѝ наранени чувства:

— Но аз ти говоря, не чуваш ли?

— Какво значи това? — Балтазар рязко се обърна, хвърли към жена си поглед, в който животът се възвръщаше. На нея той действаше като гръм.

— Извини ме, скъпи — продума тя, като побледня. Помъчи се да стане и да му подаде ръка, но се отпусна без сили. След това добави с глас, прекъсван от ридания:

— Аз умирам!

Като всички разсеяни хора, Балтазар светкавично реагира на тази картина и сякаш отгатна тайната на настъпилата криза. Той веднага грабна на ръце госпожа Клаес, отвори вратата към малкото преддверие и тъй бързо премина по старото дървено стълбище, че върху една от тараските^[11], служещи за перила, остана цяла ивица плат от Жозефинината рокля, която се бе закачила и се скъса шумно. За да отвори, той ритна вратата на общия вестибюл между техните апартаменти; обаче вратата на нейната стая беше заключена.

Той нежно отпусна Жозефин върху едно кресло, питайки се:

— Господи, къде ли е ключът?

— Благодаря, скъпи — промълви госпожа Клаес, като отвори очи, — ето че за пръв път от много отдавна се почувствувах тъй близо до сърцето ти.

— Боже мой — провикна се той, — ключа. Ето прислугата...

Жозефин му направи знак да вземе ключа, който висеше отстрани на джоба ѝ, завързан с панделка. След като отвори вратата, Балтазар сложи жена си върху едно канапе, излезе да отпрати разтревожените слуги, заръча им веднага да поднесат вечерята и бързо се върна при жена си.

— Какво ти е, мила? — заговори той, като седна до нея, взе ѝ ръката и я целуна.

— Вече нищо ми няма — отвърна тя, — вече не ме боли. Само бих искала да имам Божието могъщество, за да сложа в краката ти всичкото злато на земята.

— Защо златото?

Той я привлече, притисна я към себе си и отново я целуна, този път по челото. После добави:

— Та не ми ли даваш най-големите богатства, обичайки ме тъй, както ме обичаш, мило и безценно създание?

— О, Балтазар, защо не можеше да разпръснеш тревогите от живота на всички ни така, както с гласа си прогонваш скръбта от сърцето ми? Най-сетне виждам, ти си същият.

— За какви тревоги говориш, скъпа?

— Ами че ние сме разорени!

— Разорени ли?

Той се усмихна, погали нейната ръка, задържайки я в дланите си, и каза с нежен глас, с какъвто отдавна не бе говорил:

— Ала утре, ангел мой, ние ще имаме несметно богатство. Вчера, докато издирвах много по-важни тайни, струва ми се, че намерих средството за кристализация на въглерода, субстанцията на диаманта... О, скъпа моя, след няколко дни ти ще простиш увлечението ми! Изглежда, че съм разсеян понякога. Как те стреснах преди малко! Бъди снизходителна към мъжа, който никога не престава да мисли за тебе, чиито занимания са изпълнени с тебе, с нас...

— Стига, стига! — каза тя. — Нека да поговорим за това довечера. Измъчвах се от прекомерна скръб, сега радостта ми е прекомерна.

Тя не очакваше да види отново по това лице тъй нежно чувство към себе си, да чуе този глас тъй ласкав като някога, да намери всичко, което смяташе загубено.

— Довечера — повтори той, — добре, ще поговорим. Ако се увлека в размисъл, припомни ми това обещание. Довечера искам да изоставя моите изчисления, моите усилия — искам да се отдам на семейната радост, на обичта, защото, Пепита, тя ми е необходима, жадувам за нея!

— Ще ми кажеш ли какво търсиш, Балтазар?

— Но, малка моя, ти нищо няма да разбереш.

— Мислиш ли?... А ето, че от близо четири месеца насам аз изучавам химията, за да мога да разговарям с теб. Четох Фуркроа, Лавоазие, Шаптал, Ноле, Руел, Бертоле, Гей-Люсак, Спаланцани, Льовенхук, Галвани, Волта — изобщо всички книги, свързани с

науката, която обожаваш. Спокойно можеш да ми разкажеш тайните си.

— О, ти си ангел — провикна се Балтазар, като се хвърли в краката на жена си, просълзен от умиление, при което тя потръпна, — ние ще се разбираме във всичко!

— Бих се хвърлила в огъня на ада, който разпалва твоите пещи, за да чуя тези думи от теб и да те видя такъв.

Дочувайки стъпките на дъщеря си в преддверието, тя избърза натам.

— Какво има, Маргерит?

— Мила мамо, господин Пиеркен дойде. Ако остане за вечеря, ще трябва нова покривка, а ти забрави да дадеш сутринта...

Госпожа Клаес извади от джоба си снопче малки ключове, подаде ги на дъщеря си, посочи шкафовете от рядко дърво, които украсяваха помещението, и каза:

— Вземи ей там отдясно... Понеже моят мил Балтазар се връща днес при мен, върни ми го цял-целеничък — добави тя, след като се върна в стаята, а лицето ѝ придоби израз на нежна дяволитост. — Мили, прибери се и ми направи удоволствието да се облечеш, Пиеркен ще вечеря с нас. Хайде, хвърли тези изпокъсани дрехи! Я виж какви петна! Нали от солна или от сярна киселина е жълтото около тези дупки? Иди да се подмладиш, ще ти пратя Мюлкиние, щом си сменя роклята.

Балтазар поиска да мине в своята стая през общата врата, но беше забравил, че тя е заключена отвътре. Излезе през преддверието.

— Маргерит, остави всичко на креслото и ела да ме облечеш, не искам Марта — каза госпожа Клаес на дъщеря си.

Балтазар хвана с две ръце Маргерит, извърна я радостно към себе си и каза:

— Добър ден, мое дете! Колко си хубава днес с тази муселинена рокля и с този розов колан!

После я целуна по челото и стисна ръката ѝ.

— Мамо, татко ме целуна! — провикна се Маргерит, влизайки при майка си. — Той изглежда много радостен, много щастлив!

— Мое дете, баща ти е велик човек; от три години вече той работи за славата и за богатството на своето семейство и вярва, че е

достигнал целта на своите търсения. Днешният ден трябва да бъде празник за всички ни...

— Мила мамо, на прислужниците също им беше тъжно, като го виждаха все навъсен, тъй че няма да бъдем сами в радостта си... О, сложи си друг колан, този е извехтял.

— Добре, но да побързаме, искам да поговоря с Пиеркен. Къде е той?

— В дневната, забавлява се с Жан.

— А Габриел и Фелиси?

— Чувам ги из градината.

— Хубаво, слез бързо; пази да не късат лалета! Баща ти още не ги е виждал тази година и днес може би ще поиска да им се порадва, след като се нахраним. Кажи на Мюлкиние да занесе на баща ти всичко необходимо, за да се приготови.

Когато Маргерит излезе, госпожа Клаес погледна към децата през един от прозорците на стаята си, които бяха с изглед към градината. Видя ги да разглеждат едно насекомо.

— Бъдете послушни, милички! — каза им тя, повдигайки подвижната част от стъклата, която остави отворена, за да се проветри стаята.

После леко почука на общата врата, за да е сигурна, че мъжът ѝ не се е задълбочил в нещо. Той отвори и тя му каза радостно, виждайки го, че се преоблича:

— Няма да ме оставиш дълго сама с Пиеркен, нали? Ела по-скоро.

Беше ѝ тъй леко, като слизаше, че никой чужд човек не би познал по стъпките ѝ, че е куца.

— Господинът, носейки госпожата, е скъсал роклята — каза камериерът, когото срещна на стълбището, — това е обикновено парче плат, но той е отчупил челюстта на тази фигурка и не знам кой би могъл да я поправи. Стълбището ни е съсипано, тия перила бяха толкова хубави!

— Нищо, Мюлкиние, не търси майстор, това не е беда.

„Какво ли се е случило — си каза Мюлкиние, — че да не обръщаме внимание на това? Да не би господарят ми да е намерил абсолютното?“

— Добър ден, господин Пиеркен — каза госпожа Клаес, отваряйки вратата на дневната.

Нотариусът се спусна да вземе под ръка братовчедка си, но тя приемаше това само от мъжа си, затова поблагодари с усмивка на братовчед си и заговори:

— Може би идвате за тридесетте хиляди франка?

— Да, госпожо. Като се прибрах, получих съобщение от фирмата Проте и Шифрьовил. Тя е издала срещу господин Клаес шест менителници по пет хиляди франка едната.

— Добре, не казвайте за тях на Балтазар днес. Останете за вечеря. Ако случайно ви попита защо сте дошли, намерете някакъв подходящ претекст, моля ви. Дайте ми съобщението, аз сама ще поговоря с него по този въпрос. Всичко е в ред — добави тя, като видя учудването на нотариуса. — След няколко месеца мъжът ми вероятно ще изплати сумите, които е взел назаем.

Докато слушаше тези думи, казани съвсем тихо, нотариусът погледна госпожица Клаес, която се връщаше от градината с Габриел и Фелиси:

— Никога не съм виждал госпожица Маргерит тъй красива.

Госпожа Клаес, която бе седнала в креслото си и бе взела малкия Жак на коленете си, вдигна глава и погледна дъщеря си, а после нотариуса, като си придаде безразличен вид.

Пиеркен беше със среден ръст, нито дебел, нито слаб, с тривиално красиво лице. В неговото изражение имаше известна печал — по-скоро жалостива, отколкото меланхолична — и замечтаване — по-скоро неопределено, отколкото замислено. Минаваше за мизантроп, но беше прекалено алчен и лаком, за да може наистина да се отдръпне от света. Погледът му обикновено се губеше в пространството, от държането му лъхаше безразличие, стремеше се да изглежда мълчалив. Всичко това сякаш означаваше задълбоченост, а всъщност прикриваше празнотата и безличието на един нотариус, изцяло зает с интересите на хората и който бе още млад, за да стане завистлив. Сродяването с дома Клаес би било за него подтик към безгранична преданост, ако не таеше дълбоко в себе си известно скъперничество. Представяше се за великодушен, но умееше да си прави сметката. Ето защо, без сам да съзнава промяната в държането си, беше рязък, твърд и груб като повечето делови хора, когато Клаес изглеждаше разорен; а после

биваше сърдечен, сговорчив и почти сервилен, когато подозираше щастлив завършек на братовчедовите си занимания. Понякога в лицето на Маргерит Клаес виждаше същинска инфанта, към която един обикновен провинциален нотариус не можеше да се приближи; друг път я смяташе за бедно момиче, което би било щастливо, ако той благоволеше да го вземе за жена. Беше провинциалист и фламандец, у него нямаше злоба; не му липсваха дори преданост и доброта; ала наивният му егоизъм правеше качествата му непълни, а някои смешни черти разваляха впечатлението от личността му. В този миг госпожа Клаес си спомни за сухия тон, с който нотариусът ѝ бе говорил под свода на черквата Сен Пиер и забеляза коренната промяна в обноските му, предизвикана от нейните думи. Тя отгатна скритите му помисли и с проникателен поглед се опита да прочете в душата на дъщеря си — интересуваше ли се Маргерит от своя братовчед? В отговор съзря най-пълно безразличие. След известно време, през което разговорът се въртя около градските новини, домакинът слезе от стаята си, откъдето малко преди това жена му с неизразима радост бе чула скърцане на обувки по паркета. Походката му бе като на млад и пъргав човек, тя предвещаваеше пълно преобразяване и затова госпожа Клаес очакваше появата му тъй нетърпеливо, че едва сдържа трепета си при слизането му по стълбите. Балтазар се появи облечен по тогавашната мода. Носеше добре лъснати ботуши с обърнати горнища, които даваха възможност да се видят краищата на чорапи от бяла коприна, панталон от син кашмир със златни копчета, бяла жилетка и син фрак. Бе се погрижил за брадата си, вчесал косата си, парфюмирал главата си, подрязал ноктите си и измил ръцете си тъй грижливо, че изглеждаше неузнаваем за тези, които бяха го виждали преди. Вместо един почти побъркан старец, неговите деца, жена му и нотариусът виждаха четиридесетгодишен мъж, чието приветливо и любезно лице беше изпълнено с чар. Умората и терзанията, за които свидетелствуваха изпитостта и прилепналостта на кожата, бяха дори до известна степен привлекателни.

— Добър ден, Пиеркен — каза Балтазар Клаес.

Станал отново баща и съпруг, химикът взе най-малкото си дете от скута на жена си, вдигна го във въздуха, свали го надолу и повтори същото няколко пъти.

— Вижте малкия! — обърна се той към нотариуса. — Като гледате това сладко същество, не ви ли се иска да се ожените? Повярвайте ми, драги, семейните радости дават утеха за всичко.

— Б-р-р! — избръмчаваше той, повдигайки Жан. — Бум! — се провикваше, като го слагаше на земята. — Б-р-р! Бум!

Детето гръмко се смееше, като се усещаше ту близо до тавана, ту върху паркета. Майката извърна очи, за да не издаде вълнението си. Причината — една наглед тъй обикновена игра — за нея представляваше същинска домашна революция.

— Я да видим как ходиш — каза Балтазар, оставяйки сина си на пода, и седна в едно близко кресло.

Детето изтича към баща си, привлечено от блясъка на златните копчета, които пристягаха панталона над ботушите.

— Ти си миличко — продължи бащата, като го целуна. — Ти си истински Клаес, ти вървиш право напред! А ти, Габриел, кажи как е отец Морийон? — обърна се той към големия си син, като подръпна ухото му. — Бориш ли се успешно със съчиненията, с преводите? Справяш ли се с математиката?

После Балтазар стана, приближи се към Пиеркен и му каза с обичайната си приятелска любезност:

— Драги мой, може би искате да ме питате за нещо?

Той го взе под ръка и го поведе към градината, като добави:

— Елате да видите моите лалета...

Госпожа Клаес изглежда мъжа си, докато излизаше, и не можа да сдържи радостта си, че го вижда тъй подмладен, тъй приветлив, тъй верен на себе си; тя стана, прегърна през кръста дъщеря си и я целуна, казвайки:

— Мила Маргерит, скъпо мое дете, днес те обичам още повече.

— Отдавна не бях виждала татко толкова мил — отвърна дъщерята.

Льомюлкиние влезе, за да съобщи, че вечерята е поднесена. За да изпревари Пиеркен, госпожа Клаес хвана под ръка Балтазар и цялото семейство мина в трапезарията.

Таванът на тази стая беше от открити греди, но те бяха украсени и боите им биваха измивани и освежавани всяка година. Тук имаше високи етажерки от дъб, върху чиито рафтове се виждаха най-чудновати образци на наследствена покъщнина. Стените им бяха

облицовани с виолетова коприна, върху която със златни нишки бяха изобразени ловни сцени. Над етажерките, тук и там блестяха грижливо подредени пера от чудновати птици и редки раковини. Столовете не бяха сменявани от началото на шестнадесетия век. Те имаха онази четвъртита форма, усукани колонки и малки облежала, украсени от плат с ресни, чиято мода е била тъй разпространена, че Рафаел я е изобразил в своята картина, наречена „Богородица със стол“. Дървото им беше станало черно, но позлатените гвоздеи блестяха като нови, а тапицировката, грижливо подновена, имаше великолепен червен цвят. Фландрия оживяваше тук изцяло заедно със своите испански нововъведения. По масата гарафите и стъклата имаха онзи почтен вид, който им придаваше закръглеността на античната извивка. Чашите бяха наистина онези старинни високи чаши със столчета, които личат по всички картини на холандската или фламандската школа. Керамичните съдове, украсени с цветни фигури по начина на Бернар Палеси, бяха излезли от английската фабрика Уиджууд. Приборите бяха от масивно сребро, плътни и тежки, истински семейни прибори. Отделните парчета се различаваха по изработка, по мода, по форма, като свидетелстваха за началото на благосъстоянието и за постепенното забогатяване на семейство Клаес. Кърпите имаха ресни — чисто испанска мода. Що се отнася до покривката, всеки може да си представи, че у Клаес притежаването на великолепна покривка бе въпрос на чест. Всичко това бе предназначено за всекидневна употреба от семейството. Предната къща, където се чествуваха празниците, имаше свой собствен лукс. Неговите чудеса, запазени за по-особени случаи, създаваха онази тържественост, която съществува само когато вещите са, тъй да се каже, извадени от обичайната си употреба. В задната къща всичко бе проникнато от патриархална непосредственост. Най-сетне — очарователна подробност — една асма се спускаше отвън покрай прозорците, които бяха обградени от лозови листа.

— Вие оставате верни на традициите, госпожо — каза Пиеркен, получавайки чиния с онази супа с мащерка, в която фламандските или холандски готвачки слагат малки топчета от мляно месо, и галета — ето неделната супа, която са ядели нашите бащи! Само у вас и у чичо ми Де Ракетс може да се намери тази супа, която е историческа за Нидерландия... О, извинете, старият господин Саварон дьо Саварюс също с гордост я предлага на гостите си в Турие; но навсякъде другаде

стара Фландрия си отива. Сега мебелите се правят еднотипни, навсякъде ще видиш каски, щитове, копия и браври. Всеки преустройва къщата си, продава старите си мебели, претопява своите прибори, замества ги със севърски порцелан, който не струва нито колкото стария саксонски, нито колкото китайския. О, аз съм фламандец в душата си. Затова сърцето ми се къса, като виждам как медникарите купуват срещу стойността на дървото или на метала, нашите хубави мебели, инкрустирани с мед или калай. Но изглежда, че обществото си променя кожата. Дори и майсторството в изкуството се губи! Когато всичко трябва да се направи бързо, нищо не може да се изработи съвестно. При последното ми пътуване до Париж ме заведоха да видя картините, изложени в Лувър. Честна дума, нищо не представляват тия платна, лишени от въздух и дълбочина, в които художниците се боят да сложат цветове. А пък разправят, че искали да надминат нашата стара школа... Как не!...

— Нашите стари художници — отвърна Балтазар — са изучавали различните комбинации и устойчивостта на боите, като ги подлагали под въздействието на слънцето и дъжда. Но вие имате право: днес грижата за материалната основа на изкуството е по-малка от всякога.

Госпожа Клаес не слушаше разговора. Като чу думите на нотариуса, че порцеланът е на мода, веднага ѝ хрумна блестящата идея да продаде тежките сребърни прибори от наследството на брат ѝ. По този начин се надяваше, че ще може да изплати тридесетте хиляди франка, които нейният мъж дължеше.

— И така — казваше Балтазар, когато госпожа Клаес отново се вслуша в разговора, — говорят ли за моите изследвания в Дюе?

— Да — отвърна Пиеркен. — Всички се чудят за какво харчите толкова много пари. Вчера господин първият председател изказа съжаление, че мъж като вас се е заел да дири философския камък. Тогава си позволих да му отговоря, че вие сте достатъчно образован, за да знаете, че това означава да се иска невъзможното, достатъчно набожен, за да не желаете да надминете Бога и като всички Клаесовци достатъчно пресметлив, за да не разменяте парите си срещу шарлатани. Все пак ще ви призная, че споделям съжаленията, които вашето отшелничество предизвиква сред обществото. Вас вече съвсем ви няма в града. Наистина, госпожо, вие бихте била възхитена, ако

можехте да чуete възхвалите, които всеки се постара да изкаже за вас и за господин Клаес.

— Вие сте действували като добър родственик, като сте отбили обвиненията. Най-малката вреда от тях би било да ме направят за смях — заяви Балтазар. — Ах, жителите на Дуге ме смятат за разорен! Е добре, драги Пиеркен, след два месеца, за да отпразнувам годишнината от сватбата си, аз ще устроя празненство, чието великолепие ще ми върне уважението, отдавано от нашите мили съграждани на екютата.

Госпожа Клаес се изчерви силно. От две години насам тази годишнина беше забравена. Балтазар сега приличаше на онези луди, които на моменти разкриват качествата си с необичаен блясък. Никога той не беше проявявал такава находчивост в израза на нежността си. Беше внимателен към децата си, а в разговора бе очарователен, проявявайки изящество и остроумие. Този изблик на бащински чувства, липсващи у него тъй отдавна, безсъмнено беше най-хубавото празненство, което можеше да предложи на жена си. За нея гласът му и погледът му бяха си възвърнали онази постоянна симпатия на израза, която се предава от сърце на сърце и доказва прекрасно сходство на чувствата.

Старият Лъомюлкиние изглеждаше подмладен, влизаше и излизаше с извънредна пъргавина, породена от сбъдването на съкровенията му възжелания. Тъй внезапната промяна в държането на господаря му беше за него още по-многозначителна, отколкото за госпожа Клаес. Онова, което за семейството означаваше щастие, за камериера означаваше богатство. Докато помагаше на Балтазар при опитите, той бе попаднал под въздействието на лудостта му. Може би той бе схванал обсега на издирванията благодарение на обясненията, които се изплъзваха от устата на химика след някоя несполука. Може би вродената склонност на хората да подражават бе го накарала да възприеме идеите на онези, в чиято среда живееше. Лъомюлкиние изпитваше към своя господар суеверно чувство, в което се смесваха ужас, възхищение и егоизъм. За него лабораторията представляваше същото, което е за народа лотарията — една организирана надежда. Всяка вечер при лягане той си казваше: „Утре може би ние ще плуваме в злато!“ И на следния ден се събуждаше с все тъй силна вяра. Името му сочеше чисто фламандско потекло. Някога хората от народа били назовавани с по някой прякор, произхождащ от тяхната професия,

родно място, физически особености или душевни качества. Този прякор се превръщал в име на буржоазното семейство, което те начевали, след като ставали свободни люди. Във Фландрия търговците на ленени влакна се наричали мюлкиниери. Такава, без съмнение, е била професията на човека, който пръв измежду предните на камериера се превърнал от крепостен в гражданин. После неизвестни злощастия бяха докарали потомъка на мюлкиниера до първоначалното състояние на закрепостеност с единствената разлика, че получаваше заплата. Следователно историята на Фландрия, на нейното тъкачество и на нейната търговия се резюмираше в този стар прислужник, когото често наричаха за благозвучие Мюлкиние. Характерът и физиономията му не бяха лишени от оригиналност. Триъгълното му лице беше широко, едро и обезобразено от едра шарка. Тя му бе придала фантастичен вид поради множеството белички белези, които просветваха навред по него. Слаб и висок, той имаше сериозен и загадъчен вид. Малките му очички, възоранжеви като жълтеникавата и гладка перука на главата му, винаги гледаха изкосо. По този начин външността му съответствуваше на любопитството, което възбуждаше. В качеството си на помощник, посветен в тайните на своя господар, той запазваше пълно мълчание за тях и придобиваше ореол на чародеец. Обитателите на улица Париж го гледаха с интерес, примесен със страх, защото отговорите му винаги бяха гадателски и вещаеха съкровища. Горд, че е необходим на господаря си, той бе придобил своеобразен авторитет между събратята си и не пропускаше да се възползува от него, получавайки отстъпки, които го превръщаха едва ли не в господар на дома. За разлика от фламандските слуги, които са крайно привързани към къщата, неговите чувства бяха насочени само към Балтазар. Дори и да видеше, че някаква скръб тежи на госпожа Клаес или че се е случило някакво благоприятно събитие, той ядеше своя хляб с масло и пиеше своята бира с обичайното си равнодушие.

След вечеря госпожа Клаес предложи да пият кафето в градината, срещу лалетата, които украсяваха средната ѝ част. Те бяха поставени в саксии, заровени и наредени така, че да образуват пирамида. Имената на всички цветя бяха издълбани върху специални плочки. На върха на пирамидата се издигаше едно лале „драконска уста“, което никой освен Балтазар не притежаваше. Наречено *Tulipa claesiana*, то съчетаваше седемте цвята и ръбовете на изрезките му

изглеждаха като позлатени. Балтазаровият баща многократно отказвал да го продаде за десет хиляди флорина. Той полагал тъй големи грижи да не бъде откраднато нито едно семенце, че го държал в дневната, където оставал често по цели дни, за да го съзерцава. Стъблото беше грамадно, исправено, здраво, с великолепен зелен цвят; пропорциите на цялото растение съответствуваха на чашката, чиито багри се отличаваха с блестящата свежест, ценена тъй високо у тези разкошни цветя.

— Ето лалета за трийсет-четирийсет хиляди франка — каза нотариусът, поглеждайки последователно към братовчедка си и към съцветието от прекрасни багри.

Госпожа Клаес беше тъй ентусиазирана от вида на цветята, които приличаха на скъпоценни камъни под лъчите на залязващото слънце, че не вникна в смисъла на тази характерна забележка.

— За какво ви е всичко това? — продължи нотариусът, като се обърна към Балтазар. — Би трябвало да ги продадете.

— Та нима са ми притрябвали пари! — отвърна Клаес с жест на човек, за когото четиридесет хиляди франка са дребна работа.

Събеседниците замълчаха за миг, докато децата се надпреварваха с възклицания:

— Мамо, я виж това!

— О, ето едно много хубаво!

— Как се казва ей това?

— Каква загадка за човешкия ум! — се провикна Балтазар, като вдигна ръце и сплете пръсти в жест на безнадеждност. — Една комбинация от водород и кислород чрез различни дозировки поражда на едно и също място, по един и същ принцип тези цветове, всеки от които представлява различен резултат!

Жена му слушаше това възклицание, което бе изречено твърде бързо, та не схвана смисъла му изцяло; Балтазар си спомни, че тя е изучавала любимата му наука, и ѝ каза със загадъчен жест:

— Ще разбереш по-късно, сега още не би могла да знаеш какво искам да кажа!

После той отново изпадна в станалия обичаен за него унес.

— Вярвам му — каза Пиеркен, вземайки чаша кафе от ръцете на Маргерит. — „Прогониш ли вроденото, то се връща в галоп!“ — добави той съвсем тихо, обръщайки се към госпожа Клаес. — Вие ще

имате добрината сама да поговорите с него, сега и дяволът не би го изтръгнал от вцепенението му. Засега това е всичко.

Той се сбогува с Клаес, който се престори, че не го забелязва, целуна малкия Жан, когото майката държеше на ръце, и си отиде с дълбок поклон. Щом се чу шумът от затварянето на външната врата, Балтазар прегърна жена си през кръста и разпръсна нейното безпокойство по повод на привидния си унес, като ѝ прошепна на ухото:

— Знаех си, че така ще го отпратя!

Госпожа Клаес се обърна към него, без да се срамува от бликналите си сълзи — те бяха тъй приятни! После опря чело в неговото рамо и леко спусна Жан на земята.

— Да се върнем в дневната — промълви тя след кратко мълчание.

През цялата вечер Балтазар беше обхванат от почти безумна веселост. Измисли хиляди игри за децата и тъй пламенно взе участие в тях, че не забеляза как жена му два или три пъти излезе от стаята. Към девет и половина Жан бе вече в леглото си; Маргерит бе помогнала на сестра си Фелиси да се съблече за спане и се върна в дневната, където завари майка си и баща си да разговарят — тя бе седнала в голямото кресло, а той държеше ръката ѝ. Девойката се побоя да не попречи на родителите си и понечи да се прибере, без да им каже нищо; госпожа Клаес забеляза това и каза:

— Ела, Маргерит, ела, мое мило дете.

После я привлече към себе си и я целуна нежно по челото, като добави:

— Вземи си книгата и си легни рано.

— Лека нощ, скъпа дъще — каза Балтазар.

Маргерит целуна баща си и се прибра в стаята си. Клаес и жена му останаха няколко мига сами, загледани в последните трептения на здрача; замиращи в листака, чиито очертания едва се забелязваха из градината, вече обгърната в мрак. Когато настъпи нощта, Балтазар продума развълнуван:

— Да се качим горе...

Дълго преди английските нрави да обградят женската стая със свещен запрет, стаите на фламандките бяха свършено недостъпни. За добрите съпруги това не беше самохвалство, че са добродетелни, а

навик, придобит от детинство, домашно суеверие, което превръщаше спалнята в очарователно светилище. Там съществуваше атмосфера на най-нежни чувства и простотата се сливаше с всичко най-ласкаво и най-почтено в живота на обществото. При особеното положение на госпожа Клаес, всяка жена би пожелала да събере около себе си най-елегантни вещи. Но тя бе сторила това с изящен вкус, знаейки колко е силно въздействието на околната среда върху нашите чувства. У някоя красавица то би било лукс, за нея бе необходимост. Тя бе разбрала значението на думите: „Жената създава красотата си!“ Тази максима бе ръководила постоянно първата жена на Наполеон и често я бе правила фалшива, докато госпожа Клаес винаги беше естествена и искрена. Въпреки че Балтазар добре познаваше стаята на жена си, отшелничеството му бе продължило толкова, че като влезе, изпита приятен трепет, сякаш я виждаше за пръв път. Разкошната веселост на една тържествуваща жена бликаше във великолепните цветове на лалетата, поставени в умело подредени високи вази от китайски порцелан, както и в изобилното осветление, чието въздействие можеше да се сравни с най-радостни фанфари. Светлината на свещите придаваше хармоничен блясък на тапицировката от сива коприна, чиято еднотонност се разнообразяваше от блясъка на златото, умерено украсяващо няколко предмета, и от пъстротата на цветята, които приличаха на снопове от украшения със скъпоценни камъни. Тайната на цялата обстановка беше той, винаги той!... Жозефин не можеше по-красноречиво да каже на Балтазар, че той винаги е бил причината за нейните радости и скърби. Видът на тази стая създаваше прекрасно настроение, пропъждаше всяка тъжна мисъл и оставяше в душата само чувство за уравновесено и чисто щастие. Тапетите, купени в Китай, излъчваха приятен дъх, който изпълва тялото, без да го уморява. Накрая грижливо спуснатите завеси издаваха копнеж към усамотение, ревнив стремеж да се запазят и най-незначителните му думи, да се затворят тук погледите на възврънатия съпруг. С прекрасни, безупречно пригладени черни коси, падащи от двете страни на тялото като гарванови крила, госпожа Клаес беше с пенъоар, който я обгръщаше до долната част на врата, където пърхаха дантели. Тя затвори тапицираната вратичка, през която не можеше да проникне никакъв шум отвън. Оттам тя погледна към мъжа си седнал близо до камината, и му се усмихна. С такива усмивки умната, озарена от

душевен чар жена умее да изразява копнежи, пред които не може да се устои. Най-силният чар на жената се изразява в постоянния ѝ повик към великодушието на мъжа, в прелестното признаване на своята слабост, чрез което го кара да се чувства горд и събужда в него най-прекрасни чувства. Нима признаването на собствената слабост не съдържа вълшебно обаяние? Щом вратичката се затвори с глухо скърцане, тя се извърна към него и сякаш пожела да прикрие в този миг телесните си недостатъци — облегна ръка на един стол, за да се приближи с грация. Това беше призив за помощ. Балтазар за миг бе погълнат от съзерцание на тази маслиеномургава глава, която се очертаваше върху сивия фон, привличайки и задоволявайки погледа. Той скочи, грабна жена си и я отнесе върху канапето. Тя желаше тъкмо това.

— Ти ми обеща — заговори тя, като взе ръката му между електризиращите си длани, — че ще ме посветиш в тайната на своите изследвания. Ще се согласиш, че съм достойна да я узная, защото се осмелих да изучавам наука, която е осъдена от черквата. Това направих само за да бъда в състояние да те разбера. Любопитна съм, не скривай нищо от мен. Хайде, кажи ми как така една сутрин се събуди загрижен, след като вечерта бе заспал тъй щастлив?

— И за да говорим за химия ли беше тъй мила с мен?

— Мили, споделянето на една тайна, при което ще навляза още по-дълбоко в сърцето ти, би било най-голямо щастие за мен. Та нали разбирателството между душите поражда всички блаженства в живота? Твоята любов се връща чиста и непокътната при мен, искам да знам коя мисъл е тъй могъща, че ми я беше отнела толкова дълго време. Да, аз те ревнувам от една идея повече, отколкото от всички жени на света. Любовта е огромна, но не е безкрайна, а науката има безгранични дълбини, в които не бих желала да се впускаш сам. Мразя всичко, което може да застане между нас. Ако постигнеш славата, към която се стремиш, аз ще бъда нещастна: нали тя ще ти достави голямо удоволствие? Само аз бих искала да бъда източник на твоите радости.

— Не, ангел мой, по този път ме насочи не идея, а един човек.

— Човек ли? — провикна се тя ужасена.

— Спомняш ли си, Пепита, полския офицер, когото подслонихме у нас през 1809 година?

— Разбира се! — отвърна тя. — Понякога дори се дразнех, загдето често си припомнях очите му, от които сякаш бликаха огнени езици. Като че ли адски огън ги разпалваше. Помня и широкия му плешив череп, засуканите мустаци, скулестото, изпито лице!... И какво ужасяващо спокойствие имаше в държането му!... Ако бе намерил място в някоя странноприемница, сигурно нямаше да преспи тука...

— Този полски благородник се казваше господин Адам дьо Верховня — подхвана Балтазар. — През оная вечер, след като ти ни остави сами в дневната, ние случайно заговорихме за химия. Бедността го изтръгнала от изучаването на тази наука и той отишъл в армията. Струва ми се, че по повод на чаша подсладена вода разбрахме общите си интереси. Щом поръчах на Мюлкиние да донесе захар на парчета, капитанът много се изненада и ме попита: „Вие сигурно сте изучавали химия?“ „При Лавоазие“. „Имате щастие, че сте свободен и богат“ — провикна се той. От гърдите му се изтръгна въздишка, от онези, които разкриват цял ад, скрит под някой череп или затворен в някое сърце — нещо пламтящо, концентрирано, което не може да се изрази с дума. А погледът му после ме вледени. След кратко мълчание той ми разказа, че напуснал почти умъртвената Полша и емигрирал в Швеция. Там потърсил утеха в изучаване на химията, към която винаги бил чувствувал непреодолимо влечение. „Сигурно и вие като мен сте забелязали — добави той, — че арабското лепило, захарта и амидонът, стрити на прах, се превръщат в съвсем подобни субстанции, а при анализ дават един и същ количествен резултат.“ Той замълча отново и след като ме огледа изпитателно, поверително и тихо изрече тържествени думи, които днес не мога да повторя, но си спомням смисъла им. Те бяха придружени с такава настоятелност и пламенност в гласа, с такава сила на жестовете, че ме разтърсиха до дъно и отекнаха в слуха ми като удари на чук върху наковалня. Ето накратко неговите разсъждения, които бяха за мен въгленът, поставен от Бога върху езика на Исая, защото подготовката ми при Лавоазие ми позволяваше да схвана цялото им значение: „Господине — ми каза той, — сходството на тия три субстанции, привидно различни, ме доведе до мисълта, че всички продукти на природата имат някаква обща основа. Изследванията на съвременната химия са доказали валидността на този закон относно повечето природни явления. Химията разделя

творенията на две ясно разграничени части: органична природа и неорганична природа. Обхващайки всички растителни и животински създания, в които се забелязва повече или по-малко усъвършенствуванa организация, или по-точно, по-голяма или по-малка подвижност, предопределяща наличността на повече или по-малко чувство, органичната природа е безспорно по-важната част на нашия свят. Анализът пък свежда всички продукти на тази природа до четири неразложими вещества, три от които са газове: азотът, водородът и кислородът, а четвъртото е твърдо, но не е метално — въглеродът. Неорганичната природа, напротив, е твърде малко разнообразна, лишена от движение, от чувство, може да се отрече у нея и способността да расте, която донякъде ѝ признава Линеи, а тя наброява петдесет и три неразложими вещества, чиито различни комбинации образуват всичките ѝ продукти. Нима е допустимо средствата да бъдат по-многобройни там, където резултатите са по-малко? Ето защо мнението на моя стар учител е, че тия петдесет и три вещества имат някакъв общ източник, изменен някога под въздействието на сила, която днес вече не съществува, но човешкият гений трябва да я възроди. Е добре, предположете за миг, че действието на тая сила бъде възобновено — тогава ще имаме унитарна химия. И органичната, и неорганичната химия вероятно ще почиват върху четири основи, а ако успеем да разложим азота, който трябва да смятаме за едно отрицание, ще останат само три. Ето ни вече близо до великата Троица на древните и на средновековните алхимици, на които напразно се присмиваме. Съвременната химия свършва дотук. Това е и много, и малко. Много е, защото химията привикна да не отстъпва пред никаква трудност; малко — в сравнение с онова, което остава да се направи. Случайността ѝ помогна на тая хубава наука! Ето например тази сълза от кристализирал чист въглерод, диамантът. Не изглеждаше ли той последната субстанция, която би могла да бъде създадена? Старите алхимици, които вярваха, че златото е разложимо, а оттам и подлежащо на създаване, се отказваха от идеята за изкуствен диамант. А въпреки това ние сме открили природата и закона на неговото образуване. Аз дори отидох по-далеч! — добави той. — Един опит ми доказа, че загадъчната Троица, с която са се занимавали от незапомнени времена, няма да се намери по пътя на сегашните анализи, които са лишени от насочване към определена точка. Ето най-

напред опита. Посадете семена от кресон (една от субстанциите на органичната природа) в прах от сярa (едно от неразложимите вещества). Полейте семената с вода, която е дестилирана, за да не участва в поникването никакво непознато вещество! Семената поникват, покарват в една добре позната среда и се хранят само с предварително известните вещества. Откъснете повечко стъбла от поникналите растения, за да получите достатъчно количество пепел, след като ги изгорите; така ще имате по-голяма изходна маса за опита. Е добре, като анализирате пепелта, ще откриете силициева киселина, алуминий, фосфат, калциев карбонат, магнезиев карбонат, калиев карбонат и железен окис — сякаш новият кресон е израснал в земята, край брега на някоя река. Всички тези субстанции не съществуват нито в сярата — неразложимото вещество, което служеше за почва на растенията, нито във водата, използвана за поливане, и чието съдържание е известно; но тъй като тях ги няма и в семената, ние не можем да обясним присъствието им в растенията, другояче, освен като допуснем, че има елемент, общ за веществата, съдържащи се в кресона, и за веществата, послужили като среда за развитието му. И така следва, че въздухът, дестилираната вода, серният прах и субстанциите, получени при анализа на кресона, тоест калият, вартa, магнезият, алуминият и така нататък, имат общ източник, блуждаещ в атмосферата — такава, каквато слънцето я е създало. От този неопровержим опит — провикна се той — аз направих извод, че съществува *абсолютното*! Една субстанция, която е обща за всички творения, видоизменена от една-единствена сила — такава е точното и ясно положение на проблема, поставен от абсолютното, и то ми се стори *подлежащо на търсене*. Тук вие ще откриете загадъчната Троица, пред която открай време човечеството е коленичело: първичната материя, средството, резултата. Вие ще намерите това ужасно число Три във всичко човешко, то господства над религиите, науките и законите. Тук — продължи той — войната и бедността прекъснаха моите изследвания... Вие сте ученик на Лавоазие, имате пари и сте господар на времето си, следователно мога да ви доверя моите догадки. Ето целта, която ми разкриха направените от мен опити. Първичната материя трябва да е някакъв общ източник на трите газа и въглерода. Средството трябва да е онова свойство, което е общо на отрицателното и на положителното електричество. Търсете

доказателства, които ще установят тези две истини, и вие ще достигнете до върховното обяснение на всички природни явления. О, господине, когато човек носи ей тук — той се удари по челото — най-важната тайна на сътворението, когато предчувствува абсолютното, нима е живот за него това — да бъде въвлечен в движението на тая тълпа от хора, които в определено време се нахвърлят едни върху други, без да знаят какво вършат? Моят сегашен живот представлява точно обратното на съня. Тялото ми отива, връща се, действа, попада посред стрелба, между оръдия, между хората, прекосява Европа по волята на една сила, на която се подчинявам, като в същото време я презирам. А душата ми не съзнава нищо от тези действия, тя остава неподвижна, погълната от една идея, вцепенена от тая идея — търсенето на абсолютното, на тая причина, по силата на която съвършено еднакви семена, поставени в една и съща среда, дават едните — бели, а другите — жълти цветчета! Това явление се наблюдава и при копринените буби. Хранени с едни и същи листа и без да имат видими различия помежду си, едни от тях правят жълта, а други — бяла коприна. Най-сетне и на мъжа често се случва да има законни деца, които не приличат нито на майката, нито на него. Нима логичният извод от тези факти не е съществуването на причина за всички тези природни явления? Какво по-съвместимо с нашите представи за Бога от тази вяра, че той е направил всичко с най-простото средство? Питагорейското обожествяване на *едното*, от което произлизат всички числа и което представлява единната материя; на числото *две*, първото сцепление, образец на всички останали, на числото *три*, което във всички времена е олицетворявало Бога, тоест материята, силата и продукта — нима всичко това не е традиционното потвърждение на една смътна представа за абсолютното? Щал, Бекер, Парацелз, Агрипа — всички велики изследователи на окултните въпроси са имали за свой девиз думата Триславен, което означава великата Троица. Невежите, свикнали да осъждат алхимията — тая висша химия, — безсъмнено не знаят, че ние допринасяме за оправдаването на страстните издирвания, извършени от тия славни мъже! След намирането на абсолютното, бих могъл да се противопоставя на движението. Ах, докато се храня с барут и заповядам на хората да умират почти безсмислено, моят предишен учител прави откритие след откритие, той лети към абсолютното! А аз

ще умра като куче край някоя батарея!“ Когато този нещастен и велик човек се поуспокои малко, добави с трогателно братство: „Ако ми хрумне някой важен опит, ще ви го завеща, преди да умра...“ Пепита — продължи Балтазар, като стисна ръката на жена си, — сълзи от ярост потекоха по изпитите страни на този мъж, докато разпалваше в душата ми огъня на това разсъждение, до което бе достигнал и Лавоазие, но не бе посмял да му се отдаде...

— Нима е възможно? — госпожа Клаес не можа да се стърпи и прекъсна мъжа си. — Този човек, прекарал една нощ под нашия покрив, ни е отнел твоята обич, с едно изречение, с една-едничка дума е разрушил щастието на цяло семейство? О, скъпи Балтазар, видя ли този човек да се кръсти? Разгледа ли го добре? Само Изкусителят би могъл да има такива жълти очи, от които изскача огънят на Прометей. Да, само демонът би могъл да те отдели от мен. От оня ден насам ти вече не си нито баща, нито съпруг, нито глава на семейство...

— Какво? — Балтазар се изправи и хвърли пронизителен поглед към нея. — Ти упрекваш съпруга си, загдето се е издигнал над останалите мъже, за да простре пред краката ти божествения пурпур на славата като най-малка облага за съкровищата на твоето сърце! Ти не знаеш обаче какво съм направил за три години. Гигантски крачки. Пепита! — продължи той, като се увличаше.

В този миг Жозефин видя, че лицето му, разпалено от огъня на гения, сияе по-силно, отколкото по-рано, когато го огряваше пламъкът на любовта, и тя заплака, додето го слушаше.

— Аз съединих хлора и азота, разложих няколко вещества, които досега бяха смятани за неразложими, открих нови метали. Ето например — продължи той, като видя нейните сълзи — разложих сълзите. Те съдържат малко калциев фосфат, натриев хлорид, мукус^[12] и вода.

Той продължи да приказва, без да забележи ужасната конвулсия, която сгърчи лицето на Жозефин. Бе възседнал науката, която с разперени криле го отнасяше далеч от материалния свят.

— Този анализ, мила, е едно от най-добрите доказателства в полза на системата на абсолютното. Животът винаги предполага някакво горене. В зависимост от по-голямата или по-малка активност на огъня, животът бива повече или по-малко продължителен. Така разпадането на минерала е неописуемо бавно, защото горенето в него е

латентно или недоловимо. Също и растенията, които постоянно се освежават чрез съединението, пораждащо влажност, живеят неограничено дълго; има някои, които са съществували още по времето на последния катаклизъм. Но винаги, когато природата е усъвършенствувала някой инструмент, когато с неизвестна цел е влагала в него чувство, инстинкт или интелигентност — три очертани степени в органичната система, — тези три свойства изискват горене, чиято интензивност е в пряка връзка с получавания резултат. Човекът бележи върха на интелигентността и притежава единствения инструмент, от който произлиза една полутворческа сила, мисълта. И така човекът е онова живо създание, в което горенето достига най-голяма интензивност и за нея до известна степен може да се съди по фосфатите, сулфатите и карбонатите, намирани в тялото му при анализ. Дали тези субстанции не са следите, които оставя у него действието на електрическия флуид, източника на всяко оплождане? Дали електричеството не се проявява у него чрез по-разнообразни съединения, отколкото у всяко друго животно? Няма ли той по-големи способности от всяко друго същество да поглъща по-значителни количества от абсолютното? И не ги ли асимилира, за да образува, в своя по-съвършен организъм, силата и идеите си? Аз вярвам, че е така. Човекът е реторта. И затова според мен идиот е оня, чийто мозък съдържа най-малко фосфор и всякакви други продукти на електромагнетизма; луд е оня, в чийто мозък пък има прекалено много от тях; обикновен човек — у когото са малко; гений — у когото са в подходящо количество. Постоянно влюбеният, носачът, танцьорът, лакомникът са хора, които изместват силата, произхождаща от техния електрически апарат. Така нашите чувства...

— Стига, Балтазар! Ти ме ужасяваш, ти богохулствуваш! Значи, моята любов според теб е...

— Летлива материя, която се отделя — отвърна Клаес — и която без съмнение е израз на абсолютното. Помисли си само — ако аз, аз пръв...! Ако открия... Ако открия... Ако открия!

Докато изричаше тези думи с три различни интонации, лицето му постепенно придоби изражение на екстаз.

— Ще създавам метали, ще създавам диаманти, ще повтарям природата! — извика той.

— А ще те направи ли това по-щастлив? — продума Жозефин с отчаяние. — Проклетата наука! Проклет демон! Ти забравяш, Клаес, че изпадаш в греха на гордостта, в който се е провинил Сатаната. Ти предизвикваш Бога.

— О, о! Бога!

— Той го отрича! — проплака тя и закърши ръце. — Клаес, Бог притежава нещо, което ти никога не би могъл да имаш!

При този аргумент, който изглеждаше унищожителен за любимата му наука, той я погледна, потрепервайки:

— Кое е то?

— Единствената сила, движението. Ето какво разбрах от книгите, които ме принуди да чета. Анализирай цветя, плодове, вино от Малага; навярно ще откриеш веществата, които ги съставят. Както и при твоя кресон, тия вещества се появяват в една чужда за тях среда. Може би ти ще ги откриеш в природата, но като ги събереш, ще направиш ли от тях тия цветя, тия плодове, това вино от Малага? Ще разполагаш ли с необяснимото въздействие на слънцето? Ще имаш ли испанския въздух? Да разлагаш, не означава да създаваш.

— Ако открия решаващата сила, ще мога да създавам.

— Нищо няма да го спре! — извика Пепита с отчаян глас. — О, моя любов, той е убит, загубих го!...

Тя се обля в сълзи и очите ѝ, оживени от скръбта и от светостта на нейните чувства, заблестяха по-красиви от всякога.

— Да — продължи тя, ридаейки, — ти си мъртъв за всичко. Виждам, науката има повече власт над теб, отколкото самият ти, и нейният полет те е отнесъл толкова високо, че не можеш никога да се върнеш долу като другар на една нещастна жена. Какво щастие бих могла аз да ти предложа? Ах, бих искала, поне — макар че това е тъжна утеха — да вярвам, че Бог те е създал, за да покажеш неговите творения и да го възхваляваш, че е вложил в гръдта ти неудържима сила, която те владее. Но не, Бог е добър, той би оставил в сърцето ти мъничко помисъл за жената, която те обожава, за децата, които трябва да закриляш. Да, единствен демонът може да ти помага да вървиш сам сред безизходни бездни, в пълния мрак, където не ти свети вярата, идваща от висините, а една ужасяваща увереност в собствените ти способности! Ако не беше така, нима нямаше да забележиш, че погълна деветстотин хиляди франка от три години насам? О, бъди

справедлив към мен, ти си моят бог на тая земя, аз не те упреквам в нищо. Ако бяхме сами, бих ти поднесла на колене всичките ни богатства, бих ти казала: „Вземи, хвърли ги в пещта си, превърни ги в дим!“ и бих се смяла, като ги гледам да изчезват. Ако беше бедняк, не бих се срамувала да прося, за да ти доставя въглища за твоята пещ. Накрая, ако това би ти помогнало да намериш твоео отвратително абсолютно, Клаес, аз бих била щастлива да изгоря в нея, щом ти поставяш над всичко тая още неразкрита, тайна... Но нашите деца, Клаес, нашите деца! Какво ще стане с тях, ако не разбулиш скоро тая загадка на ада? Знаеш ли защо бе дошъл Пиеркен? За да ти поиска тридесет хиляди франка, които дължиш, а ги нямаш. Твоите имоти вече не ти принадлежат. Казах му, че имаш тия тридесет хиляди франка, за да ти спестя затруднението, в което би изпаднал от въпросите му; но за да платя тая сума, реших да продам, нашето старо сребро.

Тя видя, че очите му са готови да се навлажнят, и отчаяно се хвърли в краката му, като вдигна умолително ръце към него:

— Скъпи, прекрати за малко твоите издирвания, нека да спестим парите, които ще ти трябват, за да продължиш по-късно, ако не можеш да се откажеш съвсем. О, аз не осъждам делото ти! Ще раздухвам твоите пещи, ако поискаш; но не обричай децата ни на мизерия. Ти вече не можеш да ги обичаш, науката е погълнала сърцето ти, не им завещавай нещастен живот в замяна на щастието, което им дължиш. Майчиното чувство прекалено често е било по-слабото в моето сърце, да, често съм пожелавала да не съм майка, за да мога по-тясно да се слея с твоята душа, с твой живот! А сега, за да заглуша угризенията си, трябва да защитавам пред теб твоите деца, преди да говоря за себе си...

Косите ѝ се бяха пръснали по раменете, очите пронизваха с хиляди чувства като стрели, тя възтържествува над своята съперница. Балтазар я вдигна, занесе я на канапето, сви се в краката ѝ.

— Нима съм ти причинил мъка? — заговори той с гласа на човек, който се пробужда от мъчителен сън.

— Нещастни Клаес, ти ще ни причиниш и още против волята си — отвърна тя, като погали косата му. — Ела, седни до мен — и тя му посочи място на канапето. — Ето, вече всичко съм забравила, щом се връщаш при нас. Хайде, ще поправим всичко. Но ти няма да се

отдалечаваш от своята съпруга, нали? Кажи ми „да“. Остави ме, мой умен и хубав Клаес, да въздействувам върху благородното ти сърце с онова женско влияние, което е необходимо за щастието на безутешните хора на изкуството, на страдащите велики мъже! Бъди груб, наскърбявай ме, ако щеш, но ми позволявай да ти противореча по малко, за твое добро. Никога няма да злоупотребя с властта, която ми отстъпваш. Бъди прочут, но бъди също и щастлив. Не предпочитай химията пред нас! Чуй ме, ние ще бъдем много сговорчиви, ще позволим на науката да участва заедно с нас в подялбата на твоето сърце; но бъди справедлив, дай ни половината, която ни се полага! Кажи, не е ли възвишена моята безкористност?

Тя накара Балтазар да се усмихне. С чудното изкуство, което притежават жените, тя докара най-сериозния въпрос в областта на шегите, където господствуват жените. Същевременно, въпреки че изглеждаше засмяна, сърцето ѝ тъй се беше свило, че с мъка си възвръщаше обичайния равномерен ход. Ала като видя, че в очите на Балтазар отново се появява изражението, което я очароваше, което беше нейната гордост, а сега ѝ доказваше, че не е загубила силата на въздействието си, тя каза с усмивка:

— Повярвай ми, Балтазар, природата ни е създала, за да чувствуваме. Колкото и да казваш, че ние сме само електрически машини, нито твоите газове, нито твоите летливи материи биха могли да обяснят нашата способност да предугаждаме бъдещето.

— Могат да я обяснят — отвърна той, — с помощта на афинитета. Мощта на въображението, която създава поетите, и силата на дедукцията, която създава учените, се основават върху афинитет. Той е видим, неосезаем и мъчно доловим; повърхностният наблюдател го причислява към категорията на душевните прояви, но той принадлежи към физическите явления. Пророкът вижда и прави заключения. За нещастие, такъв афинитет се среща твърде рядко и много трудно се забелязва, та не може да се подложи на анализ и наблюдение.

— Това, значи, е афинитет? — каза тя, вземайки от него една целувка, за да отдалечи химията, която непредпазливо бе пробудила.

— Не, това е съединение: две субстанции с еднакъв знак не произвеждат никакво действие...

— По-добре замълчи, ще ме накараш да умра от мъка. Не бих понесла съперницата си, когато ми говориш за любовта си.

— Но, мила, аз мисля само за теб, моите изследвания са слава за нашето семейство, с теб са свързани всичките ми надежди.

— Погледни ме!

Тази сцена я бе разхубавила като съвсем млада жена. Той виждаше в тоя миг само главата ѝ над облак от муселин и дантели.

— Да, наистина сгрехих, като те изоставих заради науката. Сега, като потъна отново в моите занимания, Пепита, ще трябва да ме изтръгнеш от тях, аз искам да направя така.

Тя сведе очи и го остави да вземе ръката ѝ, най-красивото у нея, една ръка едновременно силна и деликатна.

— Но аз искам повече — каза тя.

— Ти си тъй очарователно красива, че можеш всичко да постигнеш.

— Искам да разруша твоята лаборатория и да окова твоята наука — продължи тя с пламтящи очи.

— Добре, по дяволите химията!

— Тоя миг заличава всичките ми мъки. Сега отново ме карай да страдам, ако искаш.

При тези думи Балтазар се просълзи.

— Ти си права, аз ви гледах като през някаква завеса и не ви чувах...

— Ако се отнасяше само до мен, бих продължила да страдам мълчаливо, без да се оплача пред моя повелител; но твоите синове имат нужда от добро име, Клаес Уверявам те, че ако би продължил да пилееш парите си така, дори и да е славна твоята цел, светът не би държал никаква сметка за това и неговото неодобрение би засегнало близките ти. За теб, тъй издигнатия, би трябвало да е достатъчно, че твоята жена ти привлече вниманието върху опасност, която не забелязваше. Но нека не говорим вече за всичко това — добави тя, като му се усмихна и го погледна кокетно. — Тая вечер. Клаес, да не бъдем щастливи наполовина.

[1] *Farniente* (ит.) — безделие. ↑

[2] *Сундик* — лице, натоварено да се грижи за интересите на сдружение, в което членува. ↑

[3] *Лантерно* — малка куличка с широки отвори по страничните стени, с която увенчават най-високата част на свод, купол на сграда. — Б.пр. ↑

[4] *Артевелде* — градски съветник на Гант, предводител на фламандския бунт срещу Франция, загинал в борбата (1295–1345). — Б.пр. ↑

[5] *Маскарон* — гротескно изображение на лице, среща се при украси на аркади, фонтани и пр. — Б.пр. ↑

[6] *Перкал* — фин памучен плат. — Б.пр. ↑

[7] *Франц-Йозеф Гал* (1758–1828 — немски лекар, създател на френологията. — Б.пр. ↑

[8] *Жан-Гаспар Лаватер* (1741–1801) — швейцарски поет, философ и теолог, създател на физиономията (изкуство да се съди за характера по чертите на лицето). — Б.пр. ↑

[9] *Сведенборг* (1688–1722) — шведски теософ — Б.пр. ↑

[10] *Рубенс, Рьойсдал, Ван Дайк, Терборх, Герард Дау, Тенирс, Миерис, Паулус Потер, Вауверманс, Рембранд, Хобема, Кранах и Холбайн* — прочути художници от фламандската и холандската школа (XVII в.) ↑

[11] *Тараска* — своеобразна кукла, изобразяваща чудовище — Б.пр. ↑

[12] *Мукус (мед.)* — слуз. — Бел. NomaD. ↑

ВТОРА ГЛАВА

На следния ден подир тази вечер, тъй важна за семейството, Балтазар Клаес не се изкачи в своята лаборатория и остана при Жозефин през целия ден. Без съмнение, тя бе получила от него някакво обещание относно прекратяването на неговите занимания. На другия ден семейството се приготви да иде в имението, където остана около два месеца. Върнаха се чак когато трябваше да се погрижат за празненството, с което Клаес искаше, както някога, да отбележи годишнината от своята сватба. Тогава Балтазар почна да получава от ден на ден все повече доказателства за бъркотията в своите работи, причинена от безгрижието, с което се бе отдал на изследвания. Без да задълбочава раната със забележки, жена му винаги намираще някакви начини за временно превъзможване на бедите. В деня на последния прием Клаес бе имал седмочленна прислуга. Сега бяха останали само Льомюлкиние, готвачката Жозет и една стара камериерка, наречена Марта, която не напускаше своята господарка още от излизането ѝ от манастира. Беше невъзможно да приемат най-отбраното общество на града с тъй малобройна прислуга. Госпожа Клаес отстрани всички затруднения, като предложи да доведат един готвач от Париж, да подготвят сина на техния градинар и да заемат прислужника на Пиеркен. В течение на двадесет дни, докато траеха приготовленията, госпожа Клаес съумя ловко да залъгва бездействието на своя мъж: ту му заръчваше да избира редки цветя за украса на главното стълбище, галерията и апартаментите, ту го изпращаше в Дюнкерк, за да набави от грамадните риби, които са гордостта на трапезите в департамента Нор. Празненство като това, което устройваше Клаес, представляваше важно начинание, изискващо множество грижи и усилена кореспонденция, в една страна, където традициите за гостоприемство до такава степен поставят на изпитание честта на семействата, че за домакините и за прислугата една вечеря е нещо като победа, която трябва да удържат над своите гости. Стридите се доставяха от Остенде, глухарите биваха поръчвани в Шотландия, плодовете

пристигаха от Париж. И най-дребните подробности не трябваше да опровергават показвания разкош. Освен това балът на дома Клаес имаше своя известност. По онова време Дуе беше административно средище на департамента и тази вечер в известен смисъл откриваше зимния сезон и даваше тон на следващите празненства в цялата област. Затова в продължение на петнадесет години Балтазар се бе старал да се отличи. Успехът му в тази насока бе тъй голям, че всеки път се разнасяха разкази на двадесет левги^[1] наоколо — говореха за тоалетите на гостите, за най-малките подробности, за видените новости, за станалите събития. И така, всички тези приготовления попречиха на Клаес да мисли за търсенето на абсолютното. Завръщайки се към домашните грижи и живота в обществото, ученият си възвърна честолубието на мъж, на фламандец, на домакин и пожела да удиви хората. Поиска с помощта на някаква новост да придаде оригиналност на тази вечер. За целта измежду многобройните приумици на разкоша, той избра най-красивата, най-богатата и най-краткотрайната, като изпълни своя дом с редки растения и приготви букети за жените. Останалите подробности на празненството отговаряха на този неவிждан лукс, нищо не биваше да разваля впечатлението. Обаче двадесет и деветият бюлетин и допълнителните новини за пораженията на Великата армия в Русия и край Березина се бяха разпространили след обяд. Дълбока и искрена скръб завладя жителите на Дуе, които от патриотично чувство единодушно се отказаха да танцуват. Между писмата, които пристигнаха от Полша в Дуе, имаше и едно за Балтазар. Господин дьо Верховня, намиращ се в Дрезден, пишеше, че умира от рана, получена при едно от последните сражения. Той бе пожелал да завещае на своя домакин някои идеи относно абсолютното, които му бяха дошли на ум след тяхната среща. Това писмо потопа Клаес в дълбок унес, който наглед правеше чест на неговия патриотизъм; но жена му не се излъга за причината. За нея празненството бележеше двоен траур. Тази вечер домът Клаес хвърляше своя последен блясък. Имаше нещо мрачно и печално посред толкова великолепието, посред редките и скъпи предмети, събирани от шест поколения — всяко със своя мания, — на които жителите на Дуе се любуваха за последен път.

Кралицата на този ден беше Маргерит, тогава шестнадесетгодишна, която бе представена от родителите си на

обществото. Тя привлече всички погледи с изключителната си естественост, с чистосърдечния си вид и най-вече със своето лице, хармониращо с жилището. Това беше фламандска девойка — тъкмо такава, каквато я изобразяват художниците на тази страна: съвършено закръглена и пълна глава; кестеняви коси, пригладени над челото и вчесана на прав път; сиви очи с примес от зелено; хубави ръце; пълнота, която не вреди на красотата; свенлив вид; ала в това високо и равно чело имаше твърдост, скрита под привидно спокойствие и нежност. Без да бъде нито тъжна, нито меланхолична, тя не изглеждаше много весела. Размисъл, порядък, чувство за дълг — трите главни черти на фламандския характер — намираха израз в нейното лице. В първия миг изглеждаше хладно, но задържахше погледа с нежността на очертанията, с миролюбивата си гордост, обещаваща семейно щастие. По силата на странност, която още не е обяснена от физиолозите, тя нямаше никаква външна прилика с майка си и баща си. Беше като живо изображение на своята прабаба по майчина линия, една Конинкс от Брюж, чийто грижливо запазен портрет удостоверяваше тази прилика.

Вечерята оживи малко празненството. Докато пораженията на армията запретяваха удоволствията от танците, всеки сметна, че няма защо да се лишава от насладите на трапезата. Скоро след това патриотите се разотидоха. Безразличните останаха заедно с неколцина любители на картите и с повечето приятели на Клаес. Но съвсем неусетно тази тъй бляскаво осветена къща, където се бяха събрали всички видни личности на Дуге, започна да утихва; към един часа през нощта галерията бе вече пуста, светлините гаснеха от салон в салон. Най-сетне и вътрешният двор, който бе за известно време тъй шумен и сияещ, отново стана тъмен и печален: пророческа картина за бъдещето, което очакваше семейството. Когато се прибраха в своя апартамент, Клаес даде на жена си да прочете писмото на поляка; Жозефин му го върна със скръбен жест, тя предвиждаше бъдещето.

И наистина, от този ден нататък Балтазар с мъка прикриваше тъгата и досадата, които го обземаха все повече. Сутрин, след семейната закуска, той поиграваше известно време в дневната със сина си Жан, приказваше с двете си дъщери, които шиеха, бродираха или изработваха дантели; ала тези игри и разговори скоро му омръзваха, изглеждаше, че участва в тях по задължение. Когато слизаше отново,

след като се е преоблякла, жена му го намираше винаги седнал в креслото, загледан в Маргерит и Фелиси, необезпокояван от шума на техните макари. Щом донасяха вестника, той го прочиташе бавно като оттеглил се от работа търговец, който не знае как да си убива времето. После ставаше, съзерцаваше небето през прозорците, връщаше се да седне и стъкваше огъня унесено като човек, завладян от мислите си дотолкова, че не съзнава собствените си движения. Госпожа Клаес изпита дълбоко съжаление, загдето ѝ липсва образование и добра памет. Беше ѝ трудно да поддържа по-дълго някой интересен разговор. Всъщност може би това изобщо не е възможно между двама души, които са си казали всичко и които са принудени да търсят теми извън живота на чувствата или на всекидневието. Животът на чувствата има свои етапи и изисква противопоставяния; подробностите на всекидневния живот не биха могли да занимават дълго издигнатите духове, привикнали на бързи решения; и светът е непоносим за влюбените души. Затова две самотни същества, които изцяло се познават, трябва да търсят разтуха в най-възвишените области на мисълта — не е възможно да се противопостави нещо дребно на онова, което е огромно. Освен това, когато някой мъж е привикнал да се занимава с големи проблеми, той става неподатлив на забавление, освен ако е запазил в дъното на сърцето си онази непринуденост, онази небрежност, които карат гениалните хора да изглеждат като очарователни деца. Но няма тази младост на сърцето не е съвсем рядко качество у онези, чиято мисия е всичко да виждат, всичко да знаят, всичко да разбират?

През първите месеци госпожа Клаес се справи с критичното положение чрез извънредни усилия, внушени от любовта или от необходимостта. Веднъж си наложи да учи табла, която никога не бе съумявала да играе, и накрая успя. Друг път увлече Балтазар с грижи за възпитанието на дъщерите им, поиска той да ръководи техните уроци. Всички подобни средства се изчерпаха. Настъпи миг, в който Жозефин се намери пред Балтазар в положението на госпожа дьо Ментнон пред Луи XIV. Но тя не разполагаше нито с великолепието на властта, нито с хитрините на цял кралски двор, който умее да разиграва комедии като пратеничеството на сиамския крал и на персийския шах, та с тяхна помощ да развлича изпадналия в унес господар. Принуден, след като бе изразходвал Франция, да прибегва до

похватите на богаташки син, за да си доставя пари, монархът нямал вече нито младостта, нито успехите и изпитвал ужасяващо безсилие, а бил заобиколен с почести. Кралската бавачка, която съумяла да залъгва децата, невинаги успявала да залъгва бащата. Той страдал, загдето е злоупотребил с нещата, с хората, с живота и с Бога. А Клаес страдаше от прекалена сила. Потиснат от мисълта, която го владееше, той мечтаеше за почестите на науката — съкровища за човечеството, слава за самия него. Той се измъчваше като художник, изпаднал в мизерия, като Самсон, завързан за колоните на храма. Резултатът беше еднакъв за тези двама владетели, въпреки че интелектуалният монарх беше съсипан от собствената си сила, а другият — от слабостите си. Какво можеше да стори Пепита срещу тази своеобразна научна носталгия? След като изчерпа средствата, предоставени от семейните занимания, тя повика на помощ обществото и почна да кани на кафе по два пъти седмично. В Дуге не се кани на чай, а на кафе. В продължение на цяла вечер гостите опитват от прекрасните вина и ликьори, с които са претъпкани избите в тази благословена страна, ядат сладкиши, пият кафе — чисто или с мляко, изстудено с лед. Жените пеят романси, обсъждат тоалетите си или си разказват незначителните градски събития. Това са винаги картини от Миерис или Тербург, само че без червените пера по островърхите сиви шапки, без китарите и хубавите облекла от шестнадесетия век. Обаче усилията, които полагаше Балтазар, за да играе добре ролята си на домакин, изкуствената му любезност, пресилените изблици на остроумие — всичко сочеше размерите на злото и то проличаваше в умората, която го обземаше на следния ден.

Тези редовни празненства, слаби и временни средства за разведряване, потвърждаваха сериозността на болестта. Тези клонки, които се изпречваха пред Балтазар при сгромолясването му в пропастта, забавиха падането, но го направиха по-тежко. Наистина той нито веднъж не заговори за своите предишни занимания, не изрази никакво съжаление поради невъзможността да възобнови опитите си, но движенията му бяха печални, гласът — слаб, видът — като на станал от тежка болест. Понякога притеснението му се проявяваше дори в начина, по който вземаше машата, за да оформи несъзнателно в огъня някоя фантастична пирамида от въглени. Когато вечерта най-сетне настъпваше, той изживяваше видимо задоволство: сънят щеше

да го отърве, без съмнение, от нежелани мисли. На следната сутрин обаче се събуждаше меланхоличен, тъй като му предстоеше да изкара още един ден; изглеждаше, че преценява времето, което му предстоеше, както някой уморен пътник би гледал пустинята, която ще трябва да прекоси. Госпожа Клаес знаеше причината за това настроение, но се помъчи да не обръща внимание на нанесените поражения. Изпълнена с храброст спрямо душевните терзания, тя беше безсилна пред великодушието на сърцето. Не смееше да пита нищо по тези въпроси, докато Балтазар разговаряше с двете си дъщери или слушаше смеха на Жан с вида на човек, завладян от скрити мисли. Обаче тя потръпваше, като го виждаше как се мъчи да преодолее своята меланхолия и воден от благородно чувство, се опитва да изглежда весел, за да не натъжава никого. Закачките на бащата с двете му дъщери, както и игрите му с Жан просълзяваха Жозефин, която излизаше от стаята, за да скрие вълнението си: героизъм, чиято цена е добре известна на жените и който им разкъсва сърцето. Тогава госпожа Клаес имаше желание да извика: „Убий ме и прави каквото си искаш!“ Неусетно очите на Балтазар загубиха своя жив блясък и придобиха мътните отсенки, които опечаляват погледите на старците. Вниманието, проявявано към жена му, думите му, всичко у него изглеждаше потиснато. Всички тези симптоми, станали още по-силни към края на месец април, изплашиха госпожа Клаес. За нея тази гледка беше непоносима, тя и без това вече хиляди пъти се беше упреждала и се възхищаваше от фламандската почтеност, с която той удържаше думата си. Един ден Балтазар изглеждаше по-измъчен от всеки друг път и тя най-после реши да пожертвува всичко, за да го върне към живота.

— Скъпи, аз те освобождавам от дадената дума.

Балтазар я погледна учудено.

— Ти мислиш за своите опити, нали? — продължи тя. Жестът, с който той отговори, беше ужасяващо бърз.

Госпожа Клаес не му отправи никакви упреци. Тя бе имала предостатъчно време да измери пропастта, в която щяха да пропаднат и двамата, взе ръката му и я стисна, като се усмихваше.

— Благодаря ти, скъпи, сега съм сигурна в своята власт — подхвана отново тя, — ти пожертвува заради мен повече от живота си. Сега е мой ред да се жертвувам! Въпреки че вече продадох няколко от

моите диаманти, все пак остават достатъчно, та като прибавя към тях и накитите от брат ми, ще мога да ти набавя парите, необходими за опитите. Бях определила тези украшения за двете ни дъщери; но нали твоята слава ще бъде още по-ценна за тях! Нали един ден ще им дадеш още по-хубави диаманти!

Радостта, която внезапно освети лицето му, докара отчаянието на Жозефин до неговия връх; с болка тя видя, че страстното увлечение на този мъж е по-силно от самия него. Клаес вярваше в своето дело и без да трепне, бе готов да върви по пътя, който означаваше гибел според жена му. На него принадлежеше вярата, а на нея — съмнението, тя носеше най-тежкото бреме: жената винаги страда за двама. В тоя миг тя се помъчи да вярва в успеха, търсейки да се оправдае пред самата себе си за съучастието си във вероятното разпиляване на тяхното имущество.

— Любовта на целия ми живот не би стигнала, за да възнагради твоята преданост, Пепита — каза трогнатият Клаес.

Едва бе изрекъл тези думи, и Маргерит и Фелиси влязоха, за да ги поздравят. Госпожа Клаес сведе поглед и за миг остана смутена пред двете си дъщери, чието богатство току-що бе пропиляно заради една химера; а той ги взе на коленете си и весело заговори с тях, щастлив, че може да сподели радостта, която го изпълваше. От този ден госпожа Клаес заживя напрегнатия живот на своя съпруг. Бъдещето на нейните деца, името, с което щеше да се ползува техният баща, бяха за нея два подтика, също тъй могъщи, както бяха славата и науката за Клаес. Затова, след като всички диаманти бяха продадени в Париж с посредничеството на абат дьо Солис, нейния изповедник, и след като производителите на химически продукти подновиха своите пратки, за тази нещастна жена вече нямаше нито час спокойствие. Непрестанно овладяна от демона на науката и от тази страст към изследвания, която поглъщаше нейния мъж, тя живееше в непрекъснато очакване и в продължение на цели дни оставаше като мъртва, прикована към креслото от силата на собствените си желания. За разлика от Балтазар при нея те не намираха отдушник в лабораторна работа, а измъчваха духа ѝ, като подтикваха съмненията и страховете ѝ. Понякога, като се упрекуваше за поддържането на една страст, чиято цел беше невъзможна и която бе осъждана от господин дьо Солис, тя ставаше, отиваше до прозореца към вътрешния двор и с

ужас гледаше комина на лабораторията. Ако от него излизаше пушек, тя го съзерцаваше с отчаяние, най-противоречиви мисли вълнуваха сърцето и ума ѝ. Виждаше как отлита, превърнато в дим, имуществото на нейните деца, но тя спасяваше живота на баща им: не беше ли нейно първо задължение да го направи щастлив? Последната мисъл я успокояваше за миг. Беше получила разрешение да влиза и да остава в лабораторията, но скоро бе принудена да се откаже от това печално удовлетворение. Там страдеше прекалено силно, като виждаше, че Балтазар не ѝ обръща никакво внимание и дори често изглежда притеснен от нейното присъствие; там я обземаше ревниво нетърпение, жестоко желание да подпали къщата; там тя сякаш умираше хиляди пъти. Тогава Льомюлкиние се превърна за нея в нещо като барометър: чуеше ли го да си подсвирква, когато влизаше и излизаше, за да поднесе обяда или вечерята, тя разбираше, че опитите на мъжа ѝ са били успешни и че той се надява на скорошна сполука; ако Льомюлкиние биваше мрачен, тъжен, тя го поглеждаше с болка: Балтазар безсъмнено беше недоволен. В края на краищата съпругата и прислужникът стигнаха до разбирателство въпреки нейната гордост и неговата почти надменна изпълнителност. Слаба и беззащитна пред приливите и отливите на мисълта, тази жена изнемогваше поради редуването на надеждата и отчаянието, които за нея се утежняваха от безпокойствата на любящата жена и от грижите на майката, трепереща за своето семейство. Скръбното мълчание преди смразяваше сърцето ѝ, сега тя го споделяше, без да си дава сметка за мрачната атмосфера, която царуваше в жилището. Цели дни изминаваха в тази дневна стая без нито една усмивка, често и без нито една дума. Ръководена от печална майчинска предвидливост, тя привикваше двете си дъщери към домакинската работа и се опитваше да ги подготви за някой занаят, подходящ за жена, та да могат да преживяват, ако изпаднат в нищета. Така външното спокойствие в дома прикриваше силни вълнения. Към края на лятото Балтазар бе погълнал парите от диамантите, продадени в Париж с помощта на стария абат дьо Солис и беше задлъжнял с двайсестина хиляди франка към Проте и Шифрьовил.

През август 1813 година, около една година след сцената, с която започна тази история, Клаес бе направил няколко сполучливи опита, но за нещастие ги пренебрегваше, тъй като усилията му бяха останали без резултат, що се отнася до главната цел на неговите издирвания. В

деня, в който завърши замислената поредица от изследвания, той осъзна безсилието си и съвсем се разстрои: мисълта, че безполезно е пропилял огромни суми, го хвърли в отчаяние. Това беше страшна катастрофа. Той напусна своето таванско помещение, слезе бавно в дневната, отпусна се на едно кресло и остана известно време между децата си като мъртъв, без да отговори на въпросите, с които го отрупваше жена му. Като не можеше да сдържи сълзите си, той избяга в своя апартамент, за да няма свидетели на мъката му; Жозефин го последва и го отведе в своята стая, където, останал сам с нея, Балтазар даде воля на цялото си отчаяние. Тези сълзи на мъж, тези думи на обезкуражен творец, тези угризения на баща бяха тъй изпълнени с ужас, нежност и лудост, че причиниха на госпожа Клаес повече мъка, отколкото всички дотогавашни изпитания. Жертвата се зае да утешава палача. Когато Балтазар каза с трогателна убедителност: „Аз съм окаян човек, проигравам живота на децата си и твоя живот; за да можете да сте щастливи, ще трябва да се самоубия!“, тези думи достигнаха до сърцето ѝ. Като познаваше характера на своя мъж, тя се побоя, че той може веднага да осъществи това отчаяно пожелание; обзе я едно от онези вълнения, които разтърсват живота до самата му основа. В случая то беше съдбоносно, защото Пепита сдържа буйните му пориви, като ги прикри с престорено спокойствие.

— Ето какво — отвърна тя, — аз се посъветвах не с Пиеркен, чието приятелство не му пречи да изпитва тайно удоволствие, че ще ни види разорени, а с един старец, който е добър към мен като същински баща. Абат дьо Солис, моят изповедник, ми даде съвет, който ни спасява от гибелта. Той дойде да види твоите картини. Стойността на онези, които се намират в галерията, може да стигне за изплащане на всички ипотeki върху твоите имуществa, както и дължимото на Проте и Шифрьовил — защото ти сигурно имаш сметка за изплащане към тях.

Клаес кимна утвърдително с побелялата си глава.

— Господин дьо Солис познава Хап и Дункер от Амстердам; те са луди за картини и като същински парвенюта се стремят да демонстрират разкош, който е позволен само на отдавнашни фамилии. Те ще дадат добра цена за нашите картини. Така ние ще изплатим дълговете и от цялата сума, която ще приближава сто хиляди дуката, ще ти остане известен капитал, за да продължиш опитите си. Двете ти

дъщери и аз ще се задоволим с малко. С течение на времето и с пестене ние ще попълним празните места с други картини и ти ще бъдеш щастлив!

Балтазар вдигна поглед, изпълнен с радост и боязън. Ролите бяха разменени. Съпругата се превръщаше в покровителка на съпруга. Този мъж, в миналото тъй нежен и със сърце тъй съзвучно с нейното, сега я държеше в прегръдките си, без да усети ужасните конвулсии, които я разтърсваха и раздвижваха косите и устните ѝ с нервен трепет.

— Не смеех да ти кажа, че между мен и абсолютното остава вече само косъм разстояние. За да превърна металите в газове, ми трябва само да намеря средство да ги подложа на огромна топлина в среда, където атмосферното налягане е нулево, с други думи в абсолютна празнота.

Госпожа Клаес не можа да понесе егоизма на този отговор. Тя очакваше разпалени благодарности за своите жертви, а намери един химически проблем... Рязко се отдръпна, слезе в дневната, отпусна се в своето кресло край двете си изплашени дъщери и избухна в плач. Маргерит и Фелиси взеха ръцете ѝ, коленичиха от двете страни на креслото и също заплакаха, без да знаят причината за нейната скръб. На няколко пъти питаха:

— Какво ти е мамо?

— Горките ми деца! Аз умирам, усещам го.

Маргерит изтръпна. За първи път тя видя по лицето на майка си следите на особената бледност.

— Марта! Марта! — викна Фелиси. — Ела, мама има нужда от теб.

Старата дуеня изтича от кухнята и като видя зеленикавата белота на това лице, извика на испански:

— Иисусе, госпожата умира!

Тя бързо излезе, каза на Жозет да приготви топла вода за краката на господарката и се върна при нея.

— Не плаши господаря си, не му казвай нищо, Марта — заговори госпожа Клаес. — Нещастни мои деца — добави тя, притискайки до сърцето си Маргерит и Фелиси с отчаяно движение, — бих искала да живея достатъчно дълго, за да ви видя щастливи и омъжени. Марта, кажи на Льомюлкиние да иде у господин дьо Солис и да го повика от мое име.

Този неочакван удар отекна чак до кухнята. Жозет и Марта, и двете предани на госпожа Клаес и на нейните дъщери, бяха засегнати в едничката си привързаност. Ужасните думи: „Госпожата умира, господинът я е убил! Пригответи бързо баня с горчица за краката ѝ!“ бяха изтръгнали множество възклицания от Жозет, която засипваше с тях Льомюлкиние. Льомюлкиние, студен и безучастен, бе седнал да яде в края на масата, до един от прозорците. През тях светлината влизаше от двора в кухнята, където всичко беше изрядно чисто.

— Това не можеше да не свърши така — казваше Жозет, гледайки камериера, докато се покачи на едно столче, за да вземе котле, блестящо като злато. — Никоя майка не може да гледа спокойно как бащата се забавлява да пилее богатство като богатството на господина, за да направи от него помия.

Жозет, чиято глава, покрита с кръгло дантелено боне, приличаше на главата на немска лешникотрошачка, хвърли към Льомюлкиние кисел поглед, който добиваше сила на отрова поради зеления цвят на малките ѝ кървясали очи. Стариият камериер вдигна рамене с движение, което бе достойно за изгубилия търпение Мирабо. После той напъха в голямата си уста маслена курабия, поръсена с подправки.

— Вместо да пречи на господина, госпожата трябваше да му даде пари; тогава бързо щяхме да забогатеем и да плуваме в злато! Само на един косъм сме от откритието.

— Добре де, ти имаш дващест хиляди франка спестени, защо не ги дадеш на господина? Нали ти е господар! И понеже си толкова сигурен във всичко, което той прави...

— Ти не разбираш нищо от това. Жозет; топли си там водата — отвърна фламандецът, прекъсвайки готвачката.

— Разбирам достатъчно, за да знам, че тук имаше за хиляда марки сребро, което ти и твоят господар стопихте, и че ако ви остави човек, така ще се развъртите, че съвсем ще опразните къщата.

— И господинът — добави влизащата Марта — ще убие госпожата, за да се освободи от една жена, която го задържа и му пречи да погълне всичко. Той е обладан от демон, това е ясно! Най-малкото, което можеш да загубиш, като му помагаш, Льомюлкиние, е твоята душа, ако изобщо имаш такава, защото ти си застанал тук като парче лед, докато всички сме безутешни. Госпожиците плачат като

същински Магдалени. Побързай да намериш господин абата дьо Солис!

— Имам работа за господина, трябва да подредя лабораторията — каза камериерът. — Много е далече оттук до квартала Ескершен. Иди ти.

— Ама че чудовище! — каза Марта. — Кой ще затопли краката на госпожата? Да не искаш да я оставим да умре! Кръвта ѝ е в главата...

— Мюлкиние — каза Маргерит, влизайки в стаята, предшествуваща кухнята, — като се връщаш от господин дьо Солис, помоли господин Пиеркен, лекаря, да дойде бързо тук.

— Аха, ще идеш! — каза Жозет.

— Госпожице, господинът ми каза да подредя лабораторията — отвърна Лъомюлкиние и се обърна към двете жени, като ги изгледа с деспотичен вид.

— Татко — каза Маргерит на господин Клаес, който влизаше в тоя момент, — нали можем да изпратим Мюлкиние в града?

— Ще идеш, проклетнико! — каза Марта, чувайки, че господин Клаес поставя Лъомюлкиние под заповедите на дъщеря си.

Слабата привързаност на камериера към дома беше голямата причина за караници между тези две жени и Лъомюлкиние, чиято студенина разпалваше още повече предаността на Жозет и на дуенята. Тази борба, тъй дребнава наглед, повлия много върху бъдещето на семейството, когато по-късно то се нуждаеше от помощ срещу нещастieto. Балтазар отново беше станал тъй разсеян, че изобщо не забеляза болезненото състояние, в което се намираше Жозефин. Той взе Жан на коленете си и почна да го подрусва машинално, като мислеше върху проблема, с чието разрешаване отново щеше да може да се залови. Той видя, че носят топла вода за краката на жена му, която нямаше сили да стане от креслото и затова бе останала в дневната. Видя дори и как двете му дъщери се грижат за майка си, без да потърси причината за припрените им грижи. Когато Маргерит или Жан се опитваха да кажат нещо, госпожа Клаес изискваше тишина, като им посочваше Балтазар. Сцената беше такава, че накара Маргерит да се замисли. Тя вече бе достатъчно голяма и достатъчно разумна, за да може да преценява държането на баща си и майка си. В живота на всяко семейство настъпва време, когато децата, съзнателно или не,

стават съдници на своите родители. Госпожа Клаес бе разбрала опасността от това положение. От любов към Балтазар тя се опитваше да оправдае в очите на Маргерит онова, което в справедливата душа на шестнадесетгодишното момиче можеше да изглежда като прегрешения у един баща. Дълбокото уважение, което при тези обстоятелства госпожа Клаес проявяваше към Балтазар, самоотричайки се, за да не наруши неговия размисъл, внушаваше на нейните деца своеобразен ужас спрямо бащината власт. Но тази преданост, колкото и заразителна да беше, от друга страна още повече увеличаваше възхищението на Маргерит от нейната майка. С нея я свързваше по-тясно и всекидневието. Това чувство почиваше върху своеобразно боготворене на страдания, за чиято причина девойката трябваше да се замисли. Човешка сила не можеше да попречи на това — някои думи и изрази, изплъзнали се било от Марта, било от Жозет, разкриха на Маргерит източника на положението, в което домът се намираше от четири години насам. Въпреки дискретността на госпожа Клаес, дъщеря ѝ разкриваше неусетно, бавно, нишка по нишка, загатката на тази семейна драма. Маргерит щеше да стане след известно време активна довереница на майка си и би била при развързката най-безжалостният съдия. Ето защо всички грижи на госпожа Клаес бяха насочени към Маргерит, на която тя се опитваше да предаде своята привързаност към Балтазар. Твърдостта и разумът, които откриваше у дъщеря си, я караха да трепери при мисълта за една възможна борба между Маргерит и Балтазар, когато, след смъртта ѝ, нейната дъщеря щеше да я замести в живота на семейството. Нещастната жена по този начин бе достигнала дотам, че се боеше повече от последиците на своята смърт, отколкото от самата нея. Грижата ѝ за Балтазар се прояви в решението, което току-що беше взела. Освобождавайки имуществата на своя съпруг, тя му осигуряваше независимост и предотвратяваше всякакви разприавии, като отделяше неговите интереси от интересите на децата; надяваше се да го види щастлив до мига, в който тя ще склопи очи; освен това разчиташе да предаде нежността на сърцето си на Маргерит, която би продължила да играе край него ролята на ангел на любовта и да упражнява над семейството една власт, която направлява и запазва. По този начин и от дъното на своя гроб тя щеше да излива любовта си върху скъпите за нея същества. От друга страна обаче, тя не искаше да злепостави бащата в очите на дъщерята, като я запознае

прибързано с ужасите, които ѝ вдъхваше научната страст на Балтазар. Тя опознаваше душата и характера на Маргерит, за да разбере дали тази девойка ще съумее да стане като майка за своите братя и сестра и като нежна и любяща жена — за своя баща. По този начин последните дни на госпожа Клаес бяха помрачени от пресмятания и страхове, които не смееше да довери на никого. Тя се чувствуваше болезнено засегната от тази последна сцена и се опитваше да види бъдещето; докато Балтазар, неспособен занапред да обръща внимание на всичко, което се отнасяше до пестене, имущество, чувства в семейството, мислеше за намирането на абсолютното... Дълбоката тишина в дневната се нарушаваше само от еднообразния шум от крака на Клаес, който продължаваше да го движи, без да забележи, че Жан е слязъл от него. Седнала близо до майка си, чието бледо и разстроено лице съзерцаваше, Маргерит от време на време се обръщаше към баща си, като се удивляваше на неговата безчувственост. Скоро външната врата отекна при затварянето си и семейството видя абат дьо Солис бавно да прекосява двора, облегнат на своя племенник.

— Ах, ето господин Еманюел — каза Фелиси.

— Доброто момче! — каза госпожа Клаес, като забележа Еманюел дьо Солис. — Радвам се, че ще го видя.

Маргерит се изчерви, като чу похвалата, изказана от майка ѝ. От два дни насам видът на този младеж бе събудил в сърцето ѝ непознати чувства, а в ума ѝ бе раздвижил дремещи дотогава мисли. По време на последното посещение, направено от изповедника, се бяха случили някои от онези незабележими събития, които заемат голямо място в живота. Резултатите от тях щяха да бъдат тъй значителни, че изискват тук да бъдат описани двете нови лица, дошли при семейството. Госпожа Клаес имаше за принцип да изпълнява тайно всичко, което считаше за свой религиозен дълг. Нейният изповедник беше почти непознат в дома и се появяваше за втори път в къщата; но и тук, както и другаде, не можеше да не се изпита от всички своеобразно разнежване и възхищение при вида на чичото и племенника. Абат дьо Солис беше старец, прехвърлил осемдесетте, с бяла коса и безжизнено лице, от което животът сякаш се беше оттеглил в очите. Пристъпваше с мъка, защото единият от краката му беше ужасно обезобразен и бе прибран в нещо, което наподобяваше велурена торба. Поради това бе принуден да си служи с патерица, когато не се обляга на рамото на

своя племенник. Превитият му гръб и съсухреното тяло говореха за крехко здраве, овладяно от желязна воля и целомъдрен религиозен дух, които го бяха запазили. Този испански свещеник, проявил се с широки знания, искрена религиозност и дълбок ум, от прост доминиканец беше станал главен изповедник на Толедо и главен викарий на архиепископството в Малин. Ако не беше френската революция, покровителството на Каза Реал щеше да го отведе до най-високите длъжности в църковната йерархия; обаче мъката, която му причини смъртта на младия дук, негов ученик, го отблъсна от дейния живот и той изцяло се посвети на възпитанието на своя племенник, осиротял твърде рано. По време на завладяването на Белгия той се установи при госпожа Клаес. Още от младите си години абат дьо Солис бе проявил забележителен ентусиазъм към света Тереза и природната му склонност го отведе към християнската мистика. Във Фландрия, където госпожица Буриньон и авторите, привърженици на религиозния екстаз, бяха спечелили доста последователи, той остана на драго сърце, още повече че това своеобразно братство го прие като патриарх. Тук продължаваха да следват доктрините на мистиците, въпреки цензурирането на Фенелон и госпожа Гюйон. Нравите му бяха строги, животът му — примерен и се говореше, че е изпадал в екстатични състояния. Въпреки че при подобна строга религиозност се полага пълно отричане от земното, любовта му към племенника го караше да полага грижи за неговите интереси. Когато ставаше въпрос за благотворителност, старецът прибягваше до приноса на вярващите от своята черква, преди да черпи от собственото си имущество. Патриархалният му авторитет беше тъй общопризнат, намеренията му — тъй чисти, преценките му — тъй верни, че всеки се отзоваваше на неговите искания. Като нагледна представа за контраста, който съществуваше между чичото и племенника, следва да се сравни старецът с някоя изкорубена крайречна върба, а младежът — с храст, покрит с рози, чийто строен и изправен ствол се протяга към изкривеното дърво, сякаш иска да го приповдигне.

Строго възпитан от своя чичо, който бдеше над него, както някоя матрона бди над девица, Еманюел беше изпълнен с онази ласкава чувствителност, с онова полумечтателно разнежване, които са преходните цветя на всяка младост, ала изненадват душите, възпитани в религиозни принципи. Старият свещеник бе потиснал израза на

чувственост у своя ученик, като го подготвяше за изпитанията на живота чрез постоянен труд, при една почти манастирска дисциплина. Това възпитание щеше да отведе Еманюел съвсем невинен пред света й да го направи щастлив, ако би срещнал подходящ отклик при първия си изблик на чувства. То беше го обгърнало с ангелска чистота, която придаваше на личността му очарованието, присъщо на младите девойки. Свенливите му очи, наред с които обаче имаше силен и храбър дух, излъчваха светлина, отразяваща се в душите, както звукът на кристала гали слуха. Изразителното му лице правеше впечатление с голямата точност на очертанията, щастливото разположение на линиите и дълбокото спокойствие, дължащо се на душевния му покой. Всичко в него беше хармонично. Черните коси, кафявите очи и вежди, подчертаваха още повече белотата на кожата му. Гласът му беше такъв, какъвто би могъл да се очаква от едно тъй хубаво лице. Женствените му движения съответствуваха на мелодията на този глас, на нежните светлини в неговия поглед. Изглеждаше, че той не си дава сметка за привлекателността, която бе резултат на полумеланхоличната му съдържаност, на умереността в думите му и на почтителните грижи, с които обсипваше своя чичо. Той внимаваше в измъчената му походка, за да се съобразява с болезнените изкривявания и същевременно гледаше по пътя си, за да не би нещо да нарани краката на стария абат. Гледайки го в такъв момент, човек не би могъл да не разпознае у Еманюел благородните чувства, които правят от човека едно възвишено създание. Той изглеждаше прекрасен, като обичаше своя чичо, без да го преценява, като му се подчиняваше, без никога да обсъжда заповедите му, и всеки виждаше същинско предопределение в името, което кръстницата му бе избрала. Когато, било у тях, било на чуждо място, старецът проявеше своя доминикански деспотизъм, Еманюел понякога тъй благородно издигаше глава, сякаш за да протестира, че чувствителните хора оставаха развълнувани, подобно на ценители на изкуството при вида на някоя велика творба. Защото красивите чувства отекват в духа не по-малко силно чрез живота си проявление, отколкото чрез осъществяването си в изкуството!

Еманюел беше придружил своя чичо при посещението му за картините на дома Клаес. Научавайки от Марта, че абат дьо Солис е в галерията, Маргерит, която искаше да види този известен човек, бе потърсила претекст да се присъедини към майка си, за да задоволи

своето любопитство. Тя бе влязла доста смутена, придавайки си повърхностната веселост, под която младите момичета тъй добре скриват копнежите си. И тогава край облечения в черно, прегърбен, изкривен и съсухрен старец бе съзряла свежото, очарователното лице на Еманюел. Еднакво младите и еднакво невинни погледи на тези две същества бяха изразили една и съща изненада. Няма съмнение, че Еманюел и Маргерит са се били виждали вече в своите сънища. И двамата бяха свели погледи и после ги бяха повдигнали с един и същ порив, изразявайки мислено едно и също признание. Маргерит бе хванала майка си под ръка, за да ѝ каже нещо съвсем тихо и сякаш да намери по този начин закрила под майчиното крило, но бе протегнала шия с лебедово движение, за да види отново Еманюел, който от своя страна, бе останал прикован към ръката на своя чичо. Умело насочено да подчертава достойнствата на всяко платно, слабото осветление на галерията бе благоприятствувало на тези бегли погледи, които са щастието на свенливите. Няма съмнение, че нито един от тях не бе достигнал, дори и в мисълта си, до онова „ако“, с което започват страстните чувства; но и двамата бяха почувствували дълбокото смущение, което раздвижва сърцето и тайната за което младият човек запазва само за себе си — или за да ѝ се наслаждава, или от невинност. Първото впечатление, което предизвиква приливът на дълго сдържаната чувственост, бива последвано у всички млади хора от същото донякъде глупаво учудване, което предизвикват у децата първите звуци на музиката. Някои от децата се смеят и се замислят, други се засмиват, след като са се замислили; но онези, чиито души са определени да живеят от поезия или от любов, се вслушват дълго и отново пожелават да чуят мелодията с поглед, в който вече запламтява удоволствието или затрептява любопитството пред безкрая. И ако ние неудържимо обичаме местата, където в детските си дни сме били посветени в красотата на хармонията, ако си спомняме с наслада и за музиканта, и дори за инструмента, нима е възможно да си наложим да не обичаме съществото, което първо ни е разкрило музиката на живота? Първото сърце, в което ние сме се домогвали до любовта, не е ли като родина? Еманюел и Маргерит бяха един за друг този мелодичен глас, който разбужда едно чувство, тази ръка, която повдига облачни завеси и показва брегове, окъпани от огньовете на пладнето. Когато госпожа Клаес бе спряла стареца пред една картина от Гидо,

изобразяваща ангел, Маргерит се бе извърнала, за да види впечатлението на Еманюел, а младежът бе потърсил Маргерит, за да сравни нямата мисъл на платното с живата мисъл на момичето. Това неволно и очарователно ласкателство бе разбрано и изживяно с наслада. Старият абат бе продължил да възхвалява хубавата композиция и госпожа Клаес му бе отговорила, а двете деца бяха останали мълчаливи. Така бе преминала тяхната среща. Загадъчната светлина на галерията, спокойството на дома, присъствието на близките, всичко бе допринесло да запечата по-дълбоко в сърцата им нежните очертания на този неуловим мираж. Хилядите объркани мисли, облъхнали Маргерит, се бяха успокоили, сякаш в душата ѝ бе станало равно и светло, сякаш бе засиял лъч, когато Еманюел смутено бе изговорил няколко думи, за да се сбогува с госпожа Клаес. Този глас, чийто свеж и кадифен тембър пръсваше в сърцето чудни вълшебства, бе допълнил внезапното откровение, което Еманюел бе предизвикал. Но той трябваше и да го оплоди в своя полза: защото мъжът, с който съдбата си послужва, за да събуди любовта в сърцето на някоя девойка, често не подозира какво е направил и оставя делото недовършено. Маргерит се бе поклонила силно смутена и се бе сбогувала с поглед, в който личеше съжалението, че загубва това чисто и чаровно видение. Като детето, тя искаше отново да чуе мелодията. Това сбогуване бе станало в подножието на старото стълбище, пред вратата на дневната; прибирайки се в тази стая, тя бе продължила да гледа чичото и племенника чак докато външната врата се бе затворила. Госпожа Клаес беше твърде заета със сериозните въпроси, повдигнати при разговора ѝ с нейния изповедник, и не можа да забележи изражението на дъщеря си. В мига, в който господин дьо Солис и неговият племенник се появиха за втори път, тя беше силно развълнувана и не видя червенината, която обля лицето на Маргерит, разкривайки отраженията от първата наслада на едно девствено сърце. Когато бе съобщено за пристигането на стария абат, Маргерит поднови работата си и изглеждаше тъй задълбочена в нея, че поздрави чичото и племенника, без да ги гледа. Господин Клаес отговори машинално на поздрава, който му отправи абат дьо Солис, и излезе от дневната като човек, зает със своите дела. Набожният доминиканец седна близо до своята довереница, като ѝ хвърли един от онези проникателни погледи,

чрез които проникваше до дъното на душите; достатъчно му бе да види господин Клаес и неговата съпруга, за да отгатне катастрофата.

— Деца, идете в градината — каза майката. — Маргерит, покажи на Еманюел лалетата на баща си.

Полузасрамената Маргерит взе под ръка Фелиси и погледна към младежа, който се изчерви и излезе от дневната, грабвайки Жан, за да прикрие смущението си. Когато и четиримата се намериха в градината, Фелиси и Жан тръгнаха сами, изоставиха Маргерит, която остана почти сама с младия дьо Солис. Тя го поведе към лалетата, подреждани всяка година по един и същ начин от Лъомюлкиние.

— Обичате ли лалетата? — попита Маргерит, след като за известно време бе запазила мълчание, без Еманюел да се опита да го наруши.

— Госпожице, тези цветя са много хубави, но за да ги обича, човек трябва да има склонност да умее да цени красотата им. Тези цветя ме заслепяват. Навикът да работя в мрачна малка стаичка, в близост до чичо, безсъмнено ме кара да предпочитам онова, което е по-смекчено за погледа.

При последните думи той загледа Маргерит, но без погледът му, изпълнен със скрит копнеж, да съдържа какъвто и да било намек относно матовия тен, спокойствието и нежното изражение, благодарение на които това лице изглеждаше като цвете.

— Вие, значи, много работите? — подхвана Маргерит, като поведе Еманюел към една дървена пейка със зелено облегало. — Оттук ще виждате лалетата по-надалеч, по-малко ще уморяват очите ви. Имате право, тези багри са крещящи и причиняват болка.

— Да, много работя! — отвърна младежът след кратко мълчание, по време на което той изравняваше с крак пясъка на алеята. — Работя най-различни неща... Чичо иска да ме направи свещеник...

— О, нима? — неволно го прекъсна Маргерит.

— Аз се възпротивих, не усещах в себе си такова призвание. Но ми беше нужна голяма смелост, за да противореча на моя чичо. Той е тъй добър, толкова ме обича! Неотдавна плати, за да ме спаси от повикване в армията — мен, бедния сирак...

— А на какво смятате да се посветите? — попита Маргерит, която щеше да каже още нещо, но не довърши. — Извинете, господине, сигурно ще намерите, че съм много любопитна!

— О, госпожице — каза Еманюел, като я гледаше с възхищение и нежност, — никой освен чичо не ми е задавал още този въпрос. Уча, за да стана учител. Какво да се прави, аз не съм богат. Ако мога да стана директор на някой колеж във Фландрия, бих имал с какво да преживявам скромно и бих се оженил за някоя чистосърдечна жена, която бих обичал. Така изглежда бъдещият ми живот. Може би затова предпочитам някоя паричка от равнината на Оршиз, върху която всички стъпват, пред тези прекрасни лалета, пълни със злато, пурпур, сапфири и изумруди. Те олицетворяват един разкошен живот, докато паричката олицетворява тих и патриархален живот, живота на беден учител, какъвто ще бъда.

— Досега винаги бях наричала паричките маргаритки — каза тя.

Еманюел дьо Солис се изчерви силно и потърси отговор, като риеше пясъка с крака. Затруднен да подбере между всички хрумвания, които му се виждаха все глупави, а след това притеснен, че закъснява да отговори, той каза: „Не смеех да произнеса вашето име...“ и не довърши.

— Учител! — повтори тя.

— Да, госпожице, ще стана учител, за да имам някакво положение, но ще се заема и с нещо по-значително... Много ми допадат историческите изследвания.

— Ах!

Това „ах“, изпълнено със скрити мисли, още повече засрами младежа и той смутено се засмя, като каза:

— Вие ме карате да говоря за себе си, госпожице, а би трябвало да ви говоря само за вас.

— Струва ми се, че майка ми и чичо ви свършиха своя разговор — каза тя, като погледна през прозорците на дневната.

— Госпожа майка ви ми се видя много променена...

— Тя страда, без да иска да ни каже причината за своите мъки, и ние не можем с нищо да ѝ помогнем.

Госпожа Клаес наистина току-що бе получила отговор на въпроса си. Той бе поставил на изпитание нейната съвест и само абат дьо Солис можеше да го разреши. Тя предвиждаше пълно разоряване на семейството. Затова искаше да задържи без знанието на Балтазар значителна част от стойността на картините, които господин дьо Солис се заемаше да продаде в Холандия. Тя щеше да скрие парите и да ги

запази за момента, в който семейството би изпаднало в нищета. След зряло обсъждане и след като прецени обстоятелствата, в които се намираше неговата довереница, старият доминиканец одобри тази проява на благоразумие. После си тръгна, за да се заеме с продажбата. Тя трябваше да се извърши тайно, за да не накърни доброто име на господин Клаес. Старецът изпрати до Амстердам своя племенник, снабден с препоръчително писмо. Там младежът, зарадван, че може да направи услуга на семейство Клаес, успя да продаде картините от галерията на прочутите банкери Хап и Дункер. Уговорената цена привидно бе осемдесет и пет хиляди холандски дуката с добавка от други петнайсет хиляди, които тайно щяха да бъдат предадени на госпожа Клаес. Картините бяха толкова известни, че за да се сключи сделката, бе достатъчно само Балтазар да отговори на писмото, което му отправи фирмата Хап и Дункер. Еманюел дьо Солис бе натоварен от Клаес да получи стойността на картините, които бяха изпратени скритом, за да не се узнае в Дие за тази продажба. Към края на септември Балтазар изплати сумите, които бе взел назаем, освободи имуществата си и поднови своите занимания. Обаче домът Клаес се бе лишил от най-хубавата си украса. Заслепен от своята страст, Балтазар не прояви никакво съжаление; той беше тъй сигурен, че скоро ще може да възстанови загубата, че бе сключил продажбата с право на откупуване. Сто изрисувани платна не представляваха нищо в очите на Жозефин в сравнение със семейното щастие и задоволството на нейния съпруг. При това тя накара да попълнят галерията с картините от салоните за гости, а за да прикрие празнините в предната къща, промени подреждането на мебелите. Господин абатът дьо Солис и неговият племенник бяха приели да съхраняват петнадесетте хиляди дуката, запазени от госпожа Клаес. За да увеличи тази сума, абатът продаде дукатите, които бяха поскъпнали след войната. Сто и седемдесет хиляди франка в еку^[2] бяха заровени в избата на неговия дом. Госпожа Клаес получи тъжното удовлетворение да вижда мъжа си постоянно зает в продължение на осем месеца. Ала тя беше твърде жестоко засегната от нанесения ѝ удар и се разболя, като положението ѝ непрекъснато продължаваше да се влошава. Науката тъй погълна Балтазар, че нито неуспехите на Франция, нито първото падане на Наполеон, нито връщането на Бурбоните го изтръгнаха от неговите занимания; той не беше нито съпруг, нито баща, нито гражданин, беше

само химик. Към края на 1814 година госпожа Клаес беше достигнала до такова изтощение, че вече не можеше да става от леглото. Понеже не искаше да вегетира в своята стая, където бе живяла щастлива, където спомените от изгубеното щастие биха ѝ внушавали неволни и отчайващи сравнения с бъдещето, тя оставаше в дневната. Лекарите подкрепиха това желание, като намериха, че тук има повече въздух и е по-весело, по-подходящо за положението на болната, отколкото в нейната стая. Леглото, в което нещастната жена свършваше живота си, бе поставено между камината и прозореца към градината. Тя прекара на това място последните си дни, заета със святи старания да облагороди душите на своите две дъщери, върху които простря ръцете на собствената си душа. Отслабена във външните си прояви, съпружеската любов позволи на майчината любов да се изяви с пълна сила. Майката беше още по-очарователна към тях поради това, че го правеше със закъснение. Като всички великодушни същества, тя изпитваше възвишени приливи от чувства, които смяташе за угризения. Като вярваше, че не е дала на децата си цялата нежност, която им е дължала, тя се опитваше да ги възмезди за въображаемите си прегрешения: проявяваше към тях внимание и грижи, които я правеха възхитителна; сякаш искаше да им вдъхне живот от сърцето си, да ги обгърне с крилете на своята закрила и да навакса в любовта си към тях цялото пропуснато дотогава време, през което ги бе пренебрегвала. Страданията придаваха на нейните ласки и на нейните думи трогателна нежност, която сякаш се излъчваше от душата ѝ. Очите ѝ галеха децата, преди отне гласът ѝ да ги развъълнува с изрази на най-нежна загриженост, и ръката ѝ сякаш винаги ги обсипваше с благословии.

След като се възвърна към предишния си разкошен живот, домът Клаес обаче не се отвори за никакви гости. В града не се изненадаха от това, че неговото усамотение стана още по-пълно и че Балтазар вече не устройваше празненства по случай годишнината от своята сватба. Преди всичко болестта на госпожа Клаес изглеждаше достатъчна причина за тази промяна, а и изплащането на дълговете прекрати злословията. Най-сетне политическите превратности, на които бе подложена Фландрия, войната на Стоте дни, чуждата окупация окончателно накараха да бъде забравен този химик. Последните две години градът тъй често бе заплашен от превземане, тъй

последователно окупиран ту от французите, ту от неприятеля; в него дойдоха толкова чужденци, намериха убежище толкова селяни, повдигнаха се толкова въпроси, заплашени бяха толкова съществування, натрупаха се толкова промени и нещастия, че всеки беше принуден да мисли само за себе си. Абат дьо Солис и неговият племенник, както и двамата братя Пиеркен бяха единствените хора, които посещаваха госпожа Клаес, и зимата между 1814 и 1815 година беше за нея период на най-болезнена агония. Мъжът ѝ рядко идваше да я види. След обяд оставаше няколко часа при нея, но тъй като тя нямаше сили да поддържа дълъг разговор, той произнасяше едно или две изречения, всеки път почти едни и същи, сядаше, мълчеше и оставяше ужасна тишина да тегне над дневната. Това еднообразие се прекъсваше в дните, когато абат дьо Солис и неговият племенник прекарваха вечерта в дома Клаес. Докато старият абат играеше на табла с Балтазар, Маргерит разговаряше с Еманюел близо до леглото на майка си, която се усмихваше на тяхната невинна радост, без да показва колко едновременно болен и благотворен е за нейния угасващ дух свежият полъх на тази девствена любов. Нежността на гласовете, която очароваше двете деца, разкъсваше сърцето ѝ, някой поглед на разбирателство между тях, който тя долавяше, я пренасяше — нея, почти умрялата, в спомени за щастливата ѝ младост, които увеличаваха горчивината на настоящето. Еманюел и Маргерит имаха вродена деликатност; тя потискаше очарователните детинщини на любовта, за да не бъде засегната с нещо опечалената жена, чиито рани бяха инстинктивно долавяни от тях. Никой още не е забелязал, че чувствата имат свой собствен живот, свой характер, който зависи от условията на тяхното пораждане; те запазват както вида на местата, където са се породили, така и отпечатъка на мислите, които са влияели върху тяхното развитие. Има чувства, възникнали пламенно, които остават пламенни като любовта на госпожа Клаес към нейния мъж; има чувства, на които всичко се е усмихвало, които запазват утринна бодрост и тяхната жетва от радости винаги бива придружавана със смехове и празненства; срещат се обаче и страсти, които са съдбоносно обградени от меланхолия или отрупани с нещастия, техните удоволствия са мъчителни, скъпо заплатени, потиснати от страхове, отровени от угризения или изпълнени с отчаяние. Любовта, тлееща в сърцата на Еманюел и Маргерит, без още нито един от двамата да е

разбрал, че това е любов, чувството, разцъфнало под мрачния свод на Клаесовата галерия, край един строг абат, в миг на тишина и спокойствие; тази сериозна и дискретна, но богата с нежни отсенки любов имаше потайни сладости, поглъщани като гроздове, откраднати от края на някое лозе, тази любов запазваше кафявия цвят, сивите отсенки, които я придружаваха и в първите ѝ часове. Като не смееха да проявят нищо открито пред леглото на страдащата, двете деца засилваха своите наслади чрез съсредоточаване, при което изживяванията им ставаха по-дълбоки. Това бяха грижи към болната, в които обичаше да участва и Еманюел, щастлив, че може да се присъедини към Маргерит, като още отсега застава в положението на син пред болната майка. Меланхолична благодарност върху устните на девойката заместваше най-хубавите думи между влюбени. Въздишките на техните сърца, изпълнени с радост от някой разменен поглед, малко се различаваха от въздишките, изтръгнати от картината на майчината мъка. Редките им хубави моменти на косвени признания, на недоизречени обещания, на потиснати излияния, можеха да се сравнят с алегоричните, рисувани от Рафаел върху черен фон. И двамата бяха обзети от сигурност, която не си признаваха; те знаеха, че слънцето е над тях, но не им беше известно кой вятър ще прогони тежките черни облаци, събрани над главите им; бояха се от бъдещето и страхувайки се, че винаги ще бъдат придружавани от страдания свенливо оставаха в сянката на този полумрак, без да посмеят да си кажат: „Ще завършим ли заедно деня?“ От друга страна, нежността, която госпожа Клаес проявяваше към своите деца, благородно скриваше всичко онова, което тя премълчаваше и пред самата себе си. Нейните деца не ѝ причиняваха нито тревога, нито ужас, те бяха нейна утеха, но не бяха неин живот; тя живееше за тях и умираше за Балтазар. Колкото и мъчително да бе за нея присъствието на мъжа ѝ, замислен с часове и който от време на време я поглеждаше по един и същ начин, тя забравяше своите мъки само по време на тези жестоки мигове. Безразличието на Балтазар към умиращата жена би изглеждало престъпно за някой чужденец; но госпожа Клаес и нейните дъщери бяха свикнали с него, те познаваха сърцето на този мъж и му прощаваха. Ако се случеше някой ден госпожа Клаес да преживее опасна криза, ако се чувствуваше по-зле, ако краят ѝ изглеждала близък, Клаес беше единственият в къщата и в града, който не знаеше

това. Лъомюлкиние, неговият камериер, беше осведомен за всичко; но нито дъщерите (майката им налагаше мълчание), нито съпругата му казваха за опасността, заплашваща онази, която тъй пламенно бе обичал някога. Когато стъпките му отекваха в галерията на обяд, госпожа Клаес беше щастлива: тя щеше да го види, тя събираше сили, за да изпита тази радост. В мига, в който той влизаше, бледата полумъртва жена добиваше по-свеж вид, възвръщаше си подобие на здраве; ученият идваше до леглото, вземаше нейната ръка и я виждаше не такава, каквато беше в действителност; само за него тя беше добре. Когато я питаше: „Скъпа, как се чувствуваш днес?“, тя му отговаряше: „По-добре, мили!“ и караше този разсеян мъж да вярва, че на следния ден ще стане и ще бъде здрава. Заетостта на Балтазар беше тъй голяма, че той приемаше като обикновено неразположение болестта, от която жена му умираше. Издъхваща за целия свят, за него тя беше жива. Пълно отделяне между двамата съпрузи бе настъпило през последната година. Клаес спеше далеч от жена си, ставаше рано и се затваряше в лабораторията или в кабинета си; като я виждаше само в присъствието на своите дъщери или на двамата или трима приятели, които я посещаваха, той отвикна от нея. Тези две същества, някога привикнали да мислят заедно, сега само от време на време, все по-рядко достигаха до онези моменти на споделяне, на отдаване, на излияния, от които се състои животът на любовта; а настъпи момент, когато и тези редки наслади престанаха. Физическите болки дойдоха на помощ на нещастната жена, спомогнаха по-леко да понася една празнота, една раздяла, която би я убила, ако беше останала здрава. Измъчваха я тъй силни болки, че беше щастлива, ако не присъществуваше онзи, когото продължаваше да обича. Тя съзерцаваше Балтазар през част от вечерта и като знаеше, че той е щастлив посвоему, и тя споделяше радостите, които му бе осигурила. Тези скромни удоволствия ѝ бяха достатъчни, вече не се запитваше дали е обичана, а се стремеше да го вярва и се плъзгаше по този леден пласт, без да посмее да потърси опора, страхувайки се да не го разчупи и да не удави сърцето си в ужасяващата бездна. И тъй като никакво събитие не смущаваше това спокойствие, тъй като болестта, която бавно довършваше госпожа Клаес, допринасяше за вътрешния покой, поддържайки съпругеските чувства в пасивно състояние, не ѝ бе трудно да доживее до първите дни на 1816 година.

Към края на месец февруари нотариусът Пиеркен нанесе удара, който ускори смъртта на една жена, чиято душа според абат дьо Солис беше почти без грехове.

— Госпожо — заговори той шепнешком, използвайки миг, в който момичетата не можеха да чуят техния разговор, — господин Клаес ми възложи да склуча заеми за триста хиляди франка срещу неговите имоти; вземете мерки за имуществото на децата си.

Госпожа Клаес сплете ръце, вдигна очи към тавана и благодари на нотариуса с кимване и с тъжна усмивка, която го развълнува. Това изречение беше като удар с кама, който уби Пепита. През този ден тя бе обзета от мъчителни размишления, които изтерзаха сърцето ѝ. Намираше се в положение, при което пътникът, загубил равновесие, се е подхлъзнал на някое малко камъче и е полетял към дъното на пропастта, след като дълго и смело се е борил да я избегне. След излизането на нотариуса госпожа Клаес поиска от Маргерит всичко необходимо за писане, напрегна силите си и се зае да напише завещание. На няколко пъти се спира да гледа дъщеря си. Часът на признанията беше настъпил. Справяйки се с дома, откак майка ѝ се разболя, Маргерит тъй сполучливо бе осъществила надеждите на умиращата, че госпожа Клаес погледна без отчаяние към бъдещето на семейството, като се виждаше възродена в лицето на този любящ и силен ангел. Без съмнение двете жени предчувстваха, че им предстои да си направят взаимни и тъжни разкрития. Дъщерята поглеждаше към майка си всеки път, когато майката отправяше поглед към нея, и двете ронеха обилни сълзи. На няколко пъти, в мигове, когато госпожа Клаес си почиваше, Маргерит казваше: „Мамо...“, сякаш за да заговори; после се спираше, като че ли е останала без дъх, преди майка ѝ, твърде заета с последните си мисли, да я запита какво желае. Накрай госпожа Клаес поиска да запечата писмото си; Маргерит, която ѝ подаде свещта, се извърна от дискретност, за да не види написаното.

— Можеш да го прочетеш, мое дете! — каза болната с трогателен глас.

Маргерит видя как майка ѝ пише думите: „На моята дъщеря Маргерит“.

— Ще поприказваме, когато си отдъхна малко — добави майката, като скри писмото под възглавницата си.

После тя се отпусна назад, сякаш съвсем изтощена от усилието, което току-що бе направила, и спа в продължение на няколко часа. Когато се събуди, двете ѝ дъщери и двамата ѝ синове бяха на колене пред леглото и усърдно се молеха. Беше четвъртък. Габриел и Жан току-що бяха доведени от колежа от Еманюел дьо Солис, назначен от шест месеца насам за учител по история и философия.

— Мили деца, трябва да си кажем сбогом — заговори тя. — Вие няма да ме напуснете, вие и онзи, който... — Тя не довърши.

— Господин Еманюел — каза Маргерит, като я видя, че побледнява, — идете и кажете на баща ми, че мама е по-зле.

Младият Солис се изкачи до лабораторията и след като убеди Льомюлкиние да повика Балтазар, химикът изслуша настоящата молба на младежа и му отговори:

— Ще дойда.

— Моля ви — каза госпожа Клаес на Еманюел, щом той се върна, — отведете синовете ми и идете да потърсите чичо си. Струва ми се, че е необходимо да ми даде последното опрощение, бих искала да го получа от неговата ръка.

Като остана сама с двете си дъщери, тя направи знак на Маргерит, която разбра и отпрати Фелиси.

— И аз исках да ти кажа нещо, мила мамо — каза Маргерит, която не разбираше колко зле е болната в действителност, и увеличи раната, нанесена от Пиеркен. — От шест дни насам вече нямам пари за всекидневните разходи и дължа по за шест месеца на прислугата. На два пъти мислех да поискам пари от татко, но не посмях. Ти не знаеш, картините от галерията и вината от избата са продадени всичките...

— Той не ми е казал нито дума за това — извика госпожа Клаес — О, Господи, навреме ме прибираш! Горките ми деца, какво ще стане с тях?

Тя почна горещо да се моли и очите ѝ се оживиха от пламъка на покаянието.

— Маргерит — подхвана тя, като измъкна писмото изпод възглавницата, — ето нещо, което ще отвориш и ще прочетеш чак в момента, когато след смъртта ми вие ще се намирате в най-тежко положение, с други думи, ако нямате какво да ядете. Мила Маргерит, обичай баща си, но се грижи за сестра си и братята си. След няколко дни, а може би и след няколко часа къщата ще бъде в твои ръце! Бъди

пестелива. Ако се случи да се противопоставиш на волята на баща си — а това би могло да стане, защото той изхарчи големи суми, за да търси тайна, чието откриване би донесло слава и огромно богатство, а без друго ще има нужда от още пари и навярно ще ти поиска, — вложи тогава цялата нежност на една дъщеря и се опитай да примириш интересите, чиято единствена закрилница ще бъдеш, с онова, което дължиш на баща си, на един велик човек, който жертвува своето щастие, своя живот за прослава на семейството. Той би могъл да греши само във външните прояви, намеренията му винаги ще бъдат благородни, той е тъй чудесен, сърцето му е пълно с любов; вие отново ще го видите добър и ласкав, вие! Трябваше да ти кажа тези думи на прага на гроба, Маргерит. Ако искаш да облекчиш предсмъртните ми страдания, ще ми обещаеш, мое дете, да ме заместиш до баща си, да не му причиняваш никога мъка; не го укорявай за нищо, не го осъждай! Изобщо, бъди нежна и ласкава посредница, докато той завърши делото си и отново стане глава на семейството.

— Разбирам те, мила мамо — каза Маргерит, като целуна горящите очи на умиращата, — и ще направя, както ти искаш.

— Не се омъжвай, мила моя — подхвана госпожа Клаес, — преди Габриел да те е наследил в ръководството на семейните работи. Ако се ожениш по-рано, може би твоят съпруг няма да споделя чувствата ти и би внесъл смут в семейството и би измъчвал баща ти.

Маргерит погледна майка си и каза:

— Нямах ли нищо друго да ми поръчаш за омъжването ми?

— Ще ти тежи ли то, мило дете? — каза умиращата с напрежение.

— Не, ще изпълня всичко, което ми кажеш.

— Горкото ми момиче, аз не съумях да се пожертвувам за вас — подхвана майката, проливайки горещи сълзи, — а искам от тебе да се пожертвуваш, да се пожертвуваш за всички! Щастieto прави човека егоист. Да, Маргерит, аз бях слаба, защото бях щастлива. Ти бъди силна, имай разум и за ония, които няма да го имат тук. Направи така, че твоите братя и сестра ти никога да не ме обвиняват. Обичай баща си и недей да му противоречиш... много.

Тя отпусна глава на възглавницата и не каза нищо повече, силите й бяха изневерили. Вътрешната борба между жената и майката се бе оказала твърде силна. След няколко минути дойде свещеник,

предшествуван от абат дьо Солис; дневната се изпълни от домашните. Когато обредът започна, госпожа Клаес, събудена от своя изповедник, огледа всички около себе си и не видя между тях Балтазар.

— А той?

Тези думи, които съдържаха живота и смъртта ѝ, бяха произнесени с тъй жален глас, че предизвикаха неудържим трепет у присъстващите. Въпреки напредналата си възраст Марта се устреми като стрела, изкачи стълбището и силно заудря по вратата на лабораторията.

— Господине, госпожата умира! И ви очакват за последната благословия — извика тя с негодувание.

— Слизам — отвърна Балтазар.

Льомюлкиние се появи след малко и каза, че господарят му идва след него. Госпожа Клаес не престана да гледа към вратата на дневната; обаче нейният мъж се показва едва в мига, когато обредът беше завършен. Абат дьо Солис и децата бяха заобиколили леглото на умиращата. Като видя, че мъжът ѝ влиза, Жозефин се изчерви и няколко сълзи потекоха по страните ѝ.

— Ти сигурно разлагаше азота? — промълви тя с ангелска нежност, която потресе всички наоколо.

— Разложих го! — извика радостно той. — Азотът съдържа кислород и една субстанция от категорията на трудно определяемите, която по всяка вероятност е основата на...

Разнесе се неодобрителен и възмутен шепот, който го прекъсна и го накара да дойде на себе си.

— Какво ми казаха? — подхвана той. — По-зле ли се чувствуваш?... Какво се е случило?

— Случи се това, господине — му каза на ухото възмутеният абат дьо Солис, — че вашата съпруга умира и вие я убихте!

Без да дочака отговор, абат дьо Солис се подпря на Еманюел и излезе, последван от децата, които го изпратиха чак на двора. Балтазар остана като ударен от гръм и със сълзи на очи се вгледа в жена си.

— Ти умираш и аз съм те убил! — повтори той. — Какво каза той?

— Аз живеях само чрез твоята любов и ти по своя воля ми отне живота.

— Оставете ни сами — каза Клаес на децата, които се връщаха в стаята. — Нима е имало миг, в който да съм преставал да те обичам? — продума той, като седна край смъртния одър на жена си, взе нейните ръце и ги целуна.

— Аз не те упреквам в нищо. Ти ме направи щастлива, много щастлива; не можах да издържам сравнението между първите дни на нашия брак, които бяха пълни, и тия последни дни, през които ти вече не беше същият и те бяха съвсем празни. Животът на чувствата, както й животът на тялото, има своите проявления. От шест години насам ти беше мъртъв за любовта, за семейството, за всичко, което създаваше нашето щастие. Аз няма да ти говоря за радостите, които са присъщи на младостта, те трябва да престанат в напредналата възраст; но те оставят плодове, с които се храни душата, безгранично доверие, нежни привички; е, добре, ти ми отне тези съкровища на нашата възраст. Време беше да си отивам: ние не живеехме заедно в никакво отношение, ти криеше от мен мислите и постъпките си. Как можа да стигнеш дотам, че да се боиш от мен? Нима някога съм ти отправяла дума, поглед или жест, които да изразяват упрек? И въпреки това, ти си продал твоите последни картини, ти си продал дори вината от избата си и отново сключваш заеми за сметка на имотите си, без да ми кажеш нито дума!... Аз ще напусна живота, отвратена от живота. Ако допускаш грешки, ако си заслепен в преследването на невъзможното, нима не съм ти показала, че те обичам достатъчно, за да намеря сили да споделям твоите грешки, винаги да вървя до теб дори и ако ме поведеш по пътищата на престъплението? Ти ме обичаше много. Това е моята утеха и моята мъка. Болестта ми трая дълго, Балтазар; тя започна в деня, когато на това място, дето ще умра, ти ми доказа, че принадлежиш повече на науката, отколкото на семейството си. Ето жена ти мъртва и собственото ти богатство пропиляно. Богатството ти и жена ти бяха нещо твое, ти можеше да разполагаш с него; но в деня, когато няма да ме има, моето имущество ще принадлежи на твоите деца и ти няма да можеш да черпиш от него. Какво ще стане тогава с теб? Сега съм длъжна да ти кажа истината, умиращите виждат далеч! Кой за в бъдеще ще уравнисява проклетата страст, на която си посветил живота си? Щом заради нея пожертвува мен, няма да се замислиш много и за децата си, защото трябва да призная, че ти

държеше най-много на мен. Два милиона и шест години труд бяха хвърлени в тая бездна и ти нищо не намери...

При тези думи Клаес скри своята побеляла глава в ръцете си.

— Ти няма да намериш нищо друго, освен срам за тебе и нищета за децата ти — продължи умиращата. — Вече те наричат презрително алхимика Клаес, по-късно ще дойде ред на лудия Клаес! Аз вярвам в тебе. Знам, че си способен, учен, изпълнен с гений; но за обикновения човек геният прилича на лудост. Славата е слънцето на умрелите; приживе ти ще бъдеш нещастен като всички велики хора и ще разориш своите деца. Аз си отивам, без да съм се порадвала на твоята известност, която би ме утешила за загубеното щастие. Е, добре, мили Балтазар, за да смекчиш горчивината на смъртта ми, би трябвало да съм уверена, че децата ни няма да останат без парче хляб; но нищо, дори и ти самият, не би могло да ме успокои.

— Кълна се — каза Клаес, — че...

— Не се кълни, за да не нарушиш клетвата си — прекъсна го тя. — Ти ни дължеше закрила, а ни лиши от нея близо седем години. Науката е твоят живот. Великият мъж не може да има нито жена, нито деца. Върви сам по твоя път на нищета! Твоите добродетели не са добродетелите на обикновените хора, ти принадлежиш на света, ти не би могъл да принадлежиш нито на жена, нито на семейство. Ти изсушаваш земята около себе си, както правят големите дървета! Аз съм нещастно растение, което не можа да се издигне достатъчно високо, аз умирам по средата на твоя живот. Чаках този последен ден, за да ти кажа ужасните мисли, които ми бяха внушени от мъката и отчаянието. Пощади децата ми! Дано тези думи да откликнат в сърцето ти! Ще ти ги повтарям до последния си дъх. Ето, жена ти умира, ти бавно и постепенно я лиши от чувства и удоволствия. Но тези нещастни деца не ме изоставяха, те израснаха близо до моите страдания. Пощади, пощади децата ни!

— Лъомюлкиние! — извика Балтазар с гръмовит глас.

Старият камериер веднага се появи.

— Иди и унищожи всичко горе, всички апарати и прибори; действуй внимателно, но счути всичко. — После се обърна към жена си и добави: — Отказвам се от научните занимания!

— Вече е много късно! — промълви тя, гледайки Лъомюлкиние. — Маргерит! — простена след това, като усещаше, че умира.

Маргерит застана на прага на вратата и пронизително изпищя, щом видя угасващите очи на майка си.

— Маргерит! — повтори умиращата.

Последното възклицание съдържаше тъй мощен повик към дъщерята, в него беше вложена такава сила, че този вик представляваше цяло завещание. Ужасеното семейство притича и видя как умира госпожа Клаес, която беше изчерпала последните си сили в разговора със своя съпруг. Балтазар и Маргерит стояха неподвижни, тя — край възглавницата, той — при краката на умиращата. Те не можеха да повярват в смъртта на тази жена, чиито неизброими добродетели и неизчерпаема нежност бяха изцяло познати само на тях. Бащата и дъщерята размениха погледи, натежали от мисли: дъщерята преценяваше баща си, бащата с трепет виждаше в нейно лице оръдие на отмъщението. Въпреки че спомените за любовта, с която жена му бе изпълнила неговия живот, нахлуха в паметта му и придадоха на последните й думи свято обаяние, в което би трябвало винаги да се вслушва, Балтазар се съмняваше в сърцето си. То беше слабо в сравнение с неговия гений; у него вече се надигаше страхотният порив на страстта, отричаща силата на разкаянието му. Тя го караше да се страхува от самия себе си. След смъртта на тази жена всеки разбра, че домът Клаес е имал една душа и че тази душа вече не съществува. Скръбта на семейството беше тъй силна, че дневната, в която сякаш оставаше да витае Жозефин, сега стоеше заключена — никой не се осмеляваше да влиза там.

[1] *Левга* — мярка за разстояние, която може да бъде километрична (4000 м), земна (4444 м) или морска (5556 м). — Б.пр. ↑

[2] *Екю* — стара френска монета, струваща 3 ливри. Съществували са и екю по 6 ливри. — Б.пр. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

Обществото не проявява никога добродетелите, които изисква от отделните хора; то непрекъснато извършва престъпления, само че ги върши на думи; то подготвя лошите постъпки чрез подигравки, тъй както опошлява красивото чрез карикатурни отражения; то се надсмива над синовете, които прекалено много оплакват своите бащи, и анатемосва онези, които не плачат достатъчно; после то се забавлява да преценява колко тежат трупове, преди още да са изстинали... Вечерта на деня, в който госпожа Клаес умря, нейните познати хвърлиха по няколко цветя върху гроба ѝ между две партии вист и възхвалиха добрите ѝ качества, докато търсеха някоя купа или пика. После, след няколко сълзливи изречения, които изразяват празнодумството на колективната скръб и които се произнасят с една и съща интонация, без повече или по-малко чувства, по всяко време и във всички градове на Франция, всеки пресметна размера на нейното наследство. Пиеркен пръв обърна внимание на своите събеседници, че смъртта на тази превъзходна жена всъщност е добре дошла за нея: мъжът ѝ я правел прекалено нещастна. Но това било още по-добре дошло за нейните деца: тя не можела да отказва пари на мъжа си, когото обожавала, докато днес Клаес вече не можел да разполага с нейното имущество. И всеки се заемаше да оценява наследството на нещастната госпожа Клаес, да изчислява нейните спестявания (Спестила ли е нещо? Не е ли спестила нещо?), да изброява нейните бижута, да раздипля гардероба ѝ, да претърсва всичките ѝ чекмеджета, докато опечаленото семейство плачеше и се молеше около нейния смъртен одър. Със замах на експерт-оценител Пиеркен пресметна, че собствеността на госпожа Клаес, според неговия израз, все още е налице и възлиза на сумата от около сто и петдесет хиляди франка, включващи гората във Вение — през последните дванадесет години нейната цена страшно се била покачила; и той изброи бранищата, насажденията от млади дръвчета и други подробности. Към това трябваше да се прибавят имотите на Балтазар, които още били в

състояние да задоволят неговите деца, доколкото сметките по ликвидацията позволяват това. Все според неговия жаргон, госпожица Клаес била при това положение девойка с четиристотин хиляди франка.

— Но ако не се омъжи скоро — добави той, — което би я направило правоспособна и би й позволило да продаде на търг гората във Вение, да ликвидира дяловете на малолетните и да ги запази от посегателство на баща им, господин Клаес е способен да разори децата си.

Всеки потърси имена на млади мъже, които биха могли да претендират за ръката на госпожица Клаес. Но никой не поласка нотариуса с предположението, че той би могъл да бъде един от тях. Той от своя страна намираше доводи, за да отхвърли всяка от предложените партии като недостойна за Маргерит. Събеседниците се споглеждаха, подсмивайки се, и се забавляваха да удължават тази провинциална хитрина. В смъртта на госпожа Клаес Пиеркен бе съзрял събитие, благоприятно за неговите домогвания, и той вече си правеше свои сметки.

„Тая добра женица — си казваше той, докато се прибираще да спи — беше горда като паун и никога не би ми дала дъщеря си. Е, защо сега пък да не маневрирам така, че да се ожения за нея? Старият Клаес е тъй заплеснат в своя въглерод, че никак не го е грижа за децата му; ако му поискам ръката й, след като съм убедил Маргерит, че трябва спешно да се омъжи, за да спаси имуществото на братята и сестра си, той с радост ще гледа да се освободи от едно дете, което може да го затруднява.“

Той заспа, съзирайки красотата на брачния обред, като мечтаеше за всички предимства, които му предлагаше тази сделка, и за гаранциите за бъдещото си щастие в лицето на онази, за която щеше да се ожени. Трудно беше да се намери из цялата област младо момиче с тъй нежна красота и тъй добре възпитано като Маргерит. Нейната скромност и грация можеха да се сравнят със скромността и грацията на красивото цвете, което Еманюел не бе посмял да назове пред нея от страх, че ще разкрие съкровенията на сърцето си. Нейните чувства бяха горди, възпитанието й — религиозно, тя навярно щеше да се превърне в целомъдрена съпруга. Но Маргерит не само ласкаеше самолюбието, което всеки мъж повече или по-малко влага при избора

на съпруга, в добавка към това тя задоволяваше гордостта на нотариуса, поради огромното уважение, което това благородно семейство се ползуваше във Фландрия и което щеше да се споделя от бъдещия ѝ съпруг. На следния ден Пиеркен извади от касата си няколко банкноти от по хиляда франка и приятелски ги предложи на Балтазар, за да му спести паричните затруднения в мига, когато е потънал в скръб. Нотариусът очакваше, че Балтазар ще се трогне от вниманието и ще похвали пред дъщеря си доброто сърце на дарителя. Но не стана нищо подобно. Господин Клаес и дъщеря му приеха тази постъпка като нещо съвсем естествено и мъката им беше твърде силна, за да могат да мислят за Пиеркен. И наистина, отчаянието на Балтазар беше тъй дълбоко, че хората, осъждащи неговото поведение, сега му го простиха — по-малко в името на науката, която би могла да го оправдае, отколкото заради съжаленията, които не можеха да поправят нищо. Светът се задоволява с гримаси, той не проверява качеството на онова, което получава; за него скръбта е зрелище, своеобразно забавление, което го предразполага да опрости всичко, дори и един престъпник. В своята алчност за вълнуващи преживявания, светът оправдава наравно и онзи, който го е разсмял, и онзи, който го е разплакал, без да им държи сметка.

Маргерит бе навършила деветнадесетата си година, когато нейният баща я остави да се разпорежда с къщата. Авторитетът ѝ беше почти набожно признат от сестра ѝ и двете ѝ братчета, на които в последните мигове от живота си госпожа Клаес бе заръчала да се подчиняват на така си. Траурът подчертаваше свежата ѝ белота, тъй както скръбта изтъкваше още повече нейната нежност и търпение. Още от първите дни тя прояви онази женска храброст, онази постоянна ведрина, която трябва да имат ангелите, въдворяващи покой, докато докосват със зелените си вейки сърцата на страдащите. Но въпреки че благодарение на преждевременното осъзнаване на своя дълг тя свикна да прикрива страданията си, те не намаляха от това; външното спокойствие беше в противоречие с дълбочината на нейните изживявания. Съдено ѝ бе твърде отрано да изпита изблици на чувства, които сърцето невинаги съумява да задържи. Баща ѝ непрекъснато я държеше притеснена между великодушието, присъщо на младостта, и гласа на една безпрекословна необходимост. Сметките, с които се сблъска още на следния ден след смъртта на майка си, я изправиха

пред негодите на живота в един момент, когато младите момичета опознават само неговите радости. Ужасно възпитание чрез страдание, което никога не липсва на ангелските натури!

Любовта, която се подхранва от алчност и честолюбие, представлява най-упоритата страст. Пиеркен не искаше да отлага завладяването на наследницата. Той намери повод да говори с Маргерит и започна с ловкост, която би могла да я съблазни. Но любовта придаваше същинско ясновидство на нейната душа. Благодарение на това тя не се полъга по една външност, безсъмнено подходяща да създаде лъжливо увлечение, още повече че в дадения случай Пиеркен проявяваше доброта, която наистина притежаваше — доброта на нотариус, сметнал за любов грижата си да спасява екую. Той се чувствуваше силен, благодарение на мнимото родство и на постоянния навик да урежда работите и да споделя тайните на това семейство. Освен това беше сигурен в доброто мнение и приятелството на бащата, беше подпомогнат от безгрижността на един учен, който нямаше никакви определени проекти за бъдещето на дъщеря си. Като не допускаше, че Маргерит би могла да има някакво предпочитание, Пиеркен ѝ представи нещата под формата на сметки, които са тъкмо най-омразни за младите души. В случая той се показва наивен, а тя си послужи с преструвка, понеже нотариусът смяташе, че се намира пред една девойка в безизходица и подцени предимствата на слабостта.

— Скъпа братовчедке — заговори той на Маргерит, с която се разхождаше из алеите на малката градина, — вие познавате сърцето ми и знаете колко уважавам скръбните чувства, които изпитвате в този момент. Душата ми е прекалено чувствителна за нотариус, принуден съм постоянно да се занимавам с интересите на другите, докато бих искал да се отдам на нежните чувства, които правят живота щастлив, ето защо страдах много поради това, че съм задължен да ви говоря за проекти, които не отговарят на вашето състояние, но е наложително. Не преставам да мисля за вас от няколко дни насам. Трябва да призная, че по силата на някаква фаталност имуществото на вашите братя и сестра, дори и собственото ви имущество са в опасност... Искате ли да спасите семейството си от разорение?

— Какво би трябвало да направя? — запита Маргерит, разтревожена от тези думи.

— Да се омъжите — отвърна Пиеркен.

— Аз няма да се омъжа! — възкликна тя.

— Вие ще се омъжите, след като обмислите зряло критичното положение, в което се намирате.

— А как бракът би могъл да ме спаси...?

— Ето какво очаквах да ме попитате, братовчедке — прекъсна я той. — Бракът дава пълноправие!

— За какво ми е да бъда пълноправна? — попита Маргерит.

— За да встъпите в собственическите си права, скъпа моя малка братовчедке — заяви нотариусът тържествуващо. — Тогава вие ще можете да вземете своя дял от имуществото на майка ви. За да ви го дадат, ще бъде необходима ликвидация; а за ликвидацията ще се наложи да се продаде на търг гората във Вение. След като се извърши това, всички имущества, включени в наследството, ще се обърнат в капитал и вашият баща, в качеството си на настойник, ще бъде задължен да скъта по такъв начин дяловете на вашите братя и сестра, че химията да не може да посегне на тях.

— А в противен случай какво ще се случи?

— Много просто, баща ви ще се разпорежда с имуществата ви. Ако отново се заеме да прави злато, той би могъл да продаде гората във Вение и да ви остави съвсем голи. Гората във Вение в момента струва близо един милион и четиристотин хиляди франка, но днес или утре баща ви може да я изсече и вашите хиляда и триста арпана^[1] няма да струват и триста хиляди франка. Не е ли по-добре да се избегне тази опасност, която е почти съвсем сигурна, като още сега се предизвика делба чрез добиването на вашето пълноправие? По този начин вие ще спасите гората от изсичане, към което баща ви положително би прибегнал във ваша вреда. Засега, докато химията спи, той без друго ще вложи средствата от ликвидацията в ценни книжа. При сегашната лихва милите деца ще имат всяко едно по близо пет хиляди ливри рента върху петдесет хиляди франка; като се има предвид, че капиталите на малолетните са неприкосновени, при навършване на пълнолетие братята и сестра ви ще имат удвоено имущество. Докато в противен случай, Бога ми... ето... От друга страна, баща ви накърни имуществото на майка ви, ние ще знаем дефицита, след като направим пълен опис. Ако остават някакви дългове, ще ипотекирате имотите му и по този начин ще спасите нещо от тях.

— Но това би значело да обидя баща си. Последните думи на мама не бяха казани тъй отдавна, че да ги забравя. Баща ми не е способен да ограби децата си — добави тя, като се разплака. — Вие не го познавате достатъчно добре, господин Пиеркен.

— Но ако баща ви, скъпа братовчедке, се заеме отново с химия, той...

— Ние ще бъдем разорени, нали?

— О, напълно разорени! Вярвайте ми, Маргерит — каза той, като взе нейната ръка и я постави на сърцето си, — аз не бих изпълнил дълга си, ако не настоявах. Единствено вашият интерес...

— Господине — отвърна Маргерит студено, като отдръпна ръката си, — добре разбраният интерес на нашето семейство изисква аз да не се омъжвам. Майка ми прецени така.

— Братовчедке — възкликна той с убедителността на користолюбец, който вижда, че изгубва цяло богатство, — вие ще се самоубиете, вие ще хвърлите на вятъра наследството на майка си... Но аз ще бъда предан докрай, вие не знаете колко е голямо приятелството ми към вас! Вие не знаете колко ви обичам, как ви обожавам от деня, в който ви видях на последния бал, даден от баща ви. Вие бяхте възхитителна. Можете да се доверите на гласа на сърцето, когато то говори за материални интереси, скъпа Маргерит.

Той направи пауза.

— Да, ще свикаме семеен съвет и ще ви въведем в пълноправие, без да се допитваме до вас.

— Но какво означава пълноправие?

— Да можеш да се ползуваш от правата си.

— Щом мога да стана пълноправна, без да се омъжвам, защо настоявате да се омъжа и за кого?

Пиеркен се опита да погледне братовчедка си нежно. Но този израз тъй контрастираше със студенината на очите му, привикнали да обръщат всичко в пари, че на Маргерит ѝ се стори, че забелязва пресметливост в дъното на тази импровизирана нежност.

— Ще се ожените за този, който би ви харесал... в града... Съпруг ви е необходим, дори и като сделка. Ами ако останете сама с баща си? Без подкрепа ще можете ли да му оказвате съпротива?

— Да, господине, ще съумея да защитавам братята и сестра си, когато дойде време за това.

„Гледай я ти!“ — каза си наум Пиеркен.

— Не, няма да успеете.

— Нека да оставим тази тема.

— Сбогом, братовчедке. Ще се опитам да ви служа въпреки съпротивата ви. Ще ви докажа колко ви обичам, като ви закрилям, въпреки волята ви, срещу едно нещастие, което всички в града предвиждат.

— Благодаря ви за интереса, който проявявате към мен, но ви умолявам да не предлагате и да не предприемате нищо, което би могло да причини и най-малка скръб на баща ми.

Маргерит остана замислена, докато гледаше как Пиеркен се отдалечава. Тя сравни металическия глас, пружинената гъвкавост на обноските, погледите, които изразяваха по-скоро раболепие, отколкото нежност, с мелодичното мълчание на поезията, която излъчваха чувствата на Еманюел. Каквото и да се прави, каквото и да се приказва, съществува някакъв чудесен магнетизъм, чиито прояви никога не лъжат. Звукът на гласа, погледът, развълнуваните движения на влюбения мъж могат да бъдат имитирани, една девойка може да бъде подмамена от някой ловък актьор; но за да сполучи, той трябва да бъде сам, единствен. Ако до девойката има душа, трептяща в съзвучие с нейните чувства, тя скоро ще различи проявленията на истинската любов. По това време Еманюел, както и Маргерит, се намираше под влиянието на облаците, които още от първата им среща съдбоносно бяха създали мрачна атмосфера над главите им и скриваха от тях синьото небе на любовта. Той изпитваше към своята избраница онова боготворение, което приема тъй нежни и загадъчни форми поради липсата на надежда. Неговото обществено положение го отдалечаваше твърде много от госпожица Клаес. Бедността и липсата на титла го обезкуражаваха и той не виждаше никакъв шанс да бъде приет за съпруг, винаги бе очаквал някакво насърчение, но Маргерит отказваше да му го даде пред угасващия поглед на умиращата. Еднакво чисти, те не си бяха казали нито една любовна дума. Техните радости бяха егоистичните радости на нещастните, които са принудени да им се наслаждават всеки в самота. Всеки бе изживял своя трепет поотделно, въпреки че ги вълнуваше лъч, произлизащ от една и съща надежда. Те сякаш се страхуваха от самите себе си, усещайки, че вече твърде много си принадлежат един на друг. Така Еманюел се боеше да докосне

ръката на владетелката, за която бе издигнал храм в сърцето си. И най-неволният допир би предизвикал у него твърде вълнуваща наслада и той не би останал господар на своите развихрени чувства. Между тях не бяха разменени лесно уязвимите и всеобхватни, невинните и сериозни изповеди, които си позволяват и най-свенливите влюбени. Но въпреки това всеки от тях дотолкова бе завладял сърцето на другия, че и двамата бяха готови да направят един за друг и най-големите жертви — единствените удоволствия, които можеха да си позволят. Откакто умря госпожа Клаес, тяхната тайна любов се задушаваше под знака на траура. От кафяви, багрите на окръжаващата ги среда бяха станали черни, а проблясъците от светлина гаснеха сред сълзи. Сдържаността на Маргерит достигна почти до студенина, защото трябваше да спазва клетвата, дадена пред майка ѝ. След като получи по-голяма свобода от преди, тя стана още по-строга. Еманюел беше възприел траура на своята любима, разбирайки, че в най-малкото любовно желание, и най-незначителното искане биха представлявали прегрешения пред законите на сърцето. Така тази голяма любов оставаше скрита повече от когато и да било. Двете нежни души продължаваха да трептят в съзвучие. Обаче, разделяни от скръбта, тъй както бяха разделяни от свенливостта на младостта и от уважението към страданията на умиращата, те още продължаваха да си служат само с прекрасния език на погледите, с нямото красноречие не преданите постъпки, с постоянното и пълно съответствие, възвишената хармония на младостта, първите стъпки на още неукрепналата любов. Всяка сутрин Еманюел идваше да се осведоми за здравето на Клаес и Маргерит, но влизаше в трапезарията само когато носеше писмо от Габриел или когато Балтазар го замолваше да влезе. Още първият му поглед, отправен към девойката, изразяваше хиляди пориви на симпатия: той страдеше поради сдържаността, която му налагаха условностите, той не беше я напуснал, споделяше тъгата ѝ и проливаше сълзи над сърцето на своята любима чрез този поглед, лишен от всякаква задна мисъл. Добрият младеж дотолкова живееше само в настоящето, тъй много държеше на едно щастие, което му изглеждаше мимолетно, че понякога Маргерит се упрекваше, загдето не му подава ръка с думите: „Нека бъдем приятели!“

Пиеркен продължаваше да досажда с онова упорство, което представлява безсмисленото търпение на глупците. Той съдеше за

Маргерит съобразно обикновените мерки, използвани от мнозинството за преценка на жените. Той вярваше, че думите брак, свобода, богатство, които бе хвърлил в ушите ѝ, ще поникнат в нейната душа и ще разцъфтят в копнеж, от който сам ще се възползува. Въобразяваше си, че студенината ѝ е само престорена. Но макар че я заобикаляше с грижи и галантно внимание, той зле прикриваше деспотичните си обноски на мъж, привикнал да решава най-важни въпроси от живота на семействата. За да я утеши, той си служеше с общите фрази, присъщи на хората от неговата професия. Те преминават като охлюви по мъката и оставят по нея следа от сухи думи, които разкъсват светостта ѝ. Нежността му беше преструвка. Престорената му меланхолия го напускаше още на вратата, когато си обуваше галошите или си вземаше чадъра, преди да излезе. Тонът, който дългата му фамилиарност позволяваше да държи, сега се превръщаше в инструмент, чрез който се опитваше да спечели благоразположението на семейството, за да склони Маргерит на брака, предварително разгласен из целия град. По този начин истинската любов, предана и почитителна, беше в ярко противоречие с една егоистична и пресметната любов. И двамата мъже бяха последователни докрай. Единият даваше вид, че е обзет от страст, и използваше и най-малките си предимства, за да се ожени за Маргерит; другият криеше любовта си и трепереше да не издаде предаността си. Известно време след смъртта на своята майка, при това в един и същ ден, Маргерит има възможност да направи сравнение между единствените двама мъже, които беше в състояние да преценява. Дотогава самотата, на която беше осъдена, не ѝ беше позволила да види света, а положението, в което се намираше, не даваше никакъв достъп на онези, които биха помислили за брак с нея. Един ден, след закуска, през една от първите хубави априлски утрини Еманюел дойде тъкмо когато господин Клаес излизаше. Балтазар трудно можеше да понася гледката на своя дом и през по-голямата част от деня се разхождаше покрай градските стени. Еманюел реши да последва Балтазар, после се поколеба, сякаш събра сили, погледна Маргерит и остана. Маргерит отгатна, че учителят иска да ѝ говори, и му предложи да идат в градината. Тя отпрати сестра си Фелиси при Марта, която работеше в преддверието на първия етаж; после отиде и

седна на една пейка, където можеха да я виждат нейната сестра и старата дуеня.

— Господин Клаес е тъй погълнат от скръбта, както беше от своите научни изследвания — каза младежът, докато гледаше как Балтазар бавно прекосява двора. — Всички в града му съчувствуват; той ходи като човек, който не мисли вече за нищо, спира се без причина, гледа, без да вижда...

— Всяка скръб се изразява по някакъв начин — каза Маргерит, едва сдържайки сълзите си. — Какво искахте да ми кажете? — продължи тя след кратко мълчание, запазвайки студена сериозност.

— Госпожице — отвърна Еманюел с развълнуван глас, — дали имам право да ви заговоря така? Много ви моля, не виждайте в това нещо друго, освен моето желание да ви бъде полезен, и ми повярвайте, че един учител може да се интересува от съдбата на своите ученици дотам, че да се безпокои за тяхното бъдеще. Вашият брат Габриел мина петнайсетте години, вече е между по-големите ученици и сигурно ще бъде необходимо да се насочи учението му съобразно кариерата, която ще си избере. Господин баща ви е човекът, който следва да реши този въпрос; но ако не се сети, няма ли това да бъде цяло нещастие за Габриел? А от друга страна, няма ли да бъде не по-малко болезнено за господин баща ви, ако вие му обърнете внимание, че не се грижи за сина си? При това положение не бихте ли могли да поговорите с брат си за неговите вкусове, да го накарате сам да си избере някакво поприще, та по-късно, ако баща му пожелае да направи от него юрист, чиновник или военен, Габриел вече да има известни специални познания? Вярвам, че нито вие, нито господин Клаес бихте желали да го оставите неподготвен.

— О, не — каза Маргерит. — Благодаря ви, господин Еманюел, имате право. Майка ми ни караше да изработваме дантели, много се грижеше да ни научи да рисуваме, да плетем, да бродираме, да свирим на пиано и често ни казваше, че човек не знае какво може да му се случи. Габриел трябва да има своя собствена тежест в живота и да получи добро образование. Но коя кариера е най-подходяща за един мъж?

— Госпожице — каза Еманюел, потръпвайки от щастие, — от целия клас Габриел е най-надареният ученик в областта на математиката; ако има желание да влезе в Политехническото училище,

вярвам, че там ще придобие познания, които ще му бъдат полезни за всякаква професия. При завършването му той ще бъде свободен да избира онази, която ще му допада най-много. Без да предрешавате нищо още отсега, вие ще спечелите време. Завършилите с успех това училище са добре дошли навсякъде. То е дало много чиновници, дипломати, учени, инженери, генерали, мореплаватели, празници, фабриканти и банкери. Така че няма нищо необикновено в това — един богат младеж от добро семейство да се подготвя за приемане там. Ако Габриел реши, бих ви помолил... дали бихте се съгласили? Кажете „да“!

— Какво желаете?

— Да се заема с подготовката му — отвърна той разтреперан.

Маргерит погледна господин дьо Солис, взе ръката му и каза:

— Да.

Тя замълча и после прибави с развълнуван глас:

— Много ценя вашата деликатност да ми предложите тъкмо това, което бих могла да приема от вас! По думите, които току-що ми казахте, разбирам, че наистина мислите за нас. Благодаря ви.

Въпреки простотата, с която бяха казани тези слова, Еманюел извърна глава, за да не се видят сълзите му от удоволствие, че може да бъде приятен на Маргерит.

— Ще ви ги довеждам и двамата — каза той след малко, когато се бе поуспокоил, — утре е свободният им ден.

Той стана, сбогува се с Маргерит, която го изпрати, а когато стигна в двора, още я виждаше на вратата на трапезарията, откъдето тя му махна приятелски.

След обяда нотариусът дойде да посети господин Клаес и седна в градината, между своя братовчед и Маргерит, тъкмо на същата пейка, на която бе седял Еманюел.

— Драги братовчедо — каза той, — днес съм дошъл, за да поговорим по работа... Четирийсет и три дни изтекоха от кончината на вашата съпруга...

— Не съм ги броил — каза Балтазар, като изтри сълза, изтръгната от официалния израз, употребен от Пиеркен.

— О, господине — каза Маргерит и погледна нотариуса, — как можете...?

— Какво да се прави, братовчедке, професията ни принуждава да отмерваме сроковете, които са установени от закона. Въпросът засяга именно вас и вашите сънаследници. Господин Клаес има само малолетни деца; той е длъжен да направи опис в срок от четиридесет и пет дни след кончината на неговата съпруга, за да бъдат установени имуществата на общото домакинство. Налага се да се разбере дали балансът е положителен, за да бъде възприет изцяло, или да се отделят правата на малолетните.

Маргерит се изправи.

— Останете, братовчедке — каза Пиеркен, — тези въпроси ви засягат, вас и вашия баща. Вие знаете колко голямо участие вземам във вашата скръб; но е необходимо дори още днес да се занимаете с тези подробности; ако не сторите това, бихте могли да изпаднете в тежко положение! В този момент аз изпълнявам своя дълг на семеен нотариус.

— Той има право — каза Клаес.

— Срокът изтича след два дни — подхвана отново нотариусът, — следователно от утре аз трябва да започна работата по установяване на имуществото, ако не за друго, то поне за да се забави плащането на наследствения данък, който фискът ще ви поиска; фискът няма сърце, той не се интересува от чувства, той слага ръка върху нас по всяко време. И така всеки ден от десет до четири часа аз и моят писар ще идваме заедно с оценителя господин Рапарлие. Щом приключим в града, ще отидем на полето. Колкото до гората във Вение, за нея ще поговорим. След като уредихме това, да минем на друга точка. Трябва да свикаме семеен съвет, за да посочим заместник-настойник. Господин Конинкс, от Брюж, сега е вашият най-близък роднина; ала той пък е станал белгиец! Би трябвало, братовчедке, да му пишете по този повод: трябва да узнаете, дали има намерение да се установи във Франция, където притежава хубави имоти, и бихте могли да го придумате да дойде да живее, заедно с дъщеря си, във френска Фландрия. Ако откаже, ще се постарая да съставя съвета според степените на родството.

— За какво служи описът? — попита Маргерит.

— За установяване на правата, на имуществата, на актива и на пасива. Когато всичко бъде точно издирено, семейният съвет взема, в интереса на малолетните, решенията, които смята...

— Пиеркен — каза Клаес, като стана от пейката, — извършете всичко, което смятате необходимо за опазване правата на моите деца; но спестете ни мъката, да видим, че се продава онова, което принадлежеше на моята скъпа...

Той не довърши, беше казал тези думи с тъй благороден вид и с тъй проникновен тон, че Маргерит взе ръката на баща си и я целуна.

— До утре — каза Пиеркен.

— Елате на обед — каза Балтазар.

После Клаес сякаш събра спомените си и се провикна:

— Но според моя брачен договор, който беше направен според обичаите на Ейно, аз бях освободил жена си от грижата за опис, за да не я безпокоя, и по всяка вероятност също не съм длъжен...

— Ах, какво щастие! — каза Маргерит. — Това щеше да ни причини такава скръб...

— Добре тогава, утре ще проучим вашия договор — отвърна нотариусът малко сконфузен.

— Нима вие не го познавахте? — попита Маргерит. Разговорът им приключи с този въпрос. Нотариусът се оказа твърде затруднен да продължи по-нататък.

„Дяволът се намесва тук! — си каза той в двора. — Тоя тъй разсеян човек си възвърна паметта тъкмо в подходящия момент, за да ни попречи да вземем мерки срещу него. Децата му ще бъдат ограбени! Това е сигурно като две и две четири. Върви да говориш за работа на деветнайсетгодишни момичета, които си играят на чувства! Толкова си блъсках главата, за да спася имуществото на тия деца, и се разбрах с добряка Конника... А ето сега! Губя много в очите на Маргерит, която ще попита баща си защо съм искал да правя описа, който счита за ненужен. И господин Клаес ще й каже, че нотариусите имат манията да пишат документи, че ние сме нотариуси, преди да бъдем роднини, братовчеди или приятели, с една дума — глупости...“

Той затвори рязко вратата, като мислено проклинаше клиентите, които се разоряват поради благородни чувства. Балтазар бе имал право. Описът не се състоя. И така положението на бащата спрямо децата му не беше уточнено. Изминаха месеци, без нищо в дома Клаес да се промени. Габриел, умело ръководен от господин дьо Солис, работеше старателно, учеше чужди езици и се подготвяше да вземе приемния изпит за Политехническото училище. Фелиси и Маргерит

живееха в пълно усамотение. За да пестят, през топлия сезон бяха отишли да живеят в имението на бащата. Господин Клаес се зае с работите си — изплати своите дългове, като сключи значителен заем срещу имотите, и посети гората във Вение. Към средата на 1817 година бавно успокояващата се скръб го остави сам и беззащитен пред еднообразието на живота, който водеше и който му натежа. Отначало той храбро поведе борба срещу научната си страст, която неусетно започна да се пробужда, и сам си забрани да мисли за химията. После започна да мисли за нея. Но си наложи да не се заема с активна работа и се задоволи само с теоретически занимания. Постоянните проучвания възвърнаха предишната сила на увлечението му, което отново го завладя. Той започна да се пита дали е обещал да не продължава своите изследвания и си спомни, че жена му не бе приела неговата клетва. Въпреки че сам на себе си бе обещал да не се опитва да разрешава своя проблем, нима не можеше да промени намеренията си в момент, когато забелязваше шансове за успех? Беше вече на петдесет и девет години. При тази възраст идеята, която го поглъщаше, придоби силата, с която започват маниите. Обстоятелствата допринесоха за разклащането на колебливата му лоялност. Мирът, на който се радваше Европа, бе позволил раздвижен обмен на открития и научни идеи, до които учените от различни страни бяха достигнали по време на войната, без между тях да са съществували връзки в продължение на близо двадесет години! Науката бе напреднала. Клаес откри, че постиженията в областта на химията бяха насочени, без това да се иска от химиците, към обекта на неговите търсения. Хората, посветили се на висшите сфери на науката, мислеха като него, че светлината, топлината, електричеството, галванизмът и магнетизмът са всъщност различни последици от една и съща причина, че разликата, която съществува между веществата, дотогава считани за неразложими, би могла да се получи като следствие от различна дозировка на един неизвестен източник. Той се уплаши, че друг ще открие превръщането на металите и първопричината на електричеството — две открития, които водеха към намирането на абсолютното в химията. Този страх още повече засили онова, което жителите на Дуге наричаха лудост. Желанията на този човек достигнаха до пароксизъм и той може да бъде понятен за онези, които са се увличали в науката или които са опознали тиранията на идеите.

Страстта на Балтазар се развихри още по-буйно поради това, че бе дремала доста време. Тогава Маргерит, която следеше настроенията на баща си, отключи дневната. С влизането там тя предизвика болезнените спомени за смъртта на майка си и наистина успя да съживи съжаленията и угризенията на баща си, да забави неговото падение в бездната, от която все пак нямаше да може да се спаси. Тя изрази желание да излизат и накара Балтазар да вземе участие в някои развлечения. Появиха се не малко подходящи кандидати за нея, които привлякоха вниманието на Клаес, независимо от настояването на Маргерит, че няма да се омъжи, преди да е навършила двадесет и пет години. Въпреки всички усилия на дъщеря си, въпреки яростните си душевни борби, в началото на зимата Балтазар тайно поднови своите изследвания. Трудно е да се скрият подобни занимания от любопитни жени. И така един ден Марта каза на Маргерит, докато я обличаше:

— Госпожице, ние сме загубени! Това чудовище Мюлкиние, което е предрешен дявол, защото никога не съм го виждала да се кръсти, отново се качва на тавана. Ето че господин баща ви заминава за ада... Небето да ви пази да не ви убие, както уби горката мила госпожа!

— Това не е възможно — каза Маргерит.

— Елате да видите как са се запретнали...

Госпожица Клаес изтича до прозореца и наистина видя лек дим, който излизаше от комина на лабораторията.

„След няколко месеца ще навърша двадесет и една година — помисли тя, — ще съумея да предотвратя прахосването на нашето имущество.“

Като се остави да бъде повлечен наново от своята страст, Балтазар по необходимост трябваше да пренебрегне интересите на децата си, и то още по-драстично, отколкото бе сторил това по отношение на жена си. Сега преградите бяха по-ниски, съвестта му беше станала по-малко взискателна, а увлечението му — още по-силно. И така, той тръгна по своя път към слава, труд, надежда и нищета с яростната енергия на убедения мъж. Сигурен в резултата, той започна да работи денонощно със старание, което ужасяваше дъщерите му. Те не знаеха колко малка е вредата от труда, който доставя удоволствие. Щом баща ѝ поднови своите опити, Маргерит премахна всичко излишно на масата, започна да проявява пестеливост,

достойна за някоя скъперница, и бе подпомогната отлично от Жозет и Марта. Клаес не забеляза тази реформа, която свеждаше разноските само до най-необходимото. Сутрин той не закушваше, после слизаше от лабораторията си чак при започването на обяда, а вечер си лягаше, след като е постоял известно време при своите дъщери в дневната, без да им каже нито дума. Когато се прибираще в стаята си, те му пожелаваха лека нощ и той се оставяше машинално да бъде целунат по двете бузи. Подобно поведение би могло да причини големи семейни нещастия, обаче Маргерит беше подготвена да изпълнява ролята на майка, а тайната ѝ любов я предпазваше от опасностите на една тъй голяма свобода. Пиеркен престана да посещава своите братовчедки, преценявайки, че тяхното разоряване ще бъде пълно. Поземлените имоти на Балтазар, които носеха шестнадесет хиляди франка годишен доход и струваха около двеста хиляди екю, вече бяха обременени с ипотеки за триста хиляди франка. Преди да се посвети отново на химията, Клаес бе сключил значителен заем. Сега доходите му стигаха точно за изплащане на лихвите; но с непредвидливостта, присъща на хората, които са се посветили на някаква идея, той оставяше на Маргерит получаваните от имотите си пари, за да може тя да посреща домакинските нужди. Поради това нотариусът бе пресметнал, че три години ще бъдат достатъчни, за да стане положението неудържимо, че пазителите на закона ще погълнат онова, което Балтазар няма да изхарчи дотогава. Студенината на Маргерит бе довела Пиеркен до състояние на почти враждебно безразличие. За да подготви всички за отказа си от брак с братовчедката, в случай че тя обеднее съвсем, той изразяваше съчувствие към семейство Клаес:

— Тия нещастни хора са разорени! Направих всичко, което можах, за да ги спася; но какво да се прави, госпожица Клаес се отказва от всички законни комбинации, които можеха да ги спасят от нищета...

Еманюел бе назначен за директор на колежа в Дуе, благодарение на покровителството на своя чичо, но след като бе доказал, че е достоен за този пост. Всяка вечер той навестяваше двете девойки, които повикваха при себе си дуенята веднага щом баща им си лягаше. Лекото почукване на младия дьо Солис не закъсняваше никога. От три месеца насам, насърчаван от очарователната и мълчалива признателност, с която Маргерит приемаше неговите грижи, той беше придобил самоувереност. Лъчите на чистата му душа засияха ведро

като диамант и Маргерит можеше да съди за тяхната сила и трайност, като виждаше неизчерпаемостта на техния източник. Тя се възхищаваше от последователното разцъфтяване на цветя, чийто аромат предварително вече беше вдъхвала. Всеки ден Еманюел осъществяваше по някоя от мечтите на Маргерит, запалваше из вълшебните селения на любовта нови светлини, които прогонваха облаците, разведряваха небето и придаваха пищен блясък на съкровища, останали дотогава в сянка. Придобил по-голяма увереност, Еманюел можа да разкрие привлекателността на своето сърце, която дотогава бе останала дискретно прикрита. Тя се състоеше от буйната веселост на младостта, от простотата, придобита чрез постоянен труд, и от богатствата на един ум, който не е бил развратен от света, състоеше се от всичко, което тъй добре подхожда на влюбената младост. Техните две души достигнаха до още по-голямо разбирателство; заедно те проникнаха до дъното на сърцата си и намериха едни и същи мисли: бисери с еднакъв блясък, привлекателни и свежи хармонии, подобни на онези, които се намират в морските дълбочини и, както се разправя, възхищават гмурците! Те се опознаха чрез размяна на мнения, чрез взаимното любопитство, което и у двамата възприемаше най-възхитителните форми на чувствата. Между тях липсваше лъжливият срам, но не и някои взаимни кокетства. Двата часа, които Еманюел прекарваше всяка вечер с двете девойки и Марта, възнаграждаваха Маргерит заради живота, изпълнен с тревоги и самоотричане, в който бе навлязла. Тази чистосърдечно нарастваща любов беше нейната опора. Еманюел влагаше в израза на чувствата си онзи естествен чар, който е тъй привлекателен, онзи нежен и изящен ум, които разнообразява монотонността на чувството, тъй както полировката разкроява еднообразието на скъпоценния камък, отразявайки всички лъчи. Това бяха онези възхитителни уроци, чиято тайна принадлежи на влюбените сърца; тези уроци карат жените да бъдат верни на изкусната ръка, под която формите се възраждат винаги нови, на гласа, който никога не повтаря същата фаза, без да я освежи с нови интонации. Любовта не е само чувство, тя е и изкуство. Една обикновена дума, едно внимание, една дреболия разкриват на жената опитния и възвишен майстор, който може да докосва нейното сърце, без да го похабява. С течение на времето Еманюел все по-очарователно изразяваше своята любов.

— Изпреварих Пиеркен — каза младежът една вечер, — той идва да ви съобщи неприятна новина, предпочитам сам да ви я кажа. Баща ви е продал вашата гора на спекуланти, които са я препродали на части; дърветата вече са изсечени, всички трупи са вдигнати. Господин Клаес е получил триста хиляди франка в брой, които е използвал, за да плати своите дългове в Париж; за да ги погаси напълно, той дори е бил принуден да прехвърли сто хиляди франка срещу допълнителните сто хиляди екю, които купувачите са останали да му дължат.

Пиеркен влезе.

— Видяхте ли, скъпа братовчедке, вие вече сте разорени! Аз ви предсказвах, но не пожелахте да ме слушате. Баща ви има добър апетит. Той глътна горите ви на един залък. Вашият заместник-настояник, господин Конинкс, сега е в Амстердам, за да ликвидира тамошното си имущество, и Клаес се е възползвал от този момент, за да нанесе своя удар. Това не е хубаво. Току-що писах на добрия Конинкс, но когато той се върне, всичко ще бъде вече пропиляно. Вие ще бъдете принудени да съдите баща си; процесът няма да бъде дълъг, но ще бъде опозоряващ. Господин Конинкс не може да не заведе това дело, законът го изисква. Ето плодовете от вашето упорство! Признавате ли сега, колко бях предвидлив, колко предан бях на вашите интереси?

— Нося ви една хубава новина, госпожице — каза младият дьо Солис със своя нежен глас — Габриел е приет в Политехническото училище. Трудностите, които бяха възникнали около приемането му, са преодоленни.

Маргерит поблагодари на своя приятел с усмивка и каза:

— Моите спестявания ще имат предназначение! Марта, още от утре трябва да се заемем с багажа на Габриел. Горкичка Фелиси, ние ще трябва много да работим — добави тя, като целуна сестра си по челото.

— Утре той ще си дойде за десет дни, трябва да бъде в Париж на петнайсети ноември.

Нотариусът измери с поглед директора и каза:

— Моят братовчед Габриел се насочва добре, на него ще му бъде необходимо да си пробива път в живота. Но, скъпа братовчедке, става въпрос да се спаси честта на семейството; този път ще искате ли да ме слушате?

— Не, ако пак ще става въпрос за женитба.

— Но какво смятате да правите?

— Аз ли, братовчедче? Нищо...

— Но вие вече сте пълнолетна.

— Ще стана след няколко дни. Имате ли предвид някой кандидат, който би могъл да съчетае нашите интереси с онова, което дължим на баща ни, на семейната чест?

— Братовчедке, ние не можем да предприемем нищо без чичо ви. Като имате предвид това, аз ще дойда пак, щом той се върне.

— Сбогом, господине — каза Маргерит.

„Колкото повече обеднява, толкова повече си придава важност“ — помисли нотариусът. А на глас каза:

— Сбогом, госпожице. Моите почитания, господин директоре.

И си отиде, без да обърне внимание нито на Фелиси, нито на Марта.

— От два дни насам изучавам Гражданския кодекс и се посъветвах с един стар адвокат, приятел на моя чичо — каза Еманюел с разтреперан глас. — Ако ми позволите, още утре ще замина за Амстердам... Чуйте, скъпа Маргерит...

Той я наричаше така за първи път; тя му поблагодари с развълнуван поглед, с усмивка и с кимване на главата. Той се поспря, посочи към Фелиси и Марта.

— Говорете пред сестра ми — каза Маргерит. — На нея не ѝ е нужен този разговор, за да се примири с нашия живот на лишения и труд, тя е тъй нежна и храбра! Но тя трябва да знае колко много смелост ни е необходима.

Двете сестри се хванаха за ръце и се целунаха, сякаш за да си дадат ново доказателство за своето единство пред нещастieto.

— Остави ни сами, Марта.

— Мила Маргерит — подхвана Еманюел с глас, в който се долавяше щастieto му, че е завоювал някои права, произтичащи от любовта, — аз издирих имената и адресите на купувачите, които са останали да дължат двеста хиляди франка за гората. Ако вие се съгласите, утре един пълномощник от името на господин Конинкс, който няма да се отрече от него, ще им съобщи, че се налага заповест. След шест дни вашият роднина ще се върне, ще свика семеен съвет и ще обяви пълноправieto на Габриел, който е на осемнадесет години.

След като вие и брат ви получите възможност да упражнявате правата си, ще поискате своя дял от стойността на гората. Господин Клаес не може да ви откаже онези двеста хиляди франка, които ще са останали под заповор; що се отнася до другите сто хиляди, които ще останат да вземате, за тях ще получите ипотека върху къщата, в която живеете. Господин Конинкс ще поиска гаранции за тристата хиляди франка, които се падат на госпожица Фелиси и на Жан. При това положение баща ви ще бъде принуден да ипотекира своите имоти в равнината Оршиз, които вече са обременени със сто хиляди еку. Законът дава с обратна сила приоритет на вземанията в полза на малолетни; така всичко ще бъде спасено. Занапред ръцете на господин Клаес ще бъдат вързани, никой няма да може да ви отнема земята; той няма да може да сключва заеми срещу своите земи, защото върху тях ще тежат вече ипотеки, надхвърлящи собствената им стойност. Всичко ще се уреди вътре в семейството, без скандал, без процес. Баща ви ще бъде принуден да продължи по-предпазливо своите занимания, а може би съвсем да ги прекрати.

— Добре — каза Маргерит, — но какво ще стане с нашите доходи? Стотте хиляди франка ипотека срещу тази къща няма да ни донесат нищо, тъй като ние ще останем в нея. Доходите от имотите на баща ми в равнината Оршиз ще покриват лихвите на тристата хиляди франка дългове към чужди хора; от какво ще живеем ние?

— Най-напред ще вложите в облигации петдесетте хиляди франка на Габриел от неговия дял. Според сегашния курс вие ще получавате повече от четири хиляди ливри годишна рента, която ще стигне за заплащане на пансиона и пребиваването му в Париж. Габриел не би могъл да разполага нито със сумата от ипотека върху къщата на баща ви, нито с капитала на своята рента; по този начин няма да се боите, че той може да изхарчи нещо от тях, а и издръжката му няма да ви тежи. А освен това, нали и на вас ще ви останат сто и петдесет хиляди франка?

— Баща ми ще ги поиска — отвърна напрегнато тя, — а аз не бих могла да му откажа.

— И тях можете да спасите, скъпа Маргерит. Вложете ги на името на брат си. Тази сума ще ви носи дванайсет или тринайсет хиляди ливри рента, с които ще живеете. Правоспособните малолетни не могат да извършват сделки без съгласие на семейния съвет и по този

начин ще спечелите три години спокойствие. Дотогава баща ви ще намери, каквото търси или по всяка вероятност ще се откаже; Габриел ще стане пълнолетен и ще ви възстанови капитала, за да се оправят сметките между вас четиримата.

Маргерит изслуша нови обяснения на закона, които не можеше да разбере веднага. Безспорно тази картина беше съвсем нова в техните отношения: да разучават кодекса, с който Еманюел се беше снабдил, за да обясни на своята любима законите, засягащи имуществата на малолетните. Тя бързо оцени неговия ум, благодарение на природната женска прозорливост, засилена още повече от любовта.

На следващия ден Габриел дойде в бащината си къща. Когато младият дьо Солис го доведе при Балтазар и съобщи за приемането му в Политехническото училище, баща му поблагодари:

— Много съм доволен, значи, Габриел ще стане учен!

— Братко — каза Маргерит, виждайки, че Балтазар се изкачва към лабораторията си, — работи добре, не пилей парите! Прави всичко, което трябва да правиш, но бъди пестелив. В дните, когато излизаш из Париж, отивай при наши приятели, при наши роднини, за да не придобиеш никое от влеченията, които погубват младите хора. Пансионът ти ще струва близо хиляда екю, ще ти остават хиляда франка за дребни удоволствия, мисля, че ще ти стигат.

— Аз отговарям за него — каза Еманюел дьо Солис, потупвайки по рамото своя ученик.

Един месец по-късно господин Конинкс, в споразумение с Маргерит, бе получил от Клаес всички желани гаранции. Плановете, тъй мъдро замислени от Еманюел дьо Солис, бяха изцяло одобрени и осъществени. Пред лицето на закона, пред своя братовчед, чиято почтеност беше непоколебима по въпроси, засягащи честта, Балтазар прие всичко, което искаха от него. Той се срамуваше от продажбата, която бе извършил в момент на силен натиск от страна на своите кредитори. Доволен, че може да поправи вредата, която почти несъзнателно бе нанесъл на своите деца, той подписа документите със сериозността на учен. Беше загубил всякаква предвидливост, напомняше за онези негри, които сутрин продават жена си за малко ракия, а вечерта я оплакват. Дори и не поглеждаше към своето най-близко бъдеще. Не се запитваше от какво ще живее, когато изхарчи и

последното еку. Той задълбочаваше своите изследвания, продължаваше покупките, без да съзнава, че вече само номинално е собственик на къщата и на другите си имоти, че благодарение строгостта на законите би му било невъзможно да получи дори един петак срещу имуществата, на които беше само нещо като юридически пазител. 1818 година измина без неприятни събития. Двете девойки плащаха разносните, необходими за образованието на Жан, и се справяха с всички домашни нужди, благодарение на осемнайсетте хиляди франка рента, вложена на името на Габриел. Господин дьо Солис загуби чичо си през месец декември на същата година. Една сутрин Маргерит научи от Марта, че баща ѝ продал сбирката си от лалета, мебелировката на предната къща и всичкото сребро. Тя беше принудена да откупи най-необходимите прибори и накара да ги бележат с нейната марка. До този ден бе пазила пълно мълчание относно крайностите на Балтазар, но този път, след вечеря, помоли Фелиси да я остави сама с баща им. Той бе седнал, както обичаше, в ъгъла на дневната край камината. Маргерит му каза:

— Мили татко, ти си господар да продаваш всичко тук, дори и децата си. Ние ще ти се подчиняваме без възражение, но аз съм принудена да ти обърна внимание, че сме без пари, че едва има с какво да преживяваме тази година. Фелиси и аз сме принудени да работим денонощно, за да плащаме пансиона на Жан — сега сме започнали една дантелена рокля. Заклевам те, татко, откажи се от твоите изследвания.

— Имаш право, мое дете; след шест седмици всичко ще бъде свършено! Аз ще съм намерил абсолютното, в противен случай абсолютното изобщо не може да се намери. Вие ще бъдете богати, ще имате милиони...

— Остави ни засега поне парче хляб! — отвърна Маргерит.

— Няма ли хляб тук? — запита Клаес с тревога. — Да няма хляб у един Клаес!... Ами всичките ни имоти?

— Ти изсече гората във Вение. Землището още не е разчистено и не може да произвежда нищо. Що се отнася до фермите в Оршиз, доходите от тях не стигат дори за изплащане на лихвите от заемите, които си направил.

— Тогава от какво живеем? — запита той.

Маргерит му посочи иглата си и добави:

— Рентата на Габриел ни помага, но тя не е достатъчна. Бих могла да свържа някак двата края тая година, ако не ме отрупваш с неочаквани фактури, ти нищо не ми казваш за покупките си в града. Тъкмо мисля, че имам достатъчно за тримесечните разходи, и ми пристига някоя сметка за закупена сода, поташ, цинк, сяра и какво ли не още...

— Мило дете, още шест седмици търпение; после ще стана внимателен, ти ще видиш чудеса, моя малка Маргерит.

— Крайно време е да помислиш за своите работи. Продаде всичко: картини, лалета, сребро, вече нищо не ни остава; поне нови дългове недей да правиш.

— Отсега нататък не бих искал да правя — каза старецът.

— Отсега нататък! Да не би да си направил други?

— Малко нещо, дреболии... — отвърна той, като сведе поглед и се изчерви.

За първи път Маргерит се почувствува унижена от падението на баща си и изпита такава мъка, че не посмя да го разпитва повече. Месец по-късно един банкер от града дойде, за да осребри полица за десет хиляди франка, подписана от Клаес. Маргерит го помоли да изчака този ден, като изказа съжаление, че не е била предупредена за това плащане. Тогава той ѝ съобщи, че фирмата Проте и Шифрьовил има още девет полици, всяка за същата сума, с падежи през един месец.

„Повече не може така! — помисли си Маргерит. — Нещо трябва да се направи.“

Тя изпрати да повикат баща ѝ и нервно почна да се разхожда из дневната, като си говореше сама на себе си:

— Да намеря сто хиляди франка или да видя баща си затворен, какво да правя?

Балтазар не слезе. Не можейки повече да чака, Маргерит се изкачи в лабораторията. Като влезе, видя баща си сред обширно помещение, силно осветено, пълно с уреди и прашни стъклени съдове. Тук и там имаше книги и масички, отрупани с надписани и номерирани вещества. Навред, поради заетостта на учения, безпорядък — пълно противоречие с фламандските навици. Над тези купища от колби, реторти, метали, фантастично оцветени кристали, образци, окачени по стените или хвърлени върху пещите, се очертаваше лицето

на Балтазар Клаес. Без дреха, със запретнати ръкави като работник, с разголена гръд, покрита с косми, бели като косите му. Очите, страхотно напрегнати, втренчени в една пневматична машина, не се откъснаха от нея. Похлупакът на тази машина беше покрит с леща, образувана от две изпъкнали стъкла, чиято вътрешност бе изпълнена с алкохол. Там се събираха слънчевите лъчи, които минаваха през едно от деленията на таванската розетка. Съдът, чиято основа беше изолирана, бе свързан чрез жици с огромна волтова батерия. Лъомюлкиние движеше основата на машината, монтирана върху подвижна ос, като се стремеше винаги да поддържа лещата перпендикулярно спрямо слънчевите лъчи. Той се изправи с лице, очернено от прах, и каза:

— Ах, госпожице, не се доближавайте!

Баща ѝ, който, почти коленичил пред своята машина, бе ярко осветен от слънчевите лъчи, с оределите си коси, наподобяващи сребърни нишки, с изпъкналия си тук-там череп, с лицето си, изкривено в напрегнато очакване, а също необикновеният изглед на предметите, които го заобикаляха, тъмнината, която обгръщаше ъглите на това обширно таванско помещение, откъдето се подаваха чудновати машини — всичко засилваше впечатлението на поразената Маргерит, която си каза е ужас:

„Баща ми е луд!“

Тя се приближи до него и му каза на ухото:

— Отпрати Лъомюлкиние.

— Не, не, мое дете, той ми трябва; очаквам резултата от един чудесен опит, за който другите не са се сещали. От три дни вече дебнем един слънчев лъч. Разполагам със средства да подложам металите в съвсем празно пространство под концентрирана слънчева светлина и електрически ток. Виждаш ли, ей сега най-силното въздействие, с което може да разполага един химик, ще се прояви, и само аз...

— Татко, вместо да изпаряваш металите, по-добре ги пази, за да плащаш с тях полиците си...

— Чакай, чакай!

— Господин Мерсктюз дойде, татко: той трябва да получи десет хиляди франка в четири часа.

— Да, да, ей сега. Подписах тия дреболии за следващите няколко месеца, вярно е. Убеден съм, че ще намеря абсолютното. Боже мой, ако имах юлско слънце, опитът щеше да е сполучил вече!

Той се хвана за главата, седна на грозния тръстиков стол и сълзи се появиха на очите му.

— Господинът има право! — каза Лъомюлкиние. — За всичко това е виновно слънцето, то е много слабо, цял негодник, мързеливец такъв!

Господарят и камериерът вече не обръщаха внимание на Маргерит.

— Остави ни сами, Мюлкиние — каза тя.

— Но аз тъкмо правя нов опит! — провикна се Клаес.

— Татко, забрави за своите опити — каза дъщеря му, когато останаха сами, — ти трябва да изплащаш сто хиляди франка, а ние нямаме нито грош... Остави лабораторията, сега става въпрос за честта ти. Какво ще стане с тебе, когато се озовеш в затвора? Ще опетниш ли белите си коси и името Клаес с позора на една несъстоятелност? Аз съм против това. Ще намеря сили да се боря с лудостта ти, би било ужасно да те видя без хляб в последните ти дни. Осъзнай положението ни, имай най-сетне малко разум!

— Лудостта! — извика Балтазар, който се изправи, втренчи пламтящите си очи в дъщеря си, скръсти ръце на гърдите си и повтори думата „лудостта“ тъй величествено, че Маргерит потрепери. — Ах, майка ти не би ми казала тази дума, тя познаваше значението на моите издирвания, тя беше изучила цяла наука, за да ме разбира, тя знаеше, че работя за човечеството, че няма нищо себично и долно в мен. Виждам, че любовта на обичащата съпруга стои по-високо от привързаността на дъщерята. Да, любовта е най-хубавото от всички чувства! Да имам разум! — прибави той, като се удари в гърдите. — Нима ми липсва разум? Не съм ли това, което съм? Ние сме бедни, дъще, е добре, аз искам да бъде така. Аз съм ваш баща, слушайте ме. Ще ви направя богати, когато ми бъде угодно. Вашето богатство, та то е дреболия. Когато открия разложител на въглерода, ще напълня вашата дневна с диаманти и това е още нищо в сравнение с другото, което търся. Вие можете спокойно да чакате, докато аз изгарям в гигантски усилия...

— Татко, нямам право да ти искам сметка за четирите милиона, които погребва без никаква полза в тоя таван. Няма да ти говоря за майка ми, която ти уби. Ако имах съпруг, навярно и аз щях да го обичам, както те обичаше мама, и щях да съм готова да пожертвувам всичко за него, както тя пожертвува всичко за теб. Изпълних нейните нареждания и се посветих изцяло на теб. Доказах го, като не се ожених, за да не те принуждавам да даваш сметка за настояничеството си. Да оставим миналото, да мислим за настоящето. Дошла съм тук заради една необходимост, която ти самият си създал. Трябват пари за твоите полици, разбираш ли? Тук не е останало нищо за продаване, освен портрета на нашия праядо Ван Клаес. И така, аз идвам от името на майка ми. Тя нямаше сили да защитава децата си от техния баща и ми заповяда да ти се съпротивлявам. Идвам от името на моите братя и на сестра ми. Идвам, татко, от името на всички Клаес. Идвам да ти заповядам да изоставиш своите опити, да си оправиш сметките, преди да се върнеш към своята наука. На твоя страна е бащината власт, която се проявява само в това, че ни убива, на моя страна обаче са твоите предци и честта, чийто глас е по-силен от химията. Семействата са по-важни от науката. Прекалено дълго бях твоя дъщеря!

— И вече искаш да бъдеш мой палач! — каза той с отпаднал глас.

Маргерит излезе, за да не изневери на ролята, която току-що бе взела. Беше ѝ се сторило, че чува гласа на майка си да казва: „Недей да противоречиш много на баща си, обичай го!“

— Хубава работа свърши госпожицата горе! — каза Льомюлкиние, като слезе в кухнята да се храни. — Тъкмо щяхме да пипнем тайната, трябваше ни само още мъничко юлско слънчице! Защото господинът, ах, какъв човек! Той е като бог! Той не предприема и толкоз — каза камериерът на Жозет, като тракна с палеца на дясната ръка по зъбите си, — без да знае причината на всичко. И изведнъж — дрън-дрън! Тя идва да вика за някакви си глупави полици...

— Добре де, плати ги от твоите спестявания тия полици — каза Марта.

— Няма ли масло да си намажа на хляба? — обърна се Льомюлкиние към Жозет.

— А с какво да го купим? — кисело отвърна готвачката. — Гледай ти! Старо чудовище, нали правиш злато в твоята дяволска

кухня, защо не вземеш да направиш и малко масло? Няма да е толкова трудно и ще продадеш от него на пазара, за да има какво да ядем. Сега ядем само сух хляб, не виждаш ли! Двете госпожици се задоволяват само с хляб и орехи, ти може би ще искаш да се храниш по-добре от господарите? Госпожицата не иска да харчи повече от сто франка на месец за цялата къща, ние се храним само по веднъж. Ако ти се хапва нещо хубаво, имаш си пещи горе, в които печете бисери, само за това се говори из пазара. Защо не почнеш да печеш пилета в тях?

Льомюлкиние взе хляба си и излезе.

— Ще си купи нещо със свои пари — каза Марта, — още по-добре, все пак ще икономисаме нещо. Ама че е скъперник!

— Би трябвало да го оставим малко гладен — каза Жозет. — Вече осем дни нищичко нийде не е пипнал, аз му върша работата, той е все горе. Би могъл да ми се отплати, като ни купи няколко херинги; нека само да ги донесе, аз се наемам да ги взема от него!

— Ах! — каза Марта. — Чувам, че госпожица Маргерит плаче. Старият магьосник, баща ѝ, ще погълне къщата, без да каже нито една християнска дума, магьосникът му с магьосник! Да беше в моя край, досега щяха да са го изгорили жив, но тук хората нямат повече вяра от африканските маври.

Госпожица Клаес не можеше да сдържа риданията си, докато прекосяваше галерията. Тя се прибра в стаята, потърси писмото на майка си и прочете следното:

„Дете мое, ако Бог позволи, душата ми ще бъде в сърцето ти, когато четеш тези редове, последните, написани от мен! Те са пълни с любов към моите скъпи деца, които остават на произвола на един демон, на когото не съумях да се противопоставя. И така, той е погълнал вашия хляб, както погълна живота ми и дори любовта ми! Ти знаеш, мила моя, че обичах баща ти! Ще издъхна, обичайки го по-малко, защото вземам срещу него мерки, които не бих му признала, докато съм жива. Да, в дъното на гроба си ще запазя едно последно средство за деня, когато ще бъдете в най-тежко положение. Ако той ви е осъдил на нищета или ако трябва да се спаси честта ви,

дете мое, ти ще намериш у господин дьо Солис, ако е още жив, ако не — у неговия племенник, нашия добър Еманюел, около сто и седемдесет хиляди франка, които ще ви помогнат да живеете. Ако нищо не е могло да укроти страстта на баща ви, ако неговите деца не са се оказали по-силна преграда за него, отколкото беше моето щастие и ако не го спират в неговия престъпен устрем, напуснете го, заживейте отделно! Аз не можех да го изоставя, бях се отдала на него. Ти, Маргерит, трябва да спасиш семейството! Опрощавам ти всичко, което ще бъдеш принудена да направиш, за да защитаваш Габриел, Жан и Фелиси! Бъди храбра, стани ангел пазител на семейство Клаес. Бъди твърда, не смей да кажа безмилостна. Но за да бъдат поправени причинените нещастия, ще трябва да си запазиш някакви средства и ти трябва да помниш, че си била пред пълна нищета, не забравяй, че нищо не може да спре силата на страстта, която всичко ми отне. И така, дъще моя, забравиш ли сърцето си, значи, имаш сърце. Твоята лъжа, ако се наложи да криеш нещо от баща си, ще бъде похвална; всичките ти действия, колкото и укорими да изглеждат, ще бъдат героични, щом са направени за закрила на семейството. Добродетелният господин дьо Солис ми потвърди това, а никоя съвест не би могла да бъде по-чиста, нито по-прозорлива от неговата. Не бих имала сили да ти кажа тези думи дори когато умирам. Все пак бъди винаги почтителна и добра при тази борба. Съпротивлявай се, обичайки, отказвай с нежност. Какво да правя — предстоят ти сълзи и страдания, които ще възникнат едва след смъртта ми... Целуни от мен милите ми деца в момента, когато ще бъдеш единствената им закрила. Бог и светиите да са с теб!

Жозефин“

Към това писмо беше прибавен израз на признателност към господата дьо Солис — чичо и племенник, — които се задължаваха да

предадат поверената им от госпожа Клаес сума на онова от нейните деца, което им представи въпросното писмо.

— Марта — извика Маргерит на дуенята, която веднага се изкачи, — иди у господин Еманюел и го помоли да дойде при мен.

„Благородна и дискретна душа! — Той нищо не ми е казвал, въпреки че моите грижи и скърби станаха негови...“ — мислеше Маргерит.

Еманюел се появи още преди Марта да се е завърнала.

— Вие сте имали тайни от мен! — каза девойката и му посочи писмото.

Еманюел наведе глава.

— Маргерит, значи, вие сте много нещастна? — отвърна той просълзен.

— О, да! Бъдете моя опора вие, когото майка ми нарича „нашият добър Еманюел“ — и тя му показва писмото, не можейки да сдържи радостния си трепет, че изборът ѝ е одобрен от нейната майка.

— Моята кръв и моят живот ви принадлежат от деня, в който ви видях в галерията, но не знаех, не смеех да се надявам, че някой ден ще приемете кръвта ми. Ако ме познавате достатъчно, би трябвало да знаете, че думата ми е свещена. Простете ми, че напълно се подчиних на майчината ви воля, няхах право да преценявам нейните намерения.

— Вие ни спасихте! — прекъсна го тя и го хвана под ръка, за да слязат в дневната.

След като узна произхода на сумата, запазена от Еманюел, Маргерит му довери тъжната необходимост, заплашваща къщата.

— Трябва да ида да изплатя полиците — каза Еманюел. — Ако всичките са у Мерсктюз, вие ще спечелите лихвите. Ще ви предам седемдесетте хиляди франка, които остават. Милият ми чичо остави приблизително такава сума в дукати, които лесно ще могат да се пренесат тайно.

— Да, донесете ги през нощта, когато баща ми спи, ще ги скрием заедно. Ако разбере, че имам пари, може би ще прибегне до насилие. О, Еманюел, да се пазиш от собствения си баща! — добави тя разплакана и отпусна челото си върху сърцето на младежа. Това грациозно и тъжно движение, с което Маргерит търсеше закрила, беше първият израз на нейната любов — винаги обгърната от меланхолия,

винаги сдържана от страдания; но това препълнено сърце най-сетне трябваше да прелее и този миг дойде под тежестта на нещастieto!

— Какво да правим? Какво ще стане с нас? Той не вижда нищо, не се грижи нито за нас, нито за себе си. Просто не знам как може да живее на този таван, където въздухът изгаря.

— Какво може да се очаква от човек, който всеки миг се провиква като Ричард III: „Кралството ми за един кон!“ — отвърна Еманюел — Той винаги ще бъде безпощаден и вие трябва да бъдете като него. Платете тези полица, дайте му, ако искате, вашето състояние; но средствата на братята ви и на сестра ви не са нито ваши, нито негови.

— Да дам състоянието си? — каза тя, като стисна ръката на Еманюел и му хвърли пламенен поглед. — Вие ме съветвате да сторя това, вие, докато Пиеркен измисляше хиляди лъжи, за да ме накара да го запазя.

— Уви, може би и аз съм егоист по свой начин! Понякога бих желал да сте бедна, струва ми се, че така ще сте по-близо до мен; друг път ми се иска да сте богата, щастлива и намирам, че е дребнаво да се виждаме разделени заради жалките предимства на богатството.

— Скъпи, да не говорим за нас...

— Нас! — повтори той с опиянение.

После, след кратко мълчание, добави:

— Нещастieto е голямо, но не е непоправимо.

— Ще трябва да го поправим ние самите, семейство Клаес вече няма глава. Той достигна дотам, че вече не е нито баща, нито мъж, няма никаква представа за правда и неправда. Той, който беше тъй благороден, тъй честен, тъй щедър, сега прахоса, въпреки закона, имуществото на децата, които трябваше да закриля — в каква бездна е пропаднал? Боже мой, какво всъщност търси?

— За нещастие, скъпа Маргерит, въпреки че греши като баща на семейство, той има право от научна гледна точка. Ще се намерят в Европа двадесетина души, които биха му се възхитили, докато всички останали говорят за лудост. Но вие можете без никакви скрупули да му откажете имуществото на неговите деца. Всяко откритие става случайно. Ако баща ви трябва да намери решението на своя проблем, той ще го открие без толкова разноси и може би дори в момент, когато е загубил всякаква надежда!

— Горката ми майка, по-добре е за нея, че умря! — каза Маргерит. — Тя хиляди пъти е изстрадала смъртта, преди да умре. Тази борба няма край...

— Ще има край — подхвана Еманюел. — Когато няма да имате вече нищо, господин Клаес няма да намира средства и ще се спре.

— Тогава нека да се в спре още днес, ние нямаме средства.

Господин дьо Солис отиде да изплати полиците и после ги донесе на Маргерит. Противно на обичая си, Балтазар слезе няколко минути преди започването на вечерята. За първи път от две години насам дъщеря му забеляза белези на страшна скръб по лицето му: отново беше станал баща, разумът беше пропъдил научното увлечение. Той погледна към двора, към градината и когато се убеди, че е сам с дъщеря си, приближи се към нея с жест, изразяващ меланхолия и доброта.

— Мое дете — започна той, като стисна ръката ѝ с болезнена нежност, — прости на стария си баща... Да, Маргерит, аз не бях прав, само ти си правата. Докато не съм намерил, аз съм жалък нещастник! Ще си ида оттук. Не искам да видя как ще продадат Ван Клаес — и той посочи към портрета на мъченика. — Той е умрял за свободата, аз ще умра за науката, той — прославен, аз — омразен...

— Омразен ли, татко? Не! — каза тя, като се хвърли на гърдите му. — Ние всички те обичаме, нали Фелиси? — и Маргерит се обърна към сестра си, която влизаше в този миг.

— Но какво ти е, мили татко?

— Аз ви опропастих...

— Нищо — каза Фелиси, — братята ни ще спечелят ново състояние за нас. Жан винаги е пръв в класа си.

— Ето какво, татко — подхвана Маргерит, като отведе Балтазар към камината. След този жест, изпълнен с грация и синовна ласкавост, тя взе оттам няколко книжа, сложени под стенния часовник — ето твоите полици, но не подписвай нови, защото няма да има с какво да ги платим...

— Значи, ти имаш пари? — каза Балтазар на ухото на Маргерит, когато се съвзе от своята изненада.

Тези думи спряха дъха на храбрата девойка, дотолкова бяха изпълнени с радост, надежда и безумно опиянение. Баща ѝ се оглеждаше, сякаш очакваше да намери злато.

— Татко — отвърна тя с болка в гласа, — имам това, което ми принадлежи.

— Дай ми го! — каза той с алчен жест. — Ще ти го върна стократно.

— Да, ще ти го дам — отвърна Маргерит, като наблюдаваше Балтазар, който не разбра смисъла, влаган от дъщеря му в тези думи.

— Ах, мила дъще, ти ми спасяваш живота! Намислил съм един последен опит, след който не е възможно да се направи нищо повече. Ако и тоя път не го намеря, ще трябва да се откажа да търся абсолютното. Дай ми ръка, ела, мое мило дете, аз бих искал да направя от теб най-щастливата жена на земята; ти ми връщаш щастието, славата; ти ми даваш възможност да ви обсипя със съкровища, да ви отрупам със скъпоценности, с богатства...

Той целуна дъщеря си по челото, взе ръцете ѝ, стисна ги, започна да изразява радостта си с ласкавост, която на Маргерит се видя почти раболепна. По време на вечерята, Балтазар виждаше само нея, гледаше я с обич, проявяваше вниманието и нежността, които са присъщи на влюбените. Достатъчно беше тя да направи някакво движение, той веднага се опитваше да отгатне нейната мисъл, нейното желание и ставаше, за да го изпълни: караше я да се срамува, влагаше в грижите си своеобразна младежка жар, която контрастиреше с преждевременно настъпилата му старост. На неговото мило внимание Маргерит противопоставяше картината на настоящето им падение, било чрез някоя дума, изразяваща съмнение, било чрез поглед към празните рафтове на етажерките в трапезарията.

— Нищо, след шест месеца ние ще запълним всичко това със злато и всякакви чудеса. Ти ще бъдеш като кралица. Цялата природа ще ни принадлежи, ние ще бъдем над всичко... И то благодарение на теб, моя Маргерит... Маргерита! — продължи той, като се усмихна — твоето име е същинско пророчество. Маргарита означава бисер. Стърн е казал това някъде. Чела ли си Стърн? Искаш ли една негова книга? Ще ти направи удоволствие.

— Казват, че бисерът е плод на болест — отвърна тя с огорчение, — а ние вече достатъчно страдахме!

— Не бъди тъжна, ти ще създадеш щастие за всички, които обичаш, ще бъдеш могъща, много богата...

— Госпожицата има толкова добро сърце! — каза Льомюлкиние, чието грубо лице с мъка изобрази нещо като усмивка.

До края на вечерта Балтазар обсипа двете си дъщери с всичко приятно, останало в характера му и с целия си чар на събеседник. Думите и погледите му излъчваха магнетичен флуид, той изяви могъществото на гения и ясения ум, всичко, което очароваше Жозефин. По такъв начин, тъй да се каже, той приобщи дъщерите си към своето сърце. Когато дойде Еманюел дьо Солис, той намери бащата и децата, събрани заедно — нещо, което не беше се случвало много отдавна. Въпреки своята сдържаност, младият директор попадна под въздействието на тази картина, тъй като разговорът и обноските на Балтазар имаха неудържима привлекателност. Въпреки че са потънали в бездните на мисълта и че непрестанно са заети да наблюдават духовния свят, хората на науката все пак забелязват и най-малките подробности от средата, в която живеят. По-скоро неуравновесени, отколкото разсеяни, те никога не са в хармония с онова, което ги заобикаля, те знаят и забравят всичко; предугаждат бъдещето, пророкуват за самите себе си, осведомени са за някои събития още преди тяхното настъпване, но никому не казват нищо. Ако понякога в тишината на размишленията им се случи да си послужат със своята мощ, за да проумеят какво става около тях, стига им това, че са отгатнали търсеното. После работата им ги увеличи и те почти винаги не на място прилагат придобитите познания за всекидневния живот. Случва им се да се събудят от обществената си апатия или да паднат от висините на духовния свят в света на всекидневието; тогава те се завръщат с богата памет и съвсем не са негодни за нищо чужденци. Така и Балтазар, у когото проникателността на сърцето се съчетаваше с проникателността на ума, знаеше цялото минало на дъщеря си и познаваше или бе отгатнал и най-малките подробности от загадъчната любов, която я свързваше с Еманюел. Той доказа това по много фин начин и изрази своето одобрение, споделяйки техните чувства. Това беше най-приятното ласкателство, което може да направи един баща и двамата влюбени не бяха в състояние да устоят пред него. Тази вечер беше възхитителна чрез контраста си със скърбите, които се трупаха в живота на тези нещастни деца. След като, тъй да се каже, ги изпълни със своята светлина и обля със своята нежност, Балтазар се прибра. Еманюел дьо Солис, който дотогава бе проявявал притеснение, се

освободи най-сетне от трите хиляди златни дуката, които бе държал в джобовете си, боейки се да не се издаде. Той ги постави върху работната масичка на Маргерит и тя ги покри с бельото, което кърпеше. После Еманюел отиде за останалите пари. Когато се върна, Фелиси вече си беше легнала. Минаваше единадесет часа. Марта, която бе останала будна, за да съблече господарката си, в момента се занимаваше с Фелиси.

— Къде да скрием това? — каза Маргерит, и не устоя на удоволствието да си поиграе с няколко дуката — детинска постъпка, която я погуби!...

— Ще повдигна тази мраморна колонка, чиято подставка е куха — каза Еманюел, — ще пхнете фишеците там и самият дявол не би отишъл да ги търси на това място.

В мига, в който Маргерит за предпоследен път отиваше от масичката до колонката, тя нададе пронизителен вик, изпусна фишеците, а монетите разкъсаха хартията и се разпиляха по паркета; баща ѝ беше на вратата на дневната и алчното изражение на лицето му я ужаси.

— Какво правите тук? — каза той, като поглеждаше ту към дъщеря си, прикована от страх към пода, ту към младежа, който набързо се бе изправил, но чието положение край колонката беше достатъчно многозначително.

Монетите бяха изпадали по паркета със силен шум и тяхното разпиляване в тоя миг изглеждаше пророческо.

— Не съм се излъгал — каза Балтазар, сядайки, — долових звук на злато...

Той беше не по-малко развълнуван от двамата млади, чиито сърца биеха в такова съзвучие, че движенията им се съчетаваха като удари на часовниково махало посред дълбоката тишина, която внезапно настана в дневната.

— Благодаря ви, господин дьо Солис — каза Маргерит на Еманюел, което означаваше: „Помогнете ми, за да спасим тази сума.“

— Значи това злато...? — подхвана Балтазар, като поглеждаше с ужасяваща прозорливост към дъщеря си и Еманюел.

— Това злато е на господина, който има добрината да ми го заеме, за да посрещна нашите задължения — отвърна тя.

Господин дьо Солис се изчерви и понечи да излезе.

— Господине — каза Балтазар, като го задържа за ръката, — не се скривайте от моята признателност.

— Господине, вие не ми дължите нищо. Тези пари принадлежат на госпожица Маргерит, която ги заема срещу своите имоти — отвърна той и погледна любимата си, която му поблагодари с едва доловимо трепкаме на клепачите.

— Не мога да оставя това така — каза Клаес и взе перо и лист хартия от масичката на Фелиси.

После се обърна към удивените млади хора:

— Колко има тук?

Страстното увлечение беше направило Балтазар по-хитър и от най-ловкия измамник: сумата щеше да бъде в последна сметка негова. Маргерит и господин дьо Солист се поколебаха.

— Да ги преброим — каза той.

— Има шест хиляди дуката — отвърна Еманюел.

— Седемдесет хиляди франка — подхвана Клаес.

Погледът, който Маргерит отправи към своя любим, му даде смелост.

— Господине — заговори почтително той, — поемането на задължението от ваша страна няма никаква юридическа стойност, простете ми този чисто технически израз. Аз дадох в заем на госпожицата тази сутрин сто хиляди франка, за да изплати полиците, които вие не бяхте в състояние да погасите. Вие не можете да ми дадете никакви гаранции. Тези сто и седемдесет хиляди франка са на госпожица дъщеря ви, която може да разполага с тях както намери за добре, но аз съм ѝ ги заел срещу обещанието да сключим договор, по силата на който ще бъде гарантиран чрез нейния дял от сечището във Вение.

Маргерит извърна лице, за да не се видят сълзите, бликнали в очите ѝ, тя познаваше чистосърдечието на Еманюел. Възпитан от чичо си в най-строго съблюдаване на религиозните добродетели, младежът особено много се ужасяваше от всякаква лъжа: след като бе поднесъл живота си и сърцето си на Маргерит, сега той жертвуваше заради нея и своята съвест.

— Сбогом, господине — му каза Балтазар, — мислех, че имате повече доверие в един човек, който ви гледаше с очите на баща...

След като размени съжалителни погледи с Маргерит, Еманюел бе съпроводен от Марта, която затвори вратата към улицата. Когато бащата и дъщерята останаха съвсем сами, Клаес заговори.

— Ти ме обичаш, нали?

— Не започвай тъй отдалеч, татко: ти искаш тази сума, нали? Няма да ти я дам.

Тя се зае да събира дукатите, а баща ѝ мълчаливо почна да ѝ помага да подрежда монетите и да проверява сумата, която беше разпиляна. Маргерит не прояви никакво недоверие към него. Когато дукатите отново бяха събрани на фишеци, Балтазар каза с отчаян израз:

— Маргерит, това злато ми трябва!

— Ако го вземеш, ще бъде кражба — отвърна тя студено. — Чуй ме татко: по-добре да ни убиеш всички изведнъж, отколкото да ни караш да изстрадваме хиляди пъти смъртта всеки ден. Разбери, че не можем да отстъпим...

— Това значи да убиете баща си!

— Така ще отмъстим за майка си — каза тя, като посочи мястото, където госпожа Клаес беше умряла.

— Дъще, ако знаеше за какво става дума, нямаше да ми кажеш такива думи. Слушай, ще ти обясня задачата... Но ти нищо няма да разбереш — провикна се той с отчаяние, — най-сетне дай ми ги! Повярвай веднъж на баща си... Да, знам, че причиних мъка на майка ти, че разпилях, за да употребя израза на невежите, своето имущество и ви лиших от вашето: знам, че всички работите заради това, което ти наричаш лудост; но, мой ангеле, моя многообична, моя любов, моя Маргерит, чуй ме най-последно! Ако не успея, ще се съгласявам за всичко с теб, ще ти се подчинявам така, както ти би следвало да ми се подчиняваш; ще изпълнявам твоите желания, ще оставя на теб да се разпореждаш с имуществото ми, няма да бъда вече настойник на децата си, ще се откажа от всякаква власт. Кълна се в майка ти! — каза той и се просълзи.

Маргерит се извърна, за да не гледа това разплакано лице, и Клаес се хвърли в краката на дъщеря си, като вярваше, че тя ще отстъпи.

— Маргерит, Маргерит! Дай ги, дай ги! Какво са шейсет хиляди франка, за да си спестиш вечни угризения! Ето виж, аз ще умра, това

ще ме убие... Чуй ме, думата ми ще бъде свещена. Ако не сполуча, ще се откажа от моите изследвания, ще напусна Фландрия и самата Франция, ако искаш, и ще ида да работя като прост работник, за да възстановя стотинка по стотинка твоето имущество и да върна един ден на децата си онова, което науката е взела от тях.

Маргерит поиска да привдигне баща си, но той настояваше да остане в краката ѝ, после прибави разплакан:

— Бъди за последен път нежна и предана! Ако не успея, ще се съглася, че си имала право да бъдеш груба. Ще ме наричаш луд старец, ще ми казваш, че съм лош баща, най-сетне ще можеш да заявиш, че съм невежа! А аз, като слушам тия думи, ще ти целувам ръцете. Ако искаш, ще можеш да ме биеш и когато ме удрияш, ще те благославям като най-добрата между дъщерите, спомняйки си, че си ми дала своята кръв!

— Ако ставаше въпрос само за моята кръв, щях да ти я дам — провикна се тя, — но мога ли да оставя своята наука да удуши братята ми и сестра ми? Не! Стига, стига! — каза тя, като изтриваше сълзите си и отблъскваше галещите ръце на баща си.

— Шейсет хиляди франка и два месеца — каза той, надигайки се яростно, — само това ми е нужно! Но моята дъщеря застава между славата, между богатството и мен... Бъди проклета! Ти не си нито дъщеря, нито жена, ти нямаш сърце! Ти няма да бъдеш нито майка, нито съпруга!... Остави ме да ги взема! Хайде, мила малка моя, мое скъпо дете! Ще те обожавам — продължаваше той, като протегна ръка към златото. В движението му имаше чудовищна енергия.

— Аз съм беззащитна пред силата, но Бог и великият Клаес ни виждат! — каза Маргерит, като посочи портрета.

— Добре, опитай се да живееш, опръскана с кръвта на своя баща! — викна Балтазар с ужасяващ поглед.

Той стана, огледа дневната и бавно се опъти да излезе. Като стигна до вратата, обърна се като някой просяк и запита дъщеря си с жест, на който Маргерит отвърна с отрицателно движение на главата.

— Сбогом, дъще! — каза той нежно. — Опитай се да живееш щастливо.

След излизането му Маргерит остана в някакво вцепенение, което сякаш я отдели от земята. Тя вече не беше в дневната, не усещаше тялото си, имаше крила и летеше из просторите на духовния

свят, където всичко е възвишено, където мисълта преодолява и разстоянията, и времето, където никаква божествена ръка повдига завесата, забулваща бъдещето. Струваше ѝ се, че изминават цели дни между отделните стъпки на баща ѝ, който се качваше нагоре по стълбището; после в мига, когато чу, че той влиза в стаята си, тръпки от ужас я разтърсиха. Водена от предчувствие, което проблесна в душата ѝ с бързината на светкавица, тя изтича по стълбището в тъмнината, безшумно, с бързината на стрела и видя баща си, който вдигаше пистолет към челото си.

— Вземи всичко! — извика тя и се спусна към него.

Маргерит се отпусна на едно кресло. Като видя бледността ѝ, Балтазар почна да плаче, тъй както плачат старците; отново се превърна в дете, целуна я по челото, заговори ѝ, без да спира, беше готов да подскача от радост и сякаш му се искаше да танцува с нея, тъй както влюбеният танцува с любимата си, след като тя му е дала щастие.

— Стига, стига, татко! — каза тя. — Не забравяй обещанието си! Ако не сполучиш, ще ме слушаш ли?

— Да.

— О, мамо! — провикна се тя, като се обърна към стаята на госпожа Клаес. — И ти щеше да дадеш всичко, нали?

— Спи спокойно — каза Балтазар, — ти си добра дъщеря.

— Да спя! За мен няма нощи, каквито подхождат на младостта ми; ти ме състаряваш, татко, също както постепенно похаби сърцето на мама...

— Бедно дете, бих искал да те успокоя, като ти обясня резултатите от великолепият опит, който съм намислил, ти ще разбереш...

— Разбирам само, че сме разорени — каза тя на тръгване.

На следната сутрин Еманюел дьо Солис доведе Жан, който имаше свободен ден.

— И така? — тъжно подхвана Еманюел.

— Отстъпих — отвърна тя.

— Скъпа — каза той в порив на меланхолична радост, — ако бяхте устояли, щях да ви се възхищавам; но слаба, ви обожавам!

— Ах, Еманюел, какво ни остава сега?

— Оставете всичко на мен — каза сияещият младеж, — ние се обичаме, всичко ще се нареди!

[1] *арпан* — стара френска мярка от 34 до 51 ара. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Няколко месеца преминаха в пълно спокойствие. Господин дьо Солис убеди Маргерит, че нейните жалки икономии никога не биха могли да достигнат значителна сума, и я посъветва да не пести толкова, да купува всичко в достатъчни количества, използвайки остатъка от сумата, която му бе поверена. През този период Маргерит изживяваше тревогите и безпокойствата, които по-рано бяха вълнували майка ѝ при подобни обстоятелства. Колкото и недоверчива да беше, в края на краищата тя започна да се надява на гения на своя баща. По силата на едно необяснимо явление, много хора се надяват, без да вярват. Надеждата е плод на желанието, а вярата е рожба на сигурността, Маргерит си казваше: „Ако баща ми сполучи, ние ще бъдем щастливи!“ Само Клаес и Льомюлкиние заявяваха: „Ние ще успеем.“ За нещастие, от ден на ден лицето на Балтазар се натъжаваше. Когато идваше да се храни, понякога не смееше да поглежда към дъщеря си, а понякога ѝ отправяше тържествуващи погледи. Вечерите Маргерит използваше, за да си изясни някои тънкости на законите, за които разпитваше младия дьо Солис. Тя отрупа баща си с въпроси относно техните роднински връзки. Така завърши своето, тъй да се каже, възмъжаване — очевидно се подготвяше да изпълни плана, който бе обмислила, в случай че баща ѝ още веднъж пропадне в своя двубой с Неизвестното.

В началото на месец юли Балтазар прекара цял ден на пейката в своята градина, потънал в печални размишления. Той поглеждаше ту към опразненото място на лалетата, ту към прозорците на стаята на жена си; без съмнение страдаше при мисълта за всичко, което му е струвала неговата борба: движенията му потвърждаваха, че не е задълбочен в своя проблем. Маргерит седна край него да поработи малко преди да се хранят.

— Татко, пак ли не сполучи?

— Не, мое дете...

— Ах! — каза Маргерит с нежен глас. — Няма да ти отправя и най-слаб упрек, ние сме еднакво виновни. Само ще искам да изпълниш думата си, тя трябва да бъде свещена: ти си Клаес. Твоите деца ще те заобикалят с любов и уважение; но от днес нататък ти ми принадлежиш и ми дължиш послушание. Не се безпокой, моята власт ще бъде смекчена и самата аз ще работя, за да ускоря нейния край. Ще взема със себе си Марта и ще ви напусна за около един месец, за да се заема с теб; защото — прибави тя, като го целуна по челото — сега ти си мое дете. От утре Фелиси ще се разпорежда с къщата. Горката, тя няма още седемнайсет години и не би могла да ти се противопоставя: бъди великодушен и не искай от нея никакви пари, защото тя ще разполага само с нужното за покриване на най-належащите разноси за домакинството. Бъди храбър, откажи се за две или три години от своите трудове и размишления. Проблемът ще узрее, ще ти събере достатъчно пари, за да го разрешиш и ти ще го разрешиш. Е, добре, твоята кралица не е ли мъдра? Кажи?

— Значи, всичко не е изгубено!

— Не, ако удържиш думата си.

— Ще ти се подчинявам, дъще — отвърна Клаес, дълбоко развълнуван.

На следния ден господин Конинкс дойде от Камбре, за да вземе своята родственица. Идваше с пътническа кола и не пожела да остане по-дълго — изчака само Маргерит и Марта да завършат своите приготовления. Господин Клаес посрещна братовчед си любезно, но беше очевидно натъжен и унижен. Старият Конинкс отгатна мислите на Балтазар и докато се хранеха, му каза с голяма прямота:

— Аз притежавам няколко от вашите картини, братовчеде; обичам хубавите картини, това е една разоряваща страст, но всички си имаме по някаква лудост...

— Мили чичо! — каза Маргерит.

— Смятат ви за разорен, братовчеде; но един Клаес винаги има съкровища тук — каза той, като се почука по челото — и тук, нали? — добави, като посочи сърцето си. — Ето защо държа на вас! Намерих в кесията си няколко екю, които поставям на ваше разположение.

— Аз ще ви се отплатя със съкровища! — провикна се Балтазар.

— Единствените съкровища, които ние притежаваме във Фландрия, братовчеде, са постоянството и трудът — отвърна строго

Конинкс. — Нашият прародител е написал тези две думи на челото си — добави той, като му посочи портрета на Ван Клаес.

Маргерит целуна баща си, сбогува се с него, даде наставленията си на Жозет, на Фелиси и замина за Париж. Господин Конинкс беше овдовял, имаше само една дъщеря на дванадесет години и притежаваше огромни богатства, тъй че не беше невъзможно да пожелае да се ожени отново. Ето защо жителите на Дие повярваха, че госпожица Клаес се омъжва за бащиния си братовчед. Слухът за този богат брак доведе Пиеркен нотариуса в дома на Клаес. Бяха настъпили големи промени в мислите на отличния сметкаджия. От две години насам градското общество се беше разделило на два противни лагера. Благородниците бяха образували единия, а буржоазията — втория, естествено, твърде враждебен на първия. Това внезапно деление, което се извърши из цяла Франция и я раздели на две враждуващи нации, чието взаимно раздражение все повече се увеличаваше, беше една от главните причини за приемането на революцията от юли 1830 година в провинцията. Между двете групировки, едната от които беше ултрамонархическа, а другата — ултралиберална, се намираха чиновниците, приемани — съобразно важността си — в едната и в другата и които при падането на легитимисткия режим останаха неутрални. В началото на тази борба между аристокрацията и буржоазията кафенетата на роялистите придобиха нечувано великолепие, съперничейки блестящо с либералните кафенета. Стигна се до своеобразни гастрономически празненства, за които се разказва, че стрували живота на мнозина. Нещастниците, като несполучливо излети топове, не могли да издържат на тези изпитания. Естествено, двете групи проявяваха нетърпимост и прочистваха редовете си. Въпреки че бе твърде богат за жител на провинцията, Пиеркен беше отхвърлен от аристократическите кръгове и се приюти при буржоазията. Честолюбието му пострада много от последователните удари, получени, когато постепенно бе отблъсван от хората, с които общуваше по-рано. Той навърши четиридесет години — пределната възраст, при която мъжете, възнамеряващи да се женят, все още биха могли да вземат млади жени. Девойките, за които би могъл да претендира, принадлежаха към буржоазията, а неговата амбиция беше да остане във висшето общество, в което трябваше да го въведе някой подходящ брак. Усамотението, в което живееше семейство Клаес, го

беше оставило чуждо на това обществено деление. Въпреки че Клаес беше от старата аристокрация на областта, научните занимания му пречеха по всяка вероятност да се подчинява на враждебността, породена от новото групиране на хората. Колкото и бедна да би била, една госпожица Клаес би донесла на своя съпруг онова богатство от суетност, за което копнеят всички парвенюта. Ето защо Пиеркен отново почна да посещава Клаесови с тайното намерение да направи необходимите жертви, но да постигне брака, който би осъществил всичките му възжелания. Той правеше компания на Балтазар и Фелиси, докато Маргерит отсъствуваше, но макар и късно откри опасен съперник в лицето на Еманюел дьо Солис. Смяташе се, че наследството на покойния абат е значително. В очите на един мъж, който обръщаше всичко в цифри, младият наследник изглеждаше посилен с парите си, отколкото с привлекателността на сърцето, която никога не смущаваше Пиеркен. Това богатство възвръщаше цялата тежест на името дьо Солис. Златото и благородното потекло бяха като два светилника, които отразявайки се един в друг, удвояваха своя блясък. Искреното чувство на младия директор към Фелиси, с която той се отнасяше като със сестра, подтикна нотариуса. Той се опита да затъмни Еманюел, като смесваше модния жаргон, изразите на пресилена галантност, мечтателните настроения и печалните елегии, които тъй добре подхождаха на лицето му. Като се обявяваше за разочарован от всичко на света, той обръщаше очи към Фелиси, за да я убеди, че само тя би могла да го възвърне към живота. Фелиси, към която за първи път мъж отправяше комплименти, се вслуша в думите му, а те винаги бяха приятни, дори и когато лъжеха. Тя прие кухотата за дълбочина и понеже изпитваше нужда да даде някаква насока на неопределените чувства, които изобилствуваха в сърцето ѝ, обърна внимание на своя братовчед. Може би съвсем несъзнателно тя ревнуваше влюбеното внимание, с което Еманюел обграждаше сестра ѝ. Без съмнение и тя искаше да бъде като нея прицел на погледите, на мислите и на грижите на един мъж. Пиеркен скоро забеляза предпочитанието, което Фелиси му отдаваше, и това го накара да упорствува в своите усилия дотолкова, че се увлече повече, отколкото бе желал. Еманюел не изпускаше от очи началото на тази любов — престорена у нотариуса, невинна у Фелиси, чието бъдеще беше поставено на карта. Между братовчедата и братовчедката се водеха

задушежни разговори, разменяха се думи, казани шепнешком зад гърба на Еманюел, изобилствуваха онези дребни лукавства, които придават такова изражение на някой поглед или на някоя дума, че потайната им нежност би могла да предизвика невинни грешки. С помощта на тези отношения, които Пиеркен поддържаше с Фелиси, той се опита да разкрие тайната на пътуването на Маргерит. Искаше да узнае дали то наистина е свързано с брак и дали следва да се откаже от своите надежди. Ала въпреки неговото голямо умение нито Балтазар, нито Фелиси можаха да му дадат някакъв отговор, защото самите те не знаеха нищо за проектите на Маргерит. Изглеждаше, че тя, вземайки властта в ръцете си, беше почнала да си служи с похватите на властниците и скриваше своите намерения. Мрачната натъженост на Балтазар и неговата отпадналост придаваха мудност на вечерните часове. Въпреки че Еманюел успя да накара химика да играе табла, Балтазар проявяваше разсеяност в играта. През по-голямата част от времето този човек, който притежаваше тъй голяма интелигентност, изглеждаше глупав. Разочарован в своите надежди, унижен, че е пропилял три състояния, изпаднал в ролята на комарджия без пари, той изнемогваше под тежестта на рухналите си надежди, под бремето на своите възжелания, които бяха по-скоро излъгани, отколкото унищожени. Този гениален човек, заставен от необходимостта да мълчи, сам се осъждаше и представляваше наистина трагична картина, която би трогнала и най-безчувствения човек. Самият Пиеркен гледаше с известно чувство на уважение този лъв в клетка, чиито очи бяха изпълнени с потисната сила, бяха станали спокойни от прекомерна скръб, мрачни от прекомерна светлина. Неговите погледи сякаш искаха милостиня, за която устата не смееше да помоли. Понякога светкавица проблясваше по това изпито лице, което се оживяваше от замисъла на някой нов опит. После, обхождайки дневната, погледът на Балтазар се спираше на мястото, където жена му бе умряла, сълзи се стичаха като жарки пясъчни зрънца от пустинята на неговите зеници, станали огромни от напрегнат размисъл, и главата му се отпускате на гърдите. Той бе повдигнал света като Титан и сега светът се стоварваше, още по-тежък, върху неговата гръд. Тази гигантска мъка, тъй мъжествено понасяна, оказваше въздействие върху Пиеркен и Еманюел. Понякога те се вълнуваха дотолкова, че им се приискваше да дадат на този човек сумата, необходима за няколко

поредици от опити — тъй голяма убедителност има у гения! И двамата разбираха как госпожа Клаес и Маргерит са могли да хвърлят милиони в тази бездна, но разумът скоро спираше поривите на сърцето и тяхното вълнение се изразяваше само в утешения, които още повече огорчаваха този Титан, поразен от гръм. Клаес не говореше за по-голямата си дъщеря, не се безпокоеше нито от нейното отсъствие, нито от липсата на писма до него и до Фелиси. Когато Солис и Пиеркен го питаха за новини от нея, той изглеждаше раздразнен. Предчувствуваше ли, че Маргерит действа срещу него? Унижен ли се усещаше, загдето се е отказал от бащинските си права в полза на своето дете? По-малко ли я обичаше, откакто тя бе взела ролята на бащата, а той — на детето? Може би много от тези причини и много от тези неизразими чувства, които преминават като облаци в душата, допринасяха за неизречената немилост, на която той осъждаше Маргерит. Колкото и достойни да са известните и неизвестни велики хора, сполучили или несполучили в своите начинания, те имат своите недостатъци, чрез които се свързват с човечеството. Тяхното нещастие е двойно, защото страдат от своите качества не по-малко, отколкото от своите недостатъци, и на Балтазар предстоеше да свикне с болката от нараненото си самолюбие. Така че животът му и вечерите, по време на които четиримата прекарваха заедно без Маргерит, бяха живот и вечери, белязани от скръб, изпълнени с не особено приятни преживявания. Това бяха безплодни дни, приличащи на изсушени равнини, където все пак се среща по някое и друго цвете, — редки утешения. Тяхната атмосфера изглеждаше замъглена в отсъствието на най-голямата дъщеря, която беше станала душата, надеждата и силата на това семейство. Така изминаха два месеца, по време на които Балтазар очакваше търпеливо. Маргерит се върна в Дуге, придружавана от стария си чичо, който остана при тях, вместо да се върне в Камбре, без съмнение, за да подкрепи със своя авторитет някой преврат, замислен от племенницата му. Завръщането на Маргерит беше малък семеен празник. Нотариусът и господин дьо Солис бяха поканени на вечеря от Фелиси и Балтазар. Когато пътническата кола спря пред вратата на къщата, тези четирима души излязоха да посрещнат пътниците с голяма радост. Маргерит изглеждаше щастлива, че отново вижда бащиното огнище, очите ѝ се насълзиха, когато прекоси двора, за да влезе в дневната. Обаче, когато целуваше баща си, милувките ѝ на дъщеря не бяха лишени от някаква

задна мисъл, тя се изчерви като виновна съпруга, която не умее да се преструва. Погледът ѝ си възвърна цялата чистота, когато се спря на господин дьо Солис, от когото сякаш черпеше сила да довърши онова, което бе замислила тайно. Докато се хранеха, въпреки веселостта, която оживяваше лицата и разговора, бащата и дъщерята се разглеждаха един друг с недоверие и любопитство. Балтазар не зададе никакви въпроси на Маргерит относно нейния престой в Париж, без съмнение, за да запази бащиното си достойнство. Еманюел дьо Солис подражаваше на тази сдържаност. Но Пиеркен, който беше свикнал да знае всички тайни на семейството, каза на Маргерит, прикривайки любопитството си под фалшиво добродушие:

— Е, скъпа братовчедке, вие сигурно видяхте много неща в Париж, представленията...

— Нищо не видях в Париж — отвърна тя, — аз не ходих там, за да се забавлявам. Дните минаваха тъжно за мен, няхах търпение да се върна в Дуге.

— Ако не бях се разсърдил, тя нямаше да дойде дори в операта, където при това ѝ беше скучно! — каза господин Конинкс.

Вечерта беше натегната, всеки се чувствуваше притеснен, усмихваше се неловко или се стремеше да прояви онази престорена веселост, под която се крият действителни безпокойства. Маргерит и Балтазар бяха завладени от неопределени, но жестоки страхове, които потискаха сърцата им. Колкото повече времето напредваше, толкова повече настроението на дъщерята и бащата се влошаваше. Понякога Маргерит се опитваше да се усмихне, но нейните жестове, погледи, звукът на гласа ѝ издаваха живо безпокойство. Господата Конинкс и дьо Солис сякаш знаеха причината на нейното скрито вълнение, и, както изглеждаше, се опитваха да я насърчават с многозначителни погледи. Балтазар бе засегнат, задето са го оставили настрана от някакво решение и от някакви действия, извършени заради него. Неусетно той се отделяше от своите деца и от своите приятели, запазвайки мълчание. Маргерит сигурно щеше да му разкрие какво е решила по отношение на него. За един възрастен човек, за един баща, това положение беше непоносимо. Достигнал възрастта, когато човек не прикрива нищо от децата си, когато размахът на идеите и мислите дава сила на чувствата, естествено бе да става все по-мрачен, замислен и наскърбен, като виждаше, че приближава моментът, в който щеше да

загуби всичките си права. Тази вечер съдържаше в себе си една от онези кризи на душевния живот, които могат да бъдат обяснени само с помощта на образи. Облаците и гръмотевичната буря се сгъстяваха по небето, хората в полето се смееха; на всекиго му беше топло, усещаше приближаването на бурята, поглеждаше нагоре и продължаваше пътя си. Господин Конинкс пръв отиде да си легне и бе придружен до стаята си от Балтазар. През това време Пиеркен и господин дьо Солис си тръгнаха. Маргерит се сбогува много любезно с нотариуса; тя не каза нищо на Еманюел, но му стисна ръката и му отправи нежен поглед. После отпрати Фелиси и когато Клаес се върна в дневната, намери дъщеря си сама.

— Мили татко — заговори тя с разтреперан глас, — аз напуснах къщата поради тежките обстоятелства, при които се намираме. След голямо напрежение и след като преодолях неизказани трудности, сега се връщам с известни шансове за спасение за всички. Благодарение на твоето име, на влиянието на чичо и на покровителството на господин дьо Солис, ние получихме за теб едно място на данъчен агент в Бретан. Казват, че то осигурява осемнайсет до дваисет хиляди франка годишно. Нашият чичо даде нужния залог... Ето писмото за твоето назначение — добави тя, като извади някакъв документ от чантата си. — Твоето оставане тук, през годините на лишения и жертви, които ни предстоят, би било непоносимо. Баща ни трябва да остане в положение, почти равностойно на онова, при което е живял винаги. Няма да ти искам нищо от твоите доходи, ще си ги използваш както намериш за добре. Само ще те моля да помниш, че ние нямаме нито стотинка рента и че всички ще живеем с онова, което Габриел ще ни дава от своята издръжка. Градът няма да знае нищо за този отшелнически живот. Ако би останал при нас, ти би бил пречка за средствата, които ще употребим, сестра ми и аз, за да се опитаме да възвърнем заможността на този дом. Злоупотреба ли е това с властта, която ми даде, за да ти дам възможност сам да си възстановиш състоянието? След няколко години, ако желаеш, ще станеш главен данъчен агент.

— Значи, Маргерит — тихо каза Балтазар, — ти ме изпъждаш от моята къща...

— Не заслужавам такъв упрек — отвърна дъщерята, като съдържаше силното вълнение на сърцето си. — Ти ще се върнеш между

нас, щом бъдеш в състояние да живееш в родния си град по начин, който ти подхожда. Освен това, татко, нали имам твоята дума? — добави тя хладно. — Ти трябва да ми се подчиняваш. Чичо остана, за да те отведе в Бретан, тъй че няма да пътуваш сам.

— Няма да отида! — провикна се Балтазар, като стана. — Нямам нужда от ничия помощ, за да възстановя богатството си и да платя онова, което дължа на децата си.

— Така ще бъде по-добре — подхвана Маргерит, без да се смути. — Само ще те моля да размислиш върху нашето положение, което ще ти обясня накратко. Ако останеш в тази къща, твоите деца ще излязат от нея, за да те оставят господар тук.

— Маргерит!

— Освен това — продължи тя, без да дава вид, че забелязва раздражението на баща си — трябва да уведоим министъра за твоя отказ, да му съобщим, че не приемаш едно доходно и почтено място, което въпреки усилията и връзките ние нямаше да получим, ако няколко банкноти от по хиляда франка не бяха умело поставени от чичо в ръкавицата на една дама...

— Да ме напуснете!

— Или ти ще ни напуснеш, или ние ще избягаме от теб. Ако бях твое единствено дете, щях да направя същото, което направи майка ми, без да се оплаквам от съдбата си, такава, каквато ти ми я налагаш. Обаче сестра ми и двамата ми братя няма да умрат от глад или от отчаяние край теб — обещах това на онази, която умря ей тук — и тя посочи леглото на майка си. — Криехме от теб своите мъки, страдахме мълчаливо, но днес нямаме вече сили за това. Ние не сме на ръба на пропаст, ние сме на нейното дъно, татко! За да излезем оттам, не ни е достатъчна само смелост, нужно е също така нашите усилия да не бъдат непрестанно осуetyавани от капризите на една страст...

— Мои скъпи деца! — провикна се Балтазар, като грабна ръката на Маргерит. — Аз ще ви помагам, ще работя, ще.

— Ето начинът за това — отвърна тя, като му протегна министерската заповед.

— Но начинът, който ми предлагаш, за да възвърна богатството си, е много бавен! Ти ме караш да загубя плодовете от десетгодишен труд и огромните средства, вложени в моята лаборатория. Там — каза

той, като посочи таванското помещение — са всичките наши източници.

Маргерит се опъти към вратата с думите:

— Татко, ти ще избереш!

— Ах, дъще, ти си много непреклонна! — отвърна той и седна в едно кресло, докато тя излизаше.

На следващата утрин Маргерит узна от Льомюлкиние, че господин Клаес бил излязъл. Тази обикновена вест я накара да побледнее и тревогата ѝ беше тъй видима, че старият камериер добави:

— Бъдете спокойна, госпожице. Господинът каза, че ще се върне в единайсет часа за обяд. Той не си е лягал да спи. В два часа сутринта още беше прав в дневната и се взираше през прозорците към покрива на лабораторията. Аз чаках в кухнята, виждах го, той плачеше, той е наскърбен. Ето най-сетне месец юли, през време на който слънцето е годно да обогати всички ни и ако вие пожелаете...

— Стига! — каза Маргерит, отгатвайки всички мисли, които биха могли да хрумнат на баща ѝ.

И наистина с Балтазар беше станало нещо, което е характерно за всички домоседи. Животът му, тъй да се каже, зависеше от местата, към които се беше приобщил; мисълта му, завинаги свързана с лабораторията и с къщата, ги правеше тъй необходими за него, както е борсата за някой спекулант, за когото празничните дни са загубени дни. Тук бяха неговите надежди, тук се спускаше от небесата единствената атмосфера, от която дробовете му можеха да черпят жизнено необходимия му въздух. Това свързване с хора и предмети, тъй могъщо у слабохарактерните, става почти тиранично у хората на науката и на изследванията. Да напусне своята къща, означаваше за Балтазар да се откаже от науката, от проблема си, означаваше да умре.

Маргерит беше извънредно развълнувана, докато седнаха да се хранят. В паметта ѝ бе възкръснала сцената, когато Балтазар бе поискал да се самоубие, и тя се боеше да не би отчаяното положение на баща ѝ да намери трагична развръзка. Тя се разхождаше насам-натам из дневната и потреперваше при всяко изскърцване на вратата. Най-сетне Балтазар се прибра. Докато той прекосяваше двора, Маргерит се взря в лицето му с безпокойство, но видя само израза на мрачна скръб. Щом влезе в дневната, тя се приближи към него, за да го

поздрави. Той нежно я прегърна през кръста, притисна я до сърцето си, целуна я по челото и прошепна в ухото ѝ:

— Отидох да си взема паспорт.

Гласът, примиреният поглед, жестът на баща ѝ — всичко разкъсваше сърцето на нещастната девойка, която извърна глава, за да прикрие сълзите си. Като не можеше да ги сдържа, най-сетне отиде в градината и се върна след като бе поплакала на воля. По време на обяда Балтазар беше весел като някой съвсем задоволен човек.

— Значи ще заминем за Бретан, братовчеде? — обърна се той към господин Конинкс. — Винаги съм имал желание да видя тоя край.

— Там се живее евтино — отвърна старият чичо.

— Напуска ли ни татко? — извика Фелиси.

Влезе господин дьо Солис, който водеше Жан.

— Ще го оставите днеска при нас — каза Балтазар, като настани своя син до себе си, — заминавам утре и искам да се сбогувам с него.

Еманюел погледна Маргерит, която наведе глава. Този ден беше мрачен, всички изпитваха тъга и потискаха някакви мисли или сълзи. Не ставаше дума за отсъствие, а за заточение. Всички освен това инстинктивно чувстваха колко унижително беше за един баща на възрастта на Балтазар да признае на всеослушание своите поражения, като приеме назначение и напусне семейството си. Само той беше на висотата на положението и изглеждаше, че приема с благородство тази форма на покаяние заради прегрешенията, породени от увлечението на гения. Когато вечерта измина, а бащата и дъщерята останаха сами, Балтазар, който през целия ден бе проявявал нежност и обич, както по време на хубавите дни на своя патриархален живот, протегна ръка на Маргерит и я попита със своеобразна нежност, примесена с отчаяние:

— Доволна ли си от твоя баща?

— Ти си достоен за него! — отвърна Маргерит, като му показва портрета на Ван Клаес.

На другата сутрин Балтазар, последван от Льомюлкиние, се изкачи в своята лаборатория, сякаш за да се сбогува с надеждите, които го бяха вдъхновявали. Господарят и камериерът се спогледаха и очите им бяха изпълнени с меланхолия, когато влязоха в таванското помещение, което щяха да напуснат, може би завинаги. Балтазар се загледа в машините, около които мисълта му бе блуждала тъй дълго и всяка от които беше свързана със спомена за някакво изследване или

някакъв опит. Натъжен, той нареди на Лъомюлкиние да изпразни съдовете от всички газове и опасни киселини, да отдели веществата, чието съприкосновение би могло да предизвика избухвания. Докато вземаше тези мерки, той изпитваше горчиви съжаления, каквито изживява някой осъден на смърт, преди да се изкачи на ешафода.

— Ето един опит, чийто резултат, обаче, трябва да бъде изчакан — каза той, като се спря пред капсула, в която се виждаха двете жици на една волтова батерия. — Ако този опит можеше да успее, ех, каква мисъл! Тогава моите деца нямаше да изпъдят от къщата си бащата, който би хвърлил диаманти в краката им... Ето една смес от въглерод и сяра — добави той, говорейки сам на себе си, — в която въглеродът играе ролята на положително електризирано тяло; кристализацията трябва да започне на отрицателния полюс; и в случай на разлагане въглеродът би кристализирал...

— Да, то ще стане точно така! — каза Лъомюлкиние, прехласнат от възхищение пред своя господар.

— Освен това — продължи Балтазар след кратко мълчание — сместа е подложена на въздействието на тази батерия, която може да...

— Ако господинът желае, аз ще засиля действието й...

— Не, не, трябва да се остави както е. Покоят и времето са насъщни условия за кристализацията!...

— Тогава нека да си стои колкото й трябва, тая кристализация — каза камериерът.

— Ако температурата спадне, въглеродният сулфат ще кристализира — продължи Балтазар, като изразяваше разпокъсано неясните мисли, които в неговото съзнание образуваха завършен замисъл, — обаче въздействието на батерията влияе на известни условия, които не познавам... Би трябвало да се следи това... Възможно е... Но какво съм се увлякъл, вече не става дума за химия, драги мой, ние трябва да отидем да събираме данъци в Бретан...

Клаес бързо напусна помещението и слезе, за да закуси за последен път със семейството. Присъствуваха също Пиеркен и господин дьо Солис. Балтазар бързаше да свърши своята научна агония, сбогува се с децата си и се качи в колата, заедно с чичото, цялото семейство го изпрати до външната врата. Там Маргерит го целуна и се притисна към него в отчаяна прегръдка. В отговор той й прошепна на ухото: „Ти си добра дъщеря и никога няма да ти се сърдя

за това!“ После тя прекоси двора, скри се в дневната, коленичи на мястото, където майка ѝ бе умряла, и почна горещо да се моли на Бога да ѝ даде сили да се справи с тежките задължения на новия си живот. Тя се чувствуваше вече подкрепена от един вътрешен глас, който сякаш изразяваше одобрението на майка ѝ, когато нейната сестра, нейният брат, Еманюел и Пиеркен влязоха. Те бяха изпратили с поглед колата, чак докато се беше скрила от очите им.

— Сега, госпожице, какво ще правите? — каза Пиеркен.

— Ще спася нашия дом — отвърна просто тя. — Ние притежаваме около хиляда и триста арпана във Вение. Моето намерение е да ги разчистим, да ги разпределим на три ферми, да изградим постройките, необходими за бъдещата работа, и да ги дадем под наем. Вярвам, че след няколко години, след много икономии и търпение, всеки от нас — тя показва сестра си и брат си — ще има по една ферма от четиристотин и няколко арпана, която би могла да дава един ден към петнайсет хиляди франка рента. Брат ми Габриел за сметка на това ще си запази тази къща и онова, което вече е вложено в облигации. После ще можем да върнем на татко неговото имущество, освободено от всякакви задължения, като употребим нашите приходи за изплащане на дълговете му.

— Добре, скъпа братовчедке — каза нотариусът, удивен от разбирането на деловите въпроси, с което говореше Маргерит, както и от нейния хладен ум, — обаче на вас ще ви трябват повече от двеста хиляди франка, за да разчистите земята, да построите фермите и да купите добитък... Откъде ще вземете тази сума?

— Тук започват моите затруднения — отвърна тя, поглеждайки ту към нотариуса, ту към господин дьо Солис, — не смея да я поискам от чичо, който вече плати гаранцията за татко!

— Вие имате приятели! — се провикна Пиеркен, който изведнъж си бе дал сметка, че госпожиците Клаес все още са „девойки с по петстотин хиляди франка всяка“...

Еманюел дьо Солис загледа нежно Маргерит; за свое нещастие, Пиеркен остана нотариус и посред ентусиазма си. Той добави:

— Аз ви ги предлагам тия двеста хиляди франка!

Еманюел и Маргерит се посъветваха с поглед, който беше същинско откровение за Пиеркен. Фелиси пък силно се изчерви от щастие, че братовчед ѝ проявява щедрост, каквато тя би желала. Тя

погледна към сестра си, която веднага отгатна, че по време на нейното отсъствие горкото момиче се е полъгало по баналните ухажвания на Пиеркен.

— Ще ми плащате само пет на сто лихва — продължи той. — Ще ми се издължите, когато искате, и ще ми дадете ипотека върху вашите земи. Но бъдете спокойни, няма да има нужда да ми плащате за всичките договори, освен това ще ви намеря подходящи фермери и ще уредя всичко друго безплатно, за да ви помогна като роднина.

Еманюел направи знак, с който подканваше Маргерит да откаже, но тя беше твърде заета да следи промените в изражението на сестра си и не го забеляза. След кратко мълчание тя погледна иронично нотариуса и му каза, за голяма радост на господин дьо Солис:

— Вие наистина сте добър роднина и аз не съм очаквала друго от вас, но петпроцентовата лихва би отдалечила твърде много нашето освобождение, затова ще изчакам пълнолетието на брат си и ще продадем неговата рента.

Пиеркен прехапа устни, Еманюел леко се усмихна.

— Фелиси, мила, заведи Жан в колежа, Марта ще те придружи — каза Маргерит. — Жан, миличък, бъди послушен, не си късай дрехите, ние не сме достатъчно богати, за да ти купуваме толкова често нови! Хайде, върви и се учи добре.

Фелиси излезе с брат си.

— Братовчедо и вие господине, вие сигурно сте идвали да навестявате баща ми, докато мен ме нямаше? Благодаря ви за този израз на приятелство. Не се съмнявам, че бихте направили същото и за две нещастни момичета, които ще имат нужда от съвети. Нека да се разберем по този въпрос... Когато съм тук, ще ви приемам винаги с най-голямо удоволствие; но когато Фелиси бъде сама вкъщи заедно с Жозет и Марта, няма нужда да ви казвам, че тя не бива да се вижда с никого, било то и с някой стар приятел и най-предан роднина. При обстоятелствата, в които се намираме, нашето поведение трябва да се придържа към безукорна строгост. Сега ние за дълго ще трябва да се посветим на труд и самота.

Последва мълчание, което трая няколко минути. Еманюел, потънал в съзерцание на Маргерит, изглеждаше като ням; Пиеркен не знаеше какво да каже. Нотариусът се сбогува със своята братовчедка,

изпълнен с ярост срещу самия себе си: беше разбрал, че Маргерит обича Еманюел и че самият той се е държал като същински глупак.

„Ама че работа! Драги Пиеркен — каза си той на улицата, — който ти каже, че си същинско говедо, би имал право. Какъв глупак съм! Имам дванайсет хиляди ливри рента извън текущите ми приходи, без да се смята наследството на чичо ми Де Ракетс, на когото съм единствен наследник и което всеки ден може да удвои имуществото ми (в края на краищата, аз не му пожелавам да умре, той е пестелив!), и стигнах до позора да искам лихви от госпожица Клаес! Сигурен съм, че те двамата ми се присмиват сега. Не бива вече да мисля за Маргерит! Не. В края на краищата Фелиси е едно нежно и добро малко момиче, което повече ми подхожда. Маргерит има железен характер, тя би искала да се разпорежда с мен и би се разпореждала! Хайде, да бъдем щедри, да не се проявяваме чак толкова като нотариуси! Разбира се! Ще се заема да обичам Фелиси и само на това ще държа!... Тъй, разбира се! Тя ще има ферма с четиристотин и трийсет арпана земя, която в даден момент ще дава между петнайсет и дваайсет хиляди рента, защото земята във Вение е добра. Нека след това умре и горкият ми чичо! Ще продам кантората си и ето ме човек с пет-де-сет хи-ля-ди лив-ри рен-та. Съпругата ми е от рода Клаес, аз съм свързан със знатни фамилии. По дяволите! Ще видим тогава дали разните Куртвил, Магаленс, Саварон дьо Саварюс ще отказват да посещават един Пиеркен-Клаес-Молина-Нурхо! Ще бъда кмет на Дуе, ще получа орден, ще мога да стана депутат, ще имам всичко... Да, Пиеркен, мое момче, дръж се здраво, стига вече глупости, още повече че, честна дума, Фелиси... госпожица Фелиси Ван Клаес те обича.“

Когато двамата влюбени останаха сами, Еманюел протегна ръка на Маргерит, която не можа да се стърпи и сложи в нея своята. Те се изправиха едновременно и тръгнаха към своята пейка в градината. Но още преди да излязат от дневната, той не можа да устои на своята радост и с разтреперан от вълнение глас каза на Маргерит:

— Аз имам триста хиляди франка за вас!...

— Как? — провикна се тя. — Нима горката ми майка ви е поверила още?... Не... Как?

— О, Маргерит, което е мое, не е ли и ваше? Нали вие за първи път казахте за нас?

— Скъпи Еманюел! — каза тя, като стисна ръката му, която все още държеше.

И вместо да отиде в градината, тя се отпусна на креслото.

— Всъщност аз би трябвало да ви благодаря, защото приемате.

— Този миг, любими, изкупва много мъки и ни приближава към щастливо бъдеще! Да, приемам твоите пари — добави тя и на устните ѝ заигра ангелска усмивка, — знам как да ги направя мои.

Тя погледна портрета на Ван Клаес сякаш за да го призове като свидетел. Младежът, който гледаше очите на Маргерит, не забеляза как тя свали от пръста си един момински пръстен и съзря жеста ѝ едва когато чу следните думи:

— Посред нашите, големи нещастия се появява едно щастие. Поради безгрижието си, моят баща ме е оставил свободна да разполагам със себе си — и тя му подаде пръстена, — вземи го, Еманюел! Майка ми те ценеше много, тя би те избрала.

Еманюел се просълзи, побледня, хвърли се в нейните крака и каза, като на свой ред подаде пръстена, който носеше винаги:

— Ето сватбената халка на моята майка! Моя Маргерит — добави той, като целуна нейния пръстен, — няма ли да получа и друг залог освен този?

Тя се наведе, за да поднесе челото си на неговите устни.

— Уви, мили мой, дали не постъпваме лошо? Защото ще се наложи да чакаме още много дълго.

— Чичо ми казваше, че обожанието е всекидневният хляб на търпението, говорейки за християнина, който обича Бога. Аз мога да те обичам така, отдавна вече те смесвам с Бога във всичко: аз ти принадлежа, както принадлежа на него.

Те останаха известно време потънали в най-нежна екзалтация. Това беше искреното и спокойно избликване на едно чувство, което, подобно пълноводен извор, се лееше на малки неспирни струи. Събитията, които бяха разделяли двамата влюбени, представляваха повод за меланхолия, но тя сега направи щастието им още по-ярко. Тя му придаде известна острота, присъща на мъката. Според тях Фелиси се върна твърде рано. Еманюел, ръководен от възхитителния такт, който позволява на влюбените всичко да отгатват, остави двете сестри сами. Преди това той бе разменил с Маргерит един поглед, в който тя можеше да види колко много му струва тази дискретност. С него той

изрази колко жадува за тъй дълго мечтаното щастие, осветено сега от сгодяването на сърцата им.

— Ела, моя малка сестричке — каза Маргерит, като прегърна Фелиси.

После тя я отведе в градината. Двете седнаха на пейката, на която всяко поколение беше доверявало своите любовни думи, своите скръбни въздишки, своите мечти и размишления. Въпреки радостния тон и усмивката на своята сестра, Фелиси изпитваше вълнение, приличащо на страх. Маргерит я хвана за ръка и усети, че тя трепери.

— Госпожице Фелиси — зашепна по-голямата сестра, като се наведе към ухото ѝ, — аз чета във вашата душа. Пиеркен е идвал често, докато ме нямаше, идвал е всяка вечер, говорил ви е нежни думи и вие сте му вярвали...

Фелиси се изчерви.

— Не се оправдавай, мила — продължи Маргерит, — толкова естествено е да се обича! Може би твоята нежна душа ще промени малко природата на братовчеда; той е егоист, но е почтен човек и изглежда, че неговите недостатъци ще са от полза за твоето щастие. Той ще те обича като най-хубава своя собственост, ще представляваш част от неговото имущество. Прости ми тези думи, мила, но ти ще поправиш лошия му навик да вижда навсякъде само интереси, като го научиш да се вслушва и в сърцето.

Фелиси можа само да целуне сестра си.

— При това — добави Маргерит — той е богат. Семейството му е от най-изтъкнатата и най-стара буржоазия. Но нима аз бих се противопоставила на твоето щастие, дори и ако би желала да го търсиш у някой по-беден човек?

Фелиси прошепна:

— Мила сестрице!

— О, да, ти можеш да се довериш на мен! — извика Маргерит. — Какво по-естествено от това да споделяме тайните си?

След тези думи двете девойки наистина си казаха всичко. Маргерит вече беше придобила разбиране за тези чувства. Когато вникна докрай в сърцето на Фелиси, тя ѝ каза:

— Добре, нека да проверим дали братовчедът те обича наистина, тогава...

— Остави това на мен — отвърна Фелиси, смеейки се, — аз имам образец.

— Немирница! — и Маргерит я целуна по челото.

Пиеркен принадлежеше към този род мъже, които виждат в брака задължения, изпълнение на обществени норми и средство за прехвърляне на собственост; на него му беше безразлично дали ще се ожени за Фелиси или за Маргерит, щом едната и другата носеха еднакво име и еднаква зестра. Но въпреки всичко това той успя да забележи, че и двете бяха, както сам той се изразяваше, романтични и сантиментални момичета — две прилагателни, употребявани от бездушните хора като подигравка с качества, които природата посява със скъперническа ръка из браздите на човечеството. Нотариусът без друго си беше казал, че с вълците трябва да се вие. На следния ден той дойде при Маргерит, отведе я загадъчно в малката градина и започна да говори за чувства, понеже това беше една от клаузите на примитивния договор, предшестващ според законите на света нотариално заверения договор.

— Драга братовчедке, ние невинаги сме били на едно и също мнение относно средствата за достигане до щастливо уреждане на вашите работи. Но днес вие трябва да признаете, че винаги съм бил ръководен от голямо желание да ви бъда полезен. Е добре, вчера аз провалих моите предложения, поради една съдбоносна привычка, която ни дава нашият дух на нотариуси, нали разбирате?... Сърцето ми не беше съучастник в тази глупост. Аз наистина ви обичах, но хората като мен имат известна прозорливост и скоро забелязах, че не съм ви по вкуса. Грешката е моя! Друг се беше оказал по-ловък от мен. Е добре, сега идвам да ви кажа най-чистосърдечно, че действително обичам сестра ви Фелиси. И така, смятайте ме за свой брат! Вземайте от кесията ми, колкото ви е необходимо! Хайде, колкото повече вземете, толкоз повече ще ми докажете приятелството си. Аз съм на ваше разположение, изцяло без лихви, разбирате ли? Нито по дванайсет, нито по четвърт на сто. Достатъчно ми е да се покажа достоен за Фелиси. Простете ми за моите недостатъци, те се дължат само на характера на работата ми; сърцето ми е добро и по-скоро бих се хвърлил в реката, отколкото да не направя жена си щастлива.

— Това е хубаво, братовчедо! Но бъдещето на сестра ми зависи от нея и от нашия баща.

— Знам това, скъпа братовчедке, но вие сте майка за цялото семейство и аз не държа на нищо толкова, колкото на това — вие да прецените намеренията ми.

Този начин на изразяване достатъчно добре характеризират почтения нотариус. По-късно Пиеркен се прочу със своя отговор на военния комендант на Сент Омер, който го бе поканил на някакво военно тържество. Отговорът гласеше: „Господин Пиеркен Клаес дьо Молина-Нурхо, кмет на града Дуге, кавалер на Почетния легион ще бъде същият, който ще вземе участие... и т.н.“

Маргерит прие настояванията на нотариуса, но само по отношение на всичко, което засягаше неговата професия, за да не компрометира с нищо нито своето женско достойнство, нито бъдещето на сестра си, нито волята на баща си. Още същия ден тя повери своята сестра на Жозет и Марта, които тялом и духом се бяха посветили на младата си господарка, като подпомагаха нейните планове за икономии. Маргерит веднага замина за Вение, където започна своята дейност, умело насочвана от Пиеркен. Предаността бе възприета и пресметната в съзнанието на нотариуса като една добра сделка; за него грижите и усилията, които полагаше в този случай, представляваха нещо като спестяване, което той не се опитваше да отбегне. Преди всичко се постара да спести на Маргерит труда по разчистване и разработване на земите. Той влезе във връзка с трима синове на богати фермери, които желяеха да се устроят самостоятелно, съблазни ги с изгледите, предлагани от плодородието на земята и успя да сключи сделка с тях за трите ферми, които щяха да бъдат създадени. Фермерите нямаше да плащат през първите три години, на четвъртата се задължаваха да изплатят десет хиляди франка наем, до шестата — по дванадесет хиляди и по петнадесет хиляди през следващите години. Освен това те се задължаваха да разчистят земите, да направят насажденията и да купят добитък. Докато се изграждахастройките, фермерите се заеха с подготовка на земята. Четири години след заминаването на Балтазар, Маргерит беше вече почти възстановила имуществото на брат си и сестра си. Двеста хиляди франка стигнаха за изплащане на всички постройки. Нито помощ, нито съвети липсваха на тази храбра девойка, която си спечели възхищението на целия град. Маргерит надзираваше строежите, изпълнението на продажбите и всичко останало със здравия разум и активността, присъщи на жените,

когато са ръководени от голямо чувство. Още на петата година тя можа да отдели тридесет хиляди франка, получени от доходи от фермите, заедно с рентата на брат си и полученото от бащините ѝ имоти, за освобождаване от ипотеките и за възстановяване на щетите, причинени в къщата от страстта на Балтазар. Оттам нататък тежестта почваше да намалява, поради постепенното изплащане на лихвите. Освен това Еманюел дьо Солис постави на разположение на Маргерит сто хиляди франка, които оставаха от чичовото му наследство и които той не беше употребил. Той прибави към тях двадесетина хиляди франка свои спестявания. И така, след изтичане на три години, откакто бе поела всичко в ръцете си, тя можа да изплати значителна част от дълговете. Този живот, изпълнен със смелост, лишения и преданост, продължи пет години без никакви отстъпления. Всичко се увенчаваше с успех под ръководството и влиянието на Маргерит.

Габриел стана инженер — строител на мостове и пътища. Подпомаган от своя чичо, той бързо забогатя при прокопаването на един канал. Хареса се на своята братовчедка госпожица Конинкс, която бе обожавана от баща си и бе една от най-богатите наследнички в двете Фландрии. През 1824 година имотите на Клаес вече бяха напълно свободни от задължения, а къщата на улица Париж бе изцяло възстановена. Пиеркен поиска ръката на Фелиси от Балтазар, докато господин дьо Солис направи същото за Маргерит.

В началото на месец януари 1825 година Маргерит и господин Конинкс заминаха, за да доведат бащата изгнаник. Всички настоятелно искаха неговото завръщане и той си даде оставката, за да се върне сред семейството, чието щастие щеше да бъде увенчано от неговото присъствие. Маргерит често бе изразявала съжаление, че не може да попълни празните места в галерията и в салоните за гости, за да бъде всичко както преди в деня на бащиното ѝ завръщане. В нейно отсъствие Пиеркен и господин дьо Солис влязоха в заговор с Фелиси и подготвиха за Маргерит една изненада, която щеше да позволи на малката сестра в известен смисъл да участва при възстановяването на дома Клаес. И двамата купиха за Фелиси множество хубави картини, които ѝ подариха, за да украси галерията. На господин Конинкс беше хрумнала същата идея. Искаше му се да изрази на Маргерит задоволството си от нейното благородно поведение и от предаността, с която тя изпълнява завета на майка си. Ето защо бе

изпратил петдесетина от своите най-хубави картини и няколко от онези, които на времето Балтазар бе продал, тъй че галерията Клаес бе изцяло попълнена.

Маргерит много пъти бе ходила да вижда баща си, придружавана от сестра си или от Жан. Всеки път тя бе го намирала променен, но от последното ѝ посещение насам старостта бе почнала да се проявява у Балтазар с ужасяващи симптоми. За тяхната сила допринасяше безсъмнено и скъперническият му начин на живот. По-голямата част от своя доход той използваше за извършване на опити, които винаги излъгваха надеждите му. Въпреки че беше само на шестдесет и пет години, той изглеждаше на осемдесет. Очите му бяха дълбоко хлътнали, веждите — побелели, само няколко косъма оставаха на главата му; оставяше брадата си да расте, а когато тя много почваше да му пречи, сам я изрязваше с ножица; беше прегърбен като стар лозар; облеклото му, в безпорядък, бе придобило мизерен вид, който го правеше отблъскващ. Въпреки че някаква силна мисъл оживяваше това едро лице, чиито черти вече не личаха под бръчките, втрепеността на погледа, отчаяният вид и постоянното безпокойство у него говореха за невменяемост или по-скоро за всички форми на невменяемост, взети заедно. У Балтазар ту се появяваше надежда, която му придаваше израз на манияк ту нетърпението да открие час по-скоро тайната го изпълваше с ярост; после изведнъж гръмък смях издаваше лудост; накрая, през по-голямата част от времето най-пълна отпадналост съчетаваше всички отсенки на неговата страст в студената меланхолия на идиота. Колкото и краткотрайни и недоловими да бяха тези изражения за страничния наблюдател, те бяха, за нещастие, твърде осезателни за онези, които познаваха един Клаес, прекрасен в добрината си, с възвишен характер и хубаво лице, от когото оставаха само редки проблясъци. Остарял и преуморен от постоянните издирвания като господаря си, Лъомюлкиние поне не бе се изразходвал в постоянно умствено напрежение. Неговото лице представляваше странна смесица от загриженост и възхищение към господаря, от което човек лесно можеше да се заблуди: въпреки че изслушваше всяка негова дума с уважение, че следеше и най-малките му движения със своеобразна нежност, той се грижеше за учения като майка за своето дете, често дори можеше да изглежда като негов покровител, защото наистина го покровителствуваше във всекидневието на живота, за

което Балтазар никога не мислеше. Тези двама старци, увлечени от една идея, изпълнени с вяра в действителността на своята мечта, движени от един и същ порив, представляваха ужасяваща и същевременно трогателна картина. Единият сякаш беше обвивката, а другият — душата на тяхното общо съществуване. Когато Маргерит и господин Конинкс пристигнаха, те намериха Клаес настанен в една странноприемница. Неговият заместник не се бе забавил и вече бе заел мястото му.

Въпреки научното си увлечение, Балтазар бе развълнуван от копнеж да види отново своя роден край, къщата и семейството си. Писмото от дъщеря му съобщаваше за щастливи събития; той мечтаеше да увенчае своята дейност с поредица от опити, които най-сетне щяха да доведат до разрешаването на неговия проблем. Ето защо очакваше Маргерит с изключително нетърпение. Девојката се хвърли в прегръдките на баща си, плачейки от радост. Този път тя идваше да получи наградата за един живот, изпълнен със страдания, и опрощението заради своите успехи на добър стопанин. Тя се чувствуваше виновна като великите хора, които посягат на свободите, за да спасят своето отечество. Но като видя баща си, потрепери поради промените, които бяха настъпили у него след последната им среща. Конинкс сподели скритата тревога на своята племенница. Той настоя колкото е възможно по-скоро да отведат стареца в Дуге, където влиянието на родното място можеше да го възвърне към разума и към здравето, като го приобщи към щастливия живот на семейното огнище. След първите излияния, които бяха по-пламенни от страна на Балтазар, отколкото очакваше Маргерит, той прояви изключително внимание към нея: изказа съжаление, че я приема в лошата стая на една странноприемница, осведоми се за нейните вкусове, попита какво би желала да яде с нежната загриженост на влюбен. Отнасяше се към нея като виновен човек, който иска да благоразположи своя съдия. Маргерит познаваше тъй добре баща си, че отгатна причината за тази нежност. Тя предположи, че той може би е направил в града някои дългове, които би желал да изплати преди заминаването си. Известно време продължи да наблюдава баща си и тогава видя разголено човешко сърце. Балтазар беше издребнял. Чувството за собственото му падение, усамотението, на което го осъждаше науката, го бяха направили нерешителен и същинско дете по отношение на всички

въпроси, чужди на любимите му занимания. Неговата най-голяма дъщеря бе израснала в очите му: споменът за нейната минала преданост, силата, която бе проявила, съзнанието за властта, която сам ѝ бе отстъпил, богатството, с което тя разполагаше и неизразимите настроения, които го бяха обземали от деня, когато се бе отрекъл от вече компрометираната си бащинска власт — всичко това, без съмнение, беше възвеличавало постепенно нейния образ. Конинкс сякаш не представляваше нищо за Балтазар — той забелязваше само дъщеря си и мислеше само за нея. Боеше се от нея както някои слабохарактерни мъже се боят от съпругите си, които ги превъзхождат и са ги подчинили. Когато я погледнеше, Маргерит с болка долавяше в очите му израз на страх като у дете, което се чувства виновно. Благородната девойка не можеше да съчетае величествения и ужасяващ израз на тази глава, опустошена от науката и усилената работа, от една страна, с виновната усмивка и наивното раболепие, които, от друга страна, се по явяваха по лицето на Балтазар. Тя се чувствуваше наранена от контраста между това величие и теза падение и реши да използва цялото си влияние, за да възвърне достойнството на баща си за тържествения ден, когато той отново ще се появи между своите. Преди всичко тя използва миг, през който бяха останали сами, и му прошепна:

— Дължиш ли нещо тук?

Балтазар се изчерви и отговори притеснено:

— Не знам, но Льомюлкиние ще ти каже. Той знае по-добре от мен какво е положението.

Маргерит повика камериера и почти несъзнателно сравни лицата на двамата старци.

— Желает ли господинът нещо? — попита Льомюлкиние.

Маргерит, изтъкана от гордост и благородство, с болка забеляза по тона и държането на камериера, че се е установила неподходяща фамилиарност между баща ѝ и другаря в неговите занимания.

— Значи, татко не може без вас да направи сметка на своите дългове тук?

— Господинът дължи...

При тези думи Балтазар направи на камериера си съучастнически знак, който Маргерит долови. Той се почувствува унижен.

— Кажете ми колко всичко дължи баща ми!

— Тук господинът дължи хиляда екю на един аптекар, който ни доставяше сода, олово, цинк и реактиви.

— Това всичко ли е? — запита Маргерит.

Балтазар кимна утвърдително на Льомюлкиние, който, като омагьосан от господаря си, отвърна:

— Да, госпожице.

— Добре, ще ви ги дам.

Балтазар радостно целуна дъщеря си и кача:

— Ти си същински ангел за мен, мое дете.

Той въздъхна с облекчение и погледът му сякаш вече беше по-малко тъжен; но въпреки това Маргерит лесно забеляза по лицето му признаци на дълбоко безпокойство и си помисли, че тези хиляда екю навярно представляват само най-належащия дълг, причинен от лабораторията.

— Татко, бъди откровен — каза тя, докато той я вземаше на коленете си, — дължиш ли още нещо? Кажи ми, върни се в своя дом, без да остава у тебе някаква причина за тревога сред общата радост.

— Скъпа Маргерит — отвърна той и взе ръцете ѝ, целувайки ги с изящество, сякаш спомен от младостта му, — ще ми се караш ли?...

— Не.

— Наистина ли? — и той не можа да сдържи жест на детинска радост. — Значи, мога всичко да ти кажа, ги ще платиш?...

— Да — каза тя, едва сдържайки напирещите си сълзи.

— Е добре, дължа... ох, не смея!...

— Но хайде, кажи ми, татко!

— Много е.

Тя сплете ръце с отчаяние.

— Дължа трийсет хиляди франка на фирмата Проте и Шифрьовил.

— Трийсет хиляди франка — повтори тя. — Това са моите спестявания, но аз с радост ще ти ги дам — добави тя, като го целуна почтително по челото.

Той скочи, прегърна дъщеря си и я завъртя из стаята, повдигайки я като дете, после отново я върна на креслото и извика:

— Скъпо мое дете, ти си същинско съкровище! Вече бях като мъртъв. Онези ми написаха три заплашителни писма и искаха да ме

преследват, мен, благодарение на когото спечелиха цяло състояние...

— Татко — тъжно каза Маргерит, — значи, ти продължаваш да търсиш?

— Продължавам! — каза той с усмивка на луд. — Аз ще намеря, ще видиш!... Ако знаеш докъде сме стигнали вече!

— Кои сме?...

— Говоря за Мюлкиние, той почна да ме разбира и отлично ми помага... Горкият, толкова ми е предан!

Влизането на Конинкс прекъсна техния разговор. Маргерит направи знак на баща си да мълчи, от страх да не падне в очите на чичото. Тя беше ужасена от пораженията, нанесени на тази интелигентност, погълната от разрешаването на един може би неразрешим проблем. Балтазар, който навярно не беше в състояние да види нищо извън своите пещи, не можеше да си даде сметка, че имотите му са освободени от задължения. На следния ден те заминаха за Фландрия.

Пътуването беше достатъчно дълго, за да може Маргерит да узнае нещо повече за отношенията между нейния баща и Льомюлкиние. Но все пак положението оставаше неясно за нея. Дали камериерът се бе възползувал от предимството, което някои необразовани хора съумяват да си осигурят над най-възвишени улове, понеже се чувствуват необходими и които, от отстъпка на отстъпка, умеят да вървят към пълно господство с постоянството, давано от една натрапчива мисъл? Или господарят изпитваше към камериера си онази привързаност, която се ражда от навика и прилича на отношението на работника към сечивото, с което създава блага, или на арабина към коня, комуто дължи освобождението си? Маргерит съсредоточи вниманието си върху някои подробности, за да вземе своето решение, тъй като желаше да освободи Балтазар от едно унижително иго, ако наистина съществуваше такова. Минавайки през Париж, те останаха там няколко дни. Тя изплати дълга на баща си и помоли търговците да не изпращат нищо в Дуе, без предварително да са я уведомили за поръчките на Клаес. Убеди баща си да смени дрехите си и да почне да се грижи за облеклото си както подхожда на човек от неговия кръг. Това физическо възстановяване възвърна на Балтазар известно достойнство, което беше добър подтик за промяна в настроението. Скоро дъщеря му, предварително зарадвана при мисълта за

изненадите, които го очакват в собствената му къща, реши да продължат пътуването към Дуге.

На три левги от този град Балтазар видя дъщеря си Фелиси на кон, придружена от двамата си братя, Еманюел, Пиеркен и най-близките приятели на трите семейства. Пътуването не можеше да не отвлече химика от обичайните му мисли, видът на Фландрия действа на сърцето му. Когато съгледа веселото шествие, образувано от семейството и приятелите, той изпита тъй силно възмущение, че очите му се навлажниха, а гласът затрепери; после тъй пламенно разцелува децата си, че зрителите на тази сцена бяха покъртени до сълзи. Когато видя отново дома си, той побледня, скочи от пътническата кола с пъргавината на младеж, вдъхна въздуха на двора с наслада и почна да разглежда и най-малките подробности с удоволствие, което се изразяваше в движенията му; тялото му се поизправи и лицето се подмлади. Когато влезе в дневната, разплака се, виждайки точността, с която дъщеря му беше възпроизвела продадените старинни сребърни свещници. По това можеше да се съди, че сметките са поправени изцяло. Великолепен обед бе поднесен в трапезарията. Нейните етажерки бяха попълнени със сребърни и ценни предмети, чиято стойност беше най-малкото равна на онези, които се намираха там някога. Въпреки че този семеен обяд трая дълго, времето едва стигна за разказите, които Балтазар искаше да чуе от всяко дете. Завръщането му подобри неговото настроение дотолкова, че можа да се приобщи към щастието на семейството и да се прояви като истински баща. Обносните му си възвърнаха предишното благородство. В първия миг той изцяло се отдаде на радостта от притежанието, без да се пита с какви средства си е възвърнал всичко загубено. Ето защо удоволствието му беше пълно. След като обядът завърши, четирите деца, бащата и Пиеркен нотариусът минаха в дневната. Балтазар не без безпокойство видя книжата, които някакъв писар беше донесъл върху една маса, след което бе останал пред нея, сякаш за да асистира на своя патрон. Децата седнаха, а изненаданият Балтазар остана прав пред камината.

— Това е отчет за настояничеството, който се дава от господин Клаес пред неговите деца — заговори Пиеркен. — Сигурно няма да е много забавно — добави той, като се засмя, както правят нотариусите,

които обикновено се опитват да говорят шеговито по най-сериозни въпроси — но се налага на всяка цена да го изслушате.

Въпреки, че обстоятелствата оправдаваха тези думи, господин Клаес, чиято съвест му припомняше миналото, ги прие като упрек и присви вежди. Писарят започна да чете. Изумлението на Балтазар нарастваше постоянно. В документа се казваше най-напред, че имуществото на съпругата му, в момента на смъртта ѝ, е възлизало на около един милион и шестстотин хиляди франка. По-нататък, след подробен отчет, в последна сметка излизаше, че всяко от нейните деца ще получи полагаемия му се дял. Резултатът беше такъв, какъвто би се получил под грижите на един добър и старателен баща на семейство. Оказваше се, че къщата е освободена от всякакви ипотeki, че Балтазар се намира в дома, който му принадлежи и че поземлените му имоти са също на негово пълно разположение. След като различните актове бяха подписани, Пиеркен представи разписките за взетите по-рано назаем суми, както и документите, удостоверяващи ликвидирането на всички ипотeki. В този миг Балтазар, който си възвръщаше едновременно честта на човек, живота на баща и уважението като гражданин, се отпусна в едно кресло. Той се огледа за Маргерит. Тя бе проявила присъщата на жените деликатност и бе излязла по време на четенето, за да провери дали всичките ѝ указания за празника са изпълнени. Всеки от членовете на семейството разбра какво вълнуваше стареца в момента, в който леко навлажнените му очи я търсеха. В нейно лице всички сега виждаха същински ангел, изпълнен със сила и светлина. Габриел отиде да я извика. Щом чу стъпките ѝ, Балтазар изтича да я прегърне.

— Татко — прошепна тя в подножието на стълбището, където старецът бе я грабнал в прегръдките си, — моля те, не накърнявай с нищо свещения си авторитет. Благодарни ми пред цялото семейство, че добре съм осъществила твоите намерения и по този начин бъди единственият автор на доброто, което е могло да стане тук.

Балтазар вдигна очи към небето, после погледна дъщеря си и скръсти ръце. В настъпилото мълчание лицето му придоби изражение, каквото децата не бяха виждали у него от десет години насам. Той каза:

— Защо не си тук, Пепита, за да се възхищаваш от нашето дете!

После силно прегърна Маргерит, без да може да добави нито дума, и се върна при всички.

— А сега ще трябва да прочетем брачните договори — каза Пиеркен, като погледна часовника. — Но това вече не е моя работа, тъй като законът ми забранява да документирам онова, което засяга мои близки или самия мен. Ще ме замести господин Рапарлие.

В този миг започнаха да пристигат приятелите на семейството, поканени на вечерята в чест на завръщането на господин Клаес и на сключването на браковете. В същото време слуги донасяха сватбените подаръци. Броят на гостите бързо нарасна. Събраното общество се отличаваше с внушителност поради достойнствата на поканените, и с красота, поради богатството на тоалетите. Трите семейства, които се събираха заради щастието на своите деца, бяха пожелали да си съперничат по великолепиe.

За кратко време дневната се изпълни с прекрасни подаръци, каквито се правят на годеници. Злато струеше и искреше навсякъде. Раздиплените платове кашмирeните шалове, огърлиците и другите скъпоценности предизвикваха еднакво искрена радост у онези, които ги даваха и у онези, които ги получаваха. Тази почти детинска радост се беше изписала по всички лица, тъй че стойността на прекрасните подаръци беше забравена и от най-равнодушните, които обикновено са заети да я пресмятат. Скоро започна церемонията, която се спазваше в семейство Клаес при подобни тържествени случаи. Само бащата и майката трябваше да седнат, останалите оставаха прави на известно разстояние от тях. В лявата част на дневната, откъм страната на градината застанаха Габриел Клаес и госпожица Конинкс, по-нататък господин дьо Солис и Маргерит, нейната сестра и Пиеркен. На няколко крачки от трите двойки, Балтазар и Конинкс, единствените седнали участници в тържеството, заеха места в две кресла, близо до нотариуса, който заместваше Пиеркен. Жан стоеше прав зад баща си. Двадесетина елегантно облечени жени и неколцина мъже, подбрани измежду най-близките роднини на семействата Пиеркен, Конинкс и Клаес, кметът на Дуге, който щеше да извърши бракосъчетанието, дванадесетте свидетели, определени измежду най-преданите приятели на трите семейства, в числото на които беше първият президент на кралския двор, всички, дори и свещеникът от черквата Сен Пиер, останаха прави и образуваха внушителна група откъм двора. Тази

почит, отдавана от всички събрани на бащинството, което в този миг излъчваше кралско величие, изпълваше цялата картина с антично обаяние. В течение на последните шестнадесет години това беше единственият момент, по време на който Балтазар забрави за търсенето на абсолютното. Нотариусът господин Рапарлие отиде при Маргерит и сестра ѝ, за да се осведоми дали всички поканени са пристигнали. След утвърдителния отговор, той се върна на мястото си и посегна към брачния договор на Маргерит и на господин дьо Солис, който трябваше да бъде прочетен най-напред. Тъкмо тогава вратата на дневната се отвори и се показва Льомюлкиние с лице, пламнало от радост:

— Господине, господине!

Балтазар погледна отчаяно Маргерит, направи ѝ знак и я отведе в градината. Между присъстващите настъпи смут.

— Не смеех да ти го кажа, дете мое — заговори бащата, — но след като направи толкова за мен, ще ме спасиш и от това ново нещастие. Льомюлкиние ми даде на заем двайсет хиляди франка — всичките си спестявания, за да направя един последен опит, който не сполучи. Сигурно нещастникът идва да си ги иска, като е разбрал, че отново съм богат; дай му ги веднага. Мой ангеле, ти му дължиш баща си, защото само той единствен ме утешаваше при моите неудачи, той единствен ще вярва в мен. Без него положително щях да умра...

— Господине, господине! — викаше Льомюлкиние.

— Какво има? — попита Балтазар, като се обърна.

— Един диамант!

Клаес веднага се върна в дневната като забеляза един диамант в ръката на своя камериер, който му прошепна съвсем тихо:

— Отидох в лабораторията...

Химикът, който бе забравил всичко друго, погледна стария фламандец и този поглед означаваше: „Ти пръв си отишъл в лабораторията!“

— И намерих — продължи камериерът — този диамант в капсулата, свързана с батерията, която оставихме да прави своето; и тя го е направила, господине! — добави той като посочи един осмостенен диамант, чийто блясък привличаше изумените погледи на всички.

— Деца мои, приятели мои — заговори Балтазар — извинете моя стар служител, извинете и мен... Това ще ме накара да полудея. Една

случайност, станала през последните седем години е довела, без мен, до откритие, което търся от шестнайсет години насам. Как? Не зная. Да, бях оставил въглероден сулфат под въздействието на волтова батерия, чието влияние трябваше да бъде следено всеки ден. Е, добре, по време на моето отсъствие, Божието могъщество се е проявило в моята лаборатория, без да мога да установя как! Не е ли ужасно това? Проклето изгнание! Проклетата случайност! Уви, ако аз бях проследил тази продължителна, тази бавна, тази внезапна, не знам как да я нарека, кристализация, трансформация, това чудо, сега моите деца щяха да бъдат още по-богати. Въпреки че това не е решението на проблема, над който аз работя, поне първите лъчи на моята слава щяха да заблестят над страната ни. А този момент, тъй светъл поради радостта на пашите чувства, щеше да бъде още по-бляскав, огрян от слънцето на науката!

Всички мълчаха пред този човек. Мъката изтръгваше от него думи, които сякаш нямаха край. Тяхната дълбока искреност ги правеше възвишени.

Изведнъж Балтазар потисна своето отчаяние дълбоко в себе си, спря величествен поглед върху присъстващите, взе диаманта и го поднесе из Маргерит, като се провикна:

— Той ти принадлежи, ангел мой.

После с жест отпрати Льомюлкини и каза на нотариуса:

— Да продължим.

Тези думи предизвикаха у всички онази тръпка, която в някои роли Талма умееше да изтръгва от притихналите зрители. Балтазар седна на мястото си, като си прошепна:

— Днес трябва да бъде само баща.

Маргерит го чу, пристъпи, грабна ръката на баща си и почтително я целуна.

— Никой не е бил тъй велик — каза Еманюел, когато избраницата му се върна край него, — никой не е бил тъй могъщ. Всеки друг би полудял от това.

След като трите договора бяха прочетени и подписани, всички побързаха да разпитат Балтазар за начина, по който се е образувал този диамант; но той не можеше да обясни странното явление. Погледна към таванското помещение и го посочи с яростен жест:

— Да, ужасната сила, дължаща се на движението на възпламенената материя, която, без съмнение, е създала металите и диамантите, се е проявила тук случайно, за миг.

Един от хората, които обичат да намират обяснение на всичко промълви:

— Явно е, че тази случайност е съвсем естествена — горкият човек е забравил някой истински диамант. Само той е оцелял от толкова изгорени...

През това време Балтазар се обърна към своите приятели:

— Да забравим това, моля ви да не ми говорите за него днес!

Маргерит хвана под ръка баща си, за да отидат в апартаментите на предната къща, където ги очакваше разкошно празненство. Когато влезе в галерията след всички свои гости, той я видя попълнена с картини и украсена с редки цветя.

— Картини! — провикна се той — Картини... И няколко от старите наши картини!

Той се спря, челото му се помрачи, за миг стана тъжен и усети цялата тежест на своите прегрешения, измервайки обсега на вътрешното си унижение.

— Всичко това е твое, татко — каза Маргерит, като отгатна чувствата, които вълнуваха душата на Балтазар.

— Ти си ангел, от когото небесните души трябва да се възхищават! — провикна се той. — Колко пъти ще връщаш живота на баща си?

— Нека да няма никакъв облак по челото ти и никаква тъжна мисъл в сърцето ти — отвърна тя. — Така ще бъде възнаградена най-добре. Сетих се за Льомюлкиние, мили татко. Малкото, което ти ми каза за него, ме кара да го уважавам и трябва да призная, че съм го подценявала досега. Недей да мислиш за дълга си към него, той ще остане при теб като предан приятел. Еманюел има спестени около шейсет хиляди франка, ние ще ги дадем на Льомюлкиние. След като ти е служил тъй добре, този човек трябва да бъде щастлив до края на живота си. Недей да се безпокоиш за нас! Еманюел и аз ще живеем спокойно и приятно без разкош, така че можем да се лишим от тази сума, докато ни я върнеш.

— Ах, дъще моя, не ме напускай никога! Бъди винаги провидението на баща си...

Влизайки в апартаментите за гости, Балтазар ги намери възстановени и мебелирани също тъй великолепно, както някога. Скоро поканените се събраха в голямата трапезария на приземния етаж. На всяко стъпало от главното стълбище, което водеше към нея, имаше разцъфнали дръвчета. Възхитителни прибори от сребро, подарени от Габриел на баща му, привлякоха всички погледи. Разкошът на масата беше такъв, че се стори изключителен на най-важните личности в един град, в който луксът беше традиция. Прислужниците на господин Конинкс, на Клаес и на Пиеркен поднасяха великолепната вечеря. Лъомюлкини стоеше зад господаря си. Заобиколен от роднини, приятели, от лица, озарени от буйна и искрена радост, Балтазар изпита дълбоко вълнение. Всички замлъкнаха, както се случва при голяма радост или при голяма мъка.

— Мили деца — провикна се той, — вие сте приготвили пиршество по случай завръщането на блудния баща!

С тези думи ученият сам произнесе присъдата си и може би попречи на другите да го осъдят по-тежко. Те бяха произнесени тъй благородно, че всеки се трогна и избърса сълзите си. Но това беше последната проява на меланхолия, неусетно радостта придоби онзи шумен и оживен характер, който е присъщ на семейните празненства. След вечеря дойдоха всички останали градски първенци — започна бал, който отговаряше на традиционното великолепие в дома Клаес.

Трите сватби станаха наскоро и дадоха повод за празненства, балове и пиршества, които за няколко месеца увлякоха стария Клаес в светския живот. Големият му син се настани близо до Камбре в имението на Конинкс, който не искаше да се разделя от дъщеря си. Госпожа Пиеркен също трябваше да напусне бащината си къща и да се настани в хубавата сграда, построена специално от Пиеркен. Там тя заживя аристократично, защото той бе продал своята кантора, а чичо му наскоро бе починал, завещавайки му бавно натрупваните си съкровища. Жан замина за Париж, където трябваше да довърши своето образование.

И така, семейство Солис единствено остана при бащата, който им отстъпи задната къща и се настани на втория етаж на предната. Маргерит продължи да бди на материалните интереси на Балтазар, подпомогната в тази приятна грижа от Еманюел. Благородната девойка получи от ръцете на любовта най-завидната корона: короната,

сплитана от щастието, чийто блясък е поддържан от постоянството. И наистина, не би могло да се намери друга двойка, която по-точно да отговаря на представата за онова пълно, взаимно и чисто щастие, за което мечтаят всички жени. Бракът между тези две същества, които бяха проявили такава смелост пред изпитанията на живота и които тъй свято се бяха обичали, предизвика у всички в града почтително възхищение. Доста време преди това господин дьо Солис бе назначен за главен инспектор на университета. Той се отказа от своята длъжност, за да може по-добре да се наслаждава на щастието и за да остане в Дуге. Там всички ценяха тъй много способностите му и неговия характер, че името му беше предварително включено в списъка на избраниците за депутати и оставаше само да навърши необходимата възраст. Маргерит, която се бе показала тъй силна пред изпитанията, отново стана нежна и любяща жена, когато настъпи щастието. Клаес изглеждаше дълбоко замислен през цялата тази година. Но въпреки че направи редица не особено скъпо струващи опити, съобразени с приходите му, той сякаш пренебрегваше своята лаборатория. За да разведрия баща си, Маргерит поднови предишните привички на дома Клаес и всеки месец устройваше семейно празненство, на което присъствуваха семействата Пиеркен и Конинкс. Освен това тя приемаше висшето общество на града в определен ден на седмицата и това нейно „кафе“ стана едно от най-известните. Въпреки че често бе разсеян, Клаес присъствуваше навсякъде. За да направи удоволствие на голямата си дъщеря, той дотолкова си възвърна качествата на светски човек, че децата му повярваха в отказ от по-нататъшни занимания с неговия проблем. Така изминаха три години.

През 1828 година Еманюел трябваше да отиде в Испания поради настъпилите благоприятни за него обстоятелства. Между него и богатствата на дома дьо Солис бе имало три многобройни разклонения на семейството. Но въпреки това жълтата треска, старостта, безплодието и всички прищевки на съдбата се събраха, за да направят Еманюел, макар и последен по ред, наследник на родовите титли и богати владения. Благодарение на една от онези случайности, които изглеждат невероятни само в книгите, домът дьо Солис бе придобил и графството Нурхо. Маргерит не искаше да се разделя със съпруга си, който трябваше да остане в Испания, докато се уредят работите му;

освен това, тя беше любопитна да види замъка Каза-Реал, в който майка ѝ беше прекарала детинството си, а също и Гренада, града-люлка на семейството дьо Солис. Тя замина, като повери къщата на предаността на Марта, на Жозет и на Лъомюлкиние, които бяха свикнали да водят домакинството. Маргерит предложи на Балтазар да ги придружи в Испания, но той отказа, като се позова на напредналата си възраст. Обаче множество изследвания, замислени отдавна, които трябваше да осъществят най-сетне неговите надежди, бяха истинската причина за този отказ.

Граф и графиня дьо Солис и Нурхо останаха в Испания по-дълго, отколкото бяха очаквали. Там Маргерит роди дете. Към средата на 1830 година те се намираха в Кадис, откъдето смятаха да заминат за Франция, като минат през Италия. Получи се обаче писмо, в което Фелиси съобщаваше тъжни новини на сестра си. За осемнадесет месеца баща им се бил разорил напълно. Габриел и Пиеркен били принудени да дават всеки месец известна сума на Лъомюлкиние за всекидневните разходи на домакинството. Старият камериер още веднъж пожертвувал имуществото си заради своя господар. Балтазар не искал да приема никого и не пускал дори и децата си при себе си. Жозет и Марта били починали. Кочияшът, готвачът и другите от прислугата последователно били освободени. Конете и колите били продадени. Въпреки че Лъомюлкиние пазел най-пълно мълчание относно работите на своя господар, по всяка вероятност и хилядата франка, давани месечно от Габриел Клаес и от Пиеркен, били използвани за опити. Малкото покупки, правени от камериера на пазара, карали да се предполага, че двамата старци се задоволяват само с най-необходимото. Най-сетне, за да не допуснат да бъде продадена бащината къща, Габриел и Пиеркен плащали лихвите на заемите, сключени от Клаес срещу гаранция от недвижими имоти. Никое от децата му не можело да повлияе на този старец. Седемдесетгодишен, той проявявал невероятна енергия при изпълнението на всичките, дори и най-абсурдните свои желания. Може би Маргерит единствена би могла отново да му въздействува и Фелиси умоляваше сестра си да се върне по-скоро; тя се опасяваше, че Балтазар е подписал някои полици. Габриел, Конинкс и Пиеркен, ужасени от упоритостта на тази лудост, която бе погълнала безрезултатно близо седем милиона, били решили да не плащат дълговете на господин Клаес. Това писмо промени

намеренията на Маргерит и тя се отправи по най-късия път към Дуе. Разбира се, нейните спестявания и новото ѝ богатство позволяваха още веднъж да покрие дълговете на баща си. Но тя желаше нещо повече — да изпълни завета на майка си и да не допусне Балтазар да умре в безчестие. Наистина само тя можеше да въздействува достатъчно върху стареца, та да му попречи в неговото разрушително дело при тази възраст, при която не може да се очаква плодотворен труд от отслабените способности. Но нейното желание беше да го направлява, без да го засяга, за да не повтори случая с децата на Софокъл, ако баща ѝ е наближил научната цел, заради която бе пожертвувал толкова много.

Господин и госпожа дьо Солис пристигнаха във Фландрия през последните дни на месец септември през 1831 година и се озоваха в Дуе една сутрин. Спряха пред къщата на улица Париж и Маргерит я намери затворена. Въпреки ожесточеното чукане, никой не отвори. Един търговец излезе от дюкяна си, след като бе застанал на прага, привлечен от шума на колите на господин дьо Солис и придружаващите го. Навред по прозорците се показваха любопитни. Те не искаха да изпуснат завръщането на едно семейство, обичано от целия град, както и събитията, които можеха да се очакват в дома Клаес при пристигането на Маргерит. Търговецът каза на камериера на граф дьо Солис, че старият Клаес е излязъл преди около половин час. Без съмнение, Льомюлкиние разхождаше своя господар покрай градската стена. Маргерит изпрати да потърсят ключар, за да отвори вратата. Тя искаше да избегне неприятната сцена, която би могла да се получи, ако баща ѝ, както ѝ беше писала Фелиси, откаже да я пусне в къщата. През това време Еманюел отиде да търси стареца, а камериерът на дьо Солис изтича да се обади на господин и госпожа Пиеркен. Най-сетне вратата бе отворена. Маргерит влезе в дневната, за да остави багажа си, и потрепери от ужас, като видя напълно оголените стени. Сякаш пожар бе опустошил къщата. Великолепната ламперия, изработена от Ван Хюизиум, и портретът на прадядото бяха продадени — според слуховете — на лорд Спенсър. Трапезарията беше празна, в нея имаше само два тръстикови стола и най-проста маса, върху която Маргерит с ужас видя две чинии, две кани и два сребърни прибора, а на един поднос — костите от пушена херинга, която Клаес и неговият камериер явно току-що си бяха поделили.

Набързо тя обходи цялата къща. Навсякъде я посрещна същата отчаяна гледка, същата голота, която царуваше в дневната и трапезарията. Идеята за абсолютното бе преминала навред като унищожителен огън. Цялата мебелировка на бащината ѝ стая се състоеше от легло, един стол и маса, върху която имаше прост меден свещник с остатък от най-долнокачествена свещ. Оголването бе тъй пълно, че нямаше и завеси на прозорците. И най-дребните предмети, които биха могли да имат някаква стойност, чак до кухненските съдове, бяха продадени. Водена от любопитството, което не ни напуска и в нещастие, Маргерит влезе в стаята на Лъомюлкини. И тя беше също тъй оголена като стаята на господаря му. В полуотвореното чекмедже на масата му тя съгледа една разписка, удостоверяваща, че камериерът е заложил часовника си преди няколко дни. Маргерит изтича в лабораторията и видя, че е пълна с научни уреди както в миналото. После отвори своя апартамент: там баща ѝ не беше пипал нищо.

Още с първия поглед дъщерята се обля в сълзи и прости всичко на баща си. Посред тази опустошителна ярост той все пак е бил спрян от бащиното чувство и от признателността, която ѝ дължеше! Това доказателство за нежност, получено в мига, когато отчаянието на Маргерит беше най-силно, даде подтик на една от онези душевни реакции, пред които са безсилни и най-студените сърца. Тя слезе в дневната, за да дочака баща си, изпълнена с тревога и безпокойство. Какъв щеше да го види? Изтощен, болен, отпаднал от гладуването, наложено от гордостта му? Дали е запазил разума си? Сълзи се стичаха от очите ѝ и тя не си даваше сметка за това, докато влизаше в опустошеното светилище. Картината на целия ѝ живот, нейните усилия, нейните безполезни предпазни мерки, нейното детинство, нейната щастлива и нещастна майка, всичко, като се стигне да усмихващия се край нея мъничък Жозеф, всичко се съчетаваше в същинска поема от унищожително униение. Но и най-лошите ѝ очаквания бяха надминати от развързката, която бе увенчала живота на нейния баща — един живот, едновременно величествен и жалък. Състоянието, в което се намираше господин Клаес, не беше тайна за никого. За срам на хората в Дуе не се намериха поне две великодушни сърца, които да отдадат почит на неговото упорство на гений. За цялото общество Балтазар беше отритнат човек, лош баща, който бе прахосал шест състояния, милиони и който търсеше философския

камък през деветнадесетия век — този просветен век, този невярващ век, този... и така нататък. Разпространяваха клевети за него, наричаха го алхимик и подхвърляха в лицето му думите: „Той иска да прави злато!“ Колко възхвали се изказваха по адрес на този век, по време на който, както и през всички останали, талантът издъхва под тежестта на също тъй брутално безразличие, каквото е имало по времето, когато са умрели Данте, Сервантес, Тасо и останалите като тях... Народите разбират гениалните произведения още по-късно дори и от кралете.

Тези схващания неусетно се бяха просмукали от висшето общество на Дуге към буржоазията и от нея — към простолудието. Седемдесетгодишният химик предизвикваше чувство на дълбоко съжаление у добре възпитаните хора и присмехулно любопитство у народа. Това са двете форми на презрение, в които се изразява познатото *Vae Victis*^[1], с което масите обсипват великите хора, когато ги виждат в нищета. Мнозина идваха пред дома Клаес и си показваха един на друг розетката на тавана, където бе погълнато толкова злато и бяха изгорени толкова въглища. Когато Балтазар минаваше, хората го сочеха с пръст. Често някой човек от простолудието или някое дете му подхвърляше думи на насмешка или на съжаление; обаче Лъомюлкиние се грижеше да му ги обяснява като възхвали и лесно успяваше да го заблуди. Докато очите на Балтазар си запазваха възвишената яснота, придобита от постоянното занимание с велики мисли, неговият слух беше значително отслабнал. За мнозина селяни, прости и суеверни хора, този старец беше магьосник. Благородният дом Клаес вече се наричаше — из предградията и полето — къща на дявола. Дори и лицето на Лъомюлкиние допринасяше за разпространяването на невероятни представи за неговия господар. Когато бедният стар илот^[2] отиваше на пазара за най-насыщните покупки и избираше измежду най-евтиното, той винаги получаваше исканото заедно с някоя и друга обидна, изречена със задоволство. Той дори беше доволен, ако не е попаднал на суеверен продавач, който би отказал да му продаде жалките припаси, от страх да не бъде прокълнат поради връзки със слуга на ада. И така, чувствата на целия град бяха враждебни спрямо този велик старец и неговия другар. За това спомагаше и тяхното облекло. По дрехите си те приличаха на бедняци, които нямат с какво да се облекат, но се срамуват да просят. Рано или късно двамата старци можеха да бъдат обидени. Пиеркен чувствуваше,

че някой публичен скандал би опозорил името на семейството. Затова той винаги изпращаше двама-трима от своите слуги, които се движеха около тъста му при неговите разходки. Като оставаха на известно разстояние от него, те имаха за задача да го пазят, защото Юлската революция не беше направила народа по-почтителен.

По силата на една от онези случайности, които не се обясняват, Клаес и Лъомюлкиние бяха излезли твърде рано тази сутрин и бяха излъгали тайната бдителност на господин и госпожа Пиеркен. Така те се намериха сами в града. На връщане от своята разходка, те поседнаха на слънце върху една пейка на площада Сен Жак. Оттам минаваха деца, които отиваха на училище. Като видяха отдалече двамата беззащитни старци, чиито лица се наслаждаваха на слънцето, децата заприказваха за тях. Обикновено разговорите на децата скоро достигат до смях; от смяха те преминават към лудории, без да влагат жестокост в тях. Първите седем или осем появили се деца останаха на известно разстояние и разглеждаха двете старчески лица, като едва сдържаха смяха си. Те привлякоха вниманието на Лъомюлкиние.

— Я гледай, виждаш ли оня, който има глава като коляно?

— Да.

— Е, добре, той е учен от рождение.

— Татко казва, че той прави злато.

— Откъде? Оттук ли го прави? — добави трето момче, като направи не особено приличен жест.

Най-малкият от групата, който носеше пълна кошничка със закуски и тъкмо гризеше един маслен сладкиш, се приближи към пейката и с престорена наивност каза на Лъомюлкиние:

— Вярно ли е, господине, че вие правите бисери и диаманти?

— Да, малки умнико — отвърна Лъомюлкиние, като се усмихна и го потупа по бузата, — ние ще ти дадем от тях, когато се изучиш повече.

— Ах, господине, дайте и на мен! — се развикаха всички.

Децата се спуснаха като ято птички и заобиколиха двамата химици. До този миг Балтазар бе погълнат в някакво свое размишление. Виковете го стреснаха и той изрази удивлението си с жест, който предизвика всеобщ смях.

— Децата, малко уважение към един велик човек! — каза Лъомюлкиние.

— Дръжте ги! — развикаха се децата. — Вие сте магьосници, да, стари магьосници! Магьосници, ей!

Льомюлкиние се изправи и заплаши децата с бастуна си, те се разбягаха, грабвайки камъни и буци кал. Един работник, който закусваше наблизо, видя Льомюлкиние с вдигнат бастун, помисли, че е ударил децата, и ги насърчи със страшните думи:

— Долу магьосниците!

Почувствуваха подкрепа, децата почнаха да хвърлят своите снаряди, които се посипаха върху двамата старци. В този миг граф дьо Солис се появи на площада, придружен от слугите на Пиеркен. Когато те пристигнаха, децата вече бяха обсипали с кал двамата старци. Ударът беше нанесен. Дотогава всички способности на Балтазар бяха се запазили, благодарение на своеобразното чистосърдечие на учените, у които съсредоточаването към някакво откритие унищожава всякакви други страсти. Като при внезапно просветление, той разбра какво ставаше около него. Грохналото му тяло не можа да издържи на страшната реакция, която бе засегнала най-възвишените му чувства. Той падна парализиран в ръцете на Льомюлкиние. Отнесоха го вкъщи на носилка, заобиколена от двамата му зетьове. Никоя сила не можеше да попречи на простолюдието от Дуе да придружи стареца чак до вратата на неговия дом. Там бяха Фелиси и нейните деца, Жан, Маргерит и Габриел, който, получил известие от сестра си, бе пристигнал от Камбре със своята жена. Страхотна картина представляваше влизането на този старец, който се съпротивляваше по-малко на смъртта, отколкото се боеше от ужаса, че децата му ще разкрият тайната на неговата нищета. Веднага едно легло бе нагласено посред дневната и Балтазар бе обкръжен с грижи. Към края на деня положението му позволяваше да се надяват, че ще оживее. Но въпреки взетите мерки, парализата го остави доста дълго в състояние на вдетиняване. Малко по малко той си възвърна способността да се движи, обаче езикът му остана парализиран. Изглежда, че той беше особено силно засегнат, може би, защото тъкмо там се бе насочила цялата сила на стареца в момента на гнева, когато бе искал да отвърне на децата.

Тази случка предизвика всеобщо негодувание в града. По силата на един все още необяснен закон, който ръководи предпочитанията на масите, това събитие обърна всички в полза на господин Клаес.

Изведнъж той стана велик човек, предизвика възхищение и придоби всички чувства, които преди това му бяха отказвани. Всеки хвалеше неговото търпение, силна воля, смелост и гений. Градската управа искаше да накаже всички, които бяха участвували в покушението; но злото вече беше сторено. Семейството Клаес първо пожела да се забрави станалото. Маргерит нареди да мебелират дневната, чиито голи стени скоро бяха покрити с коприна. Няколко дни по-късно, когато старият баща се бе съвзел, той се видя в елегантна обстановка, заобиколен от всичко необходимо за щастлив живот. Той осъзна, че дъщеря му Маргерит навярно се е върнала в мига, в който тя влизаше в дневната. Като я видя, Балтазар се изчерви, очите му се навлажниха, без да потекат сълзи от тях. Той можа да стисне със студените си пръсти ръката на своята дъщеря и вложи в това стискане всички чувства и всички мисли, които вече не можеше да изрече. Имаше нещо свято и тържествено в този миг; това бе сбогуването на все още живия ум, на сърцето, което се оживяваше от признателността. Изтощен от безплодните си усилия, изморен от борбата си с един гигантски проблем и може би отчаян от забвението, което очакваше неговата памет, този исполин скоро щеше да престане да живее. Всичките му деца го заобикаляха с почтително чувство, пред очите му се редуваха картини на изобилие, на богатство, отново пред него бе трогателното щастие на едно хубаво семейство. Обич струеше от погледа му, само чрез него можеше да изразява всичките си чувства; очите му изведнъж придобиха тъй голямо разнообразие от изражения, че сякаш вече имаха свой език от светлина, лесен за разбиране. Маргерит изплати дълговете на своя баща и за няколко дена придаде на дома Клаес модерно великолепие, което отстраняваше всякаква мисъл за упадък. Тя оставаше край леглото на Балтазар, стараеше се да отгатва всичките му мисли и да изпълнява и най-малките му желания. Няколко месеца изминаха в редуване на подобро и влошено състояние, което отразява борбата между живота и смъртта у старците. Всяка сутрин децата отиваха при него, оставаха през целия ден в дневната, хранеха се край леглото му и излизаха само когато той заспиваше. От всички развлечения, които се опитваха да му доставят, най-голямо удоволствие му правеше четенето на вестниците, които бяха твърде интересни по онова време поради политическите събития. Господин

Клаес слушаше внимателно, докато господин Солис четеше на глас близо до него.

Към края на 1832 година Балтазар прекара една извънредно критична нощ. Господин Пиеркен, лекарят бе извикан от болногледачката, изплашена от внезапната промяна у болния. Лекарят реши, че ще трябва да остане при него. Опасяваше се, че всеки миг би могла да настъпи смъртта вследствие вътрешната криза, чиито признаци бяха придобили характер на агония.

Старецът влагаше невероятна сила в своите движения, сякаш за да разкъса обръча на парализата; мъчеше се да говори и раздвижваше езика си, без да издава звуци; пламтящите му очи буквално изстрелваха мисли; сгърчените му черти изразяваха неизмерима мъка; пръстите му се свиваха в отчаяние, потеше се на едри капки. На сутринта децата дойдоха да целунат своя баща с онази нежност, която поради страха от близката смърт става всеки ден все по-силна и по-пламенна; но той не изрази задоволството, което изпитваше винаги в такива мигове. Еманюел, извикан от Пиеркен, побърза да разпечата вестника, за да види дали четенето няма да смекчи малко вътрешната криза на Балтазар. Като разгъна листа, той съзря думите: „Откритие на абсолютното“, които силно го заинтересуваха. Тогава зачете на Маргерит статия, в която се разказваше за някакъв процес по повод продажбата на абсолютното, която извършвал някакъв прочут полски математик. Въпреки че Еманюел четеше съвсем тихо на Маргерит, която го помоли да отмине статията, Балтазар бе дочул всичко.

Умирацията се надигна внезапно, опирайки се на юмруците си, и отправи към ужасените си деца поглед, който ги порази като светкавица. Косите, останали по темето му, се раздвижиха, бръчките му се разтресоха, лицето му се оживи от огнен дух, някакъв полъх премина по него и му придаде незабравимо величие; той вдигна ръка, сгърчена от ярост, и изкрещя с пронизителен глас прочутите думи на Архимед: „Еврика!“ (Аз намерих!) После отново падна върху леглото с тежкия звук на безжизнено тяло; той умря със страхотно стенание и очите му изразяваха, чак до мига, в който лекарят ги затвори, съжалението, че не е успял да завещае на науката разрешението на една енигма, чието було се беше разкъсало твърде късно под костеливите пръсти на смъртта.

Париж, юни-септември 1834

- [1] *Vae victis* (лат.) — тежко на победените (лат.) — Б.пр. ↑
- [2] *Илот* — роб в Спарта — Б.пр. ↑

СЕРАФИТА^[1]

На госпожа Евелина Ханска, Родена
графиня Жевуска

Госпожо, ето творбата, която поискахте от мен; щастлив съм, че посвещавайки Ви я, мога да изразя благоговейната обич, която ми позволихте да изпитвам към Вас. Ваша ще бъде грешката, ако бъда обвинен в безсилие, след като се опитам да изтръгна от дълбините на мистичността тази книга, която чрез ясения ни и красив език се домогваше до лъчезарната поезия на Изтока! Нали Вие ми заповядахте да водя тази борба, подобна на Яковата^[1], като ми казахте, че и най-несъвършената рисунка на образа, мечтан от Вас, както и от мен още в детството, ще бъде от значение за Вас? Ето, изпълнявам желанието Ви. Защото тази творба може да принадлежи само на такива благородни духове като Вашия, които са предпазени от светските дребнавости чрез самотата! Само те биха успели да ѝ придадат мелодичността, която ѝ липсва и от която, под перото на един от нашите поети, би могла да се роди славната епопея, все още очаквана от Франция; но те ще я приемат от мен като една от онези балюстради, изваяни от изпълнен с вяра творец, върху които поклонниците се облягат, за да размишляват за края на човека, докато съзерцават олтара на някоя красива черква.

Оставам с уважение, госпожо, Ваш предан
Дьо Балзак

Париж, 23 август 1835

[0] Този роман Балзак е замислял много отдавна под влияние на майка си, страстна последователка на Сведенборг. Но едва след 1832 г., когато започва кореспонденцията си с Ханска, тя му внушава основната идея на „Серафита“ — мистичната андрогиния.

Романът започва да излиза в „Ревю дьо Пари“ през юни и юли 1834 г., но Балзак не успява да го завърши. Продължава да го пише през пролетта на 1835 като непрестанно отлага издаването му. „Серафита“ излиза в началото на декември 1835. През 1846 година е включен в т. XVI на „Човешка комедия“ — „Философски изследвания“.

↑

[1] *Борба, подобна на Яковата...* — Яков (библ.), син на Исаак и Ревека. В Битие той се бори до зори с едно тайнствено същество, което е Бог, и затова е наречен с името Израил (т.е. борил се с Бога). Яков насън вижда стълба, изправена от земята до небето, по която слизат и се качват ангели. ↑

ПЪРВА ГЛАВА

СЕРАФИТУС

При вида на норвежките брегове, очертани върху географската карта, кое човешко въображение не би било очаровано от чудноватия начин, по който са изрязани, образувайки дълга дантела от гранит, огласяна от непрестанното бучене на вълните на Северно море? Кой не е мечтал за величествените гледки на това крайбрежие без пясък, на това множество от всевъзможни малки заливи, всеки от които е една задънена бездна, която не прилича на никоя друга? Как да не каже човек, че природата се е забавлявала да нарисува с незаличими йероглифи символа на норвежкия живот, като е изсякла тези брегове като гръбнак на огромна риба? Защото риболовът е главният поминък, който дава почти всичката прехрана на неколцината мъже, вкопчени като лишей в тези безплодни скали. Там, на четиринадесет градуса дължина, едва ли има повече от седемстотин хиляди души. Благодарение на опасностите, лишени от чар, на вечните снегове, които запазват от посетители тези голи върхове на Норвегия, чието име вече навява студ, възвишените им красоти са останали непокътнати и са съзвучни с човешките прояви на тамошните обитатели, все още недокоснати от поезията. А ето и тяхната история.

Когато едно от тези заливчета, проста цепнатина за очите на дивите патици, е достатъчно открито, за да може морето да не замръзва съвсем в каменния затвор, в който се блъска, местните хора наричат това малко заливче *фиорд*, дума, която почти всички географи са се опитали да въведат в съответните езици. Въпреки че тези своеобразни канали си приличат, всеки си има собствен облик; навсякъде морете е навлязло в техните пукнатини, но навсякъде голите скали са се разцепили различно и техните изпълнени с грохот бездни са по-причудливи и от най-странните геометрични форми — тук скалата е нарязана като трион, там пък стръмните откоси не търпят присъствието нито на снега, нито на красивите северни чапли, а още по-далеч земните трусове са закръглили някоя кокетна извивка с

красива долчинка, обкичена на етажи от черните пера на дърветата. Човек се изкушава да нарече тази страна Швейцария на моретата. Между Дронтайм и Кристиания^[1] се намира едно от тези малки заливчета, наречено Стромфиорд. Ако не представлява най-красивият от описваните пейзажи, то поне има предимството, че съдържа земните великолепия на Норвегия и че е послужило за арена, върху която са се разиграли сцените на една наистина божествена история.

На пръв поглед общата форма на Стромфиорд наподобява нацърбена от морето фуния. Пътят, който вълните са си проправили в него, предлага на окото картината на борба между океана и гранита — две еднакво мощни творения — едното чрез своята неподвижност, другото чрез своята подвижност. Доказателство за тази борба са няколкото подводни скали с чудновати форми, които не допускат влизането на кораби. На някои места безстрашните деца на Норвегия могат да скачат от скала на скала, без да се учудват на дълбоката сто тоаза^[2] и широка шест стъпки бездна. Понякога тънко и нестабилно парче гнайс свързва две скали. Някъде пък ловци или рибари са хвърлили по някоя ела вместо мост, за да съединят две отвесни стръмнини, на чието дъно непрестанно бучи морето. Този застрашително тесен залив се устремява надясно, лъкатушейки като змия, среща там планина, висока триста тоаза, чието подножие образува отвесен склон, дълъг половин левга, където твърдят гранит започва да се чупи, пука и огъва едва на около двеста стъпки над водата. Понеже се врязва с ярост, морето е и отблъснато с ярост от непоклатимата маса на планината. Отхвърлено към отсрещните брегове, то им е придало омекотени извивки. В дъното фиордът е препречен от гнайсов блок, увенчан с гори. Оттам през стръмни прагове се спуска река, която при топенето на снеговете приижда и залива огромна площ, провира се с тътен, като бълва стари ели и прастари лиственици, които едва се забелязват при сгромолясването на водите. Запокитени в дъното на залива, скоро тези дървета се появяват отново на повърхността му, затрупват се там и образуват островчета, които засядат на левия бряг, където жителите на малкото село, разположено на брега на Стромфиорд, ги намират изпочупени, накършени, понякога цели, но винаги оголени и без клони. Планината, която в Стромфиорд посреща с подножието си набезите на морето, а с върха си — северните ветрове, се нарича Фалберг. Вечно покритият ѝ

със снежна и ледена покривка хребет е най-острият в цяла Норвегия. Там, на височина от хиляда и осемстотин стъпки близостта на северния полюс предизвиква студ като този, който царува в най-непристъпните планини на земното кълбо. Върхът на тази канара, която се спуска отвесно към морето, на изток се снижава постепенно и се слива с праговете на реката Сийг чрез стъпаловидни долчинки, върху които поради студа растат само папрати и хилави дръвчета. Частта на фиорда, откъдето в подножието на гората извират водите, се нарича Сийгдален — дума, която може да се преведе със „спускане на Сийг“ — по името на реката. Извитата част срещу площадката на Фалберг е долината Ярвис — тя представлява красива гледка, над която се издигат хълмове, покрити с ели, лиственици, брези, някой и друг дъб и буки, образувайки най-богатия и най-ярко оцветения гоблен, който северната природа е разгънала върху онези грапави скали. Погледът лесно може да различи линията, където огряваните от слънчевите лъчи земи се поддават на обработване и благоприятствуват появата на представители на норвежката флора. На това място заливът е доста широк и дава възможност на морето, отблъснато от Фалберг най-сетне да издъхне шепнешком върху последните дипли на тези хълмове — на брега, нежно обграден със ситен пясък и обсипан със слюда, златисти песъчинки, красива камъчета, порфири, мраморни късчета в хиляди нюанси, довлечени от Швеция с речните води, както и всякаква морски остатъци, раковини и водорасли, натрупани от бурите — било от север, било от юг.

В подножието на планината Ярвис се намира село от двеста дървени къщи, в които живеят хора, забравени там, както в гората пчелните кошери вегетират щастливо, без да се увеличават или намаляват, и събират мед в лоното на дивата природа. Безизвестното съществуване на това селище може лесно да се обясни. Малцина са тези, които, както норвежците край по-безопасните брегове, са имали смелостта да се впуснат между рифовете, за да достигнат морския бряг и там да се отдадат на риболов. Изобилието от риба във фиорда е достатъчно за изхранването на жителите, пасищата в долините им осигуряват мляко и масло, освен това няколко великолепни местности им дават възможност да жънат ръж, да събират коноп и да отглеждат зеленчуци, които те опазват от суровия студ и от краткотрайното, но опасно прежуряне на тамошното слънце с обичайната сръчност на

норвежеца, проявена в тази двойна борба. Липсата на съобщителни връзки както по суша, където пътищата са непроходими, така и по море, където само малки лодки могат да минават през лъкатушенията на фиорда, им пречи да се замогнат от търговия с дървен материал. Огромни суми биха били необходими, за да се разчисти заливът и да се отвори път към вътрешността на земите. Всичките пътища от Кристиания до Дронтайм заобикалят Стромфиорд и преминават Сийг по мост, построен на много левги от водопада; брегът между долината на Ярвис и Дронтайм е обрасъл с огромни непроходими гори, а Фалберг е разделен също от Кристиания чрез непристъпни пропасти. Може би селото Ярвис би могло да се свърже с вътрешността на Норвегия и с Швеция чрез Сийг, но за да бъде в досег с цивилизацията, Стромфиорд се нуждаеше от гениален човек. Всъщност този гений се появи — беше поет, религиозен швед, който умря, като се дивеше и благоговееше пред красотите на тази земя, виждайки в нея едно от най-великолепните дела на Твореца.

Понастоящем хората, които знанието е надарило с онова вътрешно зрение, чиито бързи възприятия извикват един след друг в душата като на картина най-различни пейзажи, могат лесно да обхванат целия Стромфиорд. Те единствени може би ще съумеят да преминат през лъкатушните рифове на теснината, в която бушува морето, да тичат с вълните край вечните площадки на Фалберг, чиито бели пирамиди се сливат с белезникавите облаци на едно почти винаги бисерносиво небе, да се възхищават от дълбокия и красив залив, да чуват в него грохота от праговете на Сийг, която се излива на дълги струи и пада върху живописно струпване от красиви дървета, безредно разпилени, изправени или скрити между късове гнайс; след това да си почиват сред китните гледки, които представят ниските хълмове на Ярвис, откъдето на семейства, с хиляди се втурват буйните растения на Севера; тук грациозни и наведени като млади момичета брези; там колони от букове със стогодишни покрити с мъх дънери; всички контрасти, образувани от различните отсенки на зеления цвят, бели облаци помежду черни борове, ливади от пурпурни изтравничета в безкрайни нюанси — с една дума, всичките цветове, всичките ухания на тази флора с неподозирани чудеса. Разширете мислено размерите на тези амфитеатри, зарейте се в облаците, гмурнете се в подводните пещери на скалите, където се крият акулите — и вашата мисъл няма да

обхване нито цялото богатство, нито цялата поезия на тази норвежка природа! Би ли могла мисълта ви да бъде необятна като Океана, обгърнал я отвсякъде, или толкова своенравна, колкото са чудноватите образи, нарисувани от нейните гори, облаци, сенки и от прелитанията на светлината там? Виждате ли над брега, върху последната гънка на почвата, която надипля подножието на високите хълмове на Ярвис, двеста или триста къщи, покрити сньовер — вид покриви от брезова кора, — неустойчиви наглед плоски къщички, които приличат на копринени буби върху черничево листо, захвърлено там от ветровете? Над тези скромни и тихи жилища се издига черква, построена с простота, която подхожда на крайната бедност на селото. Гробище заобикаля задната част на черквата, а свещеническият дом се намира малко по-нататък. Още по-високо, върху една гърбица на планината, се вижда постройка, която единствена е от камък и затова жителите са я нарекли „шведския замък“. Всъщност тридесет години преди началото на тази история един богат човек дошъл от Швеция и се установил в Ярвис, като се опитал да подобри съдбата на селището. Тази малка къща, построена, за да служи като пример за подражание на жителите, беше забележителна със здравината си и с каменната си ограда — нещо необичайно за Норвегия, където въпреки изобилието на камъни си служат с дъски за всички огради, дори и в полските райони. Така защитена от снеговете, къщата се издигаше върху възвишение сред огромен двор. Прозорците ѝ бяха заслонени от онези големи навеси, подпрени на четириъгълни елови трупи, които придават патриархален вид на постройките в северните страни. Оттам беше лесно да се забележи дивата пустош на Фалберг, да се сравни безкрайността на откритото море с капката вода на пенливия залив, да се слуша щедрото леене на Сийг, чиято повърхност отдалеч изглежда неподвижна, докато се стича в гранитното си корито, заградено на три левги в околоръст от ледниците на Севера — с една дума, местността, където ще се развият свръхестествените и прости събития на тази история.

Зимата между 1799 и 1800 година беше една от най-суровите, които се помнят от европейците. Норвежкото море се заледи съвсем във фиордите, където силата на прибоя обикновено пречи на водата да замръзне. Вятър, подобен на испанския леванте^[3], беше помел леда в Стромфиорд, отвявайки снеговете към дъното на залива. Много отдавна жителите на Ярвис не бяха имали възможност да видят зима

широкото огледало на водите, което отразява цветовете на небето — една чудновата гледка в лоното на тези планини, по които всички неравности бяха смекчени под многобройните снежни пластове, тъй че и най-издигнатите хребети, както и най-дълбоките долчинки образуваха само меки гънки по огромната туника, хвърлена от природата върху този скръбно заблестял и еднообразен пейзаж. Дългите прагове на Сийг, замръзнали внезапно, обрисоваха огромна аркада, под която жителите биха могли да преминат на завет от вихрушките, ако някои от тях биха имали смелостта да рискуват. Но опасностите и от най-краткия преход задържаха вкъщи дори най-смелите ловци, които се страхуваха, че няма да намерят под снега тесните пътеки по края на пропастите, пукнатините в склоновете. Ето защо нищо не оживяваше тази бяла пустиня, в която царуваше ледовитият полярен вятър — единственият глас, който отекваше в редки моменти. Почти винаги сивкавото небе придаваше на езерото отсенките на потъмняла стомана. Може би само някоя стара дива патица от време на време прелиташе безнаказано пространството благодарение на топлия пух, сгриващ съня на богаташите, които не подозират с цената на колко опасности се добиват тези пера, но като бедуин, който сам прекосява пясъците на Африка, птицата отминаваше незабелязано; мразовитият въздух, лишен от електрическите си свойства, не повтаряше нито свистенето на крилете ѝ, нито веселите ѝ викове. Впрочем кое око би могло да издържи блясъка на тази пропаст, украсена с искрящи кристали, и ярките отблясъци на снеговете по върховете, едва засияли с цветовете на дъгата под лъчите на бледото слънце, което на моменти се появява като умиращ, ревниво излагащ на показ последните искрици живот? Понякога, когато грамадите от сиви облаци, подгонени на ята над планини и ели, закриваха небето с тройни завеси, земята поради липсата на небесна светлина се осветяваше сама. Там именно се срещаша всички величия на вечния студ, сковал полюса, чиято основна черта е царственото мълчание, в лоното на което живеят абсолютните монарси. Всеки краен принцип съдържа следа от отрицанието и симптомите на смъртта; животът не е ли борба между две сили? Там нищо не издаваше, че има живот. Една-единствена власт — неплодородната сила на леда — царуваше, неограничавана от нищо. Бученето на развълнуваното море дори не достигаше до този ням басейн, толкова шумен през трите кратки

сезона, когато природата бърза да създаде слабата реколта, необходима за живота на този търпелив народ. Няколко високи ели възправяха черните си пирамиди, отрупани със снежни гирлянди, и очертанията на увисналите им клони допълваха траура на тези върхове, по които те личаха като тъмни точки. Всяко семейство оставаше край огъня в грижливо затворената си къща, осигурено със сухари, топено масло, сушена риба — провизии, подготвени предварително за седемте месеца зима. Пушекът от комините на къщите едва се виждаше. Почти всички бяха погребани под снеговете, но предпазени от тежестта им чрез дълги дъски, които тръгват от покривите и са закрепени на голямо разстояние върху здрави греди, като образуват покрит път около къщата. През тези ужасни зими жените тъкат и боядисват вълнени или памучни платове, докато мнозинството мъже четат или се отдават на онези чудновати размишления, които са създали задълбочените теории, мистичните сънища на Севера, неговите вярвания, неговите толкова пълни изследвания върху някоя отделна точка на науката, сякаш проучена със сонда; тези полумонашески нрави принуждават душата да откликва в себе си, да намира у себе си необходимата ѝ храна и които отличават норвежкия селянин от останалото европейско население. Такъв беше и Стромфиорд в първата година на деветнадесетия век, към средата на месец май.

Една сутрин, когато слънцето блестеше в лоното на този пейзаж, като запалваше огньовете на всички нетрайни диаманти, получени от кристализирането на снега и ледовете, двама души минаха по залива, прекосиха го и сякаш прелетяха покрай подножието на Фалберг, към чийто връх се заизкачваха от корниз на корниз. Две човешки същества ли бяха или две стрели? Ако някой ги беше видял на тази височина, би ги взел за две диви патици, заедно устремени през облаците. И най-суеверният риболовец, и най-смелият ловец не би приписал на човешки същества способността да се задържат по тънките линии, начертани върху гранитните склонове, където двамата при това се плъзгаха с ужасяващата сръчност на сомнамбули, които, забравили теглото си и опасността и от най-малкото залитане, тичат по края на покривите, като пазят равновесие в плен на непозната сила.

— Помогни ми да спра, Серафитус — промълви едно бледолико момиче, — и ме остави да си отдъхна. Като вървах покрай стените на

тази пропаст, нарочно само теб гледах, иначе какво би станало с мен? И без това съм само едно слабо създание. Уморих ли те?

— Не — отговори съществото, на чиято ръка тя се облягаше. — Да продължим все пак, Мина! Мястото, на което стоим, не е достатъчно здраво, за да се спираме.

Отново двамата накараха да засвистят върху снега дългите дъски, завързани за краката им, и така достигнаха до първата плинта^[4], която случайността беше изрисувала ясно върху стената на пропастта. Съществото, което Мина наричаше Серафитус, се подпря на десния си ток, за да изправи дългата около два метра дъска, тясна като детски крак и прикрепена за високата ѝ обувка с два ремъка от кожа на акула. Тази дебела два пръста дъска беше подплатена с кожа от северен елен, чиито косми, като се изправиха върху снега, спряха изведнъж Серафитус; той придърпа към себе си левия си крак, чиято ска беше не по-малко от два тоаза, пъргаво се завъртя, хвана страхливата си спътница, вдигна я въпреки дългите ѝ ски и я сложи да седне върху една скала, след като почисти снега с шубата си.

— Мина, тук си на сигурно място и можеш да трепериш на воля.

— Вече изкачихме една трета от *Ледената шапка* — каза тя, като се загледа към върха, назовавайки го с местното му име, с което е известен в Норвегия. — Още не мога да повярвам.

Но прекалено задъхана, за да говори повече, тя се усмихна на Серафитус, който, без да отвърне, бе сложил ръка на сърцето ѝ и не я отдръпваше, заслушан в силното му и забързано туптене като на подплашена птичка.

— Често бие толкова бързо, без да съм тичала — каза момичето.

Серафитус наведе глава без насмешка и студенина. Въпреки изящството, което направи това движение почти нежно, то все пак издаваше неодобрение, което у една жена би било израз на пленяващо кокетство. Серафитус прегърна поривисто младото момиче. Мина прие тази милувка вместо отговор и продължи да го съзерцава. В момента, в който Серафитус вдигна глава, като отметна назад с почти нетърпеливо движение златистите си къдрици, за да открие челото си, той съзря щастие в очите на своята спътница.

— Да, Мина — рече с глас, чийто бащински тон прозвуча прелестно у един юноша, — гледай ме и не свеждай очи.

— Защо?

— Искаш да знаеш ли? Погледни.

Мина хвърли бърз поглед надолу и тутакси извика като дете, срещнало тигър. Ужасяващият страх пред пропастите я беше обзел и този единствен поглед бе достатъчен, за да ѝ го предаде. Фиордът, очакващ своята жертва, с оглушителен глас я зашеметяваше, като звънтеше в ушите ѝ, сякаш за да я погълне по-сигурно, като застане между нея и живота. След това от главата до петите по дължината на гърба ѝ се плъзна най-напред ледена тръпка, която скоро вля в жилите ѝ непоносима горещина, почна да бие във вените ѝ и порази всичките ѝ крайници с електрически ток, подобен на този, който причинява допирът до рибата торпедо. Твърде слаба, за да устои, тя се почувствува привлечена от непозната сила към подножието на площадката, където ѝ се струваше, че вижда някакво чудовище, което бълва към нея отровата си, чудовище, чиито магнетични очи я обайваха и чиято отворена паст сякаш отнапред разкъсваше жертвата си.

— Умирам, мили мой Серафитус, след като съм обичала само теб — промълви тя и с несъзнателно движение понечи да се хвърли.

Серафитус леко духна върху челото и очите ѝ. Изведнъж, като пътник, освежен след къпане, на Мина ѝ остана само споменът мъчителното преживяване, вече разпръснато от този галещ дъх, който проникна в тялото ѝ и го обля с благоуханните си излъчвания тъй бързо, както полъхът бе преминал през въздуха.

— Кой си ти всъщност? — попита го с чувство на лек ужас. — Аз знам, ти си моят живот. Как можеш да гледаш тази пропаст и да не умреш? — продължи тя след малко.

Серафитус остави Мина вкопчена за гранита и сякаш бе сянка, застана на края на площадката, откъдето впи поглед в дъното на фиорда, без да се страхува от шеметната му дълбочина; тялото му не трепна, челото му остана бяло и неподвижно, като чело на мраморна статуя: сякаш бездна срещу бездна.

— Серафитус, ако ме обичаш, върни се! — извика момичето. — Опасността, която те грози, ме кара отново да страдам. Кой си ти всъщност, та на твоята възраст притежаваш такава свръхчовешка сила? — попита го тя, като отново се почувствува в прегръдките му.

— Как! — учуди се Серафитус. — Ти гледаш без страх още по-огромни пространства.

И с пръста си това странно същество ѝ показва синия ореол, който облаците обрисоваха, като оставяха светло пространство над главите им, в което денем звездите се виждаха по силата на още необяснените атмосферни закони.

— Каква разлика! — каза тя, като се усмихна.

— Имаш право. Ние сме родени, за да се стремим към небето. Родината, също като майчиното лице, никога не може да изплаши детето.

Гласът му затрептя в сърцето на замлъкналата му спътница.

— Хайде, ела — продължи той.

Двамата се впуснаха по тесните пътеки, очертани по склона на планината, като поглъщаха разстоянията и прелитаха от скат на скат и от пътека на пътека с бързината на арабски жребец, тази птица на пустинята. За няколко минути достигнаха килим от треви, мъх и цветя, върху който никой още не беше сядал.

— Какъв красив съолер — възкликна Мина, като нарече тази ливада с истинското ѝ име. — Но как може да се намира на такава височина?

— Вярно е, че тук свършват растенията на норвежката флора — отвърна Серафитус, — но ако все пак се срещат още някои треви и цветя, то се дължи на скалата, която ги предпазва от полярния студ. — Мина, скътай този стрък в пазвата си — каза той, като откъсна едно цвете, — вземи това нежно творение, което още никое човешко око не е видяло, и запази неповторимото цвете като спомен от тая неповторима утрин в твоя живот! Никога вече ти няма да срещнеш някой, който да те доведе до този съолер!

Неочаквана той ѝ подаде едно хибридно растение, което орловият му поглед бе забелязал между безстеблените диви карамфили и каменоломките — истинско чудо, разцъфнало под диханието на ангелите. Мина грабна с детско задоволство прозрачния и блестящ изумруденозелен стрък, образуван от листенца, завити като фунийки, които в основата си бяха светлокафяви, но постепенно ставаха зелени към връхчетата, изрязани с безкрайно изящество. Листенцата бяха толкова гъсти, че изглеждаха като слети и образуваха множество красиви съцветия. Тук-там върху този килим изпъкваха бели звезди, обрамчени със златни нишки, от чиято среда излизаха пурпурни прашници без плодници. Най-сетне мирис, подобен на

розовия и на портокаловия цвят, но краткотраен и първичен, придаваше нещо божествено на това загадъчно цвете, което Серафитус съзерцаваше меланхолично, сякаш ароматът му изплакваше пред него жални мисли, които единствен той разбираше. Но за Мина това нечувано явление изглеждаше като каприз на природата, на която бе хрумнало да надари някои скъпоценни камъни със свежестта, нежността и уханието на растенията.

— Защо да е неповторимо? Значи няма вече да поникне друго?
— обърна се младото момиче към Серафитус, който порумения и рязко смени разговора.

— Да седнем, обърни се, виж! Може би на тази височина вече няма да трепериш. Бездните са тъй шеметно дълбоки, че преставаш да ги различаваш; те са се слели с морето, с неяснотата на облаците и с цвета на небето. Ледът във фиорда е един много красив тюркоаз. Ти забелязваш еловите гори само като тънки линии, начертани с туш. И бездните в човешките очи трябва да са украсени по такъв начин.

Серафитус подхвърли тези думи с онова умиление в тона и изражението, познато само на малцината избраници, успели да стигнат до най-високите върхове на земното кълбо; то идва толкова неволно, че и най-гордият властелин се принуждава да се отнася с водача си като с брат и се чувства по-висшестоящ единствено като поглежда към долините, в които живеят хората. Той развързваше ските на Мина, коленичил в краката ѝ. Девојката не забелязваше, толкова беше удивена от величествената норвежка природа, чиито продълговати скали можеха да бъдат обхванати само с един поглед, толкова беше развълнувана от тържественото присъствие на тези студени върхове, което не можеше да бъде изразено с думи.

— Ние не стигнахме дотук само с човешка сила — каза тя, като склучи длани, — сигурно сънувам.

— Вие наричате свръхестествени явленията, чиито причини убягват на разума ви — отвърна той.

— Отговорите ти винаги носят отпечатъка на незначайна дълбочина. Край теб разбирам всичко без усилие. Ах, аз съм свободна!

— Ти си без ските, това е всичко.

— Ох! — възкликна тя. — Аз пък исках да развържа твоите, като целуна нозете ти.

— Запази тези думи за Вилфрид — прошепна Серафитус.

— Вилфрид! — повтори Мина с гневен глас, който се успокои, щом погледна спътника си. — Ти никога не се гневиш — и тя седна, като направи опит да му хване ръката, — във всичко си отчайващо съвършен.

— И от това си вадиш заключение, че съм безчувствен?

Мина се изплаши от прозорливостта, с която бе прочел мислите й.

— Ти ми доказваш, че се разбираме — отвърна тя с пленителната нежност на жена, която обича.

Серафитус поклати леко глава и й хвърли поглед, едновременно тъжен и гальовен.

— Ти, който знаеш всичко — продължи Мина, — кажи ми, защо свенливостта, която изпитвах пред теб долу, се разпръсна, като се изкачихме тук, защо за пръв път се осмелявам да те гледам право в очите, докато долу едва се осмелявах да те погледна крадешком?

— Може би тук сме се отърсили от земните дребнавости — отговори той и свали шубата си.

— Никога не си бил толкова красив — каза Мина, като седна върху една покрита с мъх скала и потъна в съзерцание на съществото, довело я в тази част на върха, който отдалеч изглеждаше непристъпен.

Наистина Серафитус никога не беше блестял с такова ярко сияние — в този единствен израз прозираше оживлението на лицето му и цялата му външност. Това сияние не се ли дължеше на светлината, която чистият планински въздух и отражението на снеговете придават на лицето? Беше ли породено от вътрешното вълнение, което свръхвъзбужда тялото в момента, когато то си почива след продължително напрежение? Произлизаше ли от внезапния контраст между златистата светлина, разпръсквана от слънцето, и мрака на облаците, през които беше преминала хубавата двойка? Може би към тези причини би трябвало да се прибавят последствията на едно от най-красивите явления, което може да предложи човешката природа. Ако някой опитен физиолог би изследвал това същество, което в онзи момент приличаше на седемнадесетгодишен юноша, и би видял гордото чело и блясъка на очите му, ако би потърсил движещите сили на този цветущ живот под най-бялата кожа, която някога Северът е създал за своите деца, той сигурно би повярвал в съществуването на някакъв фосфорен флуид в жилите, които сякаш блестяха под кожата,

или в постоянното присъствие на едно вътрешно сияние, което обогряше Серафитус като отблясъци в алабастрова купа. Колкото и нежно изтънчени да бяха неговите ръце, от които беше свалил ръкавиците, за да развърже ските на Мина, те сякаш притежаваха сила, равна на тази, поставена от Твореца в прозрачните щипки на рака. От златистия му поглед бликаха огньове и явно се бореха със слънчевите лъчи, сякаш не ги отразяваха, а те черпеха от тях светлина. Тялото му, слабо и крехко като на жена, свидетелствуваше за една от онези привидно слаби натури, чиято сила винаги е равна на желанието и които стават силни, когато потрябва. Серафитус беше обикновен на ръст, но изглеждаше висок, когато издаваше челото си, сякаш искаше да се устрими напред. Косите му, накъдрени от ръцете на фея и като чели повдигнати от полъх, допълваха привидното впечатление за въздушност на цялото му поведение; но тази липса на каквото и да било усилие се дължеше повече на духовна причина, отколкото на физически навик. Въображението на Мина спомагаше за тази постоянна халюцинация, под чиято власт всеки би попаднал и която придаваше на Серафитус сходство с образите от щастливо съновидение. С нищо познато не би могъл да се оприличи този образ, величествено мъжествен за Мина, но който в очите на мъж би затъмнил с женското си изящество най-красивите глави, създадени от Рафаело. Този художник на небесното винаги е влагал някаква спокойна радост и чувствена сладост в чертите на ангелските си женски лица; но ако не е видял самия Серафитус, кой би могъл да подозре смесицата от тъга и надежда, която полускриваше неизразимите чувства, отпечатани на лицето му. Кой би успял, дори във фантазията на твореца, където всичко става възможно, да долови сенките, хвърлени от някакъв тайнствен ужас върху умното чело, което сякаш пита небесата и винаги оплаква земята? Тази глава се рееше надменно във въздуха като прекрасна хищна птица, изпълваше го с тревожните си крясъци и се примиряваше като гургулица, чийто глас излива нежност в глъбините на смълчаните гори. Тъмнокафявите вежди и копринените клепки още повече подчертаваха учудващо бялото лице на Серафитус; това бяха единствените черти, които най-силно изпъкваха върху бледнината на лицето, чиято съвършена правилност не пречеше с нищо на изблика на чувствата; те се отразяваха в него без сътресения и буйност, но с онази величествена и

естествена вглъбеност, която обичаме да приписваме на висшите същества. Всичко в тази мраморна фигура излъчваше сила и покой. Мина се изправи, за да хване ръката на Серафитус, като се надяваше, че така ще може да го привлече към себе си и да положи върху това мамещо чело целувка, изтръгната повече от възхищение, отколкото от любов; но един поглед на младия човек, който я прониза, както слънчев лъч преминава през призма, вцепени горкото момиче. Без да може да разбере защо, тя почувствува, че има пропаст между тях, обърна глава и заплака. Ненадейно една силна ръка я хвана през кръста и глас, изпълнен с нежност, ѝ повели:

— Ела!

Тя се подчини, положи освежената си внезапно глава върху гърдите на младия мъж, който, като нагоди нежно и внимателно крачките си с нейните, я отведе към място, от което можеха да виждат лъчезарните украшения на полярната природа.

— Преди да погледна и да те слушам, кажи ми, Серафитус, защо ме отблъсваш? Обидих ли те? Защо, кажи? Бих искала да нямам нищо свое, бих искала всички мои земни богатства да са твои, както са вече твои богатства на моето сърце; светлината да достига до мен само през твоите очи, както мисълта ми произтича от твоята мисъл; няма вече да се боя, че ще те оскърбя, като ги връщам по този начин отраженията на душата ти, думите на сърцето ти, деня на твой ден, както връщаме на Бога съзерцанията, с които храни духа ни. Аз бих искала да бъда изцяло ти!

— Добре, Мина, постоянното желание е обещание, което бъдещето ни дава. Надявай се! Но ако искаш да бъдеш чиста, винаги свързвай мисълта за Всевишния със земните чувства и тогава ще обикнеш всички създания, а сърцето ти ще се издигне до големи висоти!

— Ще направя всичко, което поискаш — отвърна тя и вдигна свенливо очи към него.

— Аз не мога да бъда твой спътник — рече тъжно Серафитус.

Той потисна някакви мисли, протегна ръце към Кристиания, която се виждаше като точка на хоризонта, и каза:

— Гледай!

— Наистина сме малки — отговори тя.

— Да, но ставаме големи чрез чувството и разума — продължи Серафитус — Мина, от нас самите започва познанието на нещата; малкото, което научаваме от законите на видимия свят, ни позволява да съдим за необятността на висшите светове. Не знам дали е дошло време да ти говоря така, но толкова бих искал да ти предам пламък на моите надежди! Може би един ден ще бъдем заедно в света, в който любовта не загива.

— Защо не сега и завинаги? — промълви тя.

— Тук нищо не е трайно — подхвана презрителна той. — Преходните блаженства на земната любов са светлинки, които разкриват на някои души сиянието на по-трайните блаженства, също както откриването на един прероден закон подтиква облагодетелствуваните същества да съдят за цялата система. Тук долу нашето крехко щастие не е ли свидетелство за едно друго, пълно щастие, както земята — част от вселената — свидетелствува за съществуването на самата вселена? Ние не можем да измерим огромната орбита на Божествената мисъл, от която име толкова малка частица, колкото Бог е голям, но можем да предчувствуваме обхвата ѝ, да коленичим, да обожаваме и да чакаме. Хората винаги се лъжат в науките си, като не виждат, че всичко на тяхната земя е относително и се свързва с едно всеобщо движение, с постоянно съзидание, което непременно води до напредък и край. Самият човек не е завършено творение; ако това не беше така, Бог нямаше да съществува!

— Как си намерил време да научиш толкова неща? — попита младото момиче.

— Спомням си — отговори той.

— Ти ми изглеждаш по-красив от всичко, което виждам.

— Ние сме едно от най-великите творения на Бога. Нали той ни е дал способността да отразяваме природата, да я съсредоточаваме в себе си чрез мисълта и да я превърнем в стълба, по която да се устремим към него? Ние се обичаме повече или по-малко в зависимост от частицата небе, съдържаща се в душите ни. Но не бъди несправедлива, Мина, виж гледката, която се разкрива в краката ти, не е ли величествена? В твоите нозе океанът се разстила като килим, планините са като стени на циркус, небето над тях е като завеса на театър и оттук мислите на Бога се вдъхват като ухание. Виж! Оттук бурите, които разбиват натоварените кораби с хора, приличат само на

слаби вълнения и ако вдигнеш глава, ще видиш, че над нас всичко е синьо. Ето — като звездна диадема. Тук изчезват отънъците на земните изражения. Като се осланяш на тази пречистена от пространството природа, не чувствуваш ли в себе си повече задълбоченост, отколкото разсъдъчност, повече величие, отколкото възторженост, повече енергия, отколкото воля? Не изпитваш ли усещания, чието тълкуване е извън нас? Не ти ли се струва, че имаш криле? Да се помолим.

Серафитус коленичи и скръсти ръце върху гърдите си, а Мина падна на колене, плачейки. Така те останаха няколко мига, през които потрепващият в небето над главите им син ореол се уголеми и светлите лъчи ги обгърнаха неусетно.

— Защо не плачеш, когато аз плача? — попита Мина, хълцайки.

— Тези, които са изцяло дух, не плачат — отвърна Серафитус и стана. — Как да плача? Аз вече не виждам човешките беди. Тук доброто блясва в цялото си величие; долу чувам молбите и жалбите на арфата на скърбите, която трепти в ръцете на пленения дух. Тук слушам мелодията на благозвучните арфи. Долу имате надеждата, това красиво начало на вярата, но тук царува вярата, която е осъществена надежда!

— Никога не ще ме обикнеш, аз съм твърде несъвършена и ти ме презираш — рече младото момиче.

— Мина, теменужката, сгушена в подножието на дъба, си мисли: „Слънцето не ме обича, то не идва.“ Слънцето пък си казва: „Ако я осветя, тя ще загине, бедно цвете.“ Тъй като ѝ е приятел, то провира лъчите си през дъбовите листа и ги обезсилва, за да огрее чашката на любимата си. Аз не мога да се прикрия достатъчно и се боя да не ме видиш прекалено ясно, ти би изтръпнала, ако ме познаваше по-добре. Слушай, безразличен съм към плодовете на земята. Твърде добре съм проумял вашите земни радости и като развратните императори на нечестивия Рим се отвратих от всички неща, защото получих дара на ясновидството. Откажи се от мен — рече с болка Серафитус.

След това застана на единия край на скалата, като оброни глава на гърдите си.

— Защо ме обезверяваш така? — попита Мина.

— Върви си! — извика Серафитус. — Аз нямам нищо от това, което ти искаш от мен. Любовта ти е твърде груба за мен. Защо не

обикнеш Вилфрид? Той е мъж, истински мъж, преминал през изпитанията на страстите, ще може да те притисне с жилестите си ръце и ще те накара да почувствуваши широката му и силна длан. Той има красиви черни коси, очи, изпълнени с човешки мисли, а чрез думите, които устата произнася, от сърцето му се леят потоци лава. Ти ще се стопиш в обятията му. Той ще бъде твоят любим, твоят съпруг! Вилфрид трябва да бъде твой!

Мина плачеше с горещи сълзи.

— Ще се осмелиш ли да кажеш, че не го обичаш? — попита я той с глас, който прободеше сърцето ѝ като кинжал.

— Милост, милост, скъпи мой Серафитус!

— Обикни го, нещастно дете на земята, към която съдбата те е приковала непреодолимо — рече страшният Серафитус, като хвана така Мина, че я принуди да дойде до края на съолера — гледката, която се разкриваше, беше толкова просторна, че което и да е младо момиче, изпълнено с въодушевление, би повярвало, че се намира над света. — Аз исках да имам спътник, за да отидем в царството на светлината, и пожелах да ти покажа буцата кал, а видях, че си още свързана с нея. Сбогом. Остани тук, наслаждавай се чрез сетивата си, покори се на природата си, бледней с бледите хора, поруменявай с жените, играй с децата, моли се с виновните, вдигай очи към небето, когато страдаш; трепери, надявай се, вълнувай се; ще имаш другар, ще можеш още да се смееш и да плачеш, да даваш и да получаваши. Аз съм като изгнаник — далеч от небето, като чудовище — далеч от земята. Сърцето ми вече не тупти, живея само чрез себе си и за себе си. Чувствувам чрез разума, дишам чрез челото, виждам чрез мисълта, чезна от нетърпение и от желания. Тук долу никой не може да изпълни моите възжеления, да успокои нетърпението ми, а съм забравил да плача. Аз съм сам. Смирявам се и чакам.

Серафитус погледна покритото с цветя възвишение, върху което беше настанил Мина, после се обърна към високите планини, чиито остри върхове бяха покрити с гъсти облаци, и там отправи останалите си мисли.

— Мина, не чуваш ли прекрасния концерт? — продължи той с глас на гургулица, тъй като орелът вече достатъчно беше издавал крясъци. — Не би ли казала, че това са еолови арфи^[5], които поетите са поставили в лоното на горите и планините? Виждаш ли неясните

фигури, които се прокрадват през облаците? Забелязваш ли крилатите нозе на тези, които приготвят небесните украси? Тези звуци разведряват душата; скоро небето ще отрони пролетните цветя, от полюса се изтръгна сияние. Да бягаме, време е вече.

За миг ските им бяха вързани отново и двамата се спуснаха от Фалберг по стръмните склонове, които го свързваха с долините на Сийг. Някакъв чудодееен разум направляваше техния бяг или, по-добре казано, техния летеж. Когато срещаша някоя засипана със сняг пукнатина, Серафитус хващаше Мина и лек като птица се плъзваше устремни по тънкия слой, покриващ бездната. Често той дръпваше спътницата си и се отбиваше встрани, за да избегне пропаст, дърво или скала, които сякаш виждаше под снега, както свикналите с океана моряци предугаждат подводните скали по цвета, водовъртежа и клокоченето на водите. Когато стигнаха до пътищата на Сийгдален и почти без страх можеха да се движат в права линия, за да се доберат до леда в Стромфиорд, Серафитус спря Мина.

— Защо престана да ми говориш? — попита той.

— Смятах — отговори смирено момичето, — че искате да мислите съвсем сам.

— Да побързаме, миличка, пада нощ.

Като чу, така да се каже, новия глас на водача си, Мина се стресна. Това беше ясен глас на момиче, който разпръсна чудноватите светлини на съня, през който дотогава беше вървяла. Серафитус започваше да изоставя мъжката си сила и да лишава погледите си от прекалената им острота. Скоро тези две красиви същества се понесоха към фиорда, достигнаха снежната степ между брега на забива и първия ред къщи на Ярвис; след това, принудени да бързат поради спускащия се мрак, те се заизкачваха към свещеническия дом като по огромна стълба.

— Сигурно баща ми се безпокои — каза Мина.

— Не — отговори Серафитус.

В този момент двамата се озоваха пред външната врата на скромното жилище, където господин Бекер, пасторът на Ярвис, четеше, докато чакаше дъщеря си за вечеря.

— Скъпи господин Бекер — изрече Серафитус, — връщам ви Мина здрава и читава.

— Благодаря, госпожице — отвърна старецът, като сложи очилата си върху книгата. — Сигурно и двете сте уморени.

— Никак — продума Мина и в този момент почувствува върху челото си диханието на спътницата си.

— Мила моя, искате ли вдругиден вечерта да дойдете у дома на чай?

— С удоволствие, скъпа.

— Господин Бекер, ще ми я доведете ли?

— Да, госпожице.

Серафитус кимна кокетно с глава, сбогува се със стареца, тръгна и след малко пристигна в двора на шведския замък. Осемдесетгодишен слуга с фенер в ръка се появи под огромния навес. Серафитус свали ските си с грациозната сръчност на жена, втурна се в салона на замъка, отпусна се върху големия покрит с кожи диван и си легна.

— Какво ще вечеряте? — попита старецът, като запали обичайните за Норвегия дълги свещи.

— Нищо, Давид, премного съм уморена.

Серафитус свали подплатената с белки Шуба, загърна се с нея и заспа. В продължение на няколко минути старият слуга остана прав да съзерцава с любов легналото пред него странно същество, чийто пол трудно можеше да бъде определен от когото и да било, дори и от учените. Ако човек го видеше така, завито с привичната му дреха, която наподобяваше колкото женски пенъар, толкова и мъжка дреха, беше невъзможно да не си помисли, че повесените крачета принадлежат на младо момиче, тъй природно надарени с изящество бяха те, но челото и профилът на главата изразяваха човешка сила, достигнала своя най-висок предел.

„Тя страда, но не иска да ми каже — помисли старецът. — Тя умира като цвете, жарнато от слънчев лъч.“

И старият човек заплака.

[1] *Кристиания* — предишно название на Осло, столицата на Норвегия, от 1624 г. до 1925 г. — Бел. NomaD. ↑

[2] Тоаз — старофренска мярка (1,949 м.) ↑

[3] Леванте (исп.) — източен вятър. ↑

[4] Плинта (арх.) — квадратна плоча, цокъл. ↑

[5] Еолова арфа (мит.) — от Еол, бог на ветровете в древногръцката митология, син на Зевс. ↑

ВТОРА ГЛАВА

СЕРАФИТА

Вечерта Давид се върна в салона.

— Знам за кого ще ми съобщите — продума сънливо Серафита.
— Вилфрид може да влезе.

Изведнъж, като чу тези думи, един мъж се появи и седна до нея.

— Скъпа моя, болна ли сте? Изглеждате ми по-бледа от друг път.

Тя се извърна бавно към него, след като отметна назад косите си като измъчена от мигрена красива жена, която няма повече сили да се оплаква.

— Извърших лудостта да прекося фиорда с Мина — каза тя. — Изкачихме се на Фалберг.

— Но вие сте искали да се убиете! — извика той, ужасен като влюбен мъж.

— Не се страхувайте, добри ми Вилфрид, добре се грижих за вашата Мина.

Гостът яростно удари с ръка по масата, стана, направи няколко крачки към вратата и от гърдите му се изтръгна възклицание, изпълнено с печал, после се върна и пожела да изрази жалбата си.

— Ако мислите, че съм болна, защо вдигате такъв шум? — укори го Серафита.

— Простете, милост! — рече той и коленичи. — Говорете ми строго, изисквайте от мен всичко най-жестоко, което жестоката ви женска фантазия може да измисли, но, обична моя, не се съмнявайте в любовта ми. Вие вземате Мина вместо брадва и ме удряте с удвоена сила. Милост!

— Приятелю, защо ми говорите такива думи, след като знаете, че са безполезни? — отвърна тя и погледите, които му хвърляше, накрая станаха толкова нежни, че Вилфрид не виждаше вече очите на Серафита, а разлята светлина, чиито трептения приличаха на последните тремоли на песен, изпълнена с италианска нега.

— Ех! Никой не е умрял от тревога — въздъхна той.

— Страдате ли? — подзе тя с глас, чиито излъчвания предизвикваха в сърцето на този мъж същото въздействие като погледите. — Какво мога да направя за вас?

— Обичайте ме така, както аз ви обичам.

— Нещастната Мина! — възкликна тя.

— Нямам навик да нося оръжия със себе си! — извика Вилфрид.

— Вашето настроение е убийствено — каза Серафита, като се усмихна. — Нали добре го казах, като парижанките, за чиито любовни истории ми разказвате?

Вилфрид седна, скръсти ръце и загледа мрачно Серафита.

— Прощавам ви — изрече той, — тъй като не знаете какво правите.

— О! — додаде тя. — От времето на Ева жената винаги съзнателно е правила и добро, и зло.

— Вярвам, че е така — съгласи се Вилфрид.

— Сигурна съм в това, Вилфрид. Нашият инстинкт е именно, който ни прави толкова съвършени. Това, което вие мъжете научавате, ние жените го чувстваваме.

— Но тогава защо не чувствувате колко ви обичам!

— Защото не ме обичате.

— Велики Боже!

— Защо всъщност се оплаквате от вашите тревоги? — попита тя.

— Ужасна сте тази вечер, Серафита. Вие сте истински демон.

— Не, аз съм надарена със способността да разбирам и това е ужасно. Страданието, Вилфрид, е светлина, която озарява живота ни.

— Тогава защо се изкачихте на Фалберг?

— Мина ще ви каже, аз съм премного уморена, за да говоря. Говорете вие, вие, който знаете всичко, изучили сте всичко и нищо не сте забравили, вие, когото обществото е подложила на толкова изпитания. Забавлявай ме, аз слушам.

— Нима мога да ви кажа нещо, което вие вече не знаете? Впрочем вашата молба е подигравка. Вие не приемате нищо от света, разрушавате неговата йерархия, унищожавате неговите закони, нрави, чувства, науки, като ги свеждате в пропорциите, които тези неща придобиват, когато човек се намира извън земните предели.

— Приятелю, добре разбирате, че не съм жена. Сгрешили сте, като сте ме обикнали. Какво си представлявате! Ако напусна

възвишените области на моята предполагаема сила, ако стана смирено дребна, ако се огъна като нещастните женски същества от всички видове, вие веднага ще ме възвеличите. И ето, аз съм сломена, съсипана, моля ви за помощ, имам нужда от ръката ви, а вие ме отблъсквате. Ние не се разбираме един друг.

— Тази вечер сте по-лоша от всеки друг път.

— Лоша ли? — попита тя с поглед, който стапя всички чувства в небесно усещане. — Не, аз съм болна, това е всичко. Ето защо оставете ме, приятелю. Не е ли това използване на мъжките ви права? Ние сме длъжни винаги да ви се харесваме, да ви разтушаваме, да бъдем винаги весели и да проявяваме само прищевките, които ви забавляват. Приятелю, какво трябва да направя? Нима искате да пея, да танцувам, когато умората ме лишава от глас и от нозе? Господи, дори да агонизираме, трябва все така да ви се усмихваме. Горките жени! Съжалявам ги. Слушайте, нали ги изоставяте, когато остарееят? Значи те нямат нито сърце, нито душа? Е добре, аз съм на посече от сто години. Вилфрид, вървете си и паднете в нозете на Мина.

— О, моя вечна любов!

— Знаете ли какво е вечност? Замълчете, Вилфрид. Вие ме желаете, но не ме обичате. Кажете ми истината, не ви ли напомням на някоя кокетка?

— О! Наистина не мога вече да познам във вас чистото и божествено младо момиче, което видях за пръв път в църквата в Ярвис.

При тези думи Серафита прокара длани по челото си и когато откри лицето си, Вилфрид остана учуден от благочестивото и свято изражение, което се беше появило върху него.

— Имате право, приятелю. Винаги греша, когато стъпвам на вашата земя.

— Да, скъпа Серафита, бъдете моя звезда и не напускайте мястото, от което пръскате върху мен толкова ярки светлини.

След тези думи той протегна ръка, за да хване ръката на младото момиче, но то я отдръпна без презрение и гняв. Вилфрид се изправи рязко, застана до прозореца и се обърна, за да не види Серафита сълзите, които се отрониха от очите му.

— Защо плачете? — попита го тя. — Вилфрид, не сте вече дете. Хайде, върнете се до мен, настоявам. Вие ми се сърдите, а би трябвало аз да се разсърдя. Виждате, че съм болна, а ме принуждавате поради

някакви непонятни съмнения да мисля, да говоря или да споделям хрумвания и мисли, уморителни за мен. Ако познавахте по-добре моята същност, щяхте да ми посвирите и да приспите тревогите ми; но вие ме обичате заради самия вас, а не заради мен.

Бурята, която бушуваше в сърцето на Вилфрид, бе внезапно успокоена от тези думи; той се приближи бавно, за да може по-добре да съзерцава привлекателното същество, което, подпряло главата си с длан, лежеше пред очите му в очарователна поза, отпуснато в негa.

— Мислите, че не ви обичам — продължи тя. — Лъжете се. Чуйте ме, Вилфрид. Започвате да знаете много, защото много сте страдали. Оставете ме да ви обясня вашата мисъл. Ръката ми ли искахте?

Тя се понадигна и прелестните ѝ движения сякаш хвърляха отблясъци.

— Момиче: което оставя да вземат ръката му, не дава ли обещание и не трябва ли да го изпълни? Знаете добре, че не мога да ви принадлежа. Две чувства владеят любовта, която привлича земните жени. Те или се посвещават на страдащи: изпаднали и престъпни същества, които искат да утешат, да възвисят отново и да откупят, или пък се отдават на превъзхождащи ги, възвишени и силни натури, които искат да обожават и да разбират, но често биват смазани от тях. Самият вие някога сте били изпаднали, но сте се пречистили в пламъците на покаянието и днес сте силен, а аз се чувствавам твърде слаба, за да бъда наравно с вас, а съм и твърде вярваща, за да призная друга сила, не тази свихе. Приятелю, вашият живот може да бъде обяснен така: намираме се в Севера, всред облаците, където абстракциите са нещо обикновено.

— Серафита — рече той, — когато говорите така, вие ме убивате. Винаги страдам, когато виждам, че използвате чудовищното знание, чрез което лишавате всички човешки неща от свойствата, които им придават времето, пространството и формата, за да ги прецените математически с непознат за мен чист израз, както постъпва геометрията с телата, лишавайки ги от плътността им.

— Добре, Вилфрид, ще ви се подчиня. Да оставим това... Как намирате този килим от меча кожа, който горкият ми Давид е разстлал тук?

— Много ми харесва.

— Но вие не знаете тази *душегрейка*^[1]!

Това беше нещо като кашмирена шуба, подплатена с кожа от черна лисица, чието наименование означаваше *топло на душата*.

— Мислите ли — продължи тя, — че някой владетел в двора си притежава подобна кожа?

— Тя е достойна за тази, която я носи.

— И намирате, че е много красива?

— Човешките думи не са подходящи за нея, те трябва да се изливат от сърцето.

— Вилфрид, много сте мил, че приспахте страданията ми с нежни слова... които сте казвали и на други жени.

— Сбогом.

— Останете. Аз наистина ви обичам, вас и Мина, вярвайте ми! Но ви сливам в едно-единствено същество. Свързани така, за мен сте брат или, ако предпочитате, сестра. Оженете се, за да ви видя щастливи, преди да напусна завинаги тази сфера на изпитания и страдания. Боже мой, обикновени жени са успявали да получат всичко от любимите си. Казвали са им: „Замълчете!“ И те са онемявали. Казвали са им: „Умрете!“ И те са умирали. Казвали са им: „Обичайте ме от разстояние!“ И те са оставали на разстояние, като придворни пред краля. Казвали са им: „Оженете се!“ И те са се оженвали. А пък аз искам да бъдете щастлив и вие ми отказвате. Значи нямам власт? Добре, Вилфрид, слушайте, елате по-близо до мен. Да, ще ми бъде неприятно, ако се ожените за Мина, но когато няма повече да ме виждате, тогава... Обещайте ми да се свържете с нея, небето ви е предопределило един за друг.

— Серафита, слушах ви с наслада. Колкото и неразбираеми да са вашите думи, в тях има очарование. Но какво искате да кажете?

— Имате право, забравям да бъда лекомислена, да бъда това нещастно създание, чиято слабост ви харесва. Измъчвам ви, а вие сте дошли в този див край, за да намерите покой, вие, сломен от неудържимите пристъпи на един непризнат гений, вие, изтощен от неуморния труд в попрището на науката, вие, който почти сте изцапали ръцете си в престъплението и сте носили веригите на човешкото правосъдие.

Вилфрид беше паднал полумъртъв на килима, но Серафита духна върху челото му и той заспа спокойно в нозете й.

— Спи, почини си — изрече тя и стана.

След като положи ръце над челото на Вилфрид, следните изречения се отрониха едно по едно от устните ѝ. Те бяха съвсем различни по тон, но мелодични и проникнати с доброта, която сякаш струеше от нея на неясни приливи, като лъчите, които езическата богиня излива целомъдрено върху любимия пастир по време на съня му.

— Скъпи Вилфрид, на теб аз мога да се покажа такъв, какъвто съм, на теб, който си силен.

Дойде часът, в който блестящите светлини на бъдното хвърлят отраженията си върху душите, часът, в който душата се вълнува, оставена на воля.

Сега ми е позволено да ти кажа колко те обичам. Не виждаш ли каква е моята любов, любов без никаква корист, чувство, изпълнено само с теб, любов, която те следва в бъдещето, за да го осветли? Тъй като тази любов е истинската светлина. Разбираш ли сега пламенното ми желание да знам, че нищо не те свързва с този живот, който те гнети, и да те видя още по-близо, отколкото си, до света, в който се обича вечно? Не е ли страдание да обичаш само един живот? Не си ли опитал вкуса на вечната любов? Сега съзнаваш ли до какви възторжени висоти се издига съществуването, което двойно обича този, който не изменя никога на любовта, този, пред когото се коленичи в обожание?

Вилфрид, бих искала да имам криле, за да те подслоня под тях, да имам сила, за да ти я дам, та да влезеш час по-скоро в света, в който най-чистите радости на най-чистата привързаност запитвана на тази земя, биха засенчили светлината, която блика непрестанно, за да огрява да радва сърцата.

Прости на една приятелска душа, че с малко думи ти е представила картината на твоите прегрешения, с благочестивото намерение да приспи острите болки на твоите угризения. Чуй съзвучията на опрощението! Освежи душата си, като вдишваш утрото, което ще зазори за теб отвъд мрака на смъртта. Да, твоят живот е отвъд:

Нека думите ми да приемат блестящите форми на съня, да се украсят с образи, да заблестят и се впуснат над теб. Извиси се, извиси се до точката, от която всички хора се виждат отчетливо, макар

притиснати и дребни като зрънца пясък по бреговете на моретата. Човечеството се е разгърнало като обикновена лента, вгледай се в различните отсенки на това цвете, разцъфнало в небесните градини. Виждаш ли тези, на които липсва разум, тези, у които той започва да кълни, тези, които са страдали, тези, които са в любовта, тези, които са в мъдростта и които се стремят към света на светлината?

Чрез тази видима мисъл можеш ли да проумееш съдбата на човечеството, откъде идва и накъде отива? Постоянствувай в пътя си! Когато достигнеш крайната цел на своето пътуване, ще чуеш тръбите на всемогъществото, ще проехтят победни викове и акорди, от които само един може да накара земята да потрепери, но които се губят в свят без изгрев и без залез.

Разбираш ли, скъпи, бедни страдалецо, че без вцепенението и без булото на съня такива гледки ще отнесат и разкъсат твоя ум, както ураганият вятър отнася и разкъсва слабото платно, и ще похитят завинаги разума на човека? Разбираш ли, че душата сам-сама, извисила се до своето всемогъщество в съня, едва устоява на опустошителните съприкосновения с духа?

Продължавай да летиш през блестящите и лъчисти сфери, възхищавай се посред своя бяг. Полетял така, ти си почиваш, вървиш без умора. Както всички хора, ти би искал да бъдеш вечно потопен в уханните и сияйни сфери, където пристъпваш, без да усещаш теглото на заспалото си тяло, и където говориш чрез мисълта! Тичай, лети, радвай се за миг на крилете, които ще си извоюваш, когато любовта в теб бъде толкова съвършена, че няма вече да имаш сетива, а ще бъдеш целият ум и любов! Колкото по-високо се изкачваш, толкова по-малко ще чувствуваш бездните; в небесата няма пропасти. Виж този, който ти говори, който те подкрепя над света, където има бездни. Виж, съзерцавай ме още миг, тъй като ще ме виждаш вече само непълно, както ме виждаш на светлината на бледото земно слънце.

Серафита се изправи на крака, остана с леко наклонена глава и разпилени коси във въздушната поза, в която всички велики художници са изобразили пратениците отгоре; гънките на дрехата ѝ имаха онази неизразима прелест, която спира твореца, човекът, който предава всичко чрез чувството, пред прелестните очертания на булото на античната Полихимния^[2]. После тя протегна ръка и Вилфрид се изправи. Когато той отново погледна Серафита, светлото момиче

лежеше върху мечата кожа, подпряло глава на длан: със спокойно лице и блестящи очи. Вилфрид я загледа мълчаливо, но изразът на лицето му и плахото му държане издаваха боязън и почит.

— Да, скъпа — най-после каза той, сякаш отговаряше на въпрос, — ние сме разделени от цели светове. Примирявам се и само мога да ви обожавам. Но какво ще стане с мен, нещастния самотник?

— Вилфрид, нали имате вашата Мина.

Той наведе глава.

— О, не бъдете толкова високомерен, жената долавя всичко чрез любовта; когато не чува, чувствава; когато не чувствава, вижда; когато нито вижда, нито чувствава, нито чува, то тогава този земен ангел прониква в мислите ви, за да ви закриля, и прикрива покровителството си с омаята на любовта.

— Серафита, достоен ли съм да принадлежа на някоя жена?

— Станахте много скромен изведнъж, не е ли това клопка? Жената винаги се трогва, когато величавят слабостта ѝ. Добре, вдругиден вечер елате на чай вкъщи, нашият добър господин Бекер също ще дойде, ще бъде и Мина, най-чистото същество, което знам на този свят. Сега ме оставете, приятелю, тази вечер трябва да се моля дълго, за да изкупя прегрешенията си.

— Нима може вие да извършите прегрешения?

— Нещастни приятелю, та нали да злоупотребяваш със силата си е гордост? Мисля, че днес бях твърде горделива... Хайде, вървете. До утре.

— До утре — промълви тихо Вилфрид и хвърли продължителен поглед на това същество, от което искаше да отнесе незаличим образ.

Въпреки желанието да се отдалечи той остана в продължение на няколко минути прав, за да гледа светлината, която блестеше през прозорците на шведския замък.

„Какво видях всъщност? — запита се той. — Не, това не е обикновено създание, това е цяла вселена. От този свят, съзрян през завеси и облаци, ми остават отгласи, подобни на спомени от разсеяла се болка или на почудата от сънища, в които чуваме стенанието на отминали поколения, примесено с благозвучните гласове от онези висши сфери над нас, в които всичко е светлина и любов. Буден ли съм, или още спя? С очите на съня ли гледам, тези очи, пред които блестящите пространства се отдръпват до безкрай, а те продължават да

ги следват? Въпреки нощния студ главата ми още гори. Ще отида в свещеническия дом! Между пастора и дъщеря му ще мога да уталожа мислите си.“

Но той все не напускаше мястото, от което можеше да вижда в салона на Серафита. Това загадъчно същество сякаш беше лъчист център на кръг, който образуваше около нея по-широка сфера, отколкото около другите същества; всеки, който влезеше в него, биваше подложен на вихрушка от светлини и опустошителни мисли. Принуден да се бори срещу тази необяснима сила, Вилфрид успя да я победи с големи усилия, но като излезе извън оградата на замъка, той отново придоби свободната си воля, закричи бързо към свещеническия дом и скоро се озова под високия дървен свод, който служеше за перистил^[3] на жилището на господин Бекер. Отвори първата врата, облицована с нъвер, до която вятърът бе навял сняг, и почука силно на втората, като попита:

— Господин Бекер, ще ми позволите ли да прекарам вечерта с вас?

— Да! — извикаха два гласа едновременно.

Влизайки в гостната, Вилфрид постепенно се възвърна към реалния живот. Той поздрави много сърдечно Мина, стисна ръката на господин Бекер и обхвана с поглед картина, чиито образи успокоиха гърчовете на физическата му природа, в която се извършваше явление, подобно на това, което завладява хората, привикнали към продължителни съзерцания. Ако мощна мисъл отнесе върху своите криле на химера учен или поех и го изтръгне от външните явления, които тук долу го гнетят, за да го запокити през безграничните области, в които и най-огромното количество факти се превръщат в абстракции и най-необятните творения на природата са само образи — тежко му, ако някакъв шум внезапно достигне до сетивата му и призове отново блуждаещата му душа в затвора ѝ от кости и плът. Сблъсъкът на тези две могъщи сили — тялото и душата, — от които едната води началото си от невидимото действие на мълнията, а другата споделя с чувстващата природа тази вяла съпротива, която само временно се противопоставя на разрухата, тази борба или поточно това ужасяващо единение поражда нечувани страдания. Тялото отново е пожелало огъня, който го изгаря, а огънят отново е сграбил плячката си. Но това сливане не се извършва без кипене, без взривове

и изтезания, чиито видими доказателства са ни предложени от химията при разделянето на две враждуващи начала, които ѝ е хрумнало да обедини. От няколко дни, когато Вилфрид влизаше при Серафита, тялото му пропадеше в бездна. Само с един поглед това странно създание го увеличаваше мислено в сферата, в която размисълът увелича учения, молитвата пренася вярващия, въображението води твореца, сънят отнася някои хора, тъй като всеки има свой път, за да достигне висшите бездни, всеки има свой водач, за да се устреми към тях, а всички страдат, когато се завърнат. Там единствено се разкъсват завесите и Откровението се разкрива — пламенно и ужасно признание за един непознат свят, от който духът донася тук долу само отделни отломки. Често за Вилфрид един час, прекаран до Серафита, приличаше на предпочитаното от пушачите на опиум състояние, в което всяка нервна клетка става лъчист център на наслада. От нейния дом той излизаше омаломощен като младо момиче, изтощено да тича подир бягащ великан. Студът със силните си камшични удари започваше да успокоява болезненото треперене, което му причиняваше съчетанието на двете му коренно противоположни същности; след което той винаги се връщаше в свещеническият дом, привлечен към Мина от гледката на обикновения живот, за който жадуваше, тъй както един европейец авантюрист жадува за родината си, когато носталгията го обзема посред вълшебните зрелища, с които го е примамил Изтокът. Сега, по-уморен от всеки друг път, този чужденец се отпусна в едно кресло и известно време гледа около себе си като човек, който се пробужда. Господин Бекер и дъщеря му, несъмнено привикнали към явната чудатост на гостенина си, продължиха и двамата да работят.

Гостната беше украсена с колекция от насекоми и мидени черупки от Норвегия. Тези любопитни неща, умело разположени върху жълтата основа на еловото дърво, с което бяха облицовани стените, образуваха богат гоблен, върху който тютюневият дим беше отпечатал всички свои сивкави оттенъци. В дъното, срещу главната врата, се издигаше огромна печка от ковано желязо, която, грижливо лъскана от прислужницата, блестеше, сякаш беше от полирана стомана. Седнал до една маса в голямо тапицирано кресло, подпъхнал крака в нещо като възглавничка, господин Бекер четеше дебела книга, сложена върху други книги, които му служеха за поставка; вляво от него имаше кана с бира и чаша; вдясно мъждукаше димяща лампа, пълна с рибено масло.

Свещеникът изглеждаше на около шестдесет години. Лицето му принадлежеше към любимия тип лица от картините на Рембранд: малки живи очи, окръжени с бръчки под сивкави гъсти вежди; разделени на две пухкави бели коси, подаващи се под шапчица от черно кадифе; широко оголено чело, което поради едрата брадичка изглеждаше почти четвъртито; дълбоко спокойствие, което за наблюдателния човек изразява някаква мощ — величието, дължащо се на парите, трибунската власт на кмета, усетът за изкуството или ъгловатата сила на щастливото невежество. Този красив старец, чиято пълнота издаваше крепко здраве, беше загърнат с домашна роба от грубо сукно, поръбена с проста ивица. В устата си той важно държеше дълга лула от морска пяна и пускаше на равни промеждутъци дим, като разсеяно следеше странните му извивки, несъмнено зает с усвояването чрез някакво храносмилателно умозрение на мислите на автора, чиито произведения го занимаваха. От другата страна на печката, близо до вратата на кухнята, се виждаше неясно Мина в мъглата от тютюневия дим, с който тя вероятно беше привикнала. Пред нея на малка маса се намираха необходимите принадлежности на трудолюбивата жена — куп кърпи, чорапи за кърпене и лампа, подобна на тази, която осветяваше белите страници на книгата, от която баща ѝ изглеждаше погълнат. Свежото ѝ лице с нежни очертания, които му придаваха голяма чистота, хармонираше с израза на невинност върху бялото ѝ чело и в светлите очи. Тя стоеше изправена на стола си, леко наклонена към светлината, за да вижда по-добре, и без да иска, излагаше на показ красотата на бюста си. Мина беше облечена вече за нощта с пенъоар от бял памучен плат. Простичка шапчица от тънко хасе, без никакво друго украшение освен плисета от същия плат, обгръщаше косата ѝ. Макар че беше потънала в някаква вътрешно съзерцание, тя пресмяташе, без да сгреша, нишките на кърпата или бримките на чорапа. Така предлагаше най-пълния образ, най-истинския тип на жена, предопределена за земен труд, жена, чийто поглед можеше да проникне в облаците над светилището, но една мисъл, едновременно смирена и милосърдна, я поддържаше в човешките граници Вилфрид се беше отпуснал в едно кресло между двете маси и наблюдаваше с нещо като опиянение тази пълна с хармония картина, на която облаците дим ни най-малко не навреждаха.

Единственият прозорец, който осветяваше гостната през хубавото време, сега беше грижливо затворен. Вместо пердета стара тъкана завеса, закачена на пръчка, се спускаше на едри гънки. Тук нямаше нищо живописно, нищо крещящо, а само строга простота, истинско добродушие, естествена непринуденост и всички привички на един домашен бит без смут и грижи. Много жилища си приличат със съня, блясъкът на отминаващото удоволствие сякаш крие развалини под студената усмивка на разкоша, но тази гостна беше съвсем истинска, хармонична и събуждаше патриархални представи за пълен и самовглъбен живот. Тишината се нарушаваше само от стъпките на прислужницата, заета с приготвяне на вечерята, и от прашенето на сушената риба, която тя пържеше в солено масло по тамошния обичай.

— Искате ли да изпушите една лула? — попита пасторът, издебвайки момент, в които си помисли, че Вилфрид може да го чуе.

— Благодаря, скъпи господин Бекер — отвърна той.

— Днес изглеждате по-неразположен от друг път — каза Мина, учудена от слабостта, която изразяваше гласът на чужденеца.

— Аз съм винаги така, когато излизам от замъка.

Мина потръпна.

— Замъкът е обитаван от една странна личност, господин пасторе — продължи Вилфрид след кратко мълчание. — От шест месеца съм в това село и нито веднъж не посмях да ви запitam за нея, а днес съм принуден да го сторя. В началото много съжалявах, че пътуването ми се прекъсна от зимата и че съм заставен да остана тук, но от два месеца насам веригите, които ме свързват с Ярвис, все повече се затягат и се страхувам, че тук ще довърша дните си. Вие знаете как срещнах Серафита, какво впечатление ми направиха погледът и гласът ѝ, как най-после тя ме допусна у дома си, тя, която не желае да приема никого. Още първия ден дойдох тук, за да поискам сведения за това тайнствено същество. Оттогава за мен започна този низ от магии...

— Магии ли? — възкликна пасторът, като изтърси пепелта от лулата си в груба паница, пълна с пясък, която му служеше за плювалник. — Нима съществуват магии?

— Несъмнено вие, който в момента толкова добросъвестно четете Книгата на магиите на Ян Виер^[4], ще разберете обяснението, което мога да дам за моите усещания — подхвана веднага Вилфрид. —

Ако внимателно се изучава природата в нейните големи промени, както и в по-малките ѝ дела, е невъзможно да не се признае, че омагьосването съществува, ако на тази дума се придава истинското ѝ значение. Човекът не създава сили, той използва единствената сила, която съществува и която обобщава всички останали — движението, — неразбираемо дихание на Всевишния, създател на световите. Видовете са твърде ясно разграничени, за да може човешката ръка да ги смеси, и единственото чудо, на което тя е способна, се е извършило при съединяването на двете враждуващи субстанции. Барутът все още е еднороден с гръмотевицата! А за преднамерената поява на едно творение, и то поява внезапна, се изисква време, което не може по желание нито да се избързва, нито да се забавя. Така че извън нас ваятелката природа се подчинява на закони, чийто ред и проявление не могат да бъдат преобърнати от никоя човешка ръка. Но след като по този начин отдадохме дължимото на материята, ще бъде неразумно да не признаем съществуването у нас на една чудовищна власт, чиито следствия са толкова неизмерими, че поколенията все още не са ги класифицирали. Не ви говоря за способността на човека да абстрахира, да принуждава природата да се затвори в словото — гигантско действие, върху което обикновеният човек не разсъждава, както не разсъждава и върху движението, но тъкмо то е накарало индийските теософи да обяснят творението чрез слово, на което са дали обратната власт. И най-дребната частица от тяхната храна, зрънцето ориз, от което последователно изхожда и в което се обобщава едно творение, им е предложило един толкова чист образ, на словото-творец и на словото-абстрактор, че е било съвсем просто тази система да се приложи към създаването на световите. Повечето хора е трябвало да се задоволят с посятото зърно ориз в първата строфа на всички творения. Свети Йоан, като е казал, че словото е в Бога, само е усложнил трудността. Но посаждането, покълването и цъфтежът на нашите мисли е дребно нещо, ако сравним това свойство, общо за много хора, със съвсем индивидуалната способност да му се придадат повече или по-малко действени сили, получени чрез незначително съсредоточаване, което да се издигне на трета, девета, двадесет и седма степен и да въздейства по този начин върху масите, за да се получат магически резултати, като се съгъсти действието на природата. Аз наричам омагьосвания тези огромни въздействия, извършващи се

между две мембрани в тъканта на нашия мозък. В неизследваната природа на духовния свят се срещат същества, притежаващи тези нечувани способности, които могат да бъдат сравнени с ужасяващата мощ на газовете във физическия свят; тези същества се свързват с други, проникват ги като активен източник и предизвикват в тях вълшебства, срещу които тези нещастни илоти са беззащитни; те ги омагьосват, покоряват, налагат им едно ужасно робство и стоварват върху тях великолепието и скиптъра на една по-висша природа, като действуват ту като рибата торпедо, която електризира и вцепенява риболовеца, ту като доза фосфор, която подбужда живота и ускорява проекцията му, ту като опиум, който приспива телесната природа, освобождава духа от оковите му, оставя го да се рее над света, показва му го през призма и извлича за него храната, която най-много му се нрави; най-сетне действува като катаlepsия, която унищожава всички способности заради едно-единствено видение. Чудесата, магиите, заклинанията, вълшебствата, с една дума, всички явления, неправилно наречени свръхестествени, са възможни и могат да бъдат обяснени само с насилието, упражнявано от някой дух, принуждаващ ни да понасяме въздействията на една загадъчна оптика, която уголемява, смалява, въздига творението, пробужда го у нас по свое желание, обезобразява го или го разкрасява в нашите очи, отнася ни на небето или ни захвърля в ада — двата предела за изразяване на извънмерното удоволствие и извънмерната мъка. Тези явления са в нас, а не извън нас. Съществото, което наричаме Серафита, ми напомня един от редките и ужасни демони, на които е дадено да потискат човека, да насилват природата и да си служат с окултната власт на Бога. Въздействието на нейните магии върху мен започна с наложеното ми мълчание. Всеки път, когато се осмелявах и понечвах да ви разпитам за нея, ми се струваше, че ще издам тайна, на която трябваше да бъде неподкупен пазител; всеки път, когато исках да ви обсипя с въпроси, пламтящ печат затискаше устните ми и аз бях неволно оръдие на тази тайнствена забрана. За стотен път ме виждате тук отчаян и съкрушен за това, че дръзнах да се позабавлявам с халюциниращия свят, който носи в себе си тази девойка, нежна и крехка за вас двамата, но за мен — най-безмилостна магьосница. Да, за мен тя е вещица, в дясната си ръка държи невидим уред, за да разклаща земното кълбо, а в лявата — мълния, за да разтопи всичко, ако пожелае. Не мога повече да гледам

челото ѝ — то е непоносимо светло. От няколко дни твърде неумело заобикалям бездните на лудостта, за да мога да мълча. И тъй, използвам, че в момента имам смелостта да устоя на това чудовище, което ме влече след себе си, без да се интересува дали мога да следвам неговия летеж. Коя е тя? Виждали ли сте я като малка? Родена ли е въобще? Имала ли е родители? Или е създадена от съчетаването на леда и слънцето? Тя вледенява и гори, тя се показва и скрива като ревнива истина, тя ме привлича и отблъсква, обрича ме последователно на живот и смърт, аз я обичам и я ненавиждам. Не мога да живея повече така, искам да бъда изцяло или на небето, или в ада.

Уловил в едната си ръка напълнената лула, а в другата — капака ѝ, без да го слага, господин Бекер слушаше Вилфрид със загадъчен вид и поглеждаше час по час дъщеря си, която, изглежда, разбираше този език, подхождаш на съществото, което го вдъхновяваше. Вилфрид беше красив като Хамлет, дръзнал да застане пред призрака на баща си, с когото разговаря, виждайки го да се появява единствено за него пред живите.

— Това много прилича на реч на влюбен — рече наивно добрият пастор.

— Влюбен ли? — продължи Вилфрид. — Да, според обикновените представи. Но, драги господин Бекер, не съществува дума; която може да предаде неудържимия порив, с който се устремавам към това своенравно същество.

— Значи я обичате? — попита Мина с укор в гласа.

— Госпожице, когато я виждам, изпитвам странни трепети, а когато не я виждам, неизказана тъга — чувства, които, както е известно, у мъжа са признак на любов; но любовта сближава страстно хората, докато между Серафита и мен, кой знае защо, винаги съществува пропаст — студът, лъхащ от нея, ме пронизва, когато тя е до мен, но съзнанието за нея изчезва, когато съм далеч. Всеки път напускам Серафита все по-отчаян и всеки път се връщам с по-голяма пламенност, както ученият, който търси някаква тайна, а природата го отблъсква; както художникът, който иска да изобрази живота върху платното и се съсипва в този отчаян опит, служейки си с всичките средства на изкуството.

— Господине, всичко ми изглежда много правдиво — отвърна простишко момичето.

— Откъде може да знаете това, Мина? — удиви се старецът.

— Ах, татко, ако тази сутрин бяхте дошли с нас по върховете на Фалберг и ако я бяхте видели как се моли, нямаше да ми задавате този въпрос! Вие, както и господин Вилфрид, когато за пръв път я забеляза в нашия храм, щяхте да кажете! „Това е ангелът на молитвата.“

Тези думи бяха последвани от миг мълчание.

— Ах, разбира се — намеси се Вилфрид, — тя няма нищо общо със съществата, които се подвизават в дупките на нашето земно кълбо.

— На Фалберг ли? — възкликна старият пастор. — Как стигнахте дотам?

— Не знам — отвърна Мина, — за мен сега изминатото разстояние е като сън, от който ми е останал само споменът. Не бих повярвала може би в него без това материално доказателство.

Тя извади стръка от пазвата си и го показа. Тримата приковаха погледите си върху все още свежото и красиво планинско цвете, което на осветлението от лампите блесна като някаква друга светлина сред облаците дим.

— Това вече е нещо свръхестествено — каза старецът, като видя разцъфналото посред зима цвете.

— Невероятно! — възкликна Вилфрид, възбуден от уханието.

— От това цвете ми се завива свят — поде Мина. — Мисля, че още чувам думите му, които са музика на мисълта, както още виждам светлината на погледа му, който е любов.

— Имайте милост, драги ми господин Бекер, разкажете ми живота на Серафита, загадъчното цвете в човешки образ, което се олицетворява от това тайнствено стръкче.

— Драги гостенино — отвърна старецът, като пусна струя тютюнев дим, — за да ви обясня раждането на това същество, ще е необходимо да разбуля пред вас мъглявините на най-непонятното от всички християнски учения; но не е лесно да бъдеш ясен, говорейки за най-неразбираемото от откровенията, последен отблясък на вярата, която, както казват, е огряла с лъчите си нашата купчина кал. Познавате ли Сведенборг^[5]?

— Само по име, но за самия него, за книгите му, за религията му, не зная нищо.

— Добре тогава, ще ви разкажа целия Сведенборг.

[1] *Душегрейка* — с руска транскрипция във френския оригинал.

↑

[2] *Полихимния* (мит.) — Балзак вероятно е имал предвид статуята в Лувъра на Полихимния, древногръцката муза на лирическата поезия. ↑

[3] *Перистил* (арх.) — покрита галерия, затворена от едната страна с колони, а от другата със стена на здание. ↑

[4] *Ян Виер* — ученик на известния кабалист Корней Агрипа. Трактатът му, издаден през 1564 г. ↑

[5] *Сведенборг, Емануел* (1688–1772) — шведски теософ. В произведенията си твърди, че духовният свят заобикаля хората и им действа пряко. Дава също свое тълкувание на Светата Троица. Според него нейната основна фигура е Иисус Христос. Хората могат да се извисят към него единствено чрез молитва, която има дарбата да пречиства. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

СЕРАФИТА — СЕРАФИТУС

След пауза, през която пасторът сякаш събираше спомените си, той продължи с тези думи:

— Емануел Сведенборг е роден в Упсала, Швеция, през януари 1688 година според някои автори или през 1689 година, както свидетелствува надписът на неговия гроб. Баща му бил епископ на Скара. Сведенборг е живял осемдесет и пет години и смъртта му е настъпила в Лондон на 29 март 1772 година. Служа си с този израз, за да обясня една проста промяна на състоянието му. По думите на негови ученици Сведенборг бил видян в Ярвис и Париж след тази дата... Позволете, драги — каза господин Бекер, като направи движение с ръка, за да предотврати каквото и да било прекъсване, — аз излагам фактите, без да ги потвърждавам и без да ги отричам. Слушайте и след това мислете всичко, каквото искате. Ще ви предупредя, когато ще съдя, ще критикувам, ще оспорвам ученията, за да засвидетелствувам моята разсъдъчна безпристрастност между разума и него!

Животът на Емануел Сведенборг е разделен на две — продължи пасторът. — От 1688 до 1745 година барон Емануел Сведенборг се проявява в света като човек с най-широки познания, ценен, обичан заради своите добродетели, винаги безукорен, неизменно полезен за другите. Едновременно с изпълняването на високоотговорни длъжности в Швеция от 1709 до 1740 година той публикува множество сериозни трудове в областта на минералогията, физиката, математиката и астрономията, които хвърлили нова светлина в света на науката. Той е създал метод за строеж на басейни, предназначени за плавателни съдове. Писал е върху най-важните въпроси, като се започне от височината на приливите и се стигне до положението на земята. Открил е както начини за построяване на по-добри шлюзове за каналите, така и по-прости способности за извличане на метали. С една дума, няма наука, с която се е занимавал и която да не е развил. В

младостта си е учил староеврейски, гръцки, латински и източните езици и ги е усвоил до такова съвършенство, че много именити професори често са се съветвали с него. В Татария е успял да разпознае останки от най-древната книга на Словото, наречена „Божии войни“, и от Законника, за който говорят Мойсей^[1] в Числа (21:14, 15, 27–30), Исус Навин^[2], Йеремия^[3] и Самуил^[4]. „Божии войни“ вероятно са историческата част, а Законникът — пророческата част на тази книга, предхождаща Битие. Сведенборг даже е потвърдил, че „Яшар“ или Книга на праведния^[5], спомената от Исус Навин, съществува в Източна Татария заедно с култа на съответствията. Казват, че неотдавна един французин доказал предвижданията на Сведенборг, като съобщил, че в Багдад намерил няколко непознати в Европа части на Библията. В Париж през 1785 година, по време на, кажи-речи, европейската дискусия, която предизвикал животинският магнетизъм и в която почти всички учени взели активно участие, маркиз Дьо Томе отмъстил за покойния Сведенборг, като обърнал внимание върху доказателства, убягнали на назначените от краля на Франция комисари за изследване на магнетизма. Тези господа твърдели, че не съществува никаква теория за магнита, докато Сведенборг се е занимавал с нея още от 1720 година. Господин Дьо Томе използвал случая, за да изтъкне причините за забравата, в която най-известните хора държали шведския учен, за да могат да се ровят в неговите съкровища и да си помагат за трудовете си. Някой от най-прочутите — казал господин Дьо Томе, като намеквал за „Теория на земята“ от Бюфон^[6] — имат слабостта да се кичат с перата на пауна, без да му отдадат дължимото. Най-накрая той доказал чрез съкрушителни цитати от енциклопедичните трудове на Сведенборг, че този велик пророк е изпреварил с векове бавния ход на човешките науки; всъщност достатъчно е да се прочетат неговите философски и минералогични трудове, за да се убеди човек. В един пасаж той се явява предшественик на съвременната химия, като обявява, че всички продукти на организираната природа са разложими и се свеждат до два чисти източника, че водата, въздухът и огънят *не са елементи*; в друг — с няколко думи прониква до дъно в тайните на магнетизма и по този начин отнема от Месмер^[7] първенството. „Ето тук — каза господин Бекер, като посочи дълга лавица, закачена между печката и прозореца, върху която имаше книги от всякакви формати — седемнадесет негови

произведения, от които само едно — Философски и минералогични трудове, публикувано в 1734 година — представлява три тома инфолио^[8]. Тези съчинения, които свидетелствуват за научните знания на Сведенборг, са ми подарени от господин Серафитус, негов братовчед и баща на Серафита.“

През 1740 година Сведенборг потънал в пълно мълчание, от което излязъл само за да напусне светските си занимания и да се посвети изключително на духовния свят. През 1745 година получил първите заповеди от небето. Ето как разказва той за начина, по който е бил призван. Една вечер в Лондон, след като се бил нахранил с голям апетит, гъста мъгла се разстлала в стаята му. Когато мракът се разпръснал, някакво същество, приело човешки образ, се изправило от ъгъла на стаята и му казало със страшен глас: „Не яж толкова!“ Той си наложил пълно въздържание. На следващата нощ същият човек дошъл облян в светлина и му казал: „Изпратен съм от Бога, който те избра, за да разясниш на хората смисъла на неговото слово и на неговите творения. Ще ти продиктувам това, което трябва да напишеш.“ Видението било краткотрайно. По думите на Сведенборг ангелът бил облечен в пурпур. През онази нощ очите на неговия вътрешен човек се отворили и се приспособили да виждат в небето, в света на духовете и в подземното царство; това са три различни сфери, в които той срещнал свои близки и познати, умрели в човешката си форма, едни отдавна, други — наскоро. От този момент заживял живота на духовете и останал на този свят като пратеник на Бога. Ако неговата мисия му била оспорвана от тези, които не са му вярвали, то неговото поведение очевидно е било на същество, превъзхождащо човечеството. И макар че материалните му възможности се свеждали до задоволяване с най-необходимото, той давал огромни суми и е общоизвестно, че е подпомогнал стари търговски фалирали къщи или такива, които са щели да фалират. Никой от тези, които са се позовавали на неговата щедрост, не си е отишъл, без молбата му да бъде незабавно удовлетворена. Един недоверчив англичанин се заел да го следи, срещнал го в Париж и разказал, че в къщата на Сведенборг вратите били постоянно отключени. Един ден прислужникът му се оплакал от тази небрежност, която го излагала на опасността да бъде заподозрян в кражби, които биха оцетили имуществото на господаря му. „Нека бъде спокоен — казал с усмивка Сведенборг, — прощавам

му недоверчивостта, той не вижда пазача, който бди на вратата ми.“ И наистина, в която и страна да е живял, той никога не заключвал вратите си и у него нищо не се е загубило. В Гьотеборг, град, разположен на шестдесет мили от Стокхолм, три дни преди пристигането на пощата съобщил точния час на пожара, който опустошавал Стокхолм, като отбелязал, че къщата му не е изгоряла, и това било вярно. В Берлин кралицата на Швеция казала на брат си, краля, че една от нейните придворни дами, призована пред съда, за да плати сума, която знаела, че е върната от мъжа ѝ преди смъртта му, но не намирала разписката, отишла при Сведенборг и го помолила да попита мъжа ѝ къде би могъл да бъде документът за върнатите пари. На другия ден Сведенборг ѝ посочил мястото, където била разписката; но изпълнявайки желанието ѝ, помолил починалия да се яви на жена си; така тя видяла насън съпруга си, облечен в халата, който носил, преди да почине, и той ѝ показал разписката на мястото, посочено от Сведенборг, където била действително скрита. Един ден в Лондон, качвайки се на парахода на капитан Диксън, той чул една дама, като питала дали има достатъчно провизии. „Не са необходими толкова — казал Сведенборг. — След осем дни в два часа ще бъдем в пристанището на Стокхолм.“ Както и станало. Състоянието на ясновидство по отношение на земните неща, в което Сведенборг изпадал, когато пожелал, и което учудвало всички около него с чудотворните си резултати, било само едно незначително проявление на способността му да вижда в небесата. Между неговите ясновидства това, в което разказва пътуванията си в астралните земи, не е най-малко любопитното и описанията му положително изненадват с наивността на подробностите. Един човек, чието огромно значение за науката е неоспоримо и който е съчетавал в себе си замисъл, воля, въображение, наистина би могъл да измисли нещо по-добро, ако въобще е измислял. Фантастичната литература на източните народи не предлага нищо, което може да даде представа за това смайващо творчество, изпълнено с поезия в зародиш, ако е позволено да се сравнява религиозно произведение с произведенията на арабската фантазия. Отнасянето на Сведенборг от ангела, служил за водач при първото му пътуване, се отличава с възвишеност, която надхвърля тази в епопеите на Клопшток^[9], Милтън^[10], Тасо^[11] и Данте с цялото разстояние, поставено от Бога между земята и слънцето. Частта, която

служи за начало на произведението му върху астралните земи, никога не е била публикувана; тя принадлежи към устните традиции, оставени от Сведенборг на тримата най-близки до сърцето му ученици. Господин Силверим я притежава в писмена форма. Понякога господин Серафитус пожелаваше да ми говори за нея, но споменът за словото на братовчед му беше толкова палещ, че той се спираше при първите думи и изпадаше в някакво мечтание, от което никой не можеше да го изтръгне. Речта, с която ангелът доказва на Сведенборг, че тези тела не са създадени, за да бъдат блуждаещи и пусти, ми каза баронът, смазва всички човешки науки с грандиозността на Божествената логика. Според пророка обитателите на Юпитер отхвърлят науките, които наричат сенки; тези на Меркурий мразят изразяването на мислите с думи, които им изглеждат твърде материални, и притежават език с очи; тези на Сатурн са непрекъснато изкушавани от зли духове; тези на Луната са малки като шестгодишни деца, гласът им излиза от корема и те пълзят; тези на Венера са с огромен ръст, но глупави и се препитават от разбойничество, обаче една част от тази планета има много кротки жители, които живеят в любовта към доброто. Най-накрая той описва нравите на народите на тези планети и изразява с много точни думи общия смисъл на тяхното съществуване по отношение на вселената; той дава обяснения, които толкова добре съответствуват на резултатите от техните видими промени в общата система на света, че може би някой ден учените ще почерпят знания от тези сияйни извори. Ето — каза господин Бекер, след като взе една книга и я отвори на мястото, отбелязано с лентичка, — ето с какви думи завършва това произведение: „Ако се съмняват, че съм бил пренесен в голям брой астрални земи, нека си припомнят моите наблюдения върху разстоянията в отвъдния живот; те съществуват само по отношение на външното състояние на човека, а тъй като бях вътрешно подготвен, както ангелските духове на тези земи, аз успях да ги опозная.“ Обстоятелствата, на които дължим присъствието в този кантон на барон Серафитус, любим братовчед на Сведенборг, не ме оставиха чужд на нито едно събитие от неговия необикновен живот. Напоследък в няколко европейски печатни органи той беше обвинен в измама и като се позовават на писмо на кавалера Бейлон, те привеждат следния факт. Сведенборг, се казва в тях, знаел от сенаторите за тайната кореспонденция на покойната кралица на Швеция с брат й,

принца на Прусия, и ѝ разкрил какво пише в нея, като я накарал да повярва, че е бил осведомен по свръхестествен начин. Един достоен за доверие човек, господин Шарл Леонар дьо Сталхамер, капитан в кралската гвардия и кавалер на Сабята, отговори с писмо на тази клевета.

След като известно време пасторът рови между някакви книжа в чекмеджето на масата си, накрая намери един вестник и го подаде на Вилфрид, който прочете на висок глас следното писмо:

Стокхолм, 13 май 1788 г.

„С учудване прочетох писмото, което разказва за срещата на прочутия Сведенборг с кралица Луизе-Улрике. Обстоятелствата на тази среща са съвсем неверни и се надявам, че авторът ще ми прости, ако чрез достоверния разказ, чиято правдивост може да бъде засвидетелствувана от мнозина уважавани хора, които са присъствували на нея и още са живи, му покажа колко се е излъгал. През 1758 година, малко време след смъртта на принца на Прусия, Сведенборг отишъл в двора; той имал обичай да ходи редовно там. Щом го забелязала, кралицата го попитала: «Между другото, господин асесор^[12], видяхте ли брат ми?» Сведенборг отговорил, че не, а кралицата му отвърнала: «Ако го срещнете, поздравете го от мен.» Като казвала това, тя имала намерение само да се пошегува и съвсем не мислела да му поиска и най-малкото известие от брат си. След осем, а не след двадесет и четири дни, и то не на частна аудиенция, Сведенборг отново дошъл в кралския двор, но толкова рано, че кралицата още не била напуснала апартамента си, наречен Бялата стая, където разговаряла с придворните си дами и с други знатни дами. Сведенборг не дочакал тя да излезе, влязъл направо в апартамента и ѝ заговорил тихо на ухото. Кралицата смаяна почувствувала, че ѝ прилошава и трябвало да мине известно време, за да се съвземе. След като дошла на себе си, казала на дамите, които я заобикаляли: «Само Бог и брат ми могат да знаят това, което Сведенборг току-що ми каза!» Тя признала, че той ѝ бил говорил за последната ѝ кореспонденция с

принца, чието съдържание било известно само на тях двамата. Не мога да обясня как Сведенборг се е бил осведомил за тази тайна, но това, което мога да удостоверя с честта си, е, че нито граф Х..., както твърди авторът на писмото, нито някой друг е отварял или чел писмата на кралицата. Тогавашният сенат ѝ позволяваше да пише на брат си съвършено спокойно и гледаше на тази преписка като на незасягаща държавата. Очевидно, че авторът на гореказаното писмо съвсем не е познавал характера на граф Х... Този достоен за уважение благородник, извършил най-големи услуги на родината си, съчетаваше умствени дарования с душевни качества и напредналата му възраст никак не отслабваше тези ценни дарби. По време на цялото свое управление той свързваше най-просветената политика с най-добросъвестната честност и се обяви за враг на тайните интриги и лукавства, на които гледаше като на недостойни средства за постигане на набелязаната цел. Авторът не познава по-добре и асесора Сведенборг. Единствената слабост на този истински честен човек беше, че вярваше в появата на духове, но аз го познавах от много дълго време и мога да уверя, че той беше тъй убеден, че разговаря с духове, както аз в момента, че пиша настоящето. Като гражданин и като приятел той беше най-почтеният човек, ужасяваше се от измамата и водеше примерен живот. Следователно обяснението на този факт, което е искал да даде кавалерът Бейлон, е неоснователно, а направеното през нощта посещение у Сведенборг от графовете Х... и Т... е напълно измислено. Впрочем авторът на писмото може да бъде уверен, че аз съм всичко друго, но не и последовател на Сведенборг; единствено любовта към истината ме подтикна да предам вярно факт, толкова често разказван с напълно преиначени подробности. За истинността на току-що написаното отговарям с подписа си.“

Доказателствата, които Сведенборг е дал за мисията си на кралските фамилии на Швеция и на Прусия, несъмнено са в основата на убеждението, което споделят доста хора от двата двора — продължи господин Бекер, като прибра обратно вестника в чекмеджето. — Обаче аз няма да ви разкажа всички факти от неговия материален и видим живот; навиците на този човек не са позволявали да бъдат точно опознати. Живял е уединено, не желаел да забогатее и да стане известен. Отличавал се с подчертано отвращение към прозелитизма^[13], разкривал се е пред малко хора и придавал явните си дарби само на тези, в които ясно личали вярата, мъдростта и любовта. Само с един поглед умее да познае душевното състояние на хората, с които общувал, и превръщал в ясновидци тези, които искал да докосне с вътрешното си слово. От 1745 година учениците му никога не са го виждали да прави нещо от някаква човешка подбуда. Един-единствен човек, шведски свещеник на име Матезиус, го обвинил в лудост. По една странна случайност този Матезиус, враг на Сведенборг и на неговите съчинения, малко след това полудял и допреди няколко години още живееше в Стокхолм с пенсия, отпусната от краля на Швеция. Похвалното слово за Сведенборг било впрочем съчинено с голямо старание, що се отнася до събитията в живота му, и произнесено през 1786 година в Кралската академия на науките в Стокхолм от господин Сандел, съветник при Колегията на мините. Най-накрая декларация, получена от лордмера на Лондон, установява и най-малките подробности за последното заболяване и смъртта на Сведенборг, край когото в сетния му час е бил отец Ферелиус, високоуважаван шведски духовник. Присъстващите там свидетелствуват, че Сведенборг не само не е опровергал написаното от него, но постоянно твърдял, че е истина. „След сто години — казал той на господин Ферелиус — моето учение ще ръководи Църквата.“ Той е предрекъл много точно деня и часа на смъртта си. Същия ден, неделя, 29 март 1772 година, попитал за часа. „Пет часът“ — му отговорили. „Ето че се свърши — казал той, — Бог да ви благослови“. След десет минути издъхнал най-спокойно. Чула се само една лека въздишка. И така, скромността, умереността и самотността са били характерните черти на живота му. След като завършел някой от трактатите си, той се качвал на кораба, за да отиде да го отпечата в Лондон или в Холандия, и никога не говорел за това. Така публикувал последователно двадесет

и седем различни трактата, всичките написани, както казвал той, под диктовката на ангелите. Независимо дали това е вярно, или не, но малцина са достатъчно силни да издържат словесните им пламъци. Ето ги всичките — каза господин Бекер и посочи друга една лавица, върху която имаше около шестдесет тома. — Седемте трактата, в които духът на Бога хвърля най-ярките си отблясъци, са: *Прелестите на съпружеския живот, Небе и ад, Тълкуване на Откровението, Изложение на вътрешното чувство, Божествената любов, Истинското християнство, Ангелската мъдрост на всемогъществото, всезнанието, всюдесъщността на тези, които споделят вечността и необятността на бога*. Неговото обяснение на Откровението започва със следните думи — рече господин Бекер, като взе и отвори първия том, който се намираше до него: — „Тук нищо мое не вложих, говорих според Господа, който е казал чрез същия ангел на Йоана: *Не запечатвай пророчесствените думи на тая книга.*“ (Откровение 22:10)^[14] Скъпи господине — каза пасторът, като погледна Вилфрид, — често през зимните нощи треперех с всичките си крайници, като четях изумителните произведения, в които този човек със същинска невинност говори за най-големи чудеса. „Видях — пише той — небесата и ангелите. Духовният човек вижда духовния човек много по-добре, отколкото земният човек вижда земния човек. Като описвам небесните чудеса и тези под тях, аз се подчинявам на заповедта, дадена ми от Господа. Всеки е в правото си да не ми вярва, тъй като аз не мога да поставя другите в състоянието, в което Бог ме е поставил; не зависи от мен да ги направя да говорят с ангелите, нито да се извърши чудото на нарочното приспособяване на техния усет; те самите са единствените оръдия на ангелското си възвишаване. Ето вече двадесет и осем години съм в духовния свят с ангелите, а на земята с хората, тъй като бе угодно на Господа да отвори очите ми за Божия Дух, както постъпи с Павел^[15], с Даниил^[16] и с Елисей^[17].“ Независимо от това някои хора имат видения от духовния свят чрез пълното откъсване, предизвикано от сомнамбулизма, между външната им форма и вътрешния им човек. „В такова състояние — казва Сведенборг в своя трактат върху ангелската мъдрост (№257) — човек може да се възвиси до небесната светлина, защото, след като веднъж телесните сетива бъдат отстранени, въздействието на небето върху вътрешния човек не среща никакви препятствия.“ Много хора, които

не се съмняват, че Сведенборг е имал небесни откровения, мислят обаче, че всички негови произведения не са еднакво проникнати от Божественото вдъхновение. Други изискват пълното приемане на Сведенборг, като признават съществуването на неясноти в трудовете му: но те смятат, че несъвършенството на земния език е попречило на пророка да изрази духовните си видения, чиято неяснота изчезва в очите на възрождените от вярата; тъй като според великолепия израз на неговия най-добър ученик „плътта е външно раждане“. За поетите и писателите чудодейното в неговото учение заема огромен дял, а за ясновидците всичко е чиста реалност. Описанията му са предизвиквали възмущението на някои християни. Критично настроени хора са осмели небесната субстанция на храмовете му, на златните дворци, на великолепните чертози, където лудуват ангелите; други са се подиграли на неговите горички от тайнствени дървета, на градините, в които цветята говорят и въздухът е бял, където мистични скъпоценни камъни — сардоникс, карбункул, хризолит, хризопраз, цианит, халцедон, берил, урим и тумим^[18], надарени със способността да се движат, изразяват небесните истини и могат да бъдат питани, като отговарят с промени в излъчваната от тях светлина (*Ист. религия*, 219); много здрави умове не приемат неговите светове, в които цветовете издават великолепни звуци, където думите пламтят, а словото се изписва клинообразно (*Ист. религия*, 278). Дори и на Север някои писатели са се присмели на вратите от бисери, на диамантите, които покриват и украсяват къщите в неговия Йерусалим, където и най-обикновените съдове са от най-редките вещества на земното кълбо. „Но — отговарят учениците му, — ако всичките тези неща се срещат рядко на този свят, това причина ли е да не бъдат в изобилие на другия? На земята те са от земна материя, докато на небесата са в небесен вид, който отговаря на ангелското състояние.“ Впрочем Сведенборг по този въпрос е повторил великите слова на Иисус Христос: *Ако за земни работи ви говорих, и не вярвате, как ще повярвате, ако бих ви говорил за небесни?* (Йоан 3:12). Господине, аз съм прочел целия Сведенборг — продължи пасторът и неволно направи надменно движение. — Казвам го гордо, защото запазих разсъдъка си. Който чете Сведенборг, трябва или да загуби разума си, или да стане ясновидец. Макар че устоях на тези две лудости, често изпитвах непознати възторзи, дълбоки вълнения, душевни радости,

които единствено могат да бъдат предизвикани от пълнотата на истината и очевидността на Божествената светлина. Когато душата преброява изнурителните страници на неговите трактати, всичко тук долу изглежда нищожно. Човек не може да не се удиви, като помисли, че в разстояние на тридесет години Сведенборг е обнародвал върху истините на духовния живот двадесет и пет тома в четвъртина формат, написани на латински, от които най-малкият е петстотин страници, а всичките са отпечатани с дребни букви. Казват, че е оставил други двадесет в Лондон при племенника си господин Силверим, бивш изповедник на шведския крал. Несъмнено този човек, който от двадесет до шестдесетгодишната си възраст се е бил почти изтощил в отпечатването на нещо като енциклопедия, е получил свръхестествена помощ, за да съчини такива изумителни трактати, и то на възраст, когато човешките сили започват да гаснат. В тези трудове има хиляди изречения, означени с числа, и нито едно не противоречи на друго. Навсякъде точността, методът, присъствието на духа се налагат и произтичат от един и същи факт — съществуването на ангелите, Неговата *Истинска религия*, която обобщава цялото му учение — произведение, изпълнено с ярка светлина, е била замислена и написана на осемдесет и три годишна възраст. Най-сетне неговата вездесъщност и неговото всезнание не са опровергани от никой от критиците му, нито от враговете му. Обаче, когато аз се потопих в този порой от небесни светлини, Бог не отвори вътрешните ми очи и затова прецених тези писания с разума на невъзроден човек. Често оставах с впечатление, че озареният Сведенборг вероятно понякога е чувал лошо ангелите. Смях се на много видения, на които според ясновидците би трябвало да вярвам и да се възхищавам. Не можах да си представя нито клинообразното писмо на ангелите, нито златните им пояси, повече или по-малко блестящи. Ако например следната фраза: „Има самотни ангели“, в началото ме трогна, като размислих, не свързах тази самота с бракосъчетанията им. Не разбрах защо Дева Мария носи на небето дрехата си от бял сатен. Осмелих се да се запитам защо гигантските демони Енаким и Хефилим^[19] винаги идват да се бият с херувимите в апокалиптичните полета на Армагедон^[20]. Не знам как е възможно демоните да спорят с ангелите. Господин баронът Серафитус ми възразяваше, че тези подробности се отнасят до ангелите, които на земята се подвизават в човешки вид. Виденията на

шведския пророк често са зацапани с гротескни фигури. Един от неговите *memorabiles*^[21] — име, дадено им от самия него, започва със следните думи: „Видях събрани духове, на главите си имаха шапки.“ В друг един той получава от небето малко листче, върху което вижда, както сам казва, буквите, с които са си служили първобитните народи. Тези букви били образувани от криви линии с малки пръстени, обърнати нагоре. За да може по-добре да удостовери връзката си с небето, бих искал Сведенборг да е депозирал този лист в Шведската кралска академия на науките. Всъщност може би греша, може би материалните безсмислици, разпръснати в неговите произведения, имат духовно значение. Иначе как може да се приеме растящото влияние на неговата религия? Църквата му днес брои повече от седемстотин хиляди вярващи както в САЩ, където различните секти масово се присъединяват към нея, така и в Англия, където седем хиляди привърженици на Сведенборг се намират само в Манчестър. Хора, толкова изтъкнати с познанията, колкото и с ранга си в обществото, било в Германия, Прусия или в страните на Севера, открито са приели вярванията на Сведенборг, въпреки по-утешаващи от тези на другите християнски общества. Сега бих искал накратко да ви обясня основните точки на учението, създадено от Сведенборг за неговата Църква, но това кратко изложение, направено по памет, би било неизбежно пълно с грешки. Следователно мога да си позволя да ви говоря само за загадъчните тайни около раждането на Серафита.

Тук господин Бекер направи пауза, през която сякаш се съсредоточаваше, за да събере мислите си, и продължи така:

— След като е установил по математически начин, че човекът живее вечно в сфери, било нисши, било висши, Сведенборг нарича ангелски духове съществата, които на този свят са предопределени за небето и там стават ангели. Според него Бог не е създал отделно ангели, няма ангели, които да не са били хора на земята. Така че земята е разсадникът на небето. Следователно ангелите не са ангели сами по себе си (*Анг. мъдр.* 57); те се превръщат в ангели чрез тясно общение с Бога, което той никога не отказва, тъй като Божията същност не е никога отрицателна, а непрестанно действена. Ангелските духове преминават през три степени на любов, защото човек може да се възроди само постепенно (*Ист. рел.*). Най-напред *любов към себе си* — висш израз на тази любов е човешкият гений, чиито творби са предмет

на обожание. След това — *любов към света*, тя създава пророци, велики хора, които земята взима за водачи и ги възвеличава с името божествени. Най-сетне — *любов към небето*, която създава ангелските духове. Те са, така да се каже, цветовете на човечеството, което се въплъщава в тях и работи, за да се въплъщава в тях. Те трябва да притежават или Любовта на небето, или Мъдростта на небето; но преди да бъдат в Мъдростта, те винаги са в Любовта. По този начин първото преобразяване на човека е Любовта. За да стигне до това първо стъпало, той трябва през предишните си съществувания да е преминал през Надеждата и Милосърдието, които го създават за Вярата и Молитвата. Придобитите мисли от упражняването на тези добродетели се предават на всяка нова човешка обвивка, под която се крият превъплъщенията на *Вътрешното същество*; тъй като нищо не се дели, всичко е необходимо: няма Надежда без Милосърдие, нито Вера без Молитва; четирите лица на този квадрат са едно. Сведенборг казва: „Ако липсва една добродетел, ангелският дух е като счупен бисер.“ Следователно всяко от тези съществувания е окръжност, в която се наслагват небесните богатства на предишното състояние. Голямото съвършенство на ангелските духове идва от тази загадъчна прогресия, в която нищо от постепенно придобитите качества не се губи, за да се достигне до преславното им въплъщаване, тъй като при всяко превъплъщение те неусетно се изчистват от плътта и от грешките си. Когато заживее в Любовта, човекът се е отърсил от всичките си ниски страсти; Надеждата, Милосърдието, Вярата и Молитвата според Исая са пречистили неговия вътрешен човек, който не трябва да бъде осквернен повече от никакви земни слабости. Оттук идва великото слово на свети Лука: *Пригответе си... съкровище на небесата, което да се не изчерпя*. И това на Иисус Христос: *Оставете този свят на хората, той е техен, станете чисти и елате при отца ми*. Второто преобразяване е Мъдростта. Тя е разбиране за небесните неща, до които духът достига чрез Любовта. Духът на Любовта е придобил сила — резултат на всички победени земни страсти, и обича сляпо Бога; но духът на Мъдростта има разум и знае защо обича. Крилете на единия са разтворени и го отнасят към Бога, а крилете на другия са прекършени от ужаса, който му вдъхва знанието, тъй като той познава Бога. Единият непрекъснато иска да види Бога и се стреми към него, а другият се докосва до него и трепери. Сливането между

духа на Любовта и духа на Мъдростта довежда съществото до божествено състояние, в което душата му е жена, а тялото — мъж, последен човешки израз, в който духът побеждава формата и в който формата се бори още срещу Божия Дух; тъй като формата, плътта, е в неведение, бунтува се и иска да остане несъвършена. Това върховно изпитание предизвиква нечувани страдания, които небесата единствени виждат, страдания, понесени от Христос в Гетсиманската градина^[22]. След смъртта първото небе се отваря за тази двойна пречистена човешка природа. Ето защо хората умират в отчаяние, докато духът умира в екстаз. Ето защо Природното състояние, в което се намират невъзрождените същества, Духовното — в което се намират ангелските духове, и Божественото — в което се намира ангелът, преди да разчупи обвивката си, са трите степени на съществуването, през които човек преминава, за да достигне небето. По великолепен начин една мисъл на Сведенборг ще ви обясни разликата, която съществува между Природното и Духовното. „За хората — казва той — Природното преминава в Духовното, те оценяват света в неговите видими форми и го възприемат като реалност, подходяща за техните сетива. Но за ангелския дух Духовното преминава в Природното и той осъзнава света според духа му, а не според формата му.“ По този начин нашите човешки науки са само анализ на формите. Ученият в света е изцяло външен, както и знанието му, и неговият вътрешен човек му служи само за да запази способността си за разбиране на истината. Ангелският дух отива много по-далече, неговото знание е мисълта, а човешката наука — само неин израз; той черпи познание за нещата от Словото Божие и научава съответствията, чрез които световите се съгласуват с небесата. Божието слово бе изцяло написано чрез чисти съответствия и крие в себе си вътрешен или духовен смисъл, който без науката за съответствията не може да бъде разбран. Сведенборг казва (*Неб. учение*), че съществуват неизброими тайни във вътрешния смисъл на съответствията. Затова хората, подиграли се на книгите, в които пророците са събрали Словото, са били в състояние на неведение, както тук долу са тези, които нищо не разбират от дадена наука и се подиграват на истините ѝ. Да знаеш съответствията на Словото с небесата, да знаеш съответствията, които съществуват между видимите и осезаеми неща на земния свят и невидимите и неосезаеми неща на духовния свят, това значи *да си постигнал*

небесата в усета си. Всички обекти на различните творения, тъй като са произлезли от Бога, несъмнено съдържат скрит смисъл, както личи от великите слова на Исая: *Земята е дреха*. Тази тайнствена връзка между най-малките частици материя и небесата представлява това, което Сведенборг нарича *небесна тайна*. Ето защо неговият трактат върху небесните тайни, в които са обяснени съответствията или значенията на Природното към Духовното, който трябва да даде по израза на Якоб Бьоме^[23] „означението на всяко нещо“, съдържа не по-малко от шестнадесет тома и тринадесет хиляди постулата. „Това великолепно познаване на съответствията, което по Божие благоволение Сведенборг притежава — казва един от неговите ученици, — е тайната на интереса, предизвикан от този род произведения. Според тълкувателя в тях всичко произтича от небето и всичко се връща към небето. Писанията на пророка са възвишени и ясни; той говори от небесата и гласът му достига до земята; върху едно негово изречение би могло да се напише цял том.“ И ученикът цитира следното сред хилядите други: „Царството на небето — казва Сведенборг (*Неб. тайни*) — е царство на причините. Действието се извършва на небето, оттам преминава в света и постепенно прониква в неизразимо малките земни неща; тъй като земните следствия са свързани с небесните си причини, всичко там е съответстващо и значещо. Човекът е свързващото звено между Природното и Духовното.“ Следователно ангелските духове познават основно съответствията, които свързват всяко земно нещо с небето, и разбират дълбокия смисъл на пророческите слова, които разкриват техните промени. Така за тези духове всичко тук долу има свое значение. Най-малкото цвете е мисъл, живот, който съответствува на няколко чертички от Великото цяло, за което те имат постоянна интуиция. За тях прелюбодеянието и развратът, за които говорят Писанията и пророците, често изопачени от самозвани съчинители, означават състоянието на душите, които в този свят упорствуват да се заразяват със земни чувства, като по този начин поддържат разрыва си с небето. Облаците са завесите, с които Бог се покрива. Светилниците, хлябовете от възлаганията, конете и конниците, блудниците, скъпоценните камъни — всичко в Светото писание има за тях великолепен смисъл и разкрива бъдещето на земните дела във връзките им с небето. Всички могат да проникнат в истините, изречени

от свети Йоан, които човешката наука по-късно показва и доказва по материален път, като например следното пророчество, по думите на Сведенборг „съдържащо много човешки знания“: *И видях ново небе и нова земя, защото предишното небе и предишната земя бяха преминали* (Откр. 21:1). Те познават пиршества, *на които се яде плът на царе, на свободни хора и на роби и на които кани Ангел, който стои на слънцето* (Откр. 19:11-18). Те виждат *Крилатата жена, облечена в слънце, и винаги въоръжения мъж* (Откр.). Конят в Откровението, казва Сведенборг, е видим образ на човешкия разум, язден от смъртта, тъй като той носи в себе си първопричината за своето унищожение. Най-сетне те разпознават народите, прикрити под разни форми, които изглеждат невероятни за невежите. Когато един човек е готов да бъде проникнат от пророческия дъх на съответствията, той събужда в него духа на Словото; тогава човекът разбира, че всички творения са само преобразени форми. Пророческият дъх оживява разума му и му вдъхва пламенна жажда за истините, жажда, която може да бъде утолена само на небето. В зависимост от съвършенството на вътрешния си човек той осъзнава голямата сила на ангелските духове и воден от Желанието, най-малко съвършеното състояние на невъзродения човек, върви към Надеждата, която му отваря света на духовете, след това достига до Молитвата, която му дава ключа на небесата. Кое създание не би искало да бъде достойно да влезе в сферата на умовете, които тайно живеят чрез Любовта или чрез Мъдростта? По време на живота им тук долу тези духове остават чисти; те не виждат, не мислят и не говорят като другите хора. Съществуват два вида възприятия: едното вътрешно, другото външно; човекът е изцяло външен, а ангелският дух — изцяло вътрешен. Духът прониква до основата на Числата, опознава тяхната съвкупност и разбира значенията им. Той разполага с движението и се приобщава с всичко чрез вездесъщността. Според шведския пророк „един ангел се явява на друг, когато поиска“ (*Анг. мъдр. на всем.*), тъй като притежава дарбата да се отделя от тялото си и вижда небесата, както пророците са ги виждали и както самият Сведенборг ги е виждал. „В такова състояние — казва той (*Ист. религия*, 136) — духът на човека е пренесен от едно място на друго, а тялото остава там, където е било. Аз бях в такова състояние в продължение на двадесет и шест години.“ Така трябва да разбираме всички библейски слова, където е казано: *Духът ме пренесе.*

Ангелската мъдрост по отношение на човешката мъдрост е това, което безбройните сили на природата са по отношение на нейното действие, което е неделимо. Всичко оживява, движи се, съществува в духа, защото той е в Бога, което изразяват и следните слова на апостол Павел: *In Deosumus, movemur, et vivimus* (живеем, действуваме и сме в Бога). Земята не поставя никакви спънки пред духа, както в Словото за него няма нищо неразбираемо. Близката му божественост му позволява да види мисълта на Бога, забулена от Словото, тъй както, като живее чрез вътрешния си човек, духът се съприкосновява с дълбокия смисъл, скрит във всички неща на този свят. Науката е езикът на преходния свят, а любовта — на духовния. Ето защо човекът повече описва, отколкото обяснява, докато ангелският дух вижда и разбира. Науката натъжава човека, а Любовта възвисява ангела. Науката още търси, а Любовта вече е намерила. Човекът преценява природата чрез отношенията си с нея, а ангелският дух — чрез отношенията си с небето. С една дума, за духовете всичко има смисъл. Те са посветени в тайната на хармонията между творенията; разбират се с духа на звуците, с духа на цветовете, с духа на растенията; могат да питат минерала и минералът ще отговори на мислите им. За какво им са земните науки и богатства, след като във всеки миг ги обхващат с поглед, а световите, които толкова занимават хората, са за духовете само последното стъпало, откъдето ще се устремят към Бога? Небесната любов и небесната мъдрост се проявяват в тях чрез кръг от светлина, която ги обгръща и която избраниците могат да видят. Тяхната невинност, чиято външна форма е невинността на децата, притежава познание за нещата, каквото децата нямат; духовете са невинни и знаещи. „И — казва Сведенборг — невинността на небесата има такова въздействие върху душата, че тези, които тя докосне, запазват за цял живот очарованието, което и аз самият изпитах. Достатъчно е може би — продължава той — да имаш и най-малко възприятие за нея, за да бъдеш променен завинаги, да пожелаеш да се пренесеш в небесата и по този начин да влезеш в сферата на Надеждата.“ Неговото учение за бракосъчетанията може да се предаде с тези малко на брой думи: „Господ взе красотата и изящството от живота на мъжа и ги посели в жената.“ Когато мъжът не е слят с тази красота, с това изящество на своя живот, той е суров, тъжен и свиреп; а когато е слят с тях, той е весел и пълноценен. Ангелите винаги се

намират в най-съвършената степен на красотата. Бракосъчетанията им се отпразнуват с великолепни тържества. В това единение, от което не се раждат деца, мъжът е дал *усета* а жената — *волята* и стават едно-единствено същество, *една плът* тук долу; след като облекат божествената си форма, се възнасят в небесата. Тук долу в природната им форма влечението на двата пола към наслади е свойство, което поражда умора и отвращение; но в небесната си форма съпрузите, станали един и същ дух, намират в себе си постоянен извор на наслади. Сведенборг е видял такова бракосъчетание на духове, което според свети Лука не съдържа нито плътско и предизвиква само духовни удоволствия. Един ангел му предложил да присъствува на такъв брак и го пренесъл на крилете си (крилете са символ, а не земна реалност). Той го облякъл с празничната си дреха и когато Сведенборг видял, че е облечен в светлина, полюбопитствувал защо. „В такива случаи — отговорил ангелът — дрехите ни засияват, заблестяват и стават венчални“ (*Насл. на съпр. люб.*, 19, 20, 21). Тогава забелязал два ангела, дошли единият от юг, другият от изток; ангелът от юг бил в колесница, теглена от два бели коня с юзди с цвета и бляска на зората; но когато в небето те се приближили до него, той не видял повече нито колесницата, нито конете. Ангелът от изток, облечен в пурпур, и ангелът от юг, облечен в дреха с цвят на хиацинт, притичали като две дихания и се слели; единият бил ангел на любовта, другият — на мъдростта. Водачът на Сведенборг му казал, че тези два ангела на земята са били свързани с духовно приятелство и са били неотлъчно заедно, макар че са ги разделяли пространства. Съгласието, което е в основата на хубавите бракове на земята, е обичайното състояние, в което се намират ангелите на небето. Любовта е светлината на техния свят. Вечният възторг на ангелите идва от дадената им от Бога способност да му връщат радостта, която той им е вдъхнал. Този непрестанен обмен предопределя техния живот. В небесните селения те стават безкрайни, като участвуват в същината на Бога, който се самозаражда. Необятността на небесата, в които живеят ангелите, е такава, че ако човек е надарен със зрение, толкова бързо като скоростта на светлината от слънцето към земята, и ако даже цяла вечност гледа, очите му няма да намерят хоризонт, за да си отпочинат. Сама по себе си светлината изразява небесните блаженства. Тя е — казва Сведенборг (*Анг. мъдр.*, 7, 25, 26, 27) — излъчване на Божията сила,

чиста еманация на неговата светлина, в сравнение с която и най-светлият ни ден е само мрак. Тя може всичко, обновява всичко и не се поглъща; обгръща ангела и му помага да докосне Бога чрез безкрайни наслаждения, които той чувства, че се умножават безкрайно чрез самите себе си. Тази светлина убива всеки човек, който не е готов да я приеме. Никой тук долу, нито даже на небето, не може да види Бога и да оживее. Ето защо е казано (Изх. 19: 12, 13, 21, 22, 23): *Планината, на която Мойсей говореше с Господ, беше пазена, да не би някой да я докосне и да умре. И още (Изх. 34: 29–35): Когато Мойсей донесе двете плочи, лицето му светеше толкова, че бе принуден да си сложи покривало, за да не умре някой, като говори на народа.* Преображението на Иисус Христос също показва светлината, хвърлена от небесния пратеник, и неизразимите наслаждения, които ангелите изпитват, бидейки непрестанно пропити с нея. *Лицето — му, казва свети Матей^[24] (Мат. 17: 1–5) — светна като слънце, дрехите му станаха бели като светлина... и облак засени учениците му...* Най-после, когато на една звезда има само същества, които отхвърлят Господа, не зачитат словото му, а ангелските духове са събрани от всички краища, Бог изпраща един ангел-губител да преобрази изцяло този непокорен свят, който в необятната вселена е като безплодния зародиш в природата. Летящ върху комета, ангелът-губител се приближава до звездата и я завъртва около оста ѝ; тогава сушата става дъно на морета, най-високите планини се превръщат в острови, а земите, преди залети с морски води, се възраждат, окъпани в свежест, като се подчиняват на законите на битието; и тогава Божието Слово възстановява силата си върху тази нова земя, която във всяко кътче запазва действието на земната вода и на небесния огън. Светлината, която ангелът донася свише, кара слънцето да бледнее. Тогава, както казва Исая (2: 19): *И ще влязат човеците в скални пещери и земни пропасти, и ще кажат на планините и на скалите, и ще извикат (Откр. 6:16): Паднете върху нас и скрийте ни от гнева на Агнеца!^[25]* Агнецът е велик образ на непризнатите и преследвани ангели тук долу. Ето защо Христос е казал: *Блажени страдащите! Блажени бедните духом! Блажени любящите!* Целият Сведенборг се съдържа в тези думи — да страдаш, да вярваш и да обичаш. За да обичаш истински, не трябва ли да си страдал и не трябва ли да вярваш? Любовта поражда сила, силата дава мъдрост; а оттам идва умът, тъй като силата

и мъдростта съдържат волята. Да бъдеш умен, не значи ли да знаеш, да искаш и да можеш — трите свойства на ангелския дух? „Ако вселената има някакъв смисъл — ето най-достойния за бога“ — ми казваше господин Сен Мартен^[26], когото видях по време на пътуването му в Швеция. Но, уважаеми — продължи господин Бекер след малко, — какво означават тези частици от огромното творчество, за което можем да добием някаква представа само ако го сравним с река от светлина и с порой от пламъци? Когато човек се задълбочи в него, той е отнесен от ужасно течение. В очите на този, който иска да потъне в безбройните строфи, чрез които Сведенборг направи осезаеми небесните светове, тъй както Бетховен построи своите дворци на хармония от хиляди ноти, тъй както архитектите са издигнали катедралите си от хиляди камъни, поемата на Данте Алигиери прилича на точица. В произведенията на Сведенборг пропадат в бездънни пропасти и духът ви невинно може да ви поддържа. За да се върнете оттам невредим към нашите социални идеи, наистина трябва да притежавате много силен ум.

Сведенборг — продължи пасторът — обичаше извънредно много барон Серафитус, чието име по един стар шведски обичай носеше от незапомнени времена латинското окончание „ус“. Баронът беше най-разпаленият ученик на шведския пророк, който бе отворил очите на вътрешния му човек и му бе подготвил живот, съобразен със заповедите отгоре. Той търсеше ангелски дух между жените и Сведенборг в едно свое видение му го откри. Неговата годеница беше дъщеря на един лондонски обуцар и в нея по думите на Сведенборг изпъкваше небесният живот, а предишните ѝ изпитания бяха вече приключени. След преобразяването на пророка баронът дойде в Ярвис, за да сключи небесния си брак чрез молитва. Що се отнася до мен, господине, тъй като не съм никакъв ясновидец, аз забелязах само земните дела на това семейство; животът им беше наистина живот на светец и светица, чиито добродетели са слава за Римската църква. Те и двамата облекчиха мизерията на жителите и дадоха на всички известно състояние, което не освобождава от работа, но е достатъчно за задоволяване на нуждите им. Хората, живели около тях, никога не са забелязали и у двамата проява на гняв или нетърпение; те бяха винаги състрадателни и тихи, изпълнени с благодат, милост и истинска доброта; бракът им бе хармония на две непрестанно свързани души.

Две диви патици, полетели в един и същи полет, звукът в ехото, мисълта в словото са може би несъвършени образи на техния съюз. Тук всеки ги обичаше с обич, която може да бъде изразена само ако се сравни с любовта на растението към слънцето. Жената беше естествена в обноските си, с красива осанка и лице и притежаваше благородството на най-почитаните личности. През 1783 година, на двадесет и шестата година от живота си, тази жена зачена; бременността ѝ предизвика огромна радост. По този начин двамата съпрузи се сбогуваха със света, като ми казаха, че несъмнено ще бъдат преобразени в момента, когато детето напусне обвивката си от плът, за което ще са необходими техните грижи, докато му бъде предадена силата да съществува само по себе си. Детето се роди и това беше същата тази Серафита, която ни занимава сега; след като тя беше зачената, баща ѝ и майка ѝ заживяха още по-уединено от преди, като чрез молитва се възвишаваха към небето. Надеждата им беше да видят отново Сведенборг и вратата им я осъществи. В деня на раждането на Серафита Сведенборг се появил в Ярвис и изпълнил със светлина стаята, в която се раждало детето. Казват, че думите му били: „Делото е завършено, небесата се радват!“ В къщата чули звуците на странна мелодия, която по думите им сякаш била донесена чрез полъха на вятъра от четирите посоки на света. Духът на Сведенборг отвлякъл бащата вън от къщата и го завел на фиорда; там се сбогувал с него. Няколко мъже от Ярвис, които тогава се приближили до господин Серафитус, го чули да казва тези пленителни слова от Писанието: *Колко прекрасни са върху планините нозете на ангела, пратен от Бога!* Когато излязох от свещеническия дом, за да отида в замъка и там да кръстя детето, да му дам име и да изпълня задълженията, наложени ми от законите, срещнах барона. „Вашето съдействие е излишно — каза ми той, — на тази земя детето ни трябва да бъде без име. Вие няма да кръстите с водата на земната Църква този, който току-що е бил потопен в небесния огън. Това дете ще си остане цвете, няма да го видите да остарява, ще го видите само да издъхне; вие имате съществуването, то има живота; вие имате външни сетива, а то няма, то цялото е само вътрешен човек.“ Тези думи бяха произнесени със свръхестествен глас, който ме развълнува по-силно и от блясъка върху лицето му, от което бликаше светлина. Видът му беше олицетворение на фантастичните образи на вдъхновените, които си представяме, като

четем пророчествата от Библията. Но сред нашите планини такива последствия не са рядкост, тъй като селитрата на постоянната снежна покривка предизвиква учудващи явления в организма ни. Попитах го за причината на неговото възмущение. „Сведенборг дойде, току-що се разделих с него и вдишах небесния въздух“ — каза ми той. „Под каква форма ви се яви?“ — настоявах аз. „В тленния си вид, облечен както беше последния път, когато го видях у Ричард Шиърсмит, в квартала Колд-Бат-Фийлд^[27] през юли 1771 година. Носеше горната си дреха от ратине с преливащи оттенъци и с железни копчета, жилетка, бяла връзка и същата внушителна перука с напудрени къдрици отстрани и вдигнати отпред коси, които откриваха широкото и блестящо чело, съответстващо на едрото му четвъртито лице, в което всичко излъчва голяма сила и спокойствие. Разпознах носа с широки ноздри, пълни с огън; видях отново устата, която винаги се е усмихвала — ангелска уста, от която излязоха следните думи и в тях се съдържаше моето щастие: «До скоро виждане!»“ И аз почувствувах сиянието на небесната любов. Увереността, която осветяваше лицето на барона, ми попречи да поведе спор с него и затова го слушах мълчаливо, гласът му беше заразително топъл и ме сгря отвътре; фанатизмът му възбуждаше сърцето ми, както чуждият гняв разтърсва нервите ни. Последвах го мълком и отидох в дома му, където видях детето без име, легнало върху майка си, която го обгръщаше с тайнствено изражение. Серафита ме чу да идвам и вдигна глава към мен; очите ѝ не бяха на обикновено дете; за да изразя впечатлението си от тях, би трябвало да кажа, че те вече виждаха и мислеха. Детството на това предопределено създание бе придружено с необикновени за нашия климат явления. В продължение на девет години зимите бяха по-меки, а летата по-дълги. Това природно явление предизвика много спорове сред учените, но ако техните обяснения изглеждаха задоволителни за академиците, то те караха барона да се усмихва, когато му ги разказвах. Никога Серафита не бе видяна гола, както понякога децата; никога не бе докосната нито от мъж, нито от жена; тя живя така непорочна на майчината си гръд и нито веднъж не изплака. Старият Давид ще ви потвърди тези факти, ако го разпитате за господарката му, към която изпитва обожание, подобно на обожанието на краля^[28], чието име носи, към ковчега Господен. От деветгодишната си възраст детето започна да изпада в молитвено състояние; молитвата е нейният живот; вие я видяхте в

нашият храм на Коледа, единствения ден, когато идва там; но и в храма е отделена от другите християни на значително разстояние. Ако това разстояние между нея и хората не съществува, тя страда. Ето защо най-често остава в замъка. Събитията в нейния живот са впрочем неизвестни, тъй като не се показва; нейните способности, нейните усещания — всичко е вътрешно. По-голямата част от времето си прекарва в онова състояние на мистично съзерцание, обичайно според католическите писатели за първите отшелници християни, пазещи традицията на Словото Христово. Усетът ѝ, душата ѝ, тялото ѝ — всичко в нея е чисто като снега по нашите планини. На десет години тя беше такава, каквато я виждате сега. Когато навърши девет години, баща ѝ и майка ѝ издъхнаха в един и същи миг, без страдания и без видима болест, след като бяха казали предварително часа, в който щяха да престанат да съществуват. Изправена в краката им, тя ги гледаше спокойно, без да изрази нито тъга, нито мъка, нито радост, нито любопитство; бащата и майката ѝ се усмихваха. Когато дойдохме да вземем телата, тя каза: „Отнасяйте!“ „Серафита — попитах аз, защото я бяха нарекли така, — наистина ли не сте огорчена от смъртта на баща си и майка си? Те толкова ви обичаха!“ „Мъртви ли? — каза тя. — Не, те са у мен завинаги. Това тук е нищо“ — прибави тя, като показва без никакво вълнение телата, които отнасяха.

Виждах я за трети път след раждането ѝ. В храма е трудно да бъде забелязана, тъй като тя стои изправена до колоната, която поддържа амвона, и сянката не позволява да се доловят чертите на лицето ѝ. След това събитие от прислужниците в къщата остана само старият Давид, който въпреки своите осемдесет и две години успява някак да се грижи за господарката си. Неколцина жители на Ярвис са разказали удивителни неща за това момиче. Тъй като техните приказки са придобили известна правдоподобност в тази дълбоко мистична страна, аз се заех да изучавам Трактата за магиите на Ян Виер и трудовете върху демонологията^[29], в които са описани така наречените свръхестествени сили у човека, за да потърся подобни факти на тези, които ѝ се приписват.

— Не ѝ ли вярвате? — попита Вилфрид.

— Как не — отговори добродушно пасторът, — в нейно лице виждам безкрайно капризно момиче, разглезено от родителите си,

които са ѝ объркали главата с религиозните идеи, които току-що ви изложих.

Мина неволно направи леко движение с глава, изразяващо отрицание.

— Горкото момиче! — каза пасторът и продължи. — Нейните родители са ѝ завещали гибелната екзалтация, която помътва ума на мистиците и ги прави повече или по-малко луди. Тя се подлага на глад, като хвърля в отчаяние бедния Давид. Този добър старец прилича на хилаво растение, което се поклаща и при най-слабия полъх на вятър и разцъфтява при най-малкия слънчев лъч. Господарката му, чийто неразбираем език е възприел, е неговият вятър и неговото слънце; за него тя има диамантени нозе и чело, обсипано със звезди; движи се, обгърната от бяло сияние; гласът ѝ се съпровожда от музика и притежава способността да става невидима. Поискайте да я видите — ще ви отговори, че тя пътува в астралните земи. Трудно е да се вярва на толкова небивалици. Нали знаете, всяко чудо прилича повече или по-малко на историята за Златния зъб^[30]. Ние си имаме един Златен зъб в Ярвис, и толкова. Така например рибарят Дюнкер уверява, че е наблюдавал ту как се гмурка във фиорда и излиза оттам във вид на дива патица, ту как върви в бурно време по вълните. Фергюс, който води стадата в съолерите, разправя, че бил виждал в дъждовно време небето, винаги ясно над шведския замък и винаги синьо над главата на Серафита, когато тя излиза от дома си. А когато Серафита идва в храма, много жени чуват звуците на огромен орган и сериозно питат съседките си дали и те не ги чуват. Но дъщеря ми, към която от две години Серафита проявява особена привързаност, никога не е чула музика и не е усетила небесните ухания, които, както се твърди, изпълват въздуха при нейните разходки. Често Мина се е връщала и е изказвала пред мен наивното си възхищение на девойка пред красотите на тукашната пролет; идваше си опиянена, когато заедно със Серафита ходеха да подишат мириса на първите филизи на листвениците, боровете или на цветята, но след една тъй дълга зима няма нищо поестествено от това изключително удоволствие. Кажи, дете мое, нали в компанията на този демон няма нищо толкова необикновено?

— Неговите тайни не са мои тайни — отвърна Мина. — Когато съм до него, знам всичко; далеч от него вече нищо не знам; до него аз не съм аз; далеч от него забравям всичко от този прелестен живот. Да

го видя, е мечта, далечният спомен за която ми остава само ако той пожелае. До него успях да чуя, без да си го спомням, когато бях вече далече, мелодиите, за които говорят жените на Банкер и на Ериксон; до него можах да усетя Божествени ухания и да съзерцавам чудеса, а тук от тях няма и следа.

— Това, което ме изненадва най-много, откакто я познавам, е, че понася вашето присъствие до себе си — обърна се пасторът към Вилфрид.

— До себе си? — възкликна чужденецът. — Тя никога не ми е позволила да целуна или дори да докосна ръката ѝ. Когато я видях за пръв път, погледът ѝ ме смути и тя ми каза: „Бъдете добре дошли, тъй като вие трябваше да дойдете.“ Стори ми се, че ме познава. Разтреперих се. Ужасът, който изпитвам, ме кара да ѝ вярвам.

— А пък мен — любовта — каза Мина, без да поруменее.

— Не ми ли се подигравате? — попита господин Бекер и се засмя добродушно. — Ти, моето момиче, като се представяш за дух на любовта, и вие, господине, като се правите на дух на мъдростта?

Той изпи чаша бира и не забеляза странния поглед, който Вилфрид хвърли на Мина.

— Шегата настрана — продължи свещеникът, — много се учудих, като научих, че днес за пръв път тези две лудетини са се изкатерили на върха на Фалберг; но това не са ли фантазии на девойки, изкачили се на някой хълм? Не е възможно да се стигне до върха на Фалберг.

— Татко — каза Мина развълнувано, — аз следователно съм била във властта на демона, щом се изкачих на Фалберг със Серафитус?

— Ето че става сериозно — забеляза господин Бекер. — Мина никога не е лъгала.

— Господин Бекер — продължи Вилфрид, — уверявам ви, че Серафита упражнява такава необикновена власт над мен, че не знам думи, с които да я изразя. Тя ми разкри неща, които само аз мога да знам.

— Това е сомнамбулизъм! — възкликна старецът. — Впрочем много такива случаи са разказани от Ян Виер като напълно обясними явления, наблюдавани някога в Египет.

— Дайте ми теософските трудове на Сведенборг — каза Вилфрид. — Искam да потъна в тези бездни от светлина, накарайте ме да жадувам за тях.

Господин Бекер подаде един том на Вилфрид и той веднага се зачете. Беше около девет часът вечерта. Прислужницата поднесе вечерята. Мина направи чай. След като се нахраниха, всеки се задълбочи в заниманията си — пасторът четеше Трактата за магиите, Вилфрид се опитваше да вникне в смисъла на учението на Сведенборг, младото момиче шиеше, потънало в спомените си. Това беше една норвежка вечер, дълга зимна вечер, спокойна, отдадена на тих труд, изпълнена с мисли и с цветя под снега. Като поглъщаше страниците на пророка, Вилфрид съществуваше само чрез вътрешните си сетива. От време на време пасторът го посочваше на Мина полусериозно, полунасмешливо и тя се усмихваше някак тъжно. Мина си представяше как Серафитус ѝ се усмихва, като витае над облака дим, който обвиваше и тримата. Изби полунощ. Външната врата се отвори с голяма сила. Тежки и забързани стъпки, стъпки на изплашен старец, отекнаха в тясното преддверие между двете врати. След това внезапно в гостната се появи Давид.

— Насилие! Насилие! — извика той. — Елате! Елате всички! Демоните са се развилнели! Те носят огнени митри^[31]. Това са адониси^[32], вертумни^[33] и сирени! Те я изкушават, както Иисус е бил изкушаван на планината. Елате да ги прогоните!

— Разпознавате ли езика на Сведенборг? Ето го в чиста форма! — смеейки се, каза пасторът.

Но Вилфрид и Мина гледаха ужасени стария Давид, който с белите си разпилени коси, с блуждаещ поглед и треперещи крака, целите в сняг, тъй като беше дошъл без ски, продължаваше да се олюлява, сякаш някакъв бурен вятър го шибаше.

— Какво се е случило? — попита го Мина.

— Демоните се надяват и искат отново да я спечелят.

Тези думи накараха Вилфрид да изтръпне.

— Вече близо пет часа стои права с вдигнати към небето очи и протегнати ръце; тя страда и призовава Бога. Не мога да прекрача границите, адът е поставил на стража вертумни. Те са издигнали железни стени между нея и стария ѝ Давид. Ако има нужда от мен, какво да направя? Помогнете ми! Елате да се молите!

Беше страшно да се гледа отчаянието на нещастния старец.

— Божията светлина я пази, но ако отстъпи пред насилието? — продължи той с обайваща искреност.

— Тишина! Не говорете глупости, Давид! Това трябва да се провери. Ние ще дойдем с вас — каза пасторът — и ще видите, че в замъка няма нито вертумни, нито демони, нито сирени.

— Баща ви е спял — едва чуто каза Давид на Мина. Вилфрид, който беше под силното въздействие на прегледания току-що първи трактат на Сведенборг, изскочи в коридора и вече си слагаше ските. Мина се приготви веднага. Оставиха двамата старци и забързаха към шведския замък.

— Чувате ли това пукане? — попита Вилфрид.

— Ледът във фиорда се движи — отвърна Мина, — приближава пролетта.

Вилфрид замълча. Когато двамата се озоваха в двора, те почувствуваха, че не са в състояние, нито имат сила да влязат в къщата.

— Какво мислите за нея? — попита Вилфрид.

„Какво сияние! — възкликна Мина, като застана пред прозореца на салона. — Ето го! Боже мой, колко е красив! О, Серафитус, вземи ме!“

Възклицанието на девойката бе изпяло вътрешно. Тя виждаше Серафитус изправен, леко обгърнат от мъгла с цвят на опал, която се излъчваше от това почти фосфоресциращо тяло на неголямо разстояние.

„Колко е красива!“ — извика Вилфрид, също наум.

В този момент дойде господин Бекер, последван от Давид; той видя дъщеря си и чужденеца пред прозореца, отиде до тях, погледна в салона и каза:

— Ами че тя си казва молитвите.

— Но, господине, опитайте се да влезете вътре.

— Защо трябва да смущаваме тези, които се молят? — отвърна пасторът.

В същия момент един лъч от луната, която изгряваше над Фалберг, заискри върху прозореца. Те се обърнаха развълнувани от този природен феномен, който ги стресна, но когато погледнаха отново към Серафита, тя беше изчезнала.

— Странно нещо! — изненада се Вилфрид.

— Но аз чувам прелестни звуци! — възкликна Мина.

— Какво от това? — рече пасторът. — Сигурно ще си ляга.

Давид се беше прибрал. Върнаха се мълчаливо; никой от тях тримата не разбираше видението по един и същи начин. Господин Бекер се съмняваше, Мина обожаваше, Вилфрид желаше.

Вилфрид беше на тридесет и шест години. Имаше силно развито телосложение, но не му липсваше хармоничност. Ръстът му беше под средния, като на почти всички хора, които са над другите; гърдите и раменете му бяха широки, а вратът — къс, като на хората, чието сърце трябва да бъде близо до главата; косите му бяха черни, гъсти и тънки; жълтеникавокафявите му очи притежаваха слънчев блясък, който сочеше с каква жажда неговата природа поглъщаше светлината. Ако на неговите мъжествени и смутни черти липсваше вътрешното спокойствие, което създава безбурният живот, то те издаваха неизчерпаемите възможности за буйни чувства и ненаситността на инстинкта, тъй както движенията му показваха съвършенството на физическия апарат, гъвкавостта на сетивата и точността на действието им. Този човек можеше да се бори с дивака, като него да чува стъпките на враговете в горските дебри, да усеща миризмата им във въздуха и да вижда на хоризонта приятелския сигнал. Сънят му беше лек, като на всички създания, които се боят да не бъдат изненадани. Тялото му бързо привикваше с климата на страните, в които го отвеждаше бурният му живот. Като образец на човешко устройство, той би предизвикал възхищението на хората на изкуството и на науката; у него всичко се уравновесяваше — дейността и сърцето, разумът и волята. На пръв поглед сякаш трябваше да бъде причислен към чисто инстинктивните същества, които сляпо робуват на материалните потребности; но още от утрото на своя живот той се бе устремил към обществото, в очите на което по вина на чувствата си бе изпаднал в немилост; учението беше развило ума му, съзерцанието беше изострило мисленето му, науките бяха разширили усета му. Беше изучил човешките закони, играта на интересите, подклаждани от страстите, и сякаш отрано бе привикнал с отвличените идеи, върху които са основани обществата. Беше бледнял над книги, които са мъртви човешки действия, след това в европейските столици бе бодърствувал сред пиршества, беше се събуждал в не едно легло, беше

спал може би на бойното поле в нощта преди битката и в нощта след победата; вероятно бурната му младост го беше захвърлила на палубата на пиратски кораб, кръстосващ най-различни страни на земното кълбо; по този начин беше опознал и живите човешки действия. Следователно знаеше настоящето и миналото, двете истории — някогашната и днешната. Много хора като Вилфрид са били еднакво могъщи с ръцете си, със сърцата си и с ума си и повечето от тях са злоупотребили като него с тройната си власт. Но ако този човек чрез външната си обвивка все още беше прикрепен към тинестата част на човечеството, положително той също принадлежеше към сферата, където умът е сила. Въпреки булата, в които се обвиваше душата му, в него се срещаха неизразими белези, видими за очите на чистите същества — на децата, чиято невинност не е била докосната от полъха на нито една лоша страст, на стареца, който си е възвърнал невинността; тези признаци издаваха един Каин, който все пак хранеше надежда и сякаш търсеше опрощение накрай света. Мина подозираше, че този човек е мъченик на славата, а Серафита знаеше кой е; и двете му се възхищаваха и го съжаляваха. Откъде идваше това тяхно прозрение? Няма нищо едновременно по-просто и по-необикновено. Щом човек пожелае да проникне в тайните на природата, където няма нищо скрито и трябва само да се види, той забелязва, че там простото поражда вълшебното.

— Серафитус — каза една вечер Мина, няколко дни след идването на Вилфрид в Ярвис, — вие четете в душата на този чужденец, докато аз получавам само бегли впечатления. Той ме вледенява или възпламенява, но вие изглежда, знаете причината за този студ и за тази топлина; вие можете да ми я кажете, тъй като знаете всичко за него.

— Да, видях причините — потвърди Серафитус, като сведе дългите си клепки.

— По какъв начин? — полюбопитствува Мина.

— Аз притежавам дарбата на ясновидството — отговори ѝ той. — Ясновидството представлява нещо като вътрешно зрение, което прониква във всичко, и силата му може да бъде разбрана само чрез съпоставка. В големите градове на Европа, където се създават произведения, чрез които човешката ръка се стреми да възпроизведе явленията на духовната природа, както и тези на физическата,

съществуват велики хора, които чрез мрамора изразяват мисли. Ваятелят действа върху мрамора, оформя го и му вдъхва истинска вселена от мисли. Съществуват мраморни статуи, които човешката ръка е надарила със способността да изобразяват цяла една възвишена или цяла една лоша страна на човечеството; мнозинството от хората виждат в тях човешка фигура и нищо повече, други пък, поставени по-високо на човешката стълбца, долавят една част от мислите, вложени от скулптора, и се възхищават от формата; но само посветените в тайните на изкуството вникват в замисъла на ваятеля — като гледат неговата статуя, те разгадават целия свят на мислите му. Тъкмо тези са князете на изкуството, те носят в себе си огледало, в което се отразява природата с нейните най-незабележими промени. И така, у мен има нещо като огледало, в което се отразява духовната природа с причините и следствията ѝ. Аз отгатвам бъдещето и миналото, като по този начин прониквам в съзнанието. „Как става това?“ — винаги ще ми задаваш този въпрос. Направи така, че мраморът да бъде тялото на някой човек, а ваятелят — чувството, страстта, порокът или престъплението, добродетелта, грешката или покаянието — и ще разбереш как чета в душата на чужденеца, но не се надявай да ти обясня какво представлява ясновидството; тъй като за да разбереш тази дарба, трябва да я притежаваш.

Макар че Вилфрид принадлежеше към двата основни и толкова различни дяла на човечеството — хората на силата и хората на мисълта, — неговият разпуснат и размирен живот и грешките му често го бяха отвеждали към вярата, тъй като съмнението има две страни — светлината и мрака. Вилфрид прекалено осезателно беше изпитал света в двете му форми — материя и дух, — за да не бъде заразен от жаждата по непознатото, от желанието да отиде отвъд, от което са обхванати почти всички хора, които знаят, могат и искат. Но нито знанията му, нито постъпките му, нито волята му имаха някаква насока. Той бе принуден да избяга от живота в обществото, както големият грешник търси манастирската обител. Угризението на съвестта — тази добродетел на слабите, не можеше да го докосне. Угризението е немощ и би означавало да повтори грешката си. Единствено покаянието е сила и то увенчава всичко. Но прекосявайки света, от който си бе построил обител, Вилфрид никъде не беше намерил лек за раните си, никъде не бе видял същност, към която да се

привърже. Отчаянието беше пресушило неговите извори на желание. Той беше от хората, които, след като са се борили със страстите и са се оказали по-силни от тях, не намират повече какво да сграбчат в ноктите си на граблива птица; те, на които липсва случай да застанат начело на неколцина от своите равни, за да тъпчат под копитата на конете си цели народи, биха купили с цената на ужасно мъченичество способността да изтлеят заради някаква вяра и приличат на величави скали, които чакат докосването на вълшебната пръчица и то не идва, а би могло да предизвика бликването у тях на забравени извори. Вилфрид бе хвърлен по волята на неспокойната си и търсеца участ по пътищата на Норвегия и зимата го изненада в Ярвис. В деня, когато той за пръв път видя Серафита, тази среща го накара да забрави предишния си живот. Младото момиче му вдъхна такива изключителни усещания, които не смяташе, че могат да се събудят отново. Пепелта в душата му изпусна един последен пламък и се разпръсна при първия полъх от гласа на Серафита. Кой не е почувствувал, че става отново чист и млад, след като е изстудил сърцето си в старостта и се е омърсил в калта? Вилфрид изведнъж обикна така, както никога не бе обичал; той обикна тайно, с вяра и ужас, обикна до полуда. Животът му се вълнуваше в самия си извор само при мисълта, че ще види Серафита. Гласът ѝ го пренасяше в непознати светове; пред нея той немееше, тъй като тя го заслепяваше. Тук под снеговете, сред ледовете, беше пораснало върху стеблото си това небесно цвете, към което се бяха стремили досега излъганите му желания, и появата му събуждаше онези свежи мисли, надежди и чувства, които се тълпят около нас, за да ни отнесат във висшите области, тъй както ангелите в символичните картини, диктувани на художниците от някакъв сроден дух, отнасят в небесата избраниците. Божествено ухание омекотяваше гранита на тази канара, светлина, надарена със слово, изливаше върху нея божествените мелодии, които съпровождат пътника, устремил се към небето. След като беше пресушил чашата със земна любов и я беше строшил между зъбите си, забеляза великолепия кристален съд, пълен с бистра вода, и той го накара да закопнее за неувяхващи наслади, единствено достъпни за онзи, който може да доближи пламтящите си от вяра устни, без да пукне кристала. Той беше намерил на земята онази бронзова стена, която жадуваше да преодолее. Втурваше се неудържимо при Серафита

с намерение да ѝ обясни силата на страстта, в чиято власт изнемогваше като коня от преданието, яхнат от невъзмутимия бронзов ездач, който си остава изправен на седлото и усилията на буйното животно го правят все по-тежък и все по-потискащ. Той отиваше при нея да ѝ разкаже живота си, да обрисова величието на душата си чрез величието на грешките си, да покаже опустошенията в своите пустини, но щом преминеше оградата и навлезеше в необятната зона, обхваната от очите на Серафита, чиято блестяща синева не знаеше прегради, той ставаше спокоен и покорен като лъв, преследващ плячката си в някоя равнина в Африка, който получава любовно послание чрез крилете на вятъра и се спира. Тогава се отваряше пропаст, в която пропадаха думите на необикновено силното му душевно вълнение, и от нея се издигаше глас, и този глас го променяше; той ставаше дете, шестнадесетгодишен юноша, свенлив и боязлив пред младото момиче с ведро чело, пред тази бяла форма, чието невъзмутимо спокойствие приличаше на жестокото равнодушие на човешкото правосъдие. Борбата между тях престана едва онази вечер, в която тя най-после го повали с един поглед, като ястреб, който описва зашеметяващите си кръгове около плячката и я принуждава да падне поразена, преди да я отнесе в гнездото си. В самите нас се водят дълги борби, чийто край бележи някоя наша постъпка, и те представляват нещо като скритата страна на човечеството. Тази скрита страна принадлежи на Бога, а откритата — на хората. Много пъти на Серафита ѝ правеше удоволствие да доказва на Вилфрид, че познава тази толкова разнообразна съкровена страна, която съставлява втория живот на повечето хора. Често тя го бе питала с гласа си на гургулица: „Защо е целият този гняв?“, когато, отивайки при нея, Вилфрид си обещава да я отвлече, за да я направи своя вещ. Останеше ли сам, Вилфрид намираще достатъчно сили и току-що у свещеника се беше разбунтувал, но разказът на стареца го бе успокоил. Този толкова насмешлив, толкова язвителен човек най-сетне виждаше да изгрява в неговата нощ светлината на една звездна вяра; питаше се дали Серафита не беше изгнаница от висшите сфери, завръщаща се в родината си. Той нямаше да я удостои с почестите на боготворенето, с които влюбените във всички страни злоупотребяват, тази лилия на Норвегия, тъй като вярваше в нея. Защо ли тя оставаше в този далечен фиорд? Какво правеше тук? В главата му се рояха въпроси без отговор.

Какво най-вече ще се случи между тях? Каква съдба го беше довела тук? За него Серафита представляваше неподвижния, но лек като сянка мрамор, който Мина току-що бе видяла да се изправя на края на бездната; по този начин Серафита се възправяше пред всички бездни, без нищо да я засегне, без дъгата на веждите ѝ да се огъне, без светлината в зениците ѝ да трепне. Тази любов беше явно безнадеждна, но предизвикваше любопитството му. От момента, в който Вилфрид подозря небесното естество на магьосницата, която му бе разкрила тайната на живота му във видения, изпълнени с хармония, той пожела да опита да я подчини, да я запази и да я похити от небето, където може би я очакваха. Човечеството и земята си възвръщаха плячката и той ги представляваше. Гордостта му — единственото чувство, от което човек може дълго време да бъде въодушевен, щеше да го ощастливи чрез тази победа за остатъка от дните му. При тази мисъл кръвта закипя в жилите му и изпълни сърцето му. Ако не успее, ще я пречупи: Толкова е естествено човек да унищожава това, което не може да притежава, да отрича това, което не разбира, да ругае този, на когото завижда!

На следващия ден Вилфрид, потънал в мисли, може би предизвикани от необикновеното представление, на което бе станал свидетел предната вечер, пожела да разпита Давид и отиде да го види под предлог, че се интересува за Серафита. Макар според господин Бекер нещастният човек да беше напълно вдетинен, чужденецът се довери на проникателността си, за да открие частиците истина, които слугата би изпуснал в потока от несвързани мисли.

Давид имаше неподвижното и нерешително изражение на осемдесетгодишен старец; под белите коси се виждаше чело, върху което бръчките образуваха опустошени пластове, а лицето му беше издълбано като легло на пресъхнал поток. Целият му живот се беше приютил в очите, в които блестеше лъч; но тази светлина сякаш беше забулена с облаци и в нея личаха силното умопомрачение и глупавата втрепеност, присъща на пиянството. Тежките му и бавни движения издаваха ледовете на възрастта и се придаваха на онзи, който се поддадеше на желанието да го гледа по-дълго време, тъй като старецът притежаваше силата на вцепенеността. Ограниченият му ум се събуждаше единствено при звука от гласа и появата на господарката му и при спомена за нея. Тя беше душата на този напълно материален

отломък. Ако видехте Давид сам, бихте го помислили за труп. Но ако Серафита се покажеше, заговорише или станеше дума за нея, мъртвецът излизаше от гроба си и отново придобиваше движение и слово. Никога изсъхналите кости, които Божественият дъх трябва да съживи в долината на Йосафат^[34], никога този образ от Откровението не е бил така добре олицетворен, както от този Лазар^[35], непрекъснато призоваван от гроба му към живот чрез гласа на момичето. Речта му винаги беше образна и често неразбираема, което пречеше на жителите да говорят с него; но те почитаха в негово лице духа, силно отклонен от обикновения път, от който народът инстинктивно се възхищава.

Вилфрид го намери в първата зала, привидно задрямал край печката. Като кучето, което познава приятелите на къщата, старецът отвори очи, забеляза чужденеца и не се помръдна.

— Е, къде е тя? — попита го Вилфрид, като седна до него.

Давид раздвижи пръстите си във въздуха, сякаш обрисуваше полета на птица.

— Още ли страда? — попита пак Вилфрид.

— Само съществата, обречени на небето, знаят да страдат, без страданието да отслаби любовта им — това е белегът на истинската вяра — отвърна замислено старецът, като настройван инструмент, който случайно изпуска някакъв звук.

— Кой ви каза тези думи?

— Духът.

— Но какво всъщност ѝ се случи снощи? Победихте ли най-последните вертумните, застанали на стража? Промъкнахте ли се край мамоните^[36]?

— Да — рече Давид, сякаш се пробуждаше от сън.

Мъглявината в погледа му се стопи от придошлата от душата му светлина и той постепенно стана бляскав като на орел и одухотворен като на поет.

— Какво видяхте? — попита Вилфрид, учуден от внезапната промяна.

— Видях видовете и формите, чух духа на нещата, видях бунта на лошите, слушах словото на добрите. Дойдоха седем демона и слязоха седем архангела. Архангелите бяха забулени и наблюдаваха отдалеч. Демоните бяха близо, те блестяха и действаха. Мамон

дойде върху седефената си раковина в облика на красива гола жена; снежнобялото тяло на жената заслепяваше, никога човешките форми не ще бъдат толкова съвършени, и той проговори: „Аз съм удоволствието и ти ще ме притежаваш!“ Луцифер, принцът на змиите, дойде с целия си блясък на владетел. Човекът у него беше красив като ангел и казваше: „Човечеството ще ти служи!“ Царицата на скъперниците, тази, която не връща нищо, което е взела — морето, дойде, обвита със зелената си мантия, отвори пазвата си, показва ковчежето си със скъпоценни камъни, избълва съкровищата си и ги предложи; бликнаха вълни от сапфири и изумруди; творенията ѝ се развълнувала, изскочиха от леговищата си и заговориха; най-красивата перла разтвори крилете си на пеперуда, заблестя, прозвучаха мелодиите на морето и тя каза: „И двете сме дъщери на страданието и сме сестри. Чакай ме! Ще тръгнем заедно! Трябва само да стана жена!“ Птицата, която има криле на орел и лапи на лъв, глава на жена и задница на кон. Звярът, се строполи пред нея, взе да ближе нозете ѝ, като обещаваще седемстотин години изобилие на любимата си дъщеря. Най-опасното, Детето, плачейки, се довлече до коленете ѝ и каза: „И мен ли ще изоставиш, толкова слабо и страдащо? Остани, мамо!“ То си играеше с другите, разпръскваше леност във въздуха и небето щеше да се смили над жалбата му. Дойде Девата със звънкия си глас и прозвучаха химните ѝ, които успокояват душата. Царете на Изтока дойдоха с робите си, армиите си и жените си; Ранените поискаха помощ, Нещастните протегнаха ръце: „Не ни изоставяй, не ни изоставяй!“ И самият аз възкликнах: „Не ни напускай! Ще те обожаваме, остани!“ Цветята се показваха от семената си и я обгърнаха с уханията си, които мълвяха: „Остани!“ Великанът Енаким излезе от Юпитер, като взе със себе си златото и приятелите си, както и духовете от астралните земи, които се бяха присъединили към него, и всичките вкупом казаха: „Ще бъдем твои в продължение на седемстотин години.“ Най-накрая Смъртта слезе от белия си кон и каза: „Ще ти се подчиня!“ Всички се простряха в нозете ѝ, да бяхте ги видели само! Те изпълваха широката равнина и всичките я зовяха: „Ние сме те хранили, ти си наше дете, не ни изоставяй!“ Животът излезе от червените си води и каза: „Аз няма да те напусна!“ След това като видя, че Серафита мълчи, засия като слънце и ѝ извика: „Аз съм светлината!“ — „Светлината е там!“ — извика на свой ред Серафита,

като показва облаците, където се подвизаваха архангелите; но тя беше уморена, Желанието бе сломило нервите ѝ и тя можа само да възкликне: „О Боже мой!“ Колко ангелски духове, като са изкачвали планината, близо до върха са се натъквали под краката си на камък, което ги е карало да се претърколят и ги е хвърляло отново в бездната! Всичките тези паднали духове се възхищаваха от нейната твърдост; те бяха там и образуваха неподвижен хор и всичките ѝ казваха през сълзи: „Смелост!“ Най-сетне тя победи Желанието, разбушувало се у нея във всичките си форми и видове. Тя остана с молитвите си и когато вдигна очи, видя нозете на ангелите, които отново отлитаха в небесата.

— Тя е видяла нозете на ангелите? — повтори Вилфрид.

— Да — рече старецът.

— Разказала ви е един свой сън, нали? — попита Вилфрид.

— Толкова сериозен сън, колкото съня на вашия живот — отговори Давид, — аз бях там.

Спокойствието на стария слуга порази Вилфрид и той си тръгна, като се питаше, дали тези видения бяха по-малко необикновени от виденията, за които Сведенборг разказваше и които беше чел предната вечер.

„Ако духовете съществуват, те трябва да действуват“ мислеше си той, като влизаше в свещеническия дом, където намери господин Бекер сам.

— Драги пасторе — каза Вилфрид, — Серафита прилича на нас само по външна форма, но нейната форма е непроницаема. Не смятайте, че съм луд или влюбен. Когато човек е убеден, излишно е да се спори. Превърнете моята убеденост в научни предположения и да се опитаме да си изясним загадката. Утре двамата отиваме при нея.

— И какво от това? — попита господин Бекер.

— Ако погледът ѝ не познава пространството — продължи Вилфрид, — ако мисълта ѝ е разумно зрение, което ѝ позволява да обхване нещата в тяхната същност и да ги свърже с общото развитие на световите, с една дума, ако тя знае и вижда всичко, то тогава да поставим гадателката на трикракото ѝ столче, да принудим този безпощаден орел да разпери крилете си, като го заплашим! Помогнете ми! Дишам огън, който ме опустошава, искам да го загася или да се оставя да бъде унищожен. Най-сетне открих плячка и я желая.

— Това би било доста трудно завоевание, тъй като горкото момиче е...

— Е какво? — попита Вилфрид.

— Лудо — каза свещеникът.

— Аз не ви оспорвам нейната лудост, но не ми оспорвайте нейното превъзходство. Скъпи господин Бекер, тя често ме е озадачавала с голямата си начетеност. Пътувала ли е някога?

— От дома си до фиорда.

— Не е излизала оттук? — възкликна Вилфрид. — Но тогава е чела много!

— Нито една страница, нито един ред! В Ярвис само аз имам книги. Съчиненията на Сведенборг са единствените, които са били в замъка, но те са тук, ето ги. Тя никога не се е докосвала до нито едно от тях.

— Опитвали ли сте да разговаряте някога с нея?

— Няма смисъл!

— Никой ли не е живял под покрива ѝ?

— Тя не е имала други приятели освен вас и Мина, нито други прислужници освен Давид.

— Никога ли не е чувала да се говори за науки и изкуства?

— От кого?

— Но ако тя говори научно и с вещина по тези въпроси, както често го е правила пред мен, какво бихте си помислили?

— Че това момиче през няколкото години мълчание е придобило способности, приписвани на Аполоний Тиански^[37] и на много набедени магьосници, които Инквизицията изгори на клада, тъй като не приемаше съществуването на вътрешното зрение.

— Ако тя заговори на арабски, какво бихте си помислили?

— Историята на медицинските науки дава много примери за девойки, които са говорили на непознати за тях езици.

— Какво да се прави? — каза Вилфрид. — Тя знае от моето минало неща, чиято тайна беше само моя.

— Ще видим дали ще отгатне мислите, които не съм доверил на никого — каза господин Бекер.

Мина се върна.

— Е, момичето ми, какво стана с твоя демон?

— Той страда, татко — отвърна тя, като поздрави Вилфрид. — Човешките страсти с измамните си богатства са му се явили през нощта и са разгърнали пред него нечувано великолепие. Но вие считате, че тези неща са измислици.

— Толкова красиви измислици за онзи, който ги чете в ума си, каквито са за обикновения човек приказките от „Хиляда и една нощ“ — каза с усмивка пасторът.

— Нима сатаната — продължи тя — не пренесе Спасителя на покрива на храма, като му показва народите в нозете му?

— Евангелистите — заяви пасторът — не са поправили както трябва преписите на Евангелието и затова съществуват много версии.

— Мислите ли, че тези видения са истински? — обърна се Вилфрид към Мина.

— Кой може да се усъмни, след като той го казва?

— Той ли? — учуди се Вилфрид. — Кой е той?

— Този, който е там — отговори Мина, като посочи замъка.

— За Серафита ли говорите? — възкликна изненадан чужденецът.

Девойката наведе глава, като му хвърли поглед, който криеше малко хитрост.

— Също и вие — продължи Вилфрид — обичате да обърквате мислите ми. Коя е тя? Какво мислите за нея?

— Това, което чувствавам, не може да се обясни — продължи Мина и поруменя.

— Вие сте луди! — провикна се пасторът.

— До утре! — сбогува се Вилфрид.

[1] *Мойсей* (библ.) — еврейски вожд и пророк, извел народа от египетски плен. ↑

[2] *Исус Навин* (библ.) — наследник на Мойсей, вожд на еврейския народ. Под негово ръководство евреите навлизат в Палестина. ↑

[3] *Йеремия* (библ.) — еврейски пророк. Писанията му отразяват падането на евреите под вавилонски плен. ↑

[4] *Самуил* (библ.) — син на Елкан и Ана, която, след като дълго била бездетна, го измолила от Господа и му го обрекла. В Царства той

се появява ту като съдия, ту като пророк. Помазва Саул като първия цар на еврейския народ. ↑

[5] „Яшар“, или *Книга на праведния* (библ.) — стар апокрифен поетически сборник, споменат от Исус Навин. ↑

[6] *Бюфон, Жорж-Луи Льоклер* (1707–1788) — френски естествоизпитател-материалист. ↑

[7] *Месмер, Франц-Антон* (1733–1815) — немски лекар, известен с теорията си за животинския магнетизъм. ↑

[8] *Ин-фолио* (лат.) — формат на книга, равен на размера на печатен лист, сгънат на две. ↑

[9] *Клопцок, Фридрих Готлиб* (1724–1803) — немски поет, известен главно с поемата „Месия“ и с лирически стихотворения. ↑

[10] *Милтън, Джон* (1608–1674) — английски поет и публицист. ↑

[11] *Тасо, Торквато* (1544–1595) — италиански поет от Ренесанса, автор на героичната епопея „Освободеният Йерусалим“. ↑

[12] *Асесор* — съдебен заседател. ↑

[13] *Прозелитизъм* (църк.) — стремеж да се привлекат повече последователи на някое вероизповедание. ↑

[14] Балзак не цитира навсякъде библейските текстове дословно. ↑

[15] *Павел* (библ.) — апостол на християнството, родом от гр. Тарс в Киликия. В младините си носел името Савел и преследвал християните. На път за Дамаск изведнъж го огряла светлина от небето и като паднал на земята, той чул глас, който го попитал: „Савле, Савле, що ме гониш?“ Това бил гласът на Иисус Христос, комуто той веднага се подчинил. Проповядвал християнството от Сирия до Рим, където загинал мъченически при император Нерон (67 г.). Написал е 14 послания до отделни християни и християнски общини. ↑

[16] *Даниил* (библ.) — еврейски пророк, живял по време на вавилонския плен. ↑

[17] *Елисей* (библ.) — пророк, ученик на пророк Илия. ↑

[18] *Урим и тумим* (библ.) — свещени камъни, част от одеждите на първосвещеника. Чрез тях той пророкувал. ↑

[19] *Енаким и Хефилим* (библ.) — праисторическо население на Палестина. Считани са били за гиганти, потомци на гиганта Енак. Хефилим означава гигант на староеврейски. ↑

[20] *Армагедон* (библ.) — староеврейско име на мястото, където ще се съберат царете на земята за голямата битка при Второто пришествие. ↑

[21] *Memorabiles* (лат.) — събития, заслужаващи да бъдат разказани. ↑

[22] *Гетсиманската градина* (библ.) — маслинова градина в подножието на възвишението Елеон, източно от Йерусалим, където Иисус Христос е бил заловен чрез предателството на Юда. ↑

[23] *Якоб Бьоме* (1575–1624) — немски теософ. Голяма част от неговите книги се намирили в библиотеката на майката на Балзак. ↑

[24] *Матей* (библ.) — един от дванадесетте апостоли на Иисус Христос, автор на първото евангелие. ↑

[25] *Агнецът* (библ.) — символът на Иисус Христос в Откровение. ↑

[26] *Сен Мартен, Луи Клод дьо* (1743–1803) — френски философ-мистик, превел на френски език голяма част от произведенията на Якоб Бьоме. ↑

[27] *Колд-Бат-Фийлд* — квартал източно от Лондон, недалеч от Гринич. ↑

[28] *Давид* (библ.) (1015–975 пр.н.е.) — юдейски цар, баща на Соломон. Името му се свързва с разширяване границите на страната и установяване на Йерусалим като религиозен център. ↑

[29] *Демонология* — дисциплина, която изучава митологическите предания за злите духове. ↑

[30] *Златният зъб* — анекдот, разпространен от френския писател Бернар льо Бовие дьо Фонтанел, племенник на Корней. Много учени спорили и разисквали за златния зъб на едно дете, преди да проверят, че всъщност това бил обикновен зъб, облечен със злато. ↑

[31] *Митра* — позлатена и украсена със скъпоценни камъни корона, която се носи по време на богослужение. ↑

[32] *Адониси* — от Адонис (мит.), красив момък, обикнат от Афродита. ↑

[33] *Вертумни* (от лат. „верто“ — обръщам) — у римляните Вертумн бил бог на промените в природата, на годишните времена. ↑

[34] *Долината на Йосафат* (библ.) — символично наименование, използвано от пророк Йоил. Господ ще събере там всички народи, за да ги съди. ↑

[35] *Лазар* (библ.) — брат на Марта и Мария, възкресен от Христос. ↑

[36] *Мамони* — от Мамон, древносирийски бог на богатството. ↑

[37] *Аполоний Тиански* — философ-питагореец, живял през I в. от н.е., комуто приписвали чудеса. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ОБЛАЦИТЕ ПОД СВЕТИЛИЩЕТО

Има зрелища, в които участва цялото материално великолепие, с което разполага човекът. Тълпи от роби и гмурци са търсили в пясъка на морското дъно и в недрата на скалите бисерите и диамантите, които украсяват зрителите. Предавани по наследство, тези скъпоценности са блестяли върху всички короновани глави и ако можеха да говорят, биха разказали най-правдивата човешка история. Нима те не познават мъките и радостите на големите, както и на малките! Били са носени навсякъде — с гордост на празненствата, с отчаяние при лихваря, били са плякосвани сред кърви, пренасяни в шедьоври, нарочно създадени от изкуството, за да бъдат запазени в тях. Нито една не е била загубена, като се изключи бисерът на Клеопатра. Големите, щастливите са се събрали да наблюдават коронясването на крал, чиято великолепна одежда е дело на човешката сръчност, но пурпурът, с който владетелят е облечен в своето величие, е по-несъвършен от този на обикновеното полско цвете. Тези блестящи празници, изпълнени е музика и светлина, сред които човешкото слово се опитва да гърми, всички тези постижения на човешката ръка могат да бъдат смазани от една мисъл и от едно чувство. Духът може да събере около човека и вътре у човека още по-ярки светлини, да го накара да чуе още по-благозвучни мелодии и да го постави върху облаци от блестящи съзвездия, по които той гадае. Сърцето може още повече! Човекът е способен да застане лице в лице с едно-единствено същество и да намери в една-единствена дума, в един-единствен поглед толкова тежък за носене товар, толкова бляскав и толкова оглушителен звук, че не устоява и пада на колене. Най-истинските великолепия не са във вещите, а в нас самите. Нима за учения научната тайна не представлява цял един свят от чудеса? Нима фанфарите на силата, брилянтите на богатството, музиката на радостта и огромни стълпотворения от хора съпровождат, неговото тържество? Не, той се оттегля в някой мрачен ъгъл, където често някой блед и болнав човек му казва на ухото една-единствена

дума. Тази дума, хвърлена като факла в подземие, осветява пред него науките.

Всички човешки мисли, облечени в най-привлекателните форми, създадени от тайнството, заобикаляха седналия в крайпътната кал слепец. Трите свята — Природният, Духовният и Божественият с всичките си сфери се разкриха пред бедния флорентински изгнаник: той вървеше, придружен от щастливите и страдащите, от тези, които се молеха, и от тези, които крещяха, от ангелите и от прокълнатите. Когато Божият пратеник, който знаеше и можеше всичко, се яви на трима от своите ученици — това стана една вечер на общата трапеза на най-бедната от всички странноприемници, — в този момент светлината блесна, разчупи материалните форми и освети духовните способности; учениците му го видяха в неговата слава и земята вече се крепеше за нозете им като сандал, който се откача.

Господин Бекер, Вилфрид и Мина се чувствуваха изпълнени с боязън, запътили се при необикновеното същество, което възнамеряваха да разпитат. За всеки един от тях уголеменият шведски замък съдържаше гигантско зрелище, подобно на онези, чиито елементи и цветове са толкова умело и хармонично поставени от поетите, а действащите лица — въображаеми актьори за обикновените хора, са истински за съществата, които за пръв път проникват в духовния свят. Върху стъпалата на този амфитеатър господин Бекер разполагаше сивите легиони на съмнението, мрачните си мисли, порочните формули на опровержението; той свикваше там различните философски и религиозни светове, които воюват помежду си, и всички се появяват под формата на безплатна система, подобна на времето, изобразено от човека като старица, която с едната си ръка вдига косата, а с другата отнася един крехък свят — човешкия. Вилфрид призоваваше там първите си илюзии и последните си надежди, виждаше човешката съдба и нейните битки, религията и всепобедните ѝ владения. Там Мина съзираше смътно през някаква пролука небето, любовта повдигаше пред нея извезаната с тайнствени картини завеса и хармоничните звуци, достигащи до слуха, засилваха любопитството ѝ. И тъй, за тях тази вечер беше това, което е била вечерята за тримата поклонници в Емаус^[1], това, което е било видението за Данте и вдъхновението за Омир; за тях това бяха трите разкрити форми на света, разкъсаните була, разпръснатото съмнение,

осветеният мрак. Човечеството във всичките си проявления в очакване на светлината не можеше да бъде така добре представено, както от това младо момиче, този мъж и двамата старци, от които единият беше достатъчно учен, за да се съмнява, а другият — достатъчно невеж, за да вярва. Никога никоя сцена не е била наглед толкова проста, а в действителност — толкова огромна.

Когато влязоха, водени от стария Давид, намериха Серафита изправена до масата с най-различни неща за ядене, от които се състои ритуалът на чая, заместващ в страните на Севера радостите на виното, отредени за южните страни. Наистина нищо не сочеше у нея или у него съществуването, което имаше странната власт да се появява в две различни форми; впрочем нищо не издаваше разнообразните й способности. Загрижена като всяка добра домакиня за удобството на гостите си, Серафита заръча на Давид да сложи дърва в печката.

— Добър вечер, съсед — заговори тя. — Скъпи господин Бекер, добре направихте, че дойдохте; може би ме виждате жива за последен път. Тази зима ме уби. Но седнете, господине — каза тя на Вилфрид. — И ти, Мина, седни тук — продължи, като й посочи креслото до младия мъж. — Ти си донесла бродерията си, налучка ли бода? Рисунъкът ѝ е много красив. За кого е предназначена? За баща ти или за господина? — попита тя, като се обърна към Вилфрид. — Нима преди да отпътува, няма да му оставим някакъв спомен от норвежките момичета?

— Значи вчера сте били болна? — поинтересува се Вилфрид.

— Нищо страшно — отвърна тя. — Това страдание ми харесва, то ми е необходимо, за да изляза от живота.

— Ще рече, че смъртта не ви плаши? — попита с усмивка господин Бекер, който не вярваше, че е била болна.

— Не, драги пасторе. Има два начина да се умре — за едни смъртта е победа, а за други — поражение.

— Вие смятате, че сте победили? — удиви се Мина.

— Не знам — отвърна тя. — Може би това е само една крачка повече.

Млечният блясък на челото ѝ помътня, очите ѝ се забулиха под бавно повдигащите се клепачи. Това иначе обикновено движение развълнува тримата любопитни и те не се помръднаха. Господин Бекер се осмели пръв.

— Скъпо момиче — каза той, — вие сте самата чистосърдечност, но притежавате също и божествена доброта; тази вечер бих искал от вас нещо друго, а не сладките ви към чая. Ако трябва да се вярва на някои хора, вие знаете необикновени неща; но ако е така, бихте ли били милостива да разпръснете някои наши съмнения?

— Ах! — поде тя с усмивка. — Аз вървя по облаците, имам власт над водовъртежите във фиорда, морето за мен е яздитно животно, на което съм сложила юзда, знам къде расте цветето, което пее, къде се излъчва светлината, която говори, къде блестят и живеят цветовете, които благоухаят, притежавам пръстена на Соломон^[2], аз съм фея, давам заповеди на вятъра и той ги изпълнява като покорен роб, виждам съкровищата в подземните недра, аз съм девата, пред която летят бисери и...

— И можем без страх да се изкачим на Фалберг? — прекъсна я Мина.

— И ти също! — отговори съществото, като хвърли поглед на девойката и я изпълни със смут. — Ако не притежавах дарбата да прочета зад вашите чела желанието, което ви е довело тук, щях ли да бъда това, което смятате, че съм? — попита тя, като обгърна и тримата със своя обсебващ поглед за голяма радост на Давид, който си потърка ръцете, преди да излезе. — Ах! — подзе тя след малко. — И тримата сте дошли тук, подтиквани от детско любопитство. Вие сте се питали, бедничкият ми господин Бекер, дали е възможно седемнадесетгодишно момиче да знае една от хилядите тайни, които учените търсят, забили нос в земята, вместо да вдигнат очи към небето! Ако ви кажа как и откъде растението се свързва с животното, вие бихте се усъмнили във вашите съмнения. Признавате ли, че сте се наговорили да ме разпитвате?

— Да, скъпа Серафита — отговори Вилфрид. — Но за хората това желание не е ли естествено?

— Да не би да искате да отегчите това дете? — каза тя, като помилва с ръка косите на Мина.

Девойката вдигна очи с такъв вид, сякаш искаше да се стопи в него.

— Словото принадлежи на всички — продължи сериозно загадъчното същество. — Тежко на този, който запази мълчание сред пустинята, като смята, че не може да бъде чул от никого; тук долу

всяко нещо говори и всяко нещо слуша. Словото движи световите. Бих искала, господин Бекер, да не изрека нищо напразно. Познавам проблемите, които ви тревожат най-много; няма ли да бъде чудо, ако се занимаем най-напред с миналото на вашето съзнание? Е, добре, чудото ще стане. Чуйте ме. Никога пред себе си не сте признавали собствените си съмнения в цялата им необятност; само аз, тъй като съм непоколебима във вярата си, мога да ви ги кажа и да ви отвратя от самия вас. Вие се намирате от най-тъмната страна на съмнението, не вярвате в Бога, а за този, който оспорва първопричината на нещата, всяко нещо тук долу става безсмислено.

Да оставим дискусиите, безрезултатно задълбавани от лъжливите философии. Спиритуалистическите поколения направиха не по-малко напразни усилия да отрекат материята, отколкото материалистическите — да отрекат духа. Защо бяха тези спорове? Човекът не предлагаше ли и на едната, и на другата система неопровержими доказателства? Не се ли срещат у него и материални, и духовни неща? Само някой луд може да не иска да види в човешкото тяло частица от материята; като го разделят на съставните му части, вашите естествени науки намират, че между неговото устройство и това на другите животни няма голяма разлика. Също и представата, породена у човека при съпоставянето на много обекти, за никого не е от областта на материята. По този въпрос няма да се произнесе, тъй като ще говорим за вашите съмнения, а не за това, в което съм убедена. Според вас, както и според повечето мислители, зависимостите между нещата, чиято реалност е доказана чрез вашите усещания, зависимости, които имате способността да откривате, не би трябвало да са материални. Следователно естественият свят на нещата и съществата завършва у човека чрез свръхестествения свят на приликите или отликите, които той забелязва между безбройните форми в природата; това са толкова размножени съотношения, че изглеждат безкрайни, тъй като ако никой досега не е могъл да изброи самите земни творения, как би могло да се изброят техните съотношения? Познатата ви частица от тях не представлява ли по отношение на общия им сбор това, което е числото спрямо безкрайността? Тук вече допирате до възприемането на безкрайността и то несъмнено ви кара да си представите един чисто духовен свят. По този начин човекът дава достатъчно доказателства за съществуването

на тези две форми — материята и духа. В него завършва един видим краен свят; от него започва един невидим и безкраен свят — два свята, незнаещи нищо един за друг; нима камъчетата във фиорда имат понятие за състава си, осъзнават цветовете, които излагат пред човешките очи, чуват музиката на милващите ги вълни? Да оставим настрана, без да я изследваме, пропастта, която ни предлага съчетанието на един материален с един духовен свят — съчетание на видимо, претеглимо и осезаемо творение, завършващо с неосезаемо, невидимо и непретеглимо творение; двете творения са напълно различни, разделени от небитието, свързани чрез неоспорими връзки, събиращи се в същество, което има общо и с едното, и с другото. Да слеem в един тези два свята, несъвместими според вашите философии, но фактически свързани. Колкото и абстрактна да изглежда връзката между две неща, тя все пак съдържа някакъв отпечатък. Къде? Върху какво? Не сме стигнали дотам, че да търсим до каква степен на съвършенство може да стигне материята. Ако проблемът беше такъв, не виждам защо този, който чрез физически зависимости е закрепил на неизмерими разстояния звездите, за да си направи завеса, не би могъл да създаде и мислещи субстанции, нито защо вие му забранявате да притежава способността да дава тяло на мисълта?

Следователно вашият невидим духовен свят и вашият видим физически свят представляват една и съща материя. Няма да отделяме свойствата от телата, нито нещата от връзките. Всичко, което съществува, като ни гнети и измъчва, над нас, под нас, пред нас, в нас, това, което очите и духът ни забелязват, всички тези назовани и неназовани неща, ако трябва да приспособим проблема за сътворението към измеренията на вашата логика, ще образуват един блок от крайна материя; ако този блок беше безкраен, Бог не би бил негов господар.

Според вас, драги пасторе, ако по какъвто и да е начин се свърже един безкраен Бог с този блок от крайна материя, той не би могъл да съществува с белезите и свойствата, приписвани му от човека; търсейки го чрез фактите, той няма да съществува; търсейки го по пътя на разсъждението, той пак няма да съществува; духовно и материално, Бог става невъзможен. Да чуем словото на човешкия разум, доведено до крайните си проявления.

Ако поставим Бога лице в лице с това велико цяло, между тях има само две възможни положения. Материята и Бог са произлезли едновременно или Бог е съществувал преди материята. Ако допуснем, че разумът, който поучава човешките раси, откакто свят светува, е съсредоточен в една-единствена глава, то тази гигантска глава пак не би могла да измисли трети възможен начин, освен да се премахнат и материята, и Богът. Нека човешките философии да трупат планини от думи и идеи, нека религиите събират образи и вярвания, откровения и тайнства, въпреки всичко трябва да се стигне до тази ужасна дилема и да се направи избор между двете възможности, които я съставят; но едва ли има смисъл да избирате, тъй като и в единия, и в другия случай човешкият разум достига до съзнанието.

След като въпросът е така поставен, какво значение имат духът и материята? Какво значение има движението на световите в едно или друго направление, след като приемаме, че съществото, което ги ръководи, е абсурдно? Какъв смисъл има да търсим дали човекът се приближава към небето, или се връща оттам, дали творението се издига към духа, или слиза при материята, след като световите, до които се допитваме, не дават никакъв отговор? Какво означават теогониите^[3] и техните армии, какво означават теологиите и техните догми, след като, независимо от избора на човека между двете страни на проблема, неговият Бог вече не съществува?

Да разгледаме първата страна на проблема и да допуснем, че Бог е произлязъл едновременно с материята. Може ли Бог да бъде Бог, ако търпи въздействието или едновременното съществуване на субстанция, чужда на неговата? При това положение Бог не се ли превръща във второстепенна движеща сила, принудена да организира материята? Кой го е заставил? Кой е бил съдията между неговата груба спътница и него? И кой е платил за приписаните на този велик творец шест съзидателни дни? Ако се беше намерила някаква друга определяща сила, която да не бъде нито Бог, нито материята, при положение че Бог е бил задължен да изработи машината на световите, би било също така смешно да я наречем Бог, както ако наречем римски гражданин роба, изпратен да върти воденичния камък. Впрочем по отношение на това първоначално съображение се явява същата неразрешима трудност, каквато и по отношение на Бога. Ако пренесем проблема на по-високо равнище, не означава ли да постъпим като

индийците, които поставят света върху костенурка, нея върху слон, а не могат да кажат върху какво са стъпили краката на слона? Тази върховна воля, произлязла от сблъсъка между материята и Бога, този Бог, повече и от Бог, може ли да е стоял цяла вечност, без да пожелае това, което е пожелал, ако приемем, че вечността може да се разполови? Където и да се намира Бог, ако не е познавал бъдещата си мисъл, неговият интуитивен ум не загива ли? А и коя от тези две вечности ще вземе надмощие? Несътворената вечност или сътворената? Ако той открай време е желал света такъв, какъвто е, то тази нова необходимост, впрочем в съзвучие с идеята за съществуването на един върховен разум, съдържа в себе си съвечността на материята. Независимо дали материята е съвечна по някаква Божествена воля, по необходимост подобна на себе си от вечността, или е съвечна от само себе си, ако приемем, че могъществото на Бога е абсолютно, то той загива заедно със свободната си воля; Бог винаги би намерил у себе си достатъчно определящо основание, с което да я овладее. Бог ще бъде ли Бог, ако не може да се раздели със своето творение нито в бъдеще, нито в една предишна вечност? Неразрешима ли е поначало тази страна на проблема? Да я разгледаме откъм следствията ѝ.

Ако Бог, принуден да създаде света от вечност, изглежда необясним, той е също така необясним в непрекъснатата си връзка със своето творение. Бог, заставен да живее вечно свързан със сътвореното от него, е също толкова принизен, колкото е в първото си качество на творец. Ще възприемете ли един Бог, който не може да бъде нито независим, нито зависим от своето дело? Нима е възможно да го унищожи, без да отрече сам себе си? Размислете и отсъдете! И да го унищожи един ден или никога да не го унищожи — и двете предположения са пагубни за свойствата, без които той не би могъл да съществува. Светът не е ли опит, нетрайна форма, чието унищожение е предстоящо? Сам Бог не е ли непоследователен и безсилен? Ако приемем, че е непоследователен, не е ли трябвало да види резултата преди опита и защо се бави да смаже това, което ще смаже? Ако приемем, че е безсилен, трябвало ли е да създаде един несъвършен свят? Ако несъвършеното творение опровергава способностите, които човекът приписва на Бога, тогава да се върнем на въпроса и да допуснем, че творението е съвършено. Идеята е в съзвучие с идеята за

един непогрешим Бог, който не се е излъгал в нищо; но защо тогава съществува падението, защо съществува възраждането? Съвършеният свят е по необходимост неразрушим, неговите форми не трябва да загинат; светът никога не избързва и никога не изостава, той се движи по една вечна окръжност, от която няма да излезе. Следователно Бог зависи от своето творение; следователно то му е съвечно, което ни връща отново към един от постулатите, които в най-голяма степен оспорват съществуването на Бога. Ако приемем, че е несъвършен, светът допуска движение, напредък; но ако е съвършен, той е неизменяем. Ако е невъзможно да се допусне съществуването на един Бог в постоянно движение напред, който от вечността не знае резултата от своето съзидание, то съществува ли един неизменен Бог? Това не е ли победа на материята, най-голямото от всички отрицания? Според първата хипотеза Бог загива от безсилие; според втората — загива по силата на своята неподвижност.

По този начин за всеки добросъвестен ум предположението, че материята е създадена едновременно с Бога, в замисъла, както и в осъществяването на световите, е равнозначно на отричането на Бога. Принудени да избират, за да ръководят народите между двете страни на този проблем, цели поколения от велики мислители са избрали последната. Оттам произлиза и догмата за двата принципа на магизма, която от Азия премина в Европа под формата на Сатана, борец се с вечния Отец. Но тази религиозна формула и неизброимите обожествявания, произлезли от нея, не са ли престъпления спрямо Божието величие? С какво друго име може да бъде наречено убеждението, което дава за съперник на Бога олицетворение на злото, което вечно се бори, отблъсквано от всемогъщия Божи разум, без да има някаква вероятност да победи? Вашата статика казва, че две такива борещи се сили се унищожават взаимно.

Към втората страна на проблема ли ще се обърнете? Бог съществува от вечност, сам и единствен.

Да не повтаряме предишните доводи относно разцеплението на вечността на две времена — несътворено и сътворено, доводи, които се връщат с цялата си сила. Да оставим също повдигнатите от движението или неподвижността на световите въпроси, да се задоволим с присъщите на това второ предположение трудности.

Ако Бог единствен е съществувал в началото, то светът е произлязъл от него и материята е извлечена от неговата същност. Следователно не съществува материя! Всичките форми са була, зад които се крие Божият Дух! Но в такъв случай светът е вечен и тогава светът е Бог! За приписаните на Бога от човешкия разум свойства този постулат не е ли още по-фатален? Допускайки, че материята е произлязла от лоното на Бога и завинаги е свързана с него, как да си обясним настоящото ѝ състояние? Как да повярваме, че всемогъщият, всеблаг по своята същност и свойства Бог е създал неща, които не са подобни нему и че не е във всичко и навсякъде подобен на себе си? Означава ли това, че е имало в него лоши страни, от които се е отърсил в един момент? Предположение толкова обидно и смешно, колкото и ужасно, тъй като отново връща у него тези две начала, които предишната теза доказва, че са недопустими. Бог трябва да бъде *един*, той не може да се дели, без да се откаже от най-важното си свойство. Следователно е невъзможно да се приеме съществуването на една част от Бога, която да не е Бог. В очите на Римската църква тази хипотеза е изглеждала толкова престъпна, че тя е съставила догмат за Божията вездесъщност и в най-малките частици на Светото причастие. Как тогава да приемем съществуването на един всемогъщ разум, който не побеждава? Как да го отнесем към природата, ако той незабавно не я овладее? А тази природа търси, съчетава, преработва, умира и се ражда отново; тя се вълнува много повече, когато създава, отколкото когато всичко е слято; тя страда, стене, пренебрегва, изражда се, прави зло, мами се, руши се, изчезва, започва отново. Как да се обоснове почти общото незачитане на Божественото начало? Защо съществува смъртта? Защо геният на злото, този крал на земята, е дело на един безкрайно благ Бог по своята същност и по свойствата си, който би трябвало да създава само неща по свое подобие? Но ако от това неумолимо следствие, което ни води право към абсурда, преминем към подробностите, то какъв край можем да отредим на света? Ако всичко е Бог, то всичко е едновременно следствие и причина; или по-точно не съществува нито причина, нито следствие; всичко е *единно* като Бога и вие не забелязвате нито началната, нито крайната точка. Истинският край не е ли един кръговрат на материята, която непрекъснато се усъвършенствува? Този механизъм на произлязлата от Бога и връщаща се към Бога материя, в каквато и посока да се извършва, не прилича ли

на детска игра? Защо му е необходимо да бъде груб? Под коя форма Бог е най-вече Бог? Кой има право, материята или духът, след като никоя от тези две форми не е в състояние да притежава всичко? Кой може да познае Бога в това вечно хитруване, чрез което самият той се дели на две същности, от които едната не знае нищо, а другата знае всичко? Можете ли да възприемете един Бог, който се забавлява със себе си, облечен в човешка форма, смее се на собствените си усилия, умира в петък, за да се роди отново в неделя, и продължава тази шега веќе веќе, след като знае края й от вечни времена, един Бог, който нищо не казва на себе си като творение за това, което прави той като творец. Богът от предишната хипотеза, този Бог, толкова нищожен по силата на своята неподвижност, изглежда онзи глупав Бог смешник, който се застрелва, когато две части от човечеството се срещнат с оръжие в ръка.

Колкото и комично да изглежда това висше изражение на втората страна на проблема, то бе възприето от половината човешки род — от нациите, които си създадоха жизнерадостни митологии. Тези любвеобилни нации бяха последователни — за тях всичко беше Бог, дори страхът и подлостите му, дори престъплението и вакханалиите му. Ако се приеме пантеизмът, станал религия на няколко големи човешки гении, как да разберем на чия страна е правото? Не е ли то на страната на свободния дивак в пустинята, облечен в своята голота, величав и винаги справедлив в действията си, каквото и да предприеме, който слуша слънцето и говори с морето? Не е ли то на страната на цивилизования човек, който дължи най-големите си наслаждения единствено на лъжите, извращава и насилва природата, за да сложи пушка на рамо, изтощил е ума си, за да приближи смъртния си час, и чрез всичките си удоволствия си навлича болести? Когато греблото на чумата или палешникът на войната, когато духът на опустошението е преминал върху някоя част на земното кълбо и е унищожил всичко, тогава кой е победил — дивакът от Нубия^[4] или патрицията от Тива^[5]? Вашите съмнения вървят от горе на долу, те се простират върху всичко — и върху целта, и върху средствата. Ако физическият свят изглежда необясним, то духовният свят предоставя повече доказателства против Бога. Тогава къде е прогресът? Ако всичко непрекъснато се усъвършенствува, защо умираме в детската възраст? Защо поне нациите не остават да съществуват? Произлезият

от Бога и съдържащият се у Бога свят неизменен ли е? Само един път ли живеем? Вечно ли живеем? Ако сме принудени от хода на Великото цяло, чието познание не ни е дадено, да живеем само един живот, тогава да действваме по своя воля! Ако сме вечни, да не се съпротивяваме! Създанието може ли да бъде виновно, че съществува по време на преходите? Ако то съгреши в момента на едно голямо преобразование, ще бъде ли наказано за това, след като е станало негова жертва? Къде е Божията доброта, след като не ни пренася незабавно в блажените области, ако те съществуват? Къде е предчувствието на Бога, ако той не знае резултатите от изпитанията, на които ни подлага? Що за алтернатива, предложена на човека от всички религии, да ври във вечния казан или да се разхожда в бяла роба, с палмово клонче в ръката, с ореол около главата? Може ли това езическо откритие да бъде последната дума на един Бог? Впрочем кой издигнат ум не счита, че за човека и за Бога е недостойна добродетелта по сметка, която във всички религии допуска вечни удоволствия за този, който изпълни известни странни, често противоестествени условия през няколкото часа съществуване? Не е ли смешно да се дадат на човека буйни чувства и да му се забрани удовлетворяването им? Всъщност за какво са тези слаби възражения, щом без разлика и доброто, и злото са премахнати? Злото съществува ли? Ако субстанцията във всичките си форми е Бог, то и злото е Бог. След като способността да разсъждава, както и способността да чувства, са дадени на човека, за да се ползува от тях, няма нищо по-извинимо от търсенето на смисъла на човешките страдания и отгатването на бъдещето; ако тези правилни и точни разсъждения водят до такова заключение, какво объркване би се получило! Този свят би бил лишен от всякаква стабилност: нищо не напредва и нищо не се спира, всичко се променя и нищо не се унищожава, всичко се връща, след като се е възобновило; тъй като ако вашият ум по неоспорим начин не ви показва някакъв край, то също така невъзможно е да се докаже унищожаването и на най-малката частица материя; тя може само да се преобразува, но не и да бъде унищожена. Ако сляпата сила отдава право на атеиста, то разумната сила е необяснима, тъй като след като се е излъчила от Бога, трябва ли да среща пречки и победата ѝ не трябва ли да бъде неминуема? Къде се намира Бог? Ако живите не го забелязват, означава ли, че мъртвите ще го намерят? Сгромолясайте се,

идолопоклонства и религии! Рухнете, прекалено слаби ключови камъни на всички социални сводове, които не съумяхте да забавите нито падението, нито смъртта, нито забравата на всички предишни нации, колкото и здраво да са били изградени! Рухнете, нравоучения и правосъдия! Престъпленията ни са чисто относителни, това са божествени следствия, на които не знаем причините! Всичко е Бог, ние или сме Бог, или няма Бог!

Дете на века, от който всяка година е отпечатала върху челото ти леда на неверието си! Старецо! Ето обобщението на знанията ти и на дългите ти размишления. Драги господин Бекер, вие сте положили главата си върху възглавието на съмнението, като сте видели в него най-удобното от всички разрешения и по този начин сте действували както по-голямата част от човешкия род, който си казва: „Да не мислим повече по този въпрос, след като Бог не е бил милостив да ни предостави алгебрично доказателство, за да го разрешим, а пък ни е дал толкова много, за да сме сигурни, че ще отидем непременно от земята на звездите.“ Не са ли това тайните ви мисли? Избегнах ли ги умело? Или, напротив, недвусмислено ги изтъкнах? Да вземем учението за двете начала — антагонизъм, според който Бог загива дори само поради това, че е всемогъщ, а се забавлява да побеждава; или да вземем абсурдния пантеизъм, според който всичко е Бог и следователно няма Бог — тези два източника, от които произтичат религиите; за чиято победа земята е отдала силите си, са еднакво пагубни. Ето че между нас е хвърлена брадвата с двойно острие, с която отсичате главата на беловласия старец, възкачен от вас на престол върху нарисувани облаци. Сега е мой ред да взема брадвата!

Господин Бекер и Вилфрид погледнаха девойката с някакво чувство на ужас.

— Да вярваш — продължи Серафита със своя глас на жена, тъй като мъжът току-що бе говорил, — да вярваш, е дарба! Да вярваш, значи да чувствуваш. За да вярваш в Бога, трябва да чувствуваш Бога. Това свойство се придобива от съществуването бавно, тъй както се придобиват удивителните способности, на които се възхищавате у великите хора, воините, творците и учените, у тези, които знаят, тези, които творят, тези, които действуват. Мисълта, сноп от отношения между нещата, които вие забелязвате, е един умствен език, който се научава, нали? Вярата, сноп от небесни истини, е също така език, но

език, стоящ толкова по-високо от мисълта, колкото мисълта от инстинкта. Този език се научава. Вярващият отговаря с един-единствен вик, с едно-единствено движение; вярата му дава в ръцете блестяща сабя, с която той разсича и осветява всичко. Ясновидецът не слиза от небето, той го съзерцава и мълчи. Има едно създание, което вярва и вижда, знае и може, обича, моли се и чака. Примирено, устремено към царството на светлината, то не притежава нито пренебрежението на вярващия, нито мълчанието на ясновидеца; то слуша и отговаря. За него съмнението на мрачните векове не е смъртоносно оръжие, а пътеводна нишка; то приема борбата над всички форми; приспособява езика си към всички езици; не се гневи, а изпитва съжаление; не осъжда и не убива никого, а спасява и утешава; не притежава бруталността на нападателя, а мекотата и нежността на светлината, която прониква, затопля и осветява всичко. В неговите очи съмнението не е нито безбожие, нито богохулство, нито престъпление, а преход, от който човек се връща по стъпките си към мрака, или се приближава към светлината. И тъй, драги пасторе, да разсъдим. Вие не вярвате в Бога. Защо? Бог според вас е непостижим и необясним. Съгласна съм. Няма да ви кажа, че да постигнеш Бога, е равносилно да бъдеш Бог; няма да ви кажа, че вие отричате това, което ви изглежда необяснимо, за да ми дадете право да потвърдя това, което ми изглежда вероятно. За вас съществува един очевиден факт и той е у самия вас. Във вас материята завършва с разума; затова вие мислите, че човешкият разум завършва с мрака, със съмнението, с небитието? Ако Бог ви изглежда непостижим и необясним, признайте поне, че виждате един последователен и велик творец във всяко чисто физическо нещо. Защо логиката му да завършва в човека, неговото най-съвършено творение? Макар този въпрос да не е убедителен, заслужава поне да се помисли по него. Макар да отричате Бога, за да обосновате съмненията си, за щастие вие признавате факти с двойно острие, които унищожават вашите съждения така, както вашите съждения унищожават Бога. Ние също приехме, че материята и духът са две творения, които не се разбират помежду си, че духовният свят се състои от безкрайни отношения, породени от материалния краен свят; че тъй като никой на земята не е могъл да се отъждестви чрез силата на духа си със съвкупността от земните творения, с още по-голямо основание никой не би могъл да се извиси до опознаването на отношенията, които духът

съзира между своите творения. По този начин бихме могли отведнъж да приключим, като не признаем способността ви да разбирате Бога, както вие не признавате на камъчетата във фиорда способността да се преброяват и да се виждат. Знаете ли дали те не отричат съществуването на човека, макар че той ги взема, за да строи с тях къщите си? Има един факт, който ви смазва — това е безкрайното; ако го чувствувате в себе си, защо не приемете последиците му? Крайното може ли да опознае напълно безкрайното? Ако не можете да осъзнаете отношенията, които признавате, че са безкрайни, как бихте осъзнали далечната цел, в която те се сливат? След като порядъкът, чието разкриване е потребност за вас, е безкраен, вашият органичен ум ще го разбере ли? Тогава не питайте защо човек не разбира това, което може да възприеме, тъй като той също възприема това, което не разбира. Ако ви докажа, че вашият ум не е способен да проумее това, което е по силите му, ще се съгласите ли с мен, че му е невъзможно да проумее това, което е свръх силите му? Тогава няма ли да имам право да ви кажа: едното съждение, в което Бог загива пред съда на вашия разум, трябва да е вярно, а другото — невярно. След като творението съществува, вие чувствувате, че е необходим някакъв стремеж, а той не трябва ли да бъде красив? И така, ако у човека материята завършва с разума, защо не се задоволите да признаете, че стремежът на човешкия разум е светлината на горните сфери, за които е предназначена интуицията на този Бог, който ви изглежда неразрешим проблем? Видовете, които се намират под вас, не притежават способността да разбират световите, а вие я притежавате; защо над вас да няма по-умни видове от вашия? Преди да използва силата си, за да измерва Бога, човек не би ли трябвало по-добре да опознае себе си? Преди да се заканва на звездите, които го осветяват, преди да оспорва възвишените убеждения, не би ли трябвало да уточни убежденията, които го засягат?

Но аз трябва да отговоря с отрицания на отрицанията на съмнението. Сега ви питам, има ли тук долу нещо толкова очевидно по себе си, че да мога да му повярвам? Веднага ще ви докажа, че вие вярвате твърдо в неща, които действуват, но не са живи същества, които раждат мисълта, но не са улове, в живи абстракции, които усетът не възприема под никаква форма, в неща, които са никъде, но ги намирате навсякъде, които е невъзможно да имат имена, но вие сте им

ги дали, които, подобно на Бога от плът, измислен от вас, загиват под необяснимото, неразбираемостта и абсурдното. Питам ви как, след като приемате тези неща, още пазите съмненията си по отношение на Бога?

Вие вярвате в Числото, основа, върху която сте издигнали постройката на науките, наречени от вас точни. Без Числото няма математика. И така, кое тайнствено същество, на което е признато свойството да живее вечно, би могло докрай да произнесе и на какъв достатъчно бърз език Числото, което съдържа безкрайните числа, чието съществуване ви е доказано чрез мисълта? Поискайте това от най-великия човешки гений, какво би ви отговорил той, дори и хиляда години да стои над масата, подпрял глава с ръце? Вие не знаете нито къде започва Числото, нито къде спира, нито кога ще свърши. На едно място го наричате време, на друго — пространство; няма нещо, което да не съществува чрез него; без него всичко би било една и съща субстанция, тъй като самото то разграничава и окачествява. Числото за вашия ум е това, което е и за материята — един неразбираем двигател. Ще направите ли Бог от него? Живо същество ли е то? Полъх ли е, излъчен от Бога, за да организира материалния свят, в който всичко получава формата си само чрез делимост, която е следствие от Числото? Както най-огромните, така и най-малките творения, не се ли различават помежду си по количество, качество, измерения, сила — все признаци, произлезли от Числото? Безкрайността на числата е факт, доказан от вашия ум, и по материален начин не може да бъде приведено никакво доказателство. Математикът ще ви каже, че безкрайността на числата съществува и не се доказва. Бог, драги пасторе, е число, надарено с движение, той трябва да се чувства, а не се доказва — това ще ви каже вярващият. Както Единицата той открива поредица от числа, с които няма нищо общо. Съществуването на Числото зависи от Единицата, която, без да е Число, ражда всички числа. Бог, драги пасторе, е една великолепна Единица, която няма нищо общо със своите творения, обаче ги създава. Следователно съгласете се с мен, че не знаете нито къде започва и свършва Числото, нито къде започва и свършва сътворената вечност. Защо, ако вярвате в Числото, отричате Бога? Сътворението не се ли намира между безкрайността на неорганизираните субстанции и безкрайността на божествените сфери, както Единицата се намира между безкрайността на дробите, които отскоро наричате десетични, и безкрайността на

числата, които наричате цели? Нали единствено вие разбирате Числото — това първо стъпало на перистила, който води към Бога, а ето че вашият ум вече се спъва в него. И какво се получава? Вие не можете нито да измерите първата абстракция, която Бог ви е дал, нито да я разберете, а искате да подчините на вашето мерило Божия умисъл? Какво ли би станало, ако ви потопя в бездните на Движението, тази сила, която организира Числото? Ако ви кажа следователно, че вселената е само Число и Движение, ще разберете, че говорим на различни езици. Аз разбирам и единия, и другия, а вие не ги разбирате. Какво ще стане, ако прибавя, че Движението и Числото са родени от Словото? Тази дума — върховна мъдрост за ясновидците и пророците, които в миналото са чули диханието на Бога, от което бе съборен свети Павел — вие ѝ се подигравате, вие, хората, на които всичките видими дела, общества, паметници, деяния, страсти произтичат от жалкото ви слово, вие, които без речта бихте заприличали на близкия до негъра горски човек. Следователно вие твърдо вярвате в Числото и Движението, необясними и неразбираеми сила и резултат, към чието съществуване мога да приложам дилемата, която доскоро ви освобождаваше от вярата в Бога. Вие, който сте толкова умен в съжденията, няма ли да ми спестите труда да ви доказвам, че безкрайното навсякъде трябва да бъде подобно и задължително е едно? Само Бог е безкраен, тъй като несъмнено не може да има две безкрайности. Ако нещо (да си послужим с човешки думи), доказано тук долу, ви изглежда безкрайно, бъдете сигурен, че в него съзирате едно от лицата на Бога. Да продължим. Вие сте си присвоили място в безкрайността на Числото, приспособили сте го към себе си, като сте създали, ако въобще можете да създавате, аритметиката — основа, върху която почива всичко, дори вашите общества. По същия начин Числото, единственото нещо, в което са вярвали вашите така наречени атеисти, организира физическите творения, както аритметиката, употреба на Числото, организира духовния свят. Тази численост би трябвало да бъде абсолютна като всичко, което е истинско по себе си, но тя е чисто относителна, не съществува в абсолютен смисъл и не бихте могли да дадете никакво доказателство за нейната реалност. Най-напред, ако тази численост е годна да изрази количествено организирани субстанции, то тя е безсилна по отношение на организиращите сили, тъй като едните са крайни, а другите —

безкрайни. Човекът, който разбира безкрайното с ума си, не би могъл да го обеме в целостта му — в противен случай би бил Бог. Вашата численост, приложена към крайните неща, а не към безкрайното, е следователно вярна по отношение на подробностите, които възприемате, но е невярна по отношение на цялото, което не възприемате. Ако природата е подобна в организиращите сили или в принципите си, които са безкрайни, тя никога не е такава в ограничените си следствия; ето защо никъде в природата няма да срещнете два еднакви предмета; в Природния ред следователно никога две и две не могат да правят четири, тъй като би трябвало да се събират съвършено еднакви величини, а вие знаете, че е невъзможно да се намерят две еднакви листа на едно и също дърво, както и две еднакви дървета от един и същи вид. Тази аксиома на вашата численост, невярна във видимата природа, е също така невярна и в невидимия свят на абстракциите ви, където същото разнообразие се наблюдава в мислите ви, които са нещата от видимия свят, но разширени чрез отношенията си; следователно различията там са още по-резки, отколкото където и да било другаде. Наистина всичко зависи от темперамента, силата, нравите и привычките на индивидите, които никога не си приличат помежду си, тъй че и най-малките неща изразяват лични чувства. Безспорно човек е могъл да създаде мерни единици, като е дал равно тегло и проба на късовете злато. И все пак вие можете да прибавите дуката на бедния към дуката на богатия и да си кажете, че за държавното съкровище това са равностойни величини; но в очите на мислителя единият дукат е наистина нравствено по-значителен от другия; единият представлява цял месец щастие, а другият — най-преходната прищявка. Следователно две и две правят четири само по една невярна и чудовищна абстракция. Дробта също не съществува в природата, където това, което наричате част от нещо, е завършено по себе си; не се ли случва често — и за това имате доказателства — стотната част от някоя субстанция да е по-силна от това, което наричате цяло? Ако дробта не съществува в Природния ред, още по-малко съществува в Нравствения ред, в който мислите и чувствата могат да бъдат разнообразни като видовете в Растителния ред, но винаги са цели. Следователно теорията за дробите е една величайша благосклонност на вашия ум. Числото със своите безкрайно малки стойности и безкрайните си сборове е сила, от която познавате

само една малка част и чийто обхват ви убягва. Вие сте си построили сламена колиба в безкрайността на числата, украсили сте я с умело подредени и оцветени йероглифи и сте възкликнали: „Всичко е тук!“

От чистото Число да преминем към vyplътеното Число.

Вашата геометрия установява, че правата линия е най-късото разстояние от една точка до друга, но вашата астрономия доказва, че Бог е действувал само с криви линии. Ето впрочем в една и съща наука две еднакво доказани истини — едната чрез уголемените ви чрез телескопа сетива, а другата — посредством свидетелството на вашия ум, само че едната противоречи на другата. Човекът, който допуска грешки, потвърждава едната, а създателят на световите, когото още никъде не сте уловили в грешка, я опровергава. Кой тогава ще отсъди: геометрията на правите линии или геометрията на кривите линии, теорията на правата линия или теорията на кривата? Ако в своето дело тайнственият творец, който умее чудодейно бързо да постига целите си, използва правата линия, за да я пречупи под прав ъгъл и да получи крива, то самият човек не може никога да разчита на това; гюлето, което човекът иска да насочи по права линия, се движи по крива линия, а когато искате със сигурност да достигнете точка в пространството, вие заповядвате на бомбата да следва своята неумолима парабола. Никой от вашите учени не е извлякъл простия извод, че кривата е закон на материалните светове, а правата — на духовните светове; едната е теория на крайните творения, а другата — теория на безкрайното. Човекът, който единствен тук долу познава безкрайното, може единствен да опознае правата линия; единствено той има чувство за вертикалност, поставено в специален орган. Привързаността на някои хора към творенията на кривата не е ли признак за нечистата им природа, все още свързана с материалните субстанции, от които произлизаме; а любовта на великите умове към правата не сочи ли тяхното предчувствие за небето? Между тези две линии има такава пропаст, каквато и между материята и духа, между човека и мисълта, между движението и движимия обект, между създаването и Бога. Поискайте от Божията любов криле и ще преодолеете тази пропаст! Отвъд започва Откровението на Словото. Никъде нещата, които наричате материални, не са без дълбочина; линиите са окончания на плътности, които съдържат сила, пренебрегвана от вас в теоремите ви, което ги прави неверни по

отношение на телата, взети в тяхната цялост; оттам идва постоянното рушене на всички човешки значими паметници, на които несъзнателно придавате действащи свойства. В природата има само тела, а вашата наука съчетава само видимости. Ето защо на всяка крачка природата опровергава всички ваши закони; ще намерите ли поне един, който да не е оборен от някой факт? Законите на вашата статика са опровергани от хилядите злополуки във физиката, защото един флуид може да събори и най-масивните планини и по този начин ви доказва, че и най-тежките субстанции могат да бъдат повдигнати от субстанции с нищожно тегло. Вашите закони на акустиката и оптиката са унищожени от звуците, които чувате у самите вас по време на съня и от светлината на електрическото слънце, чиито лъчи често ви измъчват. Вие не знаете как светлината става разум във вас, нито простия и естествен способ, който я превръща в рубин, сапфир, опал и изумруд на шията на някоя птица в Индия, докато тя остава сива и кафява на същата птица в Европа, нито причината, поради която остава бяла тук, в лоното на полярната природа. Вие не можете да решите дали оцветяването е свойство, с което са надарени телата, или е резултат от поръсването на светлината. Приемате, че морето е солено, без да сте проверили дали е такова в цялата си дълбочина. Признали сте съществуването на много субстанции, преминаващи през това, което си мислите, че е празно пространство; субстанции, които не са осезаеми в никоя от формите на материята и които са в съзвучие с нея въпреки всички препятствия. Нещо повече, вие вярвате на получените от химията резултати, въпреки че тя не познава никакъв начин за преценяване на настъпилите промени вследствие прилива и отлива на субстанциите, които идват и си отиват във вашите кристали и машини по неуловимите нишки на топлината или на светлината, довеждани и отвеждани от свойствата на метала или на превърнатия в стъкло кремък. Вие получавате само мъртви субстанции, след като сте изгонили неизвестната сила, която пречи на всичко тук долу да се разпада и на която са свойствени явленията притегляне, вибриране, сцепление и поляризация. Животът е мисълта на телата; те са само средство, за да бъде спряна и задържана по пътя си; ако телата бяха живи същества по себе си, щяха да бъдат *първопричина* и нямаше да умират. Когато някой човек установи резултатите от всеобщото движение, споделяно от всички творения, вие го провъзгласявате за велик учен,

сякаш геният има за цел да обясни съществуващото. Геният трябва да хвърли поглед отвъд следствията! Всички ваши учени ще се присмееят, ако им кажете: „Има толкова неоспорими връзки между две същества, че макар едното да е тук, а другото в Ява, те могат в един и същи момент да изпитат едно и също усещане, да го осъзнаят, да си задават въпроси и безпогрешно да си отговарят!“ Има обаче минерални субстанции, които свидетелствуват за толкова далечни връзки като тези, за които ви говоря. Вие вярвате в силата на съдържащото се в магнита електричество, а отричате силата, която се освобождава от душата. Според вас луната, чието влияние върху приливите ви изглежда неоспоримо, няма никакво влияние върху ветровете, растителността и хората; тя вълнува морето и разяжда стъклото, но трябва да щади болните; тя има сигурни връзки с половината човечество, но няма никаква власт върху другата половина. Ето вашите най-твърди убеждения. Да отидем по-далеч! Вие вярвате във физиката. Но вашата физика започва, както и католическата религия, с верую. Нима тя не признава една външна сила, отделена от телата, на които придава движение? Вие виждате нейните резултати, но каква е тя, къде е, каква е нейната същност, живот, има ли граници? А вие отричате Бога!...

По този начин по-голямата част от вашите научни аксиоми, верни по отношение на човека, са неверни по отношение на общото. Науката е една, а вие сте я разделили. За да се разбере истинският смисъл на закономерностите в явленията, не би ли трябвало да се опознаят съществуващите взаимни връзки между явленията и закона на цялото? Всяко нещо има видима страна, която въздействува на вашите сетива, а под нея душа; съществува тяло и свойство. Къде преподавате науките за връзките, които съществуват между нещата? Никъде. Следователно за вас няма нищо безусловно. Най-сигурните ви изследвания почиват върху анализа на материалните форми, чийто дух непрекъснато е пренебрегван от вас.

Съществува една висша наука, която някои хора съзират прекалено късно, за да се осмелят да го признаят. Тези хора са разбрали необходимостта от преценяване на телата не само чрез техните математически свойства, но така също в тяхната съвкупност чрез скритите им сходства. Най-великият сред вас^[6] е открил към края на живота си, че всичко е едновременно причина и следствие; че

видимите светове са свързани помежду си и са подчинени на невидимите. Изтощил е силите си, като се е опитал да установи безусловни правила! Преброявайки световите подобно на зърна грозде, разпилени в етера, той е обяснил тяхното съчетание чрез законите на планетното и молекулярното привличане; вие сте приветствували този човек... Е, добре, аз ви казвам, че той умря в отчаяние. Щом допуснеше в своя стремеж да разбере вселената, че откритите от него центробежни и центростремителни сили са равни, вселената спираше и той приемаше движението в неопределена посока; но щом допуснеше, че тези сили не са равни, веднага се получаваше объркване на световите. Следователно неговите закони не са били абсолютни и е съществувал един по-висш проблем от принципа, върху който почива незаслужената му слава. Дали връзката между звездите и центростремителното действие на вътрешното им движение не му е попречила да потърси лозата, на която виси чепката грозде? Горкият човек! Колкото повече увеличавал пространството, толкова по-тежък ставал товарът му! Той ви е казал как се уравновесяват отделните части, но тогава къде отива цялото? Наблюдавал е пространството, безкрайно в очите на човека, изпълнено с онези групи светове, от които една много малка частица изпъква през нашия телескоп, но необятността им се разкрива чрез скоростта на светлината. Това възвишено съзерцание му е дало способността да възприеме безкрайните светове, които, насадени в пространството като цветя в ливада, се раждат като децата, растат като хората, умират като старците, живеят, усвоявайки от атмосферата подходящи субстанции за изхранването си, имат свой център и животворен принцип, предпазват се едни други чрез жизненото си пространство и подобно на растенията поглъщат или са погълнати, образувайки едно цяло, надарено с живот, притежаващо своя съдба! При тази гледка човекът потреперил! Той знаел, че животът се създава при съчетаването на нещото с неговата първопричина, че смъртта или инерцията, с една дума, притегателната сила, се дължи на разрива между обекта и присъщото му движение; тогава той предусетил пропукването на тези светове, осъдени на унищожение, ако Бог им отнеме Словото си. Започнал да търси следи от това Слово в Откровението! Вие повярвахте, че е полудял, но знайте — той търсел да извини своя гений.

Вилфрид, вие сте дошли да ме молите да решавам уравнения, да ме грабнете върху някой дъждовен облак, да ме потопите във фиорда и да изплувам като лебед. Ако науката или чудесата бяха целта на човечеството, Мойсей би ви завещал диференциалното смятане; Иисус Христос би осветлил неяснотите в науката ви; апостолите му биха ви казали откъде произлизат огромните струи газове или разтопени метали, свързани към ядра, които се движат в кръг, преди да се втвърдят, като търсят място в етера и понякога навлизат стремително в някоя система, срещат звезда, сблъскват се с нея и с удара си я разбиват или я унищожават чрез проникването на смъртоносните си газове. Вместо да ви кара да живеете в Бога, свети Павел би ви обяснил причината, поради която храната е тайната връзка на всички създания и явната връзка на всички одушевени видове. Днес най-голямо чудо би било, ако се намери квадратурата на кръга, задача, която смятате за неразрешима, но която несъмнено е решена в хода на световите чрез пресичането на някоя математическа линия, чиито спирали са видими за духовете, достигнали горните сфери. Повярвайте ми, чудесата са в нас, а не извън нас. По такъв начин са се извършили естествените явления, които народите са считали за свръхестествени. Бог не е ли бил несправедлив, като е дал доказателства за своята сила на едни поколения, а на други ги е отказал? Бронзовият жезъл принадлежи на всички. Нито Мойсей, нито Яков, нито Заратустра^[7], нито Павел, нито Питагор, нито Сведенборг, нито най-тайнствените Вестители, нито най-славните божии пророци са по-велики от това, което вие може да бъдете. Само че за нациите настъпва час, в който започват да вярват. Съгласете се, ако материалната наука беше целта на човешките усилия, обществата, тези големи средища, в които хората са се събрали, щяха ли по волята на случайността винаги да бъдат разпръснати? Ако цивилизацията беше целта на човешкия вид, разумът щеше ли да загине? Щеше ли да остане свързан с отделния човек? Величието на всички нации, които са били велики, е било основано върху изключения. В момента, в който изключението престанело да съществува, със силата им било свършено. Ясновидците, пророците, вестителите нямаше ли да се обърнат към науката, вместо да се опрат на вярата, нямаше ли да чукат по вашите мозъци, вместо да докосват сърцата ви? Всички са дошли, за да тласнат народите към Бога; всички са възвестили свещения път, като са

ви казали простичките слова, които водят към небесното царство; всички, разпалени от любов и вяра, всички, озарени от това слово, което витае над тълпите, обгръща ги, въодушевява ги и ги подбужда и което те не са използвали за никаква човешка корист. Вашите велики гении, поети, крале и учени са потънали заедно с градовете си и пустинята ги е покрила с плащаницата си от пясък; докато имената на тези добри пастири, все още благославяни, оцеляват и след бедствията.

Ние не можем да постигнем съгласие по никакъв въпрос. Разделят ни пропасти — вие сте от страната на мрака, а аз живея в истинската светлина. Тази ли дума искахте да чуете? Казвам ви я с радост, защото тя може да ви промени. Знайте, че съществуват науки на материята и науки на духа. Там, където вие виждате тела, аз виждам сили, които се насочват едни към други чрез съзидателно движение. За мен признакът на телата е указание за техните първопричини и знак за техните свойства. Тези първопричини пораждат сходства, които ви убягват и които са свързани с центрове. Различните видове, в които е разпределен животът, са непрекъснати извори, взаимодействащи помежду си. Всеки извор има своите творения. Човекът е причина и следствие; него го хранят, но и той на свой ред храни. Наричайки Бога Творец, вие го понижавате; той не е създал, както си мислите, нито растенията, нито животните, нито звездите; могъл ли е той да действа по много начини? Не е ли действувал чрез единството на строежа? Ето защо е дал принципи, които е трябвало да се развиват съгласно неговия общ закон в зависимост от средата, в която се намират. Следователно има една-единствена субстанция и движение, едно-единствено растение, едно-единствено животно, но непрекъснати взаимодействия. Всъщност всички сходства са свързани чрез близки подобия и животът на световите се привлича към центровете от алчен порив, както всички вие сте тласкани от глада към храната. Ще ви дам пример за сходствата, свързани с подобия, вторичен закон, върху който почиват творенията на вашата мисъл. Музиката, небесно изкуство, е осъществяване на този принцип; тя не е ли сбор от звуци, хармонизирани от Числото? Звукът не е ли изменение на състен, разширен и отразен въздух? Вие познавате състава на въздуха: азот, кислород и въглерод. След като не можете да получите звук в празно пространство, ясно е, че музиката и човешкият глас са резултат на организирани химически субстанции, които са в съгласие със същите

субстанции, подготвени във вас чрез мисълта ви, съгласувани чрез светлината, великата кърмачка на вашата земна твърд. Удавало ли ви се е да съзерцавате грамадите селитра, насложени от снеговете, да видите изпразването на светкавицата, растенията, които всмукват от въздуха металите, съдържащи се в състава им, без да заключите, че слънцето стапя и разпределя изтънчената субстанция, която храни всичко тук долу? Както е казал Сведенборг, *земята е човек!* Сегашните ви знания, това, което ви прави велики в собствените ви очи, е нещо твърде нищожно пред светлината, в която са облени ясновидците. Престанете, престанете да ме разпитвате; езиците, на които говорим, са различни. За момент си послужих с вашия, за да хвърля искра вяра в душата ви, да ви дам едно тгълче от моята дреха и да ви увлека в красивите области на молитвата. Нима Бог трябва да слезе при вас? Не трябва ли вие да се издигнете към него? Ако човешкият разум бързо е изразходвал цялата си гама от сили, като е разпрострял върху тях Бога, за да си го докаже, без да е успял да го направи, не е ли очевидно, че трябва да се търси друг път, за да бъде разбран Бог? Този път е в нас самите. Ясновидецът и вярващият намират в себе си зрение, по-остро от зрението, приспособено към земните неща, и съзират едно сияние. Чуйте тази истина: най-точните ви науки, най-смелите ви размишления, най-красивите ви светлини са облаци. Над тях е Светилището, от което блика истинската светлина.

Тя приседна и замълча, без спокойното ѝ лице да издаде тръпките, които обхващат ораторите след най-безбурните им импровизации.

Като се наведе над ухото на господин Бекер, Вилфрид го попита:

— Кой ѝ е казал това?

— Не знам — отговори той.

„На Фалберг беше по-нежен“ — мислеше си Мина.

Серафита прокара ръка върху очите си и като се усмихна, рече:

— Тази вечер, господа, сте много умислени. Отнасяте се с Мина и с мен като с мъже, на които се говори за политика или търговия, а ние сме девойки, би трябвало да ни разказвате приказки, докато си пием чая, както е обичайно за вечерите ни в Норвегия. Хайде, господин Бекер, разкажете ми някои от сагите, които не знам! Например тази за Фритьоф, преданието, на което вярвате и което ми бяхте обещали да разкажете. Разправете ни историята за сина на

селянина и за неговия кораб, който говори и има душа! Мечтая за фрегатата „Елида“! Нали върху тази фея с платна би трябвало да плават девойките?

— След като отново се връщаме към Ярвис — каза Вилфрид и впи очи в Серафита, както скрит в сянката крадец впива очи в мястото, където лежи съкровището, — кажете ни, защо не се омъжвате?

— Всички вие се раждате вдовци или вдовици — отвърна тя. — Но моят брак е подготвен от рождението ми и аз съм годеница...

— На кого? — попитаха в един глас и тримата.

— Оставете ми тайната — каза тя. — Обещавам ви, ако нашият Отец пожелае, да ви покана на тайнственото бракосъчетание.

— Скоро ли ще бъде?

— Аз чакам.

Тези думи бяха последвани от дълго мълчание.

— Пролетта е дошла — каза Серафита. — Дочувам грохота на водите и на разпуканите ледове. Защо не дойдете да поздравите първата пролет на новия век?

Тя стана, последвана от Вилфрид, и те отидоха заедно до прозореца, който Давид беше отворил. След дългото зимно мълчание водоскоците се вълнуваха под ледовете и отекваха във фиорда като музика, тъй като има звуци, които пространството пречиства и те стигат до ухото като вълни, наситени със светлина и свежест.

— Престанете, Вилфрид, престанете да множите лошите си мисли, тяхното тържество би било за вас тежък товар! Кой не би могъл да прочете вашите желания по искриците в погледа ви? Бъдете мил, направете една стъпка по пътя на доброто! Нали да се жертвува човек за щастието на тази, която обича, означава да се отиде отвъд човешката обич? Подчинете ми се, ще ви изведе на път, по който ще добиете всички почести, за които мечтаете, и където любовта наистина ще бъде безгранична.

И тя остави Вилфрид замислен.

„Това нежно създание наистина ли е пророчицата, която току-що мятеше мълнии с очите си, словата ѝ ехтяха над световите, а ръката ѝ размахваше срещу нашите науки секирата на съмнението? Будни ли бяхме през тези няколко минути?“ — мислеше той.

— Мина — каза Серафитус, като се върна до дъщерята на пастора, — орлите летят там, където има трупове, гълъбите летят там,

където са изворите, под зелените и спокойни сенки. Орелът се извисява към небесата, гълъбът слиза оттам. Недей да се впускаш в област, където няма да намериш нито извори, нито сенки. Ти, която доскоро не можеше да наблюдаваш бездната, без да бъдеш сломена, запази силите си за този, който ще те обикне. Хайде, клето момиче, нали знаеш, че имам годеница.

Мина стана и отиде със Серафитус до прозореца, където стоеше Вилфрид. Тримата чува как Сийг подскача под напора на прииждащите води, които вече откъртваха дърветата, затиснати от ледовете. Фиордът отново беше възвърнал гласа си. Илюзиите се бяха разпръснали. Всички се възхитиха от природата, която се освобождаваше от своите окови и сякаш откликваше с величествен акорд на духа, чийто глас току-що я беше събудил.

Когато гостите на тайнственото същество се сбогуваха с него, изпълваше ги онова неясно чувство, което не е нито сън, нито вцепенение, нито почуда, но прилича на всичко това; то не е нито залез, нито зора, но поражда жажда за светлината. И тримата се бяха замислили.

— Започвам да вярвам, че тя е дух, скрит в човешка форма — каза господин Бекер.

Вилфрид, завърнал се вкъщи, спокоен и победен, не знаеше как да се бори с тези толкова Божествено величествени сили.

Мина пък се питаше: „Защо той не желае да го обичам?“

[1] *Емаус* — село в Палестина, на 10 км северозападно от Йерусалим, където Иисус Христос се явява на своите ученици след възкресението си. ↑

[2] *Соломон* — цар на израелското царство около 975–935 (пр.н.е.). ↑

[3] *Теогония* — букв. родословие на боговете; в случая политеистичен култ. ↑

[4] *Нубия* — Нилска Етиопия, историческа област в югоизточната част на Судан. През VI в. в нея се разпространило християнството, но към началото на XVI г. било изместено от исляма.

↑

[5] *Тива* — столица на Тиваида, област в Горен (Южен) Египет. ↑

[6] *Най-великият сред вас...* — Балзак вероятно е имал предвид Нютон. ↑

[7] *Заратустра* (мит.) — според преданието създател на религията зороастризм. ↑

ПЕТА ГЛАВА

СБОГУВАНЕТО

За умовете, склонни към размишления, които искат да открият смисъла на развитието на обществата и да създадат закони за движението на разума, в човека се извършва отчайващо явление. Колкото и значително да е едно събитие, и ако можеха да съществуват свръхестествени събития, колкото и величествено да е извършеното пред очите на всички чудо, то светкавицата на това събитие и гърмът на това чудо ще потънат в душевния океан и неговата повърхност, едва набраздена от краткотрайното кипене, веднага ще възстанови обичайното си вълнение.

Минава ли гласът през муцуната на животното, за да бъде чуто по-добре? Пише ли ръката букви върху фризите на залата, в която се весели кралският двор? Осветява ли погледът съня на краля? Идва ли пророкът да разясни съня? Изправя ли се призованият мъртвец в сияйните области, в които способностите се възвръщат? Смазва ли духът материята в подножието на мистичната стълба на Седемте духовни свята, закрепени един над друг в пространството, проявяващи се чрез блестящи вълни, които се изливат като водопади върху стъпалата на небесното преддверие? Колкото и непроницаемо да е вътрешното откровение, колкото и явно да е външното откровение, на следващия ден Валаам^[1] се съмнява в ослицата и в себе си; Валтасар^[2] и Фараонът^[3] натоварват двама ясновидци, Мойсей и Даниил, да разтълкуват Словото. Духът идва, отнася човека над земята, повдига пред него моретата, за да види дъното им, показва му изчезналите видове, съживява изсъхналите кости, които застилат с праха си широката долина. Апостолът пише Откровението! Двадесет века по-късно човешката наука се съгласява с Апостола и предава неговите образи чрез аксиоми. Но какво от това! Човешката маса продължава да живее, както е живяла вчера, както е живяла през Първата олимпиада, на другия ден след Сътворението на света или в навечерието на

голямата катастрофа. Съмнението покрива всичко с талазите си. Едни и същи вълни с едно и също движение удрят човешкия гранит, който служи за граница на океана на разума. След като се е питал дали е видял това, което е видял, дали добре е чул казаните думи, дали фактът е факт, дали идеята е идея, човекът отново се връща към обичайното си поведение, мисли за работите си, подчинява се на кой знае какъв слуга, който върви подир Смъртта, подчинява се и на забравата, която с черната си мантия покрива някакво древно човечество, за което новото не пази никакъв спомен. Човекът не престава да върви, да се движи, да никне като растенията до деня, когато секирата го повали. Ако тази мощ на вълната, ако това силно налягане на солените води пречи на всякакъв напредък, то несъмнено предотвратява и смъртта. Между висшите същества единствено подготвените за вярата духове забелязват мистичната стълба на Яков.

След като чу отговора, с който Серафита, толкова сериозно запитана, бе разгънала Божията шир, както органът изпълва храма в своя тътен и разкрива света на музиката, като облива с тържествените си тонове най-непристъпните сводове и си играе като светлината в най-нежните цветя на капителите, Вилфрид се прибра в дома си ужасен, че е видял света в развалини, а над тях непознати светлини, леещи се на вълни от ръцете на тази девойка. На другия ден все още мислеше за това, но ужасът беше преминал и не се чувствуваше нито съкрушен, нито променен; страстите и мислите му се възвърнаха свежи и силни. Той отиде да обядва у господин Бекер и го намери сериозно погълнат от *Трактата за магиите*, който беше прелиствал цялата сутрин, за да успокои гостенина си. С детинската добросъвестност на учен пасторът беше подгънал страниците, в които Ян Виер привеждаше достоверни доказателства, които свидетелстваха, че случилите се събития предната вечер са възможни; тъй като за учените идеята е събитие, а и най-големите събития са само идея. След петата чаша чай, която изпиха тези двама философи, прекараната необикновена вечер им се стори съвсем обикновена. Небесните истини се превърнаха в повече или по-малко правдиви съждения, подлежащи на проверка. Серафита им изглеждаше повече или по-малко сладкодумно момиче. Трябваше да се държи сметка за нейния обаятелен глас, омайваща красота, пленителни движения, за всички онези ораторски способности, чрез които

артистът влага в една-единствена фраза цял свят от чувства и мисли, докато в действителност тя е свършено обикновена.

— Хайде де! — каза добрият свещеник и направи философска гримаса, докато мажеше осолено масло върху филията си. — Последната дума на тези красиви загадки се намира на шест стъпки под земята.

— И все пак — додаде Вилфрид, като слагаше захар в чая си — не разбирам как едно шестнадесетгодишно момиче може да знае толкова неща, тъй като нейното слово стисна всичко като в обръч.

— Но моля ви — възрази пасторът, — прочетете историята за младата италианка, която на дванадесетгодишна възраст вече говорела четиридесет и два езика, както древни, така и нови, и тази за монаха, който чрез обонянieto си отгатвал мислите! У Ян Виер и в дванадесетина други трактата, които ще ви дам да прочетете, съществуват хиляда доказателства срещу едно.

— Съгласен съм, драги пасторе, но за мен Серафита навярно е дивна за притежаване жена.

— Тя цялата е ум — отговори уклончиво господин Бекер.

Изминаха няколко дни, през които снегът в долините незабелязано се стопи; зеленината на горите се появи, както и младата трева, и норвежката природа пригответи премяната си за своята едnodневна сватба. В тези моменти, когато омекналият въздух позволяваше да се излиза, Серафита не напусна усамотението си. По този начин страстта на Вилфрид нарасна поради раздразнението, причинено от близостта на любимата жена, която не се показва. Когато това загадъчно същество прие Мина, тя разпозна в него опустошенията на един вътрешен огън; гласът му беше станал дълбок, лицето му беше започнало да посърва и ако доскоро поетите биха сравнили белотата му с тази на диамантите, сега то притежаваше блясъка на топазите.

— Видяхте ли я? — попита Вилфрид, който бродеше около шведския замък и чакаше завръщането на Мина.

— Ще го загубим — отвърна девойката и очите ѝ се наляха със сълзи.

— Госпожице — възкликна чужденецът, като сподави гласа си, прекалено възбуден от гнева, — не си играйте с мен! Вие може да обичате Серафита само както едно момиче обича друго, а не с

любовта, която тя ми вдъхва. Не знаете на каква опасност се излагате, ако с основание събудите моята ревност. Защо да не мога да отида при нея? Вие ли ще ми попречите?

— Не знам — отговори Мина, привидно спокойна, но всъщност дълбоко изтерзана — с какво право дълбаете така в сърцето ми? Да, обичам го — продължи тя, като отново придоби смелостта на убеждението, за да изповяда вярата на сърцето си. — Но ревността ми, тъй свойствена на любовта, не се опасява от никого тук. Уви! Ревнувам от едно скрито чувство, което го поглъща. Между него и мен има пространства, които не мога да премина. Бих искала да знам кой го обича повече, звездите или аз, кой по-охотно би се обрекъл за неговото щастие? Защо да нямам право да изразя обичта си? Пред лицето на смъртта можем да признаем предпочитанията си! Серафитус ще умре, господине!

— Мина, вие се лъжете, сирената, която толкова често обливах с желанията си и която се оставяше да се възхищават от нея, кокетно излегнала се на дивана, изящна; крехка и печална, не е млад мъж.

— Господине — отговори смутено Мина, — този, чиято силна десница ме изведе на Фалберг, на съолера, подслонен под *Ледената шапка*, там — тя посочи високия планински връх, — също не е слабо момиче! Ах, ако го бяхте чули как пророкува! Неговата поезия бе музика на мисълта. Едно момиче не би могло така да разгъне ниските тонове на гласа си, който покърти душата ми.

— Но какво сигурно доказателство имате? — попита Вилфрид.

— Никакво друго освен това на сърцето — отговори стеснително Мина, като побърза да прекъсне чужденеца.

— А пък аз — възкликна Вилфрид и хвърли на Мина убийствения поглед на желанието и страстта, — аз, който също знам колко голяма е властта ѝ над мен, ще ви докажа грешката.

В този момент, в който думите се отронваха от устата на Вилфрид толкова бързо, както мислите се раждаха в главата му, той видя Серафита, която излизаше от шведския замък, следвана от Давид. Тази поява успокои възбудата му.

— Вижте — възхити се той, — само една жена може да притежава такова изящество и такава грация.

— Той сграда и се разхожда за последен път — рече Мина.

След като господарката му даде знак, Давид се прибра, а Вилфрид и Мина се насочиха към нея.

— Да отидем до праговете на Сийг — каза им съществото, сякаш изрази желание на болен, на което човек бърза да се подчини.

В този момент лека бяла мъгла покриваше долините и планините на фиорда, а върховете им, блестящи като звезди, я пронизваха, като ѝ придаваха вид на движещ се млечен път. През този земен пушек слънцето се провиждаше като кълбо от нажежено желязо. Въпреки тези последни игри на зимата от време на време някой свеж полъх, наситен с мириса на върба, закичила вече светлите си цветове, благоуханието на листвениците, чиито копринени връхчета бяха покарали отново, както и ветрецът, затоплен от изпаренията на смолата и въздишките на земята, говореха за появата на красивата северна пролет — краткотрайна радост на най-тъжната от всички природи. Вятърът започваше да повдига завесата от облаци, която закриваше непълно гледката към залива. Птиците пееха. Кората на дърветата, по която слънцето не беше изсушило следите от мъзгата, потекла като блъбукащи ручейчета, развеселяваше погледа с чудноватия си вид.

Тримата вървяха мълчаливо край песъчливия бряг. Само Вилфрид и Мина съзерцаваха това вълшебно за тях зрелище, тъй като бяха понесли еднообразието на същия този пейзаж през зимата. Техният спътник вървеше замислен, сякаш търсеше да различи нечий глас посред този концерт.

В дъното на дългата пътека, оградена от стари ели, която потокът беше очертал, лъкатушейки в гората — пътека, над която дърветата образуваха малък свод, с изпъкнали нервюри като тези на катедралите, те стигнаха до края на скалите, между които се провираше реката Сийг. Оттам се виждаше целият фиорд, а морето блестеше на хоризонта като стоманено острие. В този момент от разпръснатата се мъгла изплува синьото небе. Навсякъде в долините и около дърветата все още се носеха проблясващи частици диамантен прах, пометен от свежия морски вятър, великолепни съцветия от увиснали капчици по края на клоните, наредени като пирамида. Под тях течеше потокът. Над водите му се издигаше пара, оцветена с всички отсенки на светлината от слънцето, чиито лъчи се разлагаха там, като обрисоваха седемцветни шарфове и бликваха огньовете на хиляди призми, чиито отражения си противодействаха. Този див бряг беше покрит с

различни видове лишей — красива тъкан с вълнообразно преливащи от влагата багри, която приличаше на великолепен копринен тапет. Цъфналите вече изтравничета обкичваха скалите с умело съчетани гирлянди. Трептящите листа по клоните, помамени от свежестта на водите, провесваха над тях косите си; листвениците поклащаха дантелите си и милваха неподвижните като замислени старци борове. Някакъв контраст се чувствуваше в този разкошен накит, както в тежестта на старите колонади, образувани от разположените стъпаловидно върху планините гори, така и в дълбоките води на фиорда, разстлали се в краката на тримата зрители, в които потокът удавяше гнева си. И най-сетне морето опасваше тази страница, написана от най-великия поет — случайността, на която се дължи безредието на творението, привидно оставено на себе си. Ярвис представляваше далечна точка в този необятен пейзаж, величествен като всичко, което е надарено с краткотраен живот и поради това предлага бегла картина на съвършенството; тъй като според един закон, неотвратим само в нашите очи, привидно съвършените творения — наслада за очите и сърцата, са тук само за една пролет. Наистина трите изправени върху скалата същества можеха да вярват, че са сами на света.

— Какво блаженство! — възкликна Вилфрид.

— Природата има свои химни — каза Серафита. — Тази музика не е ли прекрасна? Признайте, Вилфрид, че никоя от познатите ви жени не е съумяла да си създаде такова великолепно кътче. Тук изпитвам чувство, което много рядко би могло да бъде предизвикано от картината на градовете, чувство, което би ме накарало да полегна сред тези толкова бързо поникнали треви. Тук, зареяла поглед в небето, с открито сърце, потънала в безкрайността, бих слушала въздишките на цветето, което, едва освободено от първоначалната си форма, би искало да тича, и бих слушала крясъците на дивата патица, нетърпелива, че все още има само криле, като си припомням желанията на човека, който е като всички хора и също като тях има желания! Но това, Вилфрид, е женска поезия! В тази забулена с омара водна шир, в извезаните воали, в които природата се кипри като кокетна годеница, във въздуха, в който тя насища с ухания зеленикавите си коси за сватбения ден, вие съзирате някаква сладостна мисъл. Сред тези изпарения бихте искали да видите очертанията на

нимфа и според вас аз би трябвало да слушам мъжествения глас на потока.

— Любовта не е ли там, както пчела в чашката на цвете? — попита Вилфрид, който за пръв път забеляза у Серафита следи от земно чувство и повярва, че моментът е подходящ да изрази пламенната си нежност.

— Значи упорствувате? — отговори с усмивка Серафита, останала сама без Мина.

Девојката се катереше по една скала, върху която беше забелязала сини ломикамъчета.

— Винаги ще упорствувам! — потвърди Вилфрид. — Чуйте ме — каза той, като ѝ хвърли властен поглед, който сякаш се удари в диамантена броня, — вие не знаете кой съм, какво мога и какво искам. Не отхвърляйте последната ми молба! Бъдете моя заради щастието на света, който носите в сърцето си! Бъдете моя, за да имам чиста съвест, за да може небесен глас да отеква в ушите ми и да ме вдъхновява за добри дела в голямото начинание, което съм замислил, вдъхновен от омраза към народите, но което, ако вие ме придружите, бих осъществил за тяхно благо! Какво по-прекрасно призвание бихте отредили на любовта? За каква по-прекрасна роля може да мечтае една жена? Аз дойдох във вашите краища, воден от велика цел.

— И вие ще жертвувате почестите ѝ заради едно най-обикновено младо момиче, което ще обикнете и то ще ви заведе по един спокоен път.

— Какво ме е грижа? Искам само вас! — продължи той словото си. — Узнайте моята тайна^[4]. Аз обиколих целия Север — тази огромна работилница, в която се коват новите раси, заливащи земята като човешки водопади, натоварени да обновят остарелите цивилизации. Искях да начена моето дело в някое от тези места, със сила и ум да спечеля власт над някое племе, да го подготвя за битки, да започна войната, да я разпространя като пожар, да погълна Европа и да крещя „свобода“ на едни, „плячкосвайте“ на други, „слава“ на един, „наслаждение“ на друг; но аз ще си остана като статуята на съдбата неумолим и жесток, преминавайки като буря, която попива от атмосферата всички частици, от които се състои мълнията, zasiщайки се с хора подобно на кръвожаден звяр. Бих могъл да завладее Европа, тъй като тя очаква новия Месия, който трябва да опустоши света, за да

обнови обществата. Европа ще вярва отсега нататък само на този, който я смаже под краката си. Един лен поетите и историците биха оправдали моя живот, биха ме възвеличили и биха ми приписали някакви идеи, докато за мен тази огромна шега, написана с кръв, е само отмъщение. Но, скъпа Серафита, моите наблюдения ме отвратиха от Севера — силата тук е прекалено сляпа и аз жадувам за Индия! Двубой с едно егоистично, подло и търгашеско правителство ме привлича повече. Освен това по-лесно е да разпалиш въображението на народите от подножието на Кавказ, отколкото да победиш духа на покритите с лед страни, в които се намираме. И тъй изкушавам се да прекося руските степи, да достигна пределите на Азия, с победното си шествие да я покоря до Ганг и да съборя там властта на англичаните. Седем души през различни епохи вече са осъществили този план.

Ще обнова изкуството както са направили хвърлените от Мохамед срещу Европа сарацини. Няма да бъде дребнав крал като тези, които управляват днес бившите римски провинции и се карат с поданиците си за митото. Не, нищо няма да спре мълнията на погледите ми, нито бурята на думите ми! Нозете ми, като тези на Чингис хан, ще прекосят една трета от земното кълбо, ръката ми ще грабне Азия, както вече го стори Оренг-Зеб^[5]. Бъдете, моя спътница, възкачете се, красива и белолика, върху трона. Никога не съм се съмнявал в успеха си, но бъдете в моето сърце и ще бъде сигурен в него!

— Аз вече съм царувала — каза Серафита.

Тези думи бяха като удар с брадва, нанесен от сръчен дървар в стеблото на младо дърво, което веднага се сгромолясва. Единствено мъжът може да знае какъв гняв събужда в душата му жената, когато той иска да покаже на любимата силата или властта ви, ума или превъзходството си, а тя, своенравна, навежда глава и възкликва: „това е нищо!“, или, отегчена, се усмихва и казва: „Знам това“, тъй като за нея силата е посредственост.

— Как? — извика Вилфрид отчаян. — Богатствата на изкуството, богатствата на световите, великолепията на един кралски двор...

Тя го прекъсна с едно-единствено движение на устните и каза:

— Същества по-могъщи от теб ми предложиха повече.

— Ти нямаш душа, щом като не те блазни мисълта да утешиш един велик човек, който ще пожертвува всичко, за да живее с теб в

малка къщичка на брега на езера?

— Но — възрази тя — аз съм обичана с безгранична любов.

— От кого? — възкликна Вилфрид и се приближи буйно към Серафита, за да я хвърли в пенливите прагове на Сийг.

Тя го погледна и ръката му се отпусна. Посочи му Мина, която притичваше, бяла и порозовяла, хубава като цветята в ръката ѝ.

— Дете! — промълви Серафитус и тръгна насреща ѝ.

Вилфрид остана върху скалата, неподвижен като статуя, потънал в мислите си, изпълнен с желание да се отпусне по течението на реката като някое от падналите дървета, които преминаваха пред очите му и изчезваха на дъното на залива.

— Откъснах ги за теб — каза Мина и поднесе букета на обожаваното същество. — Едно от тях, ето това — добави, като му показва един стрък, — прилича на цветето, което намерихме на Фалберг.

Серафитус погледна последователно цветето и Мина.

— Защо ми задаваш този въпрос! Съмняваш ли се в мен?

— Не — отвърна девойката, — доверието ми в теб е безгранично. За мен ти си по-красив от тази красива природа, ала ми изглеждаш също по-умен от цялото човечество. Когато те видях, повярвах, че съм се молила на Бога. Бих искала...

— Какво? — попита Серафитус и ѝ хвърли поглед, с който разкриваше на девойката огромното пространство, което ги разделяше.

— Бих искала да страдам вместо теб...

„Ето най-опасното от всички създания — помисли Серафитус. — Престъпно ли е, о Боже мой, това, че искам да ти я представя?“

— Не си ли спомняш вече какво ти казах горе? — продължи той, като се обърна към девойката и ѝ показва върха на *Ледената шапка*.

„Ето че отново става страшен“ — изтръпнала от ужас, помисли Мина.

Гласът на Сийг съпровождаше мислите на тези три същества, които за известно време останаха заедно върху издадената в скалите площадка, но всъщност бяха разделени от бездните на духовния свят.

— Серафитус, научи ме! — каза Мина с глас, сребрист като бисер и нежен като мимоза. — Научи ме какво трябва да правя, за да не те обичам! Кой не би ти се възхитил? Любовта е възхищение, което не пресъхва.

— Горкото дете! Само едно-единствено същество може да се обича по този начин — каза Серафитус и побледня.

— Кое? — попита Мина.

— Ще разбереш — отговори той с немощния глас на човек, който ляга и очаква смъртта.

— На помощ, той умира! — извика Мина.

Вилфрид притича и като видя съществото, изящно полегнало на парче гнайс, върху което времето бе хвърлило кадифеното си наметало от лъскави лишеи и златисточервеникави мъхове, заблестели на слънчевите лъчи, възкликна:

— Тя е наистина красива!

— Това е последният поглед, който ще мога да хвърля на пробуждащата се природа — промълви тя и напрегна всичките си сили, за да стане.

Серафита се приближи до края на скалата, откъдето можеше да обхване с поглед разцъфналите, зеленеещи и оживели картини на този голям и величествен пейзаж, доскоро скрит под снежна туника.

— Сбогом — каза тя, — горящо от любов огнище, където всичко неудържимо се движи от центъра към краищата и те се събират като женски коси, за да изплетат неведомата плитка, чрез която в невидимия етер ти се свързваш с Божията мисъл!

Виждате ли този, който, прегърбен над оросената от потта му бразда, се изправя за момент, за да гадае по небето? Тази, която прибира децата си, за да ги нахрани с млякото си? Този, който връзва въжетата в разгара на бурята? Тази, която стои седнала в кухнята на скалата и чака бащата? Виждате ли всички тези, които протягат ръка, след като са пропилили живота си в безплодни усилия? На всички мир и смелост, на всички сбогом!

Чувате ли вика на воина, умиращ безславен, вопъла на заблудилия се човек, който риде в пустинята? На всички мир и смелост, на всички сбогом. Сбогом на вас, които умираете за царете на земята. Но сбогом също и на теб, народе без родина; сбогом, земи без народи, които взаимно се желаете. Сбогом най-вече на теб, който не знаеш къде да подслониш глава, благородни изгнанико. Сбогом, скъпи невинни жени, влачени за косите, задето прекалено сте обичали! Сбогом, майки, седнали до своите умиращи синове! Сбогом, свети

наранени жени! Сбогом, бедни! Сбогом, нищи, слаби и изтерзани, чиито страдания толкова често споделях!

Сбогом, всички вие, които кръжите в сферата на инстинкта и страдате заради другите.

Сбогом, мореплаватели, които търсите посоката през гъстия мрак на всеобхватните ви като принципи абстракции! Сбогом, мъченици на мисълта, водени от нея към истинската светлина! Сбогом, сфери на науката, където чувам жалбите на поругания гений и въздишката на твърде късно споходения от светлина учен.

Ето ангелския концерт, полъха от аромати, благоуханието, излъчващо се от сърцата на тези, които непрестанно се молят и носят утеха, като разпръскват Божествената светлина и небесния балсам в опечалените души. Смелост, хор на любовта! На вас, на които народите се осланят: „Утешете ни, защитете ни!“, смелост и сбогом.

Сбогом, гранит, ти ще станеш цвете; сбогом, цвете, ти ще станеш гълъб; сбогом, гълъб, ти ще станеш жена; сбогом, жена, ти ще бъдеш страдание; сбогом, мъж, ти ще бъдеш вяра; сбогом, всички вие, които ще бъдете изцяло любов и молитва!

Сломено от умора, непроницаемото същество за пръв път се облегна на Вилфрид и на Мина, за да се върне в жилището си. Тогава те се почувствуваха заразени с непозната сила. Едва бяха направили няколко крачки и Давид се показва, ридаейки.

— Тя ще умре, защо сте я довели дотук? — извика отдалече.

Старецът грабна Серафита, сякаш отново си възвърна силите на младостта и прелетя до вратата на шведския замък като орел, отнасящ бяла овца в гнездото си.

[1] *Валаам* (библ.) — моавитски пророк. В библейския разказ се говори, че ослицата му проговорила. ↑

[2] *Валтасар* — син на Навуходоносор и последен вавилонски цар. ↑

[3] *Фараонът* — Балзак вероятно има предвид фараон Менефта (Мернептах), син на Рамзес II. ↑

[4] *Узнайте моята тайна...* — Балзак има предвид Наполеон, който през 1799 г. мечтаел да завладее Кавказ и Индия. ↑

[5] *Оренг-Зеб* — роден през 1619 г. един от най-могъщите между монголските императори или Великите моголи.

Коректното изписване (и произношение) на името на този владетел е Аурангзеб. — Бел. NomaD. [↑](#)

ШЕСТА ГЛАВА

ПЪТЯТ, КОЙТО ВОДИ КЪМ НЕБЕТО

На другия ден след като Серафита бе предусетила края си и се бе сбогувала със земята, както затворникът гледа килията си, преди да я напусне завинаги, тя почувствува болки, които я принудиха да остане напълно неподвижна като съществата, които страдат извънмерно. Вилфрид и Мина отидоха да я видят и я намериха легнала върху нейния покрит с кожи диван. Все още забулена от плътта, душата ѝ грееше през това було и с всеки изминал ден го караше да избледнява. Възшествието на духа, подкопаващ последната бариера, която го отделя от безкрайността, се нарича болест, а часът на живота — смърт. Давид ридаеше, като виждаше страданията на господарката си, без да пожелае да слуша утешенията ѝ. Старецът беше станал неразумен като дете. Господин Бекер настояваше Серафита да се лекува, ала всичко беше напразно.

Един ден тя повика двете същества, които беше обикнала, и им каза, че този е последният от лошите ѝ дни. Вилфрид и Мина, обхванати от ужас, дойдоха: те знаеха, че ще я загубят. Серафита им се усмихна като хората, които отиват в един по-добър свят; наклонила главата си като цвете, натежало от роса, което показва за сетен път чашката си и отдава на въздуха последните си ухания, тя ги гледаше натъжена заради тях; вече не мислеше за себе си и те го чувствуваха, без да смогнат да изразят мъката си, към която се примесваше признателност, Вилфрид остана прав, мълчалив и неподвижен, потънал в едно от онези съзерцания, причинени от нещата, чийто обхват тук долу ни кара да осъзнаем върховната неизмеримост. Станала дръзка поради слабостта на това толкова силно същество или може би от страх, че ще го загуби. Мина се наведе над него и му прошепна:

— Серафитус, позволи ми да те последвам.

— Мога ли да ти забраня?

— Но защо не ме обичаш толкова, че да останеш?

— Тук не мога да обичам нищо.

— Но въобще кого обичаш?

— Небето.

— Достоен ли си за небето, като презираш така Божиите създания?

— Мина, нима можем да обичаме едновременно две същества? Любимият би ли бил любим, ако не изпълваше сърцето? Не трябва ли той да бъде първият, последният, единственият? Тази, която е преизпълнена с любов, не напуска ли всичко заради любимия си? Цялото ѝ семейство се превръща в спомен и тя има вече само един близък, *той!* Душата ѝ не е вече нейна, а негова! Ако запази в себе си нещо, което да не е негово, тя не обича, да, тя не обича! Да се обича слабо, нима значи да се обича? Речта на любимия я прави цялата радост и потича в жилите ѝ като пурпур, по-червен от кръвта; погледът му е светлина, която прониква в нея, тя се разтапя в него, където е той, всичко е прекрасно. Той стопля душата и осветява всичко, нима някога е студено или тъмно близо до него? Той никога не отсъства, винаги е в нас, мислим в него, за него, заради него. Ето, Мина, как го обичам.

— Кого? — попита Мина, обхваната от изгаряща ревност.

— Бог — отговори Серафитус и гласът му заблестя в душите като пламъка на свободата, който се запалва от планина на планина. — Бог, който никога не изменя! Бог, който не ни изоставя и непрестанно удовлетворява желанията ни, който единствен може неуморно да изпълва създанието си в безгранична и безоблачна радост! Бог, който не се уморява никога да се усмихва! Бог, който, винаги нов, хвърля в душата съкровищата си, пречиства, не знае що е жлъч и целият е хармония и пламък! Бог, който прониква в нас, за да разцъфне, осъществява всички наши помисли, не ни забелязва, когато сме вече негови, но се отдава всецяло, очарова ни, разпростира ни, умножава ни в себе си! Ето това е Бог! Мина, обичам те, защото можеш да бъдеш негова! Обичам те, защото, дойдеш ли при него, ще бъдеш моя.

— Добре, води ме тогава — каза тя и коленичи. — Хвани ме за ръка, не искам вече да се разделяме.

— Води ни, Серафита — възкликна Вилфрид, който се присъедини към Мина неудържимо. — Да, ти ме накара да зажаднея за светлината и за Словото; любовта, която всели в сърцето ми, събуди жажда у мен; ще съхраня душата ти в моята; хвърли в нея пожеланието

си, ще направя това, което ми кажеш. Ако не мога да те имам, искам да запазя от теб всички чувства, които ще ми вдъхнеш! Ако не мога да се свържа с теб освен чрез силата си, ще се вкопча здраво, както огънят се вкопчава в това, което поглъща. Говори!

— Ангеле! — възкликна неразбираемото същество, като обгърна и двамата с поглед като лазурно наметало. — Ангеле, небето ще бъде твоето наследство!

След това възклицание, което отекна в душите на Вилфрид и Мина като начален акорд на някаква небесна музика, между тях настъпи дълбоко мълчание.

— Ако искате да привикнете нозете си да вървят по пътя, който води към небето, знайте, че началото му е трудно — каза тази изпълнена с болка душа. — Бог иска да бъде търсен заради самия себе си. В този смисъл той е ревнив и ви иска целите; но ако му се обречете, никога няма да ви изостави. Ще ви дам ключовете на царството, където блести неговата светлина, където навсякъде ще бъдете в лоното на Отеца, в сърцето на Съпруга. Никаква стража не запретява достъпа до него и вие можете да проникнете там от всички страни; нищо не се пази — нито дворецът му, нито съкровищата му, нито скиптърът му; той е казал на всички: „Вземете ги!“ Трябва само човек да пожелае да отиде там. Както при пътуване е необходимо да напуснете жилището си, да се откажете от намеренията си, да се сбогувате с приятелите си, с баща си, майка си, сестра си и дори с разплаканото си малко братче и да им кажете сбогом завинаги, тъй като повече няма да се върнете, както мъчениците, тръгнали към кладата, няма да се върнат по домовете си; най-сетне трябва да се отърсите от чувствата и нещата, на които хората държат; без това не ще можете да се отдадете всецяло на начинанието си. Направете за Бога това, което правите за честолюбивите си помисли, това, което правите, като се посвещавате на някое изкуство, това, което сте правили, когато сте обичали повече от него някое същество или когато сте се домогвали до някоя тайна на човешкото знание. Нима Бог не е самото знание, самата любов, изворът на всяка поезия? Съкровището му не е ли годно да събуди алчността? Съкровището му е неизчерпаемо, поезията му — безкрайна, любовта му — вечна, знанието — безпогрешно и без тайни! Не пожелавайте нищо, той ще ви даде всичко. Да, вие ще намерите в сърцето му блага, несравними с тези, които сте изгубили на земята.

Казвам ви със сигурност — ще имате неговата сила, ще се ползвате от нея, както се ползвате от това, което принадлежи на любимия ви или на любимата ви. Уви! Повечето хора се съмняват, не им достигат вяра, воля и постоянство. Ако някои поемат по пътя, начаса поглеждат назад и се връщат. Малко същества знаят да избират между двете крайности — да останат, или да тръгнат, калта — или небето. Всеки се колебае. Заблудата започва от слабостта, страстта увлича по лошия път, порока, който е навик, кара човека да затъне в калта и той не прави никакъв напредък към по-голямо съвършенство. Всички същества живеят по веднъж в сферата на инстинктите, където се морят, за да осъзнаят безполезността на земните богатства, след като безкрайно са се измъчили, за да ги натрупат. Колко ли пъти човек живее в този първи свят, преди да излезе от него, след като е вече подготвен да започне други изпитания в сферата на абстракциите, където мисълта се упражнява в неистински науки, където най-сетне духът се уморява от човешкото слово! И тъй, щом материята се изчерпи, идва духът. Колко ли форми отреденото на небето същество е изхабило, преди да проумее цената на мълчанието и на самотата, чиито степи, обсипани със звезди, са преддверието на духовните светове! След като са изпитали празното и нищото, очите се обръщат към правия път. Тогава трябва да се завършат други съществования, за да се достигне пътеката, където блести светлината. При това пътуване смъртта е мястото за смяна на конете. Тук опитите се извършват в обратна посока — често пъти е необходим цял един живот, за да се придобият добродетелите, които са противоположната страна на грешките, в които преди е живял човек. Така най-напред идва животът, в който се страда и чиито мъчения пораждат жажда за любов. След това животът, в който се обича, и предаността към създанието учи на преданост към Създателя, а добродетелите на любовта, хилядите й мъченичества, ангелската й надежда, радостите й, следвани от мъки, търпението и примирението й събуждат желание за Божествените неща. След това идва животът, в който посред мълчанието се търсят следите от Словото и съществото става смирено и милостиво. После идва животът, в който се желае. А най-накрая — животът, в който съществото се моли. Там е вечният юг, там са цветята, там е жътвата! Придобитите качества, които в нас се развиват бавно, са невидимите нишки, свързващи всяко от нашите съществования едно с друго, за които само душата си

спомня, тъй като материята не може да си припомни нищо духовно. Само мисълта пази спомена за предходното. Постоянното предаване от миналото към настоящето и от настоящето към бъдещето представлява тайната на човешките гении: едни са получили дарбата на формите, други — на числата, а трети — на хармониите. Това е изкачване по пътя на светлината. Да, този, който притежава една от посочените дарби, докосва в една точка безкрайността. Земята е разпределила, превърнала е в прах и е разпръснала в творенията си, в ученията си и в поезията си словото, от което тук ви откривам няколко думи. Ако някое негово неуловимо зрънце заблести от някое произведение, вие казвате: „Това е велико, това е истинско, това е възвишено!“ Колкото и да е нищожно, то трепва във вас и предизвиква предчувствие за небето. За едни то е болестта, която разделя от света, за други — самотата, която приближава към Бога, за трети — поезията; с една дума, всичко, което ви кара да се вгълбите в себе си, удря ви и ви смазва, издига и унижава, е отзвук от Божествения свят. Когато някое същество е начертало правилно първата си бразда, това му е достатъчно, за да прокара и другите; една-единствена дълбока мисъл, един чут глас, едно силно страдание и един-единствен отклик на словото във вас променят душата ви завинаги. Всичко опира до Бога и следователно има много вероятности той да бъде срещнат, ако човек върви право напред.

Когато настъпи щастливият ден, в който ще тръгнете по пътя и поклонничеството ви ще започне, земята нищо няма да знае, тя не ще ви разбира вече, между вас ще е настъпил разрыв, тя ще ви принадлежи. Хората, които стигат до познанието за тези неща и изричат няколко думи от истинското Слово, не могат никъде да прислонят глава; те са преследвани като диви зверове и загиват често на ешафодите за голяма радост на събралите се тълпи, докато ангелите им отварят небесните двери. Следователно вашето призвание ще бъде тайна между вас и Бога, тъй както любовта е тайна на две сърца. Вие ще бъдете заровеното имане, върху което минават жадните за злато хора, без да знаят, че сте там. Тогава вашето съществуване става непрекъснато дейно; всяко ваше действие има смисъл, който се отнася до Бога, както в любовта постъпките и мислите ви са изпълнени с любимото същество; но любовта и радостите ѝ, любовта и наслажденията ѝ, ограничени от сетивата, а несъвършена картина на безграничната любов, която ви свързва с небесния годеник. Всяка

земна радост е последвана от мъчителни безпокойства и неудовлетвореност; за да може в любовта да няма отврата, смъртта трябва да ѝ сложи край в най-големия ѝ плам и тогава няма да узнаете пепелищата ѝ; Бог превръща нашите страдания в блаженства, радостта се умножава сама чрез себе си, неспирно се увеличава и няма предели. Така в земния живот преходната любов завършва с постоянни терзания, докато в духовния живот едновременно терзания завършват с безгранични радости. По този начин душата ви непрекъснато ликува. Вие чувствувате Бога до вас, във вас; той придава святост на всички неща, сияе в душата ви, изпълва ви с благостта си, прави ви безучастни към земята заради самите вас и ви вдъхва интерес към себе си, като ви оставя да упражнявате властта му. В негово име извършвате дела, които той вдъхновява; пресушавате сълзите, действувате вместо него, нямате вече нищо свое, като него обичате създанията с неугасваща любов; бихте желали всички те да тръгнат към него, както истинската влюбена би искала всички народи в света да се подчинят на нейния възлюбен.

Последният живот, в който се съдържат останалите, към който се устремяват всички сили, живот, чиито достойнства трябва да отворят пред съвършеното същество свещените двери, е животът на молитвата, който ще ви накара да разберете благородството, величието и силата на молитвата. Нека гласът ми да кънти в сърцата ви и да ги преобрази! Станете още сега това, което ще бъдете след изпитанията. Има облагодетелствувани същества — пророци, ясновидци, вестители, мъченици, всички онези, които са страдали за Словото и са го възвестили; тези души в един миг прекрачват човешките сфери и отведнъж се възвисяват до молитвата. Така е и с тези, които са погълнати от огъня на вярата. Бъдете една от тези смели двойки. Бог допуска дързостта, той обича да бъде обладан страстно и никога не отхвърля този, който може да отиде до него. Знайте, че желанието, тази стихия на волята ви, е толкова силно у човека, че с един-единствен силен изблик може постигне всичко и често един-единствен вик под напора на вярата е достатъчен. Бъдете едно от тези същества, изпълнени със сила, възделение и любов! Възтържествувайте над земята. Нека жаждата и гладът за Бога ви обхванат! Тичайте към него, както жадният елен тича към извора; желанието ще ви даде крилете си; сълзите, тези цветя на покаянието, ще бъдат като небесно кръщение, от

което ще излезе пречистената ви природа. От лоното на тези вълни се устремете към молитвата.

Мълчанието и съзерцанието са сигурни средства, за да се тръгне по този път. Бог винаги се открива на самотния и вглъбения. По този начин ще се извърши необходимото отделяне на материята, която толкова дълго ви е обгръщала в мрака си, от духа, който се ражда във вас и ви озарява, тъй като в душата ви ще бъде светло. Вашето съкрушено сърце тогава ще приеме светлината и тя ще го изпълни. Тогава няма да чувствувате вече в себе в убеденост и пълна сигурност. Поетът изразява, мъдрецът размишлява, праведният действа, но този, който застава на прага на божествените светове, се моли и неговата молитва е едновременно слово, мисъл и действие! Да, неговата молитва обобщава всичко, съдържа всичко, тя завършва във вашите очи природата, като ви разкрива духа и пътя ѝ. Молитвата, бяла и блестяща, дъщеря на всички човешки добродетели, мост между земята и небето, нежна спътница, която прилича едновременно на лъв и на гълъб, ще ви даде ключа на небесата. Смела и чиста като невинността, силна като всичко, което е единно и просто, тази красива непобедима кралица се опира на материалния свят и го е завладяла, тъй като подобно на слънцето тя го обгръща с обръч от светлина. Вселената принадлежи на този, който иска, знае и може да се моли, но човек трябва да иска, да знае и да може, с една дума, да притежава сила, мъдрост и вяра. Ето защо молитвата, която произтича от толкова изпитания, е завършек на всички истини, могъщества и чувства. Плод на едно трудно, възходящо и продължително развитие на всички вродени качества, вдъхновено от Божествения полъх на Словото, молитвата притежава вълшебно действие — тя е последният обред; това не е материалният обред, който съдържа образи, нито духовният — който съдържа формули; това е обредът на божествения свят. Вече не казваме молитви, а молитвата пламва в нас, тя е дарба, която се проявява от само себе си; усвоила е тази действена черта, която я издига над формите; така тя приобщава душата с Бога, с когото вие се свързвате както коренът на дървото със земята; жилите ви са прикрепени към първоизточника на нещата и вие живеете същинския живот на световите. Като ви кара да вникнете в материалния свят чрез сливането на всички ваши способности с първичните субстанции, молитвата дава външното убеждение; тя дава и вътрешното убеждение,

като развива същността ви и я слива с тази на духовните светове. За да съумеете да се молите така, постигнете пълно изчистване от плътта, придобийте чистотата на диаманта в огъня на пещите, тъй като съвършеното общение се постига само чрез пълен покой и уталожване на всички бури. Да, молитвата, истински порив на разделената от тялото душа, поглъща всички сили и ги влага в постоянното и неотклонно съчетаване на видимото с невидимото. След като е получила дарбата да се моли неуморно, с любов и сила, с увереност и разум, вашата одухотворена природа скоро ще се сдобие с могъщество. Като буен вятър или подобно на мълнията тя преминава през всичко и е неделима от Божията власт. Вие ще придобиете пъргавината на духа, в миг ще достигнете до всички области и като самото Слово ще бъдете пренесени от единия край на света до другия. Съществува една хармония и вие сте част от нея; съществува една светлина и вие я виждате; съществува една мелодия и нейният отзвук е във вас. В такова състояние ще почувствувате как вашият ум се развива, разширява и неговият поглед достига на изумителни разстояния. Наистина за духа не съществуват нито време, нито пространство. Пространството и времето са измерения, създадени с оглед на материята; духът и материята нямат нищо общо помежду си. Въпреки че този род явления протичат в покой и мълчание, без оживление и видимо движение, в молитвата всичко е действие, но живо действие, лишено от всякаква субстанциалност и като движението на световите превърнато в невидима и чиста сила. Подобно на светлината, молитвата се спуска над всичко и дарява живот на душите, които са под лъчите ѝ, както природата е под слънчевите лъчи. Навсякъде тя възкресява добродетелта, пречиства и освещава всички постъпки, запълва самотата и придава предвкус за вечните наслади. След като един път изпитате насладите на божественото опиянение, породено от вътрешните ви усилия, това ще реши всичко! След като един път вземете флейтата, с която се славослови Богът, никога повече няма да я оставите. Оттам идва самотата, в която живеят ангелските духове, и пренебрежението им към това, което съставлява човешките радости. Аз ви го казвам, те са извадени от числото на тези, на които е съдено да умрат; макар и да разбират езиците им, те вече не разбират мислите им; учудват се от техните движения, от това, което се нарича политика, материални закони и общества; за тях няма вече загадки, има само

истини. Тези, които са достигнали точката, от която очите им откриват свещената врата, без да хвърлят поглед назад, без да изразят едно-единствено съжаление, съзерцават световите и предугаждат съдбините им — мълчат, чакат и изтърпяват сетните си битки; последната е най-трудна, смирението е върховната добродетел — да бъдеш изгнаник и да не се окайваш, да нямаш вече вкус към нещата тук долу и да се усмихваш, да принадлежиш на Бога и да останеш между хората! Вие ясно чувате гласа, който ви заповядва: „Върви! Върви!“ Често в небесни видения слизат ангели и ви обгръщат с химните си. Трябва без плач и ропот да ги гледате как отлитат към кошера си. Да се окайваш, би значело да паднеш. Смирението е плод, който зрее пред небесните двери.

Колко силни и красиви са спокойната усмивка и чистото чело на смиреното създание! Лъчезарна е светлината, която украсява челото му! Който диша неговия въздух, става по-добър! Погледът му прониква и разнежда. По-красноречиво с мълчанието си, отколкото пророкът със словото си, то побеждава със самото си присъствие. Наостря уши като вярно куче, което чака господаря си. По-могъщо от любовта, по-силно от надеждата, по-велико от вярата, то е очарователното момиче, легнало на земята, което запазва за момент палмовата клонка, като оставя отпечатък от белите си и чисти нозе; а когато вече го няма, хората се стичат на тълпи и приканват: „Вижте!“ Бог го задържа там като статуя, в чиито нозе пъплят формите и видовете на животинския свят, за да търсят пътя си. На моменти то разтърсва светлината, излъчваща се от косите му, и го виждат; говори и го чуват, и всички си казват: „Това е чудо!“ Често побеждава в името на Бога; ужасените хора го отричат и осъждат на смърт; то сваля мечата си и се усмихва на кладата, след като е спасило народите. Колко ли опростени ангели са се възвисили от мъченичеството на небето! Синай и Голгота не са на едно или друго място; ангелът е разпънат на всички места, във всички сфери. От всички страни до Бога долитат въздишки. Земята, на която се намираме, е един клас от жътвата, човечеството е един от видовете в огромното поле, в което се отглеждат небесните цветя. С една дума, Бог навсякъде е подобен на себе си и навсякъде чрез молитва е лесно да бъде достигнат!

След тези думи, отронени от устата на една друга Агар^[1] в пустинята, но които проникват в душата и я разчувствуват като

хвърлените стрели от пламенното слово на Исая, съществото замлъкна изведнъж, за да събере сетните си сили. Вилфрид и Мина не посмяха да проговорят. Изведнъж *то* се изправи, за да умре.

— Душа на всички неща, о Боже мой, теб, когото обичам заради самия теб! Ти, съдник и Отец, изпитай едно силно желание, измеримо единствено с безкрайната ти доброта! Дай ми твоята същност и твоите свойства, за да ти принадлежа по-пълно. Вземи ме, за да не бъда повече аз! Ако не съм достатъчно чисто, хвърли ме отново в пещта! Ако съм подострено като нос, направи от мен, палешник или победоносна сабя! Сподоби ме с бляскаво мъченичество, в което да мога да възвестя словото ти! Дори и да бъда отхвърлено, ще благославям правдата ти. Ако прекалената любов може в един момент да получи това, което ме отказва на постоянните и изнурителни усилия, отнеси ме на огнената си колесница! Дали ми даряваш победа или нови страдания, бъди благословен! Да страдам за теб, не е ли също победа? Вземи ме, грабни ме, изтръгни ме, отнеси ме! Ако поискаш, отхвърли ме! Ти си обожаваният, който не би могъл да постъпи зле. Ах! — извика съществото след малко. — Връзките се късат!

Чисти духове, свещено стадо, излезте от бездните, полетете върху блестящите вълни! Удари часът, елате съберете се! Да запеем пред портите на светилището, химните ни ще разпръснат последните облаци! Да слеем гласовете си, да поздравим зората на вечния ден! Ето изгрева на истинската светлина! Защо не мога да отведа приятелите си? Сбогом, нещастна земя, сбогом!

[1] Агар (библ.) — египетска робиня, слугиня на Сара, съпруга на Авраам. ↑

СЕДМА ГЛАВА

УСПЕНИЕТО^[1]

Тези последни химни не бяха изразени нито с думи, нито с поглед, нито с движение, нито с някой от знаците, които служат на хората да си предават мислите, а така, както душата говори на себе си; тъй като в мига, когато Серафита разкриваше истинската същност, мислите ѝ вече не бяха подвластни на човешките думи. Пламенността на последната ѝ молитва бе разкъсала връзките. Душата ѝ като бял гълъб за момент остана върху тялото, чиито изхабени субстанции щяха да се самоунищожат.

Поривът на душата към небето бе толкова заразяващ, че виждайки сияйните искрици на живота, Вилфрид и Мина не забелязаха смъртта.

Когато *съществото* се бе изправяло, устремено към своя изгрев, те бяха коленичили и споделяха екстаза му.

Страхът от Бога, който създава човека повторно и го измива от тинята, бе погълнал сърцата им.

Очите им се замъглиха за земните неща и се отвориха за небесните сияния.

Макар все още да бяха обхванати от страха пред Бога, както са били някои от онези ясновидци, наречени от хората пророци, те останаха като тях в лъча, в който блестеше тържеството на духа.

Булото от плът, което дотогава им бе скривало духа, неусетно изчезваше и им позволяваше да видят Божествената субстанция.

Те останаха в дрезгавината на раждащото се утро, чиито слаби светлини ги подготвяха да видят истинската Светлина и да чуят живото Слово, без да умрат от него.

В това състояние и двамата започнаха да разбират неизмеримите различия между земните и небесните неща.

Животът, на чийто предел стояха, притиснати един до друг, треперещи и озарени, като две деца под един подслон, наблюдаващи пожар, не действуваше вече на сетивата им.

Мислите, с които си послужиха, за да си разкажат един на друг виденията, представляваха спрямо съзрените неща това, което видимите сетива са спрямо душата на човека — материална обвивка на Божествена същност.

Духът беше над тях — благоухаеше без мирис, беше благозвучен без помощта на звуците; там, където бяха те, нямаше нито повърхнини, нито ъгли, нито въздух.

Не се осмеляваха да го питат и да го съзерцават, стояха в сянката му, както човек стои под палещите лъчи на тропическото слънце, без да дръзва да вдигне към него очи от страх да не загуби зрението си.

Знаеха, че са до него, без да могат да си обяснят по какъв начин се бяха озовали седнали като насън на границата между видимото и невидимото, нито по каква причина вече не виждаха видимото, а забелязваха невидимото.

Мислеха си: „Ако ни докосне, ще умрем!“ Но духът беше в безкрайността и те не знаеха, че там времето и пространството не съществуват и че са разделени от него чрез пропасти, макар наглед да бяха близо до него.

Душите им не бяха способни да възприемат в целостта му свойствата на този живот и те получиха само смътни възприятия, пригодени към тяхната слабост.

В противен случай, когато прозвуча живото Слово, чиито далечни отзвуци достигнаха до слуха им, а смисълът му навлезе в душите им, както животът се слива с телата, един-единствен отглас от това слово би ги погълнал, както огнената вихрушка отнася леката слама.

И тъй видяха само това, което тяхната природа, подкрепяна от силата на духа, им позволи да видят; чуха само това, което можеха да чуят.

Макар че всичко достигаше омекотено до тях, те изтръпнаха, когато прозвуча гласът на страдащата душа — химн на духа, който очакваше живота и го измолваше със своя вик.

Този вик ги вледени до мозъка на костите.

Духът чукаше на свещената врата.

— Какво желаеш? — отговори хор и въпросът му прокълкна в световите.

— Да отида при Бога.

— Победил ли си?

— Победих плътта с въздържание, лъжовното слово — с мълчание, лъженауката — със смирение, гордостта — с милосърдие, земята — с любов, платих своята дан със страдание, пречистих се, като горях във вярата, пожелавах живота с молитва; чакам, обожавам и съм примирен.

Не се чу никакъв отговор.

— Да бъде благословен Бог! — отвърна духът, като смяташе, че ще бъде отхвърлен.

Сълзите му потекоха и се посипаха като роса върху двамата коленичили свидетели, които изтръпнаха пред Божието правосъдие.

Изведнъж проехтяха фанфарите на победата, спечелена от ангела в това последно изпитание, отзвукът им достигна пространствата като звук в ехото, огласи ги и накара да потрепери света, който Вилфрид и Мина почувствуваха безкрайно малък в краката си. Изтръпнаха от страх пред тайнството, което предстоеше да се извърши.

И наистина настъпи огромно раздвижване, като че ли вечните легиони тръгнаха на поход и се разполагаха спираловидно. Световите се въртяха като вихър, подобно на облаци, отнасяни от яростен вятър. Всичко стана шеметно бързо.

Изведнъж булата се разкъсаха и във висините те видяха звезда, несравнимо по-блестяща от най-блестящата между материалните: тя се откъсна, падна като гръм, продължи да искри като мълния и в сравнение с нейния път избледня това, което бяха смятали дотогава за Светлината.

Това беше Вестителят, натоварен да обяви благата вест — шлемът му бе украсен с пламъка на живота.

Зад себе си оставяше бразди, запълнени веднага от потока на странните светлини, през които преминаваше.

Носеше сабя и палмово клонче, с което докосна духа. Духът се преобрази и белите му криле се разтвориха безшумно.

Предаването на светлината, която превърна духа в серафим, и обличането му в неговата свещена форма — небесна броня, разпръснаха такова сияние, че то порази двамата ясновидци.

Подобно на тримата апостоли, на които Иисус се явява, Вилфрид и Мина почувствуваха тежестта на телата си, която пречеше на пълното и безоблачно предчувствие за Словото и за истинския живот.

Те прозряха голотата на душите си и успяха да преценят малкото светлина в тях, като я сравниха с ореола на серафима, пред който те бяха като позорно петно.

Обзе ги горещо желание да затънат отново в калта на света и там да понесат изпитанията, за да могат един ден да изрекат победно пред свещената врата думите на сияйния серафим.

Ангелът коленичи пред светилището, което можеше най-послед да съзерцава открито, и като го посочи, каза:

— Позволете им да видят по-надалече. Те ще обикнат Господа и ще възвестят словото му.

При тази молба едно було падна. Било защото непознатата сила, която тегнеше върху двамата ясновидци, временно бе унищожила плътските им форми, или защото бе извела духа им навън, те почувствуваха едно вътрешно отделяне на чистото от нечистото.

Край тях сълзите на серафима се издигаха във вид на пара, която скри от очите им долните светове. Тя ги обгърна, понесе ги, предаде им забравата за земните значения и силата да разбират смисъла на божествените неща.

Истинската светлина изгря и озари творенията, които им се сториха безплодни, след като бяха видели извора, от който Земните, Духовните и Божествените светове черпят движението си.

Всеки свят имаше център, към който се стремяха всички точки на неговата сфера. Самите светове бяха точки, които се стремяха към центъра на своя вид. Всеки от тях имаше свой център, устремен към необятните небесни области, които се свързваха с непресъхващия и пламтящ двигател на всичко съществуващо.

По този начин всичко, от най-големия до най-малкия от световите и от най-малкия от световите до най-малката частица от съществата, които го съставяха, беше отделно и все пак едно.

Какъв беше умисълът на това същество, непроменливо в същността и в свойствата си, което ги предаваше, без да ги губи, проявяваше ги вън от себе си, без да ги отделя от себе си и правеше вън от себе си творенията си непроменливи в същността и променливи във формите им? Двамата поканени на този празник можеха само да

виждат реда и разположението на съществата, да се възхищават от непосредственото намерение. Единствено ангелите отиваха отвъд, знаеха средствата и разбираха умисъла.

Но това, което двамата избраници можаха да съзерцават и от което отнесоха спомен, осветил душите им завинаги, беше доказателството за действието на световите и съществата, осъзнаването на усилието, с което те се стремят към следствието.

Чуха как различните части на безкрайността се сляха в една жива мелодия и при всеки такт, когато акордът се чувствуваше като огромно дихание, увлечените от това единно движение светове се накланяха към всеобхватното същество, което от своя непроницаем център извеждаше всичко и връщаше всичко към себе си.

Това непрекъснато редуване на гласове и мълчание, изглежда, отмерваше такта на свещения химн, който звучеше и отекуваше в безкрая на времето.

Когато видяха, че тук всичко е хомогенно, Вилфрид и Мина проумяха някои от загадъчните слова на този, който на земята се явяваше на всеки от тях във формата, която го правеше разбираем — на единия като Серафитус, на другия като Серафита.

Светлината пораждаше мелодия, мелодията — светлина, цветовете бяха светлина и мелодия, движението беше Число, надарено със Словото, с една дума, всичко беше едновременно звучно, прозрачно и подвижно; така всички неща се проникваха взаимно, просторът беше без препятствие и ангелите го прекосяваха в дълбините на безкрайността.

Те осъзнаха нищожността на човешките знания, за които им бе говорено.

Пред тях се откри гледка без хоризонт, бездна, в която изпитваха непреодолимо желание да се хвърлят, но тъй като бяха свързани с жалкото си тяло, имаха само желанието, без да притежават силата.

Серафимът леко разтвори крилете си, за да полети, и повече не се обърна; вече нямаше нищо общо със земята.

Той се устреми; огромният размах на бляскавите му криле заслони двамата ясновидци като благотворна сянка, която им позволи да вдигнат очи и да го видят как лети в своето величие, придружен от щастливия архангел.

Издигна се като лъчисто слънце, което изгрява от вълните; но по-величествен от звездата и обречен на по-красива участ от нейната, той не трябваше да бъде окован като низшите създания в един кръгообразен живот; следваше линията на безкрайността и без да се отклони, се устреми към единствения център, за да потъне във вечния живот, където в способностите си и в същността си чрез любовта да получи дарбата да се наслаждава и чрез мъдростта — дарбата да разбира.

Гледката, която изведнъж се разкри пред очите на двамата ясновидци, ги смаза със своята необятност и те се почувствуваха като малки точки, чийто нищожен размер можеше да се сравни само с най-малката дроб, която безкрайността на делението позволява на човека да осъзнае, съпоставена с безкрайността на числата, която единствено Бог може да прозре, както прозира себе си.

Какво падение и какво величие има в тези две начала — Силата и Любовта, — които първото желание на серафима поставяше като две халки, които да свържат необятността на долните светове с необятността на горните!

Те проумяха невидимите връзки, които приобщаваха материалните с духовните светове. Като си спомниха върховните усилия на най-великите човешки умове, откриха източника на мелодиите, слушайки небесните химни, които предизвикват усещания за цветове, ухания и мисли и напомнят неизброимите подробности на всички творения, както песента на земята оживява и най-бледите любовни спомени.

Достигнали чрез нечувано извисяване на способностите си до точка, за която не може да се намери определение, те за момент успяха да хвърлят поглед на Божия свят. Там беше празник.

Мириади ангели долетяха в един общ полет в строен ред, всичките еднакви, всичките различни, скромни като полската роза и огромни като световите.

Вилфрид и Мина не ги видяха да идват, нито да си отиват; те изведнъж изпълниха безкрайността с присъствието си, както звездите блестят в невидимия етер.

Искренето на събраните им диадеми пламна в пространствата, както небесните огньове се запалват, когато в нашите планини се зазорява.

От косите им бликаха вълни от светлина и движенията им предизвикваха вълнообразни трептения, подобни на вълните на фосфоресциращо море.

Двамата ясновидци съвсем смътно забелязаха серафима сред безсмъртните легиони, чиито криле бяха като огромната кичеста украса на развълнуваните от вятъра гори.

Начаса, сякаш всичките стрели от един колчан се устремиха вкупом, духовете с едно дихание прогониха останките от предишната му форма; колкото повече серафимът се изкачваше, ставаше по-чист; скоро им се стори като нежен рисунък на това, което бяха видели, когато се бе преобразил; това бяха огнени линии без сенки.

Той се изкачваше и на всяка сфера получаваше нова дарба; след това знакът за неговото избиране се предаваше на по-горната сфера и той продължаваше да се издига пречистен.

Всички пееха и химнът се разнасяше във всички гами.

„Поздрав на този, който се въззема жив! Ела, цвете на световите! Диамант, излязъл от огъня на страданията, непорочен бисер, желание без плът, нова връзка между земята и небето, бъди светлина! Дух победител, царице на света, лети към своята корона! Всепобедител на земята, вземи диадемата си! Бъди наш!“

Добродетелите на ангела разцъфнаха в цялата си красота.

Неговото първо желание за небето разцъфна като цветущо детство.

Делата му като съзвездия го украсиха с блясъка си.

Поривът на вярата му блесна като небесния хиацинт в цвят на звезден огън.

Милосърдието му хвърли източните си бисери — събрани красиви сълзи!

Божията любов го обгърна с розите си и нейното набожно смирение с чистотата си му отне всякакъв земен вид.

За очите на Вилфрид и Мина той скоро се превърна в огнена точка, която продължаваше да се разпалва, а движението ѝ се губеше сред одобрителните възгласи, които отпразнуваха идването му на небето.

Небесните акорди разплакаха двамата изгнаници.

Изведнъж някакво мъртво мълчание, което се разпростря от първата до последната сфера, потопи Вилфрид и Мина в неописуемо

очакване.

В същия миг серафимът се зарея в лоното на Светилището, където получи дарбата на вечния живот.

Възцари се дълбоко обожание и изпълни двамата ясновидци с екстаз, примесен с уплаха.

Те почувстваха, че всички същества в Божествените, Духовните и Мрачните сфери падат на колене.

Ангелите коленичиха, за да ознаменуват блаженството му, духовете — за да засвидетелствуват нетърпението си, а в бездните коленичиха, изтръпнали от ужас.

Като заприщан извор, който отново изригва хилядите си цветущи снопове, в които слънцето си играе, като обсипва с диаманти и бисери блестящите капки, в мига, когато пламтящият серафим се появи и извика: Вечен! Вечен! Вечен! — избликна силен радостен вик.

Световите го чува и познаха; той проникна в тях, както Бог прониква, и встъпи във владение на безкрайността.

Седемте божествени свята се развълнуваха от гласа му и откликнаха.

В този миг настъпи огромно раздвижване, като че ли пречистените изцяло звезди се възземаха в ослепителни сияния, станали вечни.

Серафимът навярно беше получил първата си задача да призове към Бога проникнатите от словото създания?

Но вече тържественото „Алилуя“ отекваше у Вилфрид и Мина като последните вълни на заглъхваща музика.

Небесните светлини изчезваха вече като отблясъците на залязващо сред пурпур и злато слънце.

Нечистото и Смъртта отново грабнаха плячката си.

Когато се върнаха в оковите на плътта, от които дукът им временно ги беше освободил чрез прекрасен сън, двамата смъртни се почувстваха като на утринта след нощ, наситена в блестящи сънища, споменът за които още трепти в душата, но тялото отказва да ги осъзнае, а човешкият език е неспособен да ги изрази.

Дълбоката нощ, в чиито очертания кръжаха, беше аферата, в която се движи слънцето на видимите светове.

— Да слезем долу — рече Вилфрид на Мина.

— Да направим, както каза той — отвърна тя. — След като видяхме световите в похода им към Бога, вече знаем правия път. Нашите звездни диадеми са горе.

Те пропаднаха в бездните, навлязоха в праха на долните светове, изведнъж видяха Земята като подземие, осветено от светлината, която носеха в душите си и която още ги обгръщаше като облак, в който смътно се подемаха и се разпръсваха съзвучията на небето. Тази гледка беше същата, която някога бе поразила вътрешното зрение на пророците. Свещенослужители на различни религии, всяка от които се смята за истинска, царе, всички коронясани от Силата и Терора, воители и властници, разпределящи помежду си народите, учени и богати, застанали над шумната и страдаща тълпа, която тъпчеха под краката си — всички бяха придружени от слугите и от жените си, всички бяха облечени в златни, сребърни, небесносини одежди, обсипани с бисери и скъпоценни камъни, изтръгнати от недрата на земята, похитени от дъното на моретата, заради които човечеството дълго се беше трудило, обливало в пот и проклинало. Но в очите на двамата изгнаници тези богатства и великолепия бяха стари дрипи.

— Какво правите така наредени и неподвижни? — извика им Вилфрид.

Те не отговориха.

Вилфрид положи върху тях ръцете си и им извика.

— Какво правите така наредени и неподвижни?

Те отгърнаха едновременно мантиите си и показаха изсъхналите си тела, разядени от червеи, превърнати в прах, измъчени от ужасни болести.

— Вие водите народите към смърт — каза им Вилфрид. — Вие сте покварили земята, изродили сте словото, извратили сте правосъдието. След като опасохте тревата по пасищата, сега овцете ли изстребвате? Вярвате ли, че сте опростени, като показвате раните си? Аз ще предупредя тези от моите братя, които още могат да чуват Гласа, да отидат да се напият от изворите, които сте скрили.

— Да запазим силите си, за да се молим — каза му Мина. — Ти нямаш призванието на пророците, нито на Обновителя, нито на Вестителя. Ние сме все още само на границата на първата сфера. Да се опитаме да преминем разстоянията върху крилете на молитвата.

— Ти ще бъдеш цялата ми любов!

— Ти ще бъдеш цялата ми сила!

— Ние съзряхме великите тайнства, тук долу сме един за друг единствените, за които са достъпни радостта и скръбта; да се молим, познаваме пътя, да вървим.

— Дай ми ръка — каза девойката, — ако сме винаги заедно, пътят ми ще бъде по-малко труден и по-малко дълъг.

— Само с теб — отговори мъжът — ще мога да преброя голямата самота, без да си позволя и най-малката жалба.

Появиха се облаци и образуваха тъмен свод. Изведнъж двамата влюбени се озоваха коленичили пред едно тяло, което старият Давид пазеше от любопитните погледи на всички и искаше сам да погребее.

Навън блестеше в своето великолепие първото лято на деветнадесетия век. Двамата влюбени повярваха, че чуват глас под слънчевите лъчи. Те вдъхнаха някакво небесно ухание от свежите цветя и уловени за ръка, си мислеха: „Необятното море, което блести там, е образ на това, което видяхме горе.“

— Къде отивате? — попита ги господин Бекер.

— Искаме да отидем при Бога — отвърнаха те. — Татко, идвате ли с нас?

Женева и Париж,
декември 1833 — ноември 1835

[1] Успение (ц.-слав.) — умирање, смърт на светец. ↑

Издание:

Автор: Оноре дьо Балзак

Заглавие: Избрани творби в десет тома

Преводач: Пенчо Симов; Марина Нитова

Език, от който е преведено: френски

Издание: първо; второ

Издател: ДИ „Народна култура“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1985

Тип: сборник

Националност: френска

Печатница: ДП „Д. Благоев“ — София, ул. „Н. Ракитин“ 2

Излязла от печат: септември 1985 г.

Главен редактор: Силвия Вагенщайн

Редактор: Силвия Вагенщайн

Технически редактор: Олга Стоянова

Художник: Ясен Васев

Коректор: Бояна Куртева; Тотка Вълевска

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/11181>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.